

Sadržaj

Uvodna riječ.....	5
-------------------	---

U I OKO ZAJEDNICE

1. Jutarnji program, RVCG 1 – gost Jaša Alfandari, predsjednik Jevrejske zajednice CG.....	6
2. Aktivnosti u Jevrejskoj zajednici Crne Gore između dva Almanaha	9
3. Globalni forum za borbu protiv antisemitizma	19
4. Crnogorski srednjoškolci u Berlinu	20
5. Ceo tvoj život je holokaust.....	21
6. Marš živih posvećen onima iz Holokausta	24

ČITAOCI NAM ŠALJU

7. Učiteljica Rahela.....	26
8. Istorija i literarna mistifikacija u jednoj priči Stefana Mitrova Ljubiše o vjerskoj konverziji....	31

OD DOPISNIKA IZ EVROPE

9. Konj na sprovodu -The horse at the funeral	35
10. Kako zemlje na Balkanu učiniti uspješnijim od Izraela?	41
11. Jevrejska zajednica u Rumuniji nakon 1990.....	45
12. Sinagoga i njen značaj	49

KKL-JNF JEVREJSKI NACIONALNI FOND

13. The Story of KKL- The Revival of Israel	53
---	----

TEKSTOVI NAGRAĐENI NA KONKURSU SJOS-a

14. Položaj Jevreja u Osmanskom carstvu(nastavak) Srđan Veselinović.....	80
15. Baruh Spinoza	85

PREUZETO IZ STRANE ŠTAMPE

16. World Jewish Congres, European Jewish Congress.....	88
---	----

STVARALAŠTVO

17. Dr Moric Levi, nadrabin sarajevski	100
18. Hedi Lamer, Pritajena Jevrejka, skrivena naučnica	104
19. Dr Oliver saks, neurolog	105
20. Razum ili srce	106
21. Da li je judaizam za sve?	108

VREMEPLOV

22. Jugoslovenska Alija	112
23. Dva potresna muzeja	123

JEVREJSKA KULTURA I TRADICIJA

24. Antički Izrael u dokumentima susjednih naroda i zemalja	130
25. Istorija Jevreja / Širenja Vavilonskog carstva/ Grčki period	152
26. Jevrejski simboli i predmeti	160
27. Jevrejska kuhinja	162

Uvodna riječ

Poštovani čitaoci,

Nakon uspješnog perioda iza nas, evo nas u godini kada realizujemo planirano i kada svakim danom pristižu nove obaveze. Veliki jubilej, 70 godina postojanja države Izrael, razlog je više da se držimo temeljnih vrijednosti, da pokažemo ko smo. Cilj je bio i ostao isti: spriječiti asimilaciju, povezati zajednice iz okruženja i Evrope, pojačati vezu sa matičnom zemljom. Gradnja sinagoge, prve u 21 stoljeću na ovom prostoru, ponos je Jevrejske zajednice Crne Gore i jasan obris trajanja. Konferencija „Mahar“ iz godine u godinu, simbol je i znak snage u stremljenju ka novim izazovima.

Stranice našeg Almanaha su jednostavan način da predstavimo aktivnosti Zajednice, da se sjetimo ljudi i organizacija koji su neumorno radili za dobro svog naroda. Kao i u prethodnim brojevima, donosimo prošle događaje, pratimo trenutna zbivanja, pišemo o onima koji su zadužili svijet...i učvršćujemo vezu sa svetom zemljom, državom Izrael, pred čijom posebnosti, dostignućima i napretkom klecaju koljena čovječanstva.

Vjerujemo da ćete kroz Almanah steći uvid u naš rad i naći još mnogo korisnih informacija i zanimljivih tekstova.

Uređivački odbor
Podgorica, jul 2018. Godine

U i oko Zajednice

Predsjednik Jevrejske zajednice
Crne Gore g-din Jaša Alfandari

Jutarnji program RVCG, Dobro jutro Crna Goro – gost Jaša Alfandari, predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore

• **Ne krijete oduševljenje zbog ovogodišnje organizacije „Mahar“ konferencije i odziva prisutnih. Da čujemo iz prve ruke, kako je protekla konferencija, zapravo o kakvom je događaju riječ?**

Ove godine smo slavili peti rođendan i konferencija je po uspehu iznenadila čak i nas koji smo je organizovali. Pokazala je da ima pravo na život. Ideja o toj konferenciji rodila se pre pet-šest godina, a prva je održana u Budvi i to veoma stidljivo sa državama ili republikama ex-Yu, sa otprilike 6-7 zajednica. Poteškoća je bilo, teško je bilo pronaći sponzore. Ideja je bila sledeća; velike zajednice u svetu su zbrinute, imaju svoje pravo i svoje postojanje od par stotina godina. Ono što je problem u dijaspori je to što su zajednice male. Tako se i nametnulo prvo pravilo konferencije „Mahar“, zajednice

do 1000 članova mogu da učestvuju, jer pretnja kao što je asimilacija, antisemitizam nije tako velika pretnja, ali je vidljiva, udaljavanje od korena, udaljavanje od porekla, to je ta opasnost koja pretila malim Zajednicama da nestanu.

Pet godina smo veoma teško radili da bi se na konferenciji pojavile 4 velike organizacije koje su čak i nudile svoje sponzorstvo – znači da je dete prohodalo.

„Mahar“ je u stvari konferencija jednog veoma posebnog sadržaja. Smatramo da malim zajednicama Jevreja koje nemaju dovoljno informacija ili imaju informacije iz druge - treće ruke, moramo obezbediti bar jednom godišnje da se informišu o stvarima koje se dešavaju u dijaspori i Izraelu.

Uspevamo da na svaku konferenciju dovedemo ljude koji su stvarali istoriju. To nije fraza već razlog tako velike posećenosti. Ove godine smo imali preko 500 ljudi iz 16 zemalja, od Londona do Moskve i od Varšave do Istanbula. Daću vam samo kratak primer jer je „Mahar“ tema o kojoj se može pričati sat-dva; ove godine smo uspeali da dovedemo izložbu, koja se posle Njujorka pojavila u Budvi, što znači da još nije postavljena u Jerusalimu. Izložba se zove „Operacija finale“, a stvorena je sledeći otvaranje arhiva obaveštajne službe Izraela u vezi sa lovom na Ajhmana. Mi smo uspeali da na „Mahar“ dovedemo čoveka koji ima 92 godine, koji je bio prvo i pre svega Ajhmanov islednik, kasnije je bio asistent tužiocu na procesu, kasnije prisustvovao njegovom vešanju i na kraju prosuo njegov papeo u more. To je čovek čiju je istorijsku vrednost teško objasniti. Inače, pravilo je da sama predavanja kratko traju, a veći deo vremena je posvećen postavljanju pitanja,

i sme se pitati što god hoćete.

Drugo pravilo konferencije je da je politika isključena, lokalna i izraelska, i bilo koja druga. Znači, „Mahar“ se bavi isključivo temama koje su oslobođene politike, a to je način da mi prenesemo informaciju najbliže pravoj istini.

Na „Maharu“ je zastupljen ceo dijapazon mišljenja. Mi smo imali Vrhovnog rabina Belgije sa jedne strane, a sa druge strane gospođu koja je glavni istoričar Memorijalnog centara „Jad Vašem“, inače je u Izraelu a i šire prepoznata kao isključivi levičar. To je još jedna od prednosti „Mahara“, da ne pozivamo goste po političkoj orijentaciji, i ispostavilo se da smo uspeli.

Neću reći da je ovim Crna Gora dospela na jevrejsku mapu, jer ona tamo jeste bila, ali „Mahar“ je učvrstio njenu poziciju. Priznanje da smo najbolje organizovana konferencija u Evropi, dobili smo dve godine za redom, nadamo se i trećem. Mislim da je to dovoljno za ovu malu Zajednicu i imamo razloga da budemo zadovoljni.

• Ocjena mnogih prisutnih domaćih zvaničnika je da Crnogorci i Jevreji imaju dosta toga zajedničkog, prvenstveno istrajnost da se stvore osnovi i da se poradi na očuvanju identiteta. Kako ocjenjujete položaj Jevrejske zajednice u Crnoj Gori?

To je pitanje koje mi uvek postavljaju, a ja uvek imam isti odgovor. Gledajući prvo zemlje u okruženju, gledajući i malo šire, čovek može da poredi. Idealno ne postoji, 100% nema, ali što ste bliže onom idealnom, onom 100%, uvek tvrdim da u Crnoj Gori nema antisemitizma, što mnogi primaju sa skepsom. Antisemita ima. Toga mora biti u svakom društvu, jedina razlika je, ja tvrdim, što je antisemitizam u Crnoj Gori uvezen. To je uvezena roba.

Mi smo za 6 godina imali kontakte sa brojnim ljudima u Crnoj Gori, nedavno smo dobili stal-

nog rabina koji živi u Podgorici. Pre dolaska u Crnu Goru radio je 15 godina u Rusiji. On je tu već treći mesec i priča da mu ljudi pomažu, prilaze na ulici. U Rusiji, u Sočiju, gde je služio, kretao se sa telohraniteljima. Ovim ne želim da povredim nikoga, želim samo da istaknem činjenice. Crna Gora nije povoljna klima za antisemitizam, čak ni za ostalu mržnju. To što mi volimo da uveličavamo i da kažemo evo je ksenofobija, to nije tačno. Savetovao bih svima onima koji tako misle da posete zemlje u okruženju, počev od Hrvatske, Srbije itd.

Odgovor na pitanje kakav je položaj Jevreja u Crnoj Gori je; veoma dobar. Mi za dve nedjelje treba da položimo kamen temeljac za sinagogu. To će biti i prva novosagrađena sinagoga u Evropi posle Drugog svetskog rata. Ljudi često kažu da je to nemoguće, ali sve sinagoge koje su se gradile od Drugog svetskog rata bile su stare, srušene i na tom mestu su se obnavljale nove. Ovo je prva sinagoga koja se gradi iz temelja.

• Crna Gora ima 400 Jevreja po podacima SJK, a možda samo desetina učestvuje u jevrejskom duhovnom životu, izjavio je novi rabin?

Jevrejske zajednice, ako gledate istoriju, nastajale su jer opasnost skuplja ljude, i to uglavnom u dva perioda; prvi je bio XVII i XVIII vek, posle progona iz Španije, a drugi period je bio kraj XIX i početak XX veka. Jevreji koji žive u Crnoj Gori su uglavnom deca iz mešovitim brakova, koji u svom okruženju, u porodici nikada nisu doživeli neku diskriminaciju. Najčešći odgovor ljudi kojima se mi obraćamo da se pridruže Zajednici je da im ne pretila opasnost, to im ne treba. Stoga, veoma je teško privući i zainteresovati te ljude. Naravno da mi to ne radimo silom. Kada smo počeli, bilo je jedna šaka entuzijasta koja je pokušala nešto da uradi. Danas mogu da izbrojim više ljudi nego je rabin rekao, ima tridesetak ljudi koji rade. To je za pet godina mnogo, i ne sme se zaboraviti

da je ova Zajednica stvorena pre šest godina, znači pre toga ništa nije postojalo. Moja generacija je, kao što u Bibliji stoji, izgubljena generacija, i mi verovatno nećemo doživeti neki procvat i uspon. Ovo ne radimo za nas, radimo za buduće generacije i smatram da smo dobro položili temelje.

• Nešto malo više od dva mjeseca nas dijeli od 27.januara, značajnog datuma u istoriji kojim se obilježava Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta. Kakav je danas, sedam decenija nakon holokausta odnos međunarodne zajednice prema žrtvama ovog zločina?

To je opet „od – do“. Krenuću od našeg okruženja, jer nam je to najbliže. U svetu se dešavaju čudne stvari, dešava se revizionizam holokausta, i ne samo holokausta nego i celog Drugog svetskog rata. Najžešći revizionizam je u državama bivšeg Istočnog bloka ili iza „gvozdene zavjese“. Posle 70 godina imamo pojavu, da je pre neki dan u Poljskoj defilovalo preko 60 000 ljudi, ultra-desničara, koji su zahtevali čistu i belu Poljsku, zemlja na čijem tlu su bili najgori logori u istoriji hovećanstva.

Da ne idemo daleko, interesantne stvari se dešavaju npr. u Hrvatskoj i Srbiji. U ove dve zemlje kler je uzeo ulogu istoričara, a istorija, pogotovu istorija holokausta se kroji na veoma čudan način. Tako u Hrvatskoj imate pokušaj, kojem se vlasti ne protive, odnosno Vlada Hrvatske, da se Jasenovac pretvori u partizanski logor, čak je i neki gospodin Sedler snimio film u kome on priča da svi koji su ginuli u Jasenovcu, da su izgubili život usled nesreće prilikom rada, jer je Jasenovac bio radni logor. Jasenovac je bio užasan logor, a nakon što su ga partizani oslobodili on je nastavio sa radom još godinu-dve.

U Beogradu imate slične pojave, jedina je razlika što Jasenovac već 50 godina ima spomen obeležje i park. U Beogradu je jako malo ljudi čulo za Sajmište, gde se do današnjeg dana nalaze kafići, kafane, restorani. Jedan od na-

jpopularnijih restorana je smešten u mrtvačnici logora u Sajmištu. Postoji neka čudna Komisija koja treba da napravi Memorijalni centar „Sajmište“ jer sada tamo nema nikakvog obeležja. Na čelu Komisije ne stoji istoričar nego svešteno lice. Zadnji zaključak koji sam video pre nedelju dana je da je Nemačka imala isti tretman u Srbiji prema svima; Srbima, Jevrejima, Romima i prema tome Sajmište treba da bude isti Memorijal. Po meni to je jedan perfidan pokušaj da se deo istorije zaboravi. Bio je Predlog zakona o Sajmištu u kome stoji definicija holokausta da je to bio pokušaj uništenja Jevreja u Evropi, kao da je nekom bilo žao što pokušaj nije uspeo. Čudne stvari se dešavaju, ali način izvođenja je različit; u Hrvatskoj je to mnogo brutalnije, mnogo otvorenije, mnogo grublje, dok se to u Srbiji radi mnogo finije. Počinju da se prekravaju istorije i u Srbiji i u Hrvatskoj. Bojim se da iza nas, odnosno da će buduće generacije jako malo znati šta se desilo.

• Hoće li JZCG u našoj zemlji raditi na obilježavanju 27.januara, radi li se već na tome?

Mi to svake godine obeležavamo iz jednog prostog razloga jer je o tom datumu odlučila Generalna skupština UN. Već par puta sam rekao da ne znam zašto, jer logor Aušvic nije oslobođen toga dana, logor je bio ispražnjen četiri dana ranije. Tvrdim da je Sovjetska armija morala tu da uđe jer je to bilo na usput. Ove godine ćemo da obeležimo taj datum ali i datum ustanka u Varšavskom getu, a to je 16.april, pošto se taj datum obeležava i u Izraelu

Podgorica, 12. novembar 2017.

Aktivnosti Zajednice

ROŠ HAŠANA

20.septembar 2017.

Nova godina, najstariji od svih praznika, po prvi put je obilježena prije više od 4000 godina, u Mesopotamiji, u drevnom Vavilonu. Od tada su se kroz istoriju mijenjali religijski sistemi, kalendari, načini računanja vremena pa i dan kada se dočekuje Nova godina. Koliko naroda toliko i običaja vezanih za obilježavanje ovog praznika.

Proslava Roš Hašane:
r. Ari Edelkop sa članovima Zajednice

Kod Jevreja, Nova godina je duhovni praznik kojim se obilježava godišnjica stvaranja svijeta. Datum je promjenljiv zbog promjene solar-no-lunarnog kalendara.

Ove 2017, Roš Hašana je počela sa zalaskom sunca 20.septembra. Članovi Jevrejske zajednice Crne Gore, obilježili su je uz paljene svijeća, molitvu i košer hranu koja je tradicionalno pripremljena u domu rabina Arija Edelkopa. A zašto želimo da Nova godina bude svima dobra i slatka, kroz priču podsjetio nas je rabin: Jednom prilikom Reb Moše Shnerson je upitan: "Zašto, dok umaćemo jabuku u med, želi-

mo jedni drugima dobru i slatku godinu?"

Reb Moše je odgovorio: "Koja je razlika između pčele i muve?"

Muva traži prljavštinu čak i u najljepšem i najčistijem okruženju; sa druge strane pčela traga za cvijećem i ugodnim mirisom čak i na najprljavijim mjestima.

Zato, budimo pčela!!

KONFERENCIJA „MAHAR“ 2017

02-05. novembar 2017.

Trodnevno druženje na petom tradicionalnom okupljanju Jevreja iz regiona, Jugoistočne i centralne Evrope „Mahar“ 2017, završeno je u nedjelju 05. novembra. U organizaciji Jevrejske zajednice Crne Gore, „Mahar“ konferenciju su podržali: EAJK, SJK, KKL-JNF, vlade Crne Gore i države izrael, Ambasada Izraela u Beogradu i Prva Banka Crne Gore.

Sa otvaranja „Mahar“ konferencije 2017

Na otvaranju su govorili:

g-din Jasha Alfandari, predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore, g-din Milo Đukanović, bivši predsjednik Crne Gore, Nj.E. Alona Fišer-Kam, ambasadorica Izraela u Beogradu i nerizidentna ambasadorica u Crnoj Gori je pročitala pozdravno pismo Predsjednika države Izrael, g-din Mihail Členov, potpredsjednik SJK i direktor za strateške poslove u savjetu Evroazijskog jevrejskog kongresa, g-din Yigal Tzahor, član Upravnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa, g-din Amnon Ben Ami, Izvršni direktor KKL-JNF-a,

Teme konferencije „Kuda ide jevrejska dijaspora“ je obuhvatila sljedeća predavanja: „Kuda ide Evropa“ rabin Menahem Margolin, „Jevrejski svijet kroz KKL-JNF viziju ekologije, zajednica i društva“- g-din Amnon Ben Ami, izvršni direktor KKL-JNF-a, „Ako Jevreji napuste Evropu...da li smo bezbjedni u Izraelu“ – gospodin Eitan Ben – Eliahu, general – major u penziji, „Konferencija u Vanzeu i konačno rješenje jevrejskog pitanja“, g-đa Neomi Izhar, izraelska istoričarka.

Izložba / predavanje / panel, P&O:

„Ajhman i Miki Goldman“, gospodin Avner Avraham, „Operacija finale“, Miki Goldman, visoki oficir u odbrambenim snagama Izraela kao i u izraelskoj policiji. Jedan od policijskih službenika koji je saslušavao Ajhmana u birou 06, kao i specijalni pomoćnik tužitelja u sudskom postupku protiv Ajhmana.

Prisustvovao je izvršenju smrtne presude nad Ajhmanom. Nakon egzekucije, dužnost mu je bila da Ajhmanov pepeo prospe u more, van teritorijalnih voda Izraela.

Miki Goldman je preživio „marš smrti“. Borio se sa Crvenom armijom kada je i ranjen.

„Jevreji u Crnoj Gori“ – istorijski pregled, g-din Marko Popović, pisac, istoričar i publicista.

Dr. Rachel Shelly Levy-Drummer (Bar-Ilan Univerzitet) govorila je na temu, „Obnova groblja Belt Ha-haim u Bitolju – Monastir“.

Na panelu o obnovi najstarijeg evrejskog gro-

blja na Balkanu učestvovao je i Nj.E. Dan Orijan, ambasador Izraela u Makedoniji i direktor Direktorata za Balkan u Ministarstvu spoljnih poslova Izraela.

Prikazane su i četiri izložbe:

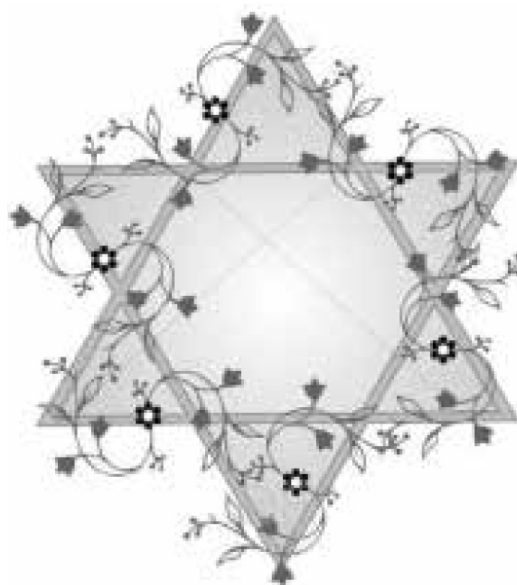
„Katharsis Sefardica“, g-đa Žana Bajić,

„Židovi u Splitu“, gospođa Ana Lebl,

„Učešće Jevreja u razvoju dobrovoljnog vatrogastva u Zemunu“, g-din Nenad Fogel, predsjednik Jevrejske zajednice Zemun,

„Evropa i jevrejska dijaspora“, g-din Goran Levi i g-đa Edita Jankov.

Hor „Mois Hason“ iz Skoplja pod dirigentskom palicom maestra Tomislava Šopova prisutne je ostavio bez daha. Izraelska pjevačica Ofri Eliaz je kroz ladino pjesme vratila sjećanja na prohujalo vrijeme i pretke koji su uspjeli da sačuvaju duh i kulturu svoga naroda.

UDAREN TEMELJ ZA IZGRADNJU SINAGOGU U PODGORICI

17. decembar 2017.

Jevrejska zajednica Crne Gore je ovogodišnju Hanuku obeležila veoma posebno i svečano. Naime, u nedelju 17. decembra (29. Kislev 5778) udaren je temelj za početak izgradnje prve sinagoge u Podgorici.

Kako je i najavljeno na konferenciji „MAHAR“ u novembru, ovaj novi jevrejski Hram će biti izgrađen u rekordnom roku a ovo je jedna od prvih posleratnih sinagoga na tlu Evrope.

Predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore, Jaša Alfandari, pozdravio je zajedničke napore svih relevantnih aktera u državi i društvu da pomognu Jevrejskoj zajednici da realizuje projekat izgradnje sinagoge u Crnoj Gori.

Polaganje kamena temeljca; Nj.E. ambasadorica Izraela Alona Fišer – Kam, g-din Jaša Alfandari, predsjednik JZCG, r. Moše Prelević, g-din Zoran Bećirović, g-din Slavoljub Stijepović, gradonačelnik Podgorice i r. Ari Edelkop

Prema njegovim riječima, sinagoga će predstavljati mjesto na koje su dobrodošli svi ljudi dobre volje i namjere.

“Vrhovni rabin Crne Gore Luciano Moše Prelević poželio je da izgradnja ovog vjerskog hrama bude još jedan značajan doprinos jačanju povezanosti među ljudima”, piše u saopštenju. Navodi se da je rabin Jevrejske zajednice Crne Gore Ari Edelkop pročitao blagoslov za Hanuku, nakon čega je predsjedniku Crne Gore Filipu Vujanoviću ukazana čast da upali Šamaš na Menori.

“Vujanović je zahvalio Jevrejskoj zajednici na doprinosu ukupnom suživotu u Crnoj Gori, ulozi koju ima u jačanju mira, tolerancije, poštovanja prema drugim religijama i kulturama, odnosno njenom značaju u jačanju multikulturalnog i multikonfesionalnog karaktera Crne Gore”, piše u saopštenju.

Svečanosti su prisustvovali predsjednik Crne Gore Filip Vujanović, gradonačelnik Slavoljub Stijepović, bivši gradonačelnik Podgorice Miodir Mugoša, Nj.E. nerezidentna ambasadorica Izraela u Crnoj Gori Alona Fišer Kam, Nj.E. počasni konzul Crne Gore u Izraelu Nimrod Rinot i veliki broj verskih velikodostojnika.

Polaganju kamena temeljca i obeležavanju praznika uveličali su i crnogorski Jevreji ali i članovi jevrejskih zajednica iz susednih država – Srbije, Kosova itd.

Temelj novog Hrama su položili predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari, rabini Lucijano Moše Prelević i Ari Edelkopf kao i Zoran Bećirović.

Alfandari je uručio zahvalnice Stijepoviću, Mugoši i Bećiroviću za doprinos u ovom značajnom projektu. Hanuka je praznik svjetla i slavi se tokom osam noći.

Tim se praznikom spominje događaj iz 164. pne. kad je, nakon trogodišnjih progona i borbi,

ponovno posvećen jerusalimski Hram. Seleukidski kralj Antioh IV. Epifan, je zabranio jevrejske obrede u Hramu, te uspostavio molitve Zevsu Olimpijskom. To je Jevreje navelo na pobunu, u kojoj su ih predvodili Makabejci. Nakon Epifanove smrti Hram je očišćen i ponovno posvećen.

S ovim događajem povezana je legenda o svjetiljci koja je nastavila gorjeti u Hramu, premda za nju nije bilo dovoljno ulja. Hanuka je tako ostala praznik svjetla.

KOMEMORACIJA ŽRTVAMA HOLOKAUSTA

27.januar 2018.

U četvrtak, 25.januara, Jevrejska zajednica Crne Gore obilježila je Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta. Sala DODEST, KIC-a „Budo Tomović“ je bila puna.

Molitve za pokoj nevinim žrtvama pročitao je rabin Ari Edelkop. Sa simbolično upaljenih 6 svijeća za 6 miliona zauvijek izbrisanih života evropskih Jevreja, predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore g-din Jaša Alfandari je pozdravio prisutne.

U vremenu punom izazova i iskušenja podrška i prisustvo pripadnika SUBNOR-a i antifašista Crne Gore nije izostala. Potpredsjednik ove organizacije g-din Slobodan Simović, kroz prigodan govor poslao je jasnu poruku mira, ističući vrijednost slobode i obavezu afirmacije borbe protiv fašističke ideologije.

Programu koji je bio edukativnog karaktera sa ciljem da se njeguje kultura pamćenja dale su doprinos mr Vesna Kovačević, profesorica istorije i mr Sanja Bogojević, profesorica italijanske književnosti. Prikazan je i snimak logora Aušvic i kratkometražni film „1943-1997“ Ettore Scola, italijanskog reditelja.

Sa komemoracije žrtvama holokausta

Zahvaljujemo se svima što zajednički sa nama njeguju sjećanje na žrtve holokausta, a posebno smo radosni što su na komemoraciji u velikom broju bili prisutni srednjoškolci, učenici Gimnazije „Slobodan Škerović“ iz Podgorice, Gimnazije „Njegoš“ iz Danilovgrada, SSŠ „Ivan Uskoković“ kao i učenici završnih razreda OŠ „Vladimir Nazor“, te su time pokazali posvećenost da će tragediju koja je nastala kao posledica holokausta pretoči u trajno sjećanje.

PESAH

20.april 2018.

Pasha ili Pesah, najveći jevrejski praznik, praznik slobode, kojim se obilježava izlazak Jevreja iz misirskog ropstva, obilježen je u Crnoj Gori, u hotelu „Hilton“ u Podgorici.

Seder – veče, g-din Jaša Alfandari sa gostima

Članovi Jevrejske zajednice Crne Gore, prijatelji i brojni gosti iz zemlje i Izraela, okupili su se na seder-večeri, centralnom događaju ovog osmodnevnog praznika, te su uz molitvu, čitanje Hagade, te simbolično konzumiranje beskvasnog hljeba i gorkih trava, proslavili ovaj veseli praznik.

Rabin Jevrejske zajednice r.Ari Adelkop je čitao molitvu, blagoslovio hljeb i vino uz priču o značaju Pesaha za jevrejski narod. Chag Pesah Sameah!

The activities within the Community in the time between last two „Almanac“ magazine releases

ROSH HASHANAH

20 September 2017

Of all holidays, New Year is the oldest one celebrated around the world, having been observed over four thousand years ago by the ancient Babylonians, in Mesopotamia. Ancient and religious calendar systems, even the exact date had changed over time. New Year's traditions vary considerably from country to country.

Candles are traditionally lit

The Jewish New Year, Rosh Hashanah is a spiritual holiday celebrates the anniversary of world's creation. The date of Rosh Hashanah is different due to lunisolar calendar.

In 2017, Rosh Hashanah begins at sundown, September 20th. On the eve of Rosh Hashanah, the members of Jewish community of Montenegro lighted candles, recited the candle blessing and eat festive meal prepared in rabbi's home.

Why do we wish each other a good and sweet new year, we were reminded by rabbi through the following story:

Once Reb Moshe Shneerson was asked: "Why do we wish each other a good and sweet year, as we dip the apple in the honey?"

Answered rev Moshe: "What is the difference between a bee and a fly?"

A fly searches for dirt even in the nicest and cleanest environment. However, the bee searches for flowers and pleasant smell even in the most unpleasant places.

Let's be a Bee!!

Shana Tova Umetuka!

THE „MAHAR“ CONFERENCE 2017

2th-5th November 2017

Tree - day gathering of Jews from region, Southeastern and Central Europe, the "Mahar" 2017, ended on 5th November. It was organized by the Jewish community of Montenegro and supported by the Euro-Asian Jewish Congress (EAJC), the World Jewish Congress (WJC), the Karen Kayemeth Lelsrael - Jewish National Fund (KKL-JNF), the Governments of the State Israel and Montenegro as well, the

Embassy of Israel to Belgrade, accredited to both the Republic of Serbia and Montenegro, and The First Bank of Montenegro.

The opening speeches were given by:

Mr. Jasha Alfandari, the head of the Montenegrin Jewish community,

Mr. Milo Đukanović, former president of Montenegro,

H.E. Alona Fisher-Kamm, Israeli ambassador accredited to both the Republic of Serbia and Montenegro.

Prof. Mikhail Chlenov, Vice-president of WJC, the head of the EAJC's Strategic Council, Mr. Yigal Tzahor, WJC Board member, Mr. Amnon Ben-Ami, KKL-JNF's Director General.

Meeting, KKL-JNF stands with Balkan Jewish Communities

The conference tackled numerous topics and lectures under the main theme, "Whither will this Europe go?" including: Rabbi Menachem Margolin, the chairman and founder of the European Jewish Association, delivered the lecture entitled: "Where is Europe headed"

KKL-JNF Director General Amnon Ben-Ami gave a talk entitled "KKL-JNF's Community, Societal, and Environmental Vision in the International Jewish Space."

Maj. Gen. (Res.) Eitan Ben Eliyahu's lecture was "If the Jews Leave Europe, Are We Safe in Israel? The historian Naomi Yizhar spoke about the Wannsee Conference.

A special panel discussion on the capture and trial of Eichmann also took place during the conference. Avner Avraham spoke about "Operation Finale: „The Capture of Eichmann by the Mossad in May 1960“.

Mickey Goldman-Gilad, a police officer, one of Eichmann's interrogators and an assistant to the prosecutor, spoke about the Eichmann trial.

Marko Popovic's talk was entitled "The Jews of Montenegro: A Historical Overview."

Dr. Rachel Shelly Levy-Drummer (Bar-Ilan University) gave a talk on the renovation of the ancient cemetery of Bitola-Monastir.

A panel discussion on the oldest Jewish cemetery in the Balkans was led by Dan Orian, the Israeli ambassador to Macedonia and head of the Balkan Department at the Foreign Ministry.

Also, four exhibitions were shown:

„Katharsis Sefardica", by Mrs. Žana Bajić.

"Jews in Split", by Mrs. Ana Lebl, President of the Jewish Community of Split.

"The Jews' participation in the development of voluntary firefighting in Zemun", by Mr. Nenad Fogel, President of the Jewish Community in Zemun.

"Diaspora" relating to European Days of Jewish Culture, by Mr. Goran Levy, President of the Jewish Community of Novi Sad.

The Moise Hasson Choir, conducted with conductor Maestro Tomislav Šopov, left the attendees breathless by lovely performances.

The Israeli singer Ofri Eliaz by singing the ladin songs keeps the memories of past alive as well as the ancestors who managed to pre-

serve the spirit and culture of their people.

IN PODGORICA, CORNERSTONE LAID FOR THE SYNAGOGUE

17 December 2017.

For the Jewish community of Montenegro, this year's celebration of Hanukkah, the traditional Jewish holiday of light, was very special and solemn. In Podgorica, cornerstone laid for the first synagogue construction on Sunday 17th december (29. Kislev 5778).

As it is announced last month at the annual "Mahar" conference, this Jewish temple will be the one of the first synagogues in post-war Europe and will be built in record time.

President of the Jewish Community of Montenegro Mr. Jasha Alfandari welcomed the joint efforts of all relevant actors in the country and society to help the Jewish Community of Montenegro to realize the project of building a synagogue in Montenegro.

He said that the synagogue will be a place where all people of good will and intentions are welcome.

"Montenegrin chief rabbi Luciano Moshe Prelević wished that the construction of this religious temple would be another significant contribution to the strengthening of the connection between people", said in a statement.

After rabbi Ari Edelkop read the blessing for Hanukkah, the President of Montenegro Filip Vujanović was given the honor to light the first candle in the menorah.

President Vujanović thanked the Jewish Community of Montenegro for its contribution to the overall co-existence in Montenegro, the role it plays in strengthening peace, tolerance, re-

spect for other religions and cultures, that is, its importance in strengthening the multicultural and multi confessional character of Montenegro.

The ceremony was attended by many officials: the President of Montenegro H.E. Filip Vujanovic, current and former Mayor of Podgorica Slavoljub Stijepovic, and Mr. Miomir Mugosa, the Ambassador of Israel in Serbia and non-resident in Montenegro H.E Alona Fisher-Kamm, Honorary Consul of Montenegro in Israel, Mr. Nimrod Rinot, representatives of churches and religious communities in Montenegro, as well as Montenegrin Jews and members of Jewish communities from neighboring countries, Serbia, Kosovo and others.

The cornerstone was laid down by the President of the Jewish Community of Montenegro Mr. Jasha Alfandari, Montenegrin rabbis Mr. Luciano Mose Prelevic and Mr. Ari Edelkopf, as well as the Montenegrin businessman Mr. Zoran Bećirović.

Happy Chanukah!

Mr. Alfandari presented Mr. Stijepović, Mugoša and Bećirović the special certificates as an expression of appreciation and recognition for their contributions to this important project. Hanukkah is the great Jewish holiday of light observes for eight nights and days.

The history of this holiday goes back to 164 BCE, after three years of guerrilla fighting Jews are conquered Jerusalem and the Temple was rededicated. The Jewish ritual was prohibited by Antiochus IV Epiphanes, Seleucid king and the sacred precincts were formally given over to the worship of Zeus Olympios. As a result, the famous Maccabean revolt ensued. Shortly upon the death of Antiochus, the Temple cleaned and rededicated.

According to the accompanying legend, there were not enough oil to light the lamps, but it miraculously burned for eight days. Hanukkah is considered as "festival of light".

A commemoration ceremony in memory of the victims of the Holocaust

27 January 2018.

Jewish community of Montenegro marked International Holocaust Remembrance Day on Thursday 25th January 2018. in full hall of the Dodest KIC „Budo Tomovic“.

The prayers for the Innocent Victims were read by r. Aryeh Edelkopf. Symbolically with six lighted candles, one for each millions of perished European Jews, President of the Jewish Community of Montenegro Mr. Jasha Alfandari greeted the audience.

In time of graet challenges and temptations the support has come from the Association of Anti-Fascist and Fighters of the National-Libera-

Six lighted candles for the
six millions perished European Jews

tion War of Montenegro. Mr. Slobodan Simović, Vice – President had delivered a clear message of peace, emphasizing the value of freedom and the obligation to affirm the struggle against fascist ideology.

To this education program with a purpose "to forster culture of remembrance" MSc. Vesna Kovačević, Professor of History at the Gymnasium "Slobodan Škerović" from Podgorica, and MSc. Sanja Bogojević, Professor of Italian Language and Literature, University of Montenegro Faculty of Philosophy, gave special contribution by their lectures.

Also, the short film 1943-1997 by Ettore Scola as well as the CampDrone video of the camp Auschwitz were presented.

We would like to thank everyone that along with us foster a shared culture of Holocaust remembrance. We were especially pleased that the commemoration ceremony were attended by high school students; Gymnasium "Slobodan Škerović" from Podgorica, Gymnasium "Njegos" from Danilovgrad, High School "Ivan Uskoković" from Podgorica as well as the students from the final grade of the Elementary school "Vladimir Nazor" showing that they share a commitment to turn the tragedy which arose as a consequence of Holocaust into the remembrance.

PASSOVER

20 april 2018

Passover or Pesach, the most important holiday in Judaism, celebrates the deliverance of the Jewish people from slavery in Egypt, held in Montenegro at the hotel "Hilton" in Podgorica.

The members of the Jewish community of Montenegro, friends and guests from home, abroad and Israel as well, held a seder, central event in this eight day festival, that include the blessings, retelling the story of the Exodus from the book of Haggadah, eating bitter herbs and unleaven bread.

R. Aryeh Edelkopf blessed over bread and wine and told the story of Pesah importance for the Jewish people.

Chag Pesah Sameah!

Translated by: Ms. Ljiljana Vuković,
Professor of the
English language and literature,
Head of the library the JCMNE

Seder Hotel Hilton

Pozdravno pismo konferenciji „Mahar“ 2017, od predsjednika države Izrael Nj.E. Reuvena Rivlina

Poštovani g-dine Alfandari,
Dragi prijatelji, učesnici 5. konferencije „Mahar“,

Dok se okupljate u Budvi, u Crnoj Gori, da bi se informisali i diskutovali o problemima i pitanjima od zajedničkog interesa i sklopili nova prijateljstva, šaljem tople pozdrave iz Jerusalima, glavnog grada države Izrael, domovine svih Jevreja. Ovo okupljanje Jevreja sa prostora

Jugoistočne Evrope je izvanredan primjer povezanosti i odanosti svih pripadnika našeg naroda. Osnivanje ove nove, vrijedne Zajednice to jasno potvrđuje.

Bez obzira da li žive u Izraelu ili dijaspori, svi Jevreji su čvrsto povezani, što državu Izrael čini ponosnom. Svi mi, kao članovi jedne velike porodice, dijelimo istu sudbinu, zato Izrael ostaje posvećen podršci i pomoći svim pripadnicima našeg naroda širom svijeta.

Želim vam uspješnu i ugodnu Konferenciju.

Iskreno,
Reuven Rivlin

THE PRESIDENT

Jerusalem, November 1, 2017

Dear Mr. Alfandri,

Dear friends, participants of the 5th annual "MAHAR" conference,

As you gather together in Budva, Montenegro to learn, to discuss issues of mutual interest and concern and to meet new friends, I send you my greetings from Jerusalem, the capital of the State of Israel, the homeland of all members of the Jewish People.

This gathering of Jews from many countries in South Eastern Europe is a wonderful example of the brotherhood and mutual commitment of all members of our nation. The establishment of this vibrant new community clearly reflects this.

The ties that link all Jews, whether they live in Israel or the diaspora, are strong and the State of Israel celebrates those ties. We are all members of one large family sharing a common destiny and Israel remains committed to support and encourage all members of the Jewish People throughout the world.

I wish you all a most enjoyable and productive conference.

Sincerely,

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'R. Rivlin', followed by a horizontal line.

Reuven (Ruv) Rivlin

Jelena Đurović, potpredsjednica Zajednice na Forumu

Globalni forum za borbu protiv antisemitizma

Jerusalim, mart 2018.

Globalni forum za borbu protiv antisemitizma glavni je međunarodni skup za procjenu stanja antisemitizma na globalnom nivou. Svake dve godine organizuje se pod pokroviteljstvom države Izrael, Ministarstva spoljnih poslova i Ministarstva za odnose sa dijasporom.

Ovo je najveći skup ovakvog tipa na svetu, a svečanom otvaranju, zatvaranju i velikom broju predavanja prisustvuje preko 1000 ljudi. Učestvovanje je potpuno besplatno, ali se na Forum dolazi pozivom, po preporuci.

GFCA je aktivna koalicija javnih osoba, političkih čelnika, čelnika civilnog društva, verskih velikodostojnika, novinara, diplomata, istraživača i zabrinutih građana posvećenih napretku tolerancije prema drugima u javnom životu i porazu antisemitizma i drugih oblika rasne i etničke mržnje.

Globalni forum služi kao značajno mjesto susreta za razmjenu znanja i za formuliranje strategije za borbu protiv antisemitizma širom svijeta.

Potpredsjednica Jevrejske zajednice Crne Gore Jelena Đurović i ove je godine bila gost na Globalnom forumu, a tokom tri intenzivna dana imala je susrete sa kolegama iz čitavog svijeta.

Forum je fascinantan i po broju predavanja i radionica koje teku paralelno (ove godine ih je bilo čak pedeset i dva) dok je broj su predavača i učesnika u panelima bio preko devedeset. Organizacija jednog ovakvog događaja a sve se odvija u ICC (Internacionalnom centru za konferencije, Jerusalim) je zaista izazov za organizatore.

Izdvojićemo samo neke od predavača na Forumu 2018: Ronald Lauder, Manuel Vals, Rumen Radev, Irina Bokova, Malkom Hoenlajn, Robert Singer, Katarina von Šnurbajn, Dina Porat, Andraš Hajsler, Šimon Samuels, Ivo Goldštajn, David Fridman i mnogi drugi.

Impresivan umetnički program prati otvaranje i zatvaranje, tu su najbolji izraelski bendovi koji uspešno spajaju moderno i tradicionalno. Jedno od najpopunjenijih predavanja imalo je za temu nereda i neonacistički marš u Šarlotsvilu, Virdžinija. O tome je govorio tadašnji gradonačelnik Majk Signer.

Signer je Jevrejin koji se u tom trenutku posebno našao na udaru belih suprematista. Govorio je iskreno i otvoreno o svemu što je preživio tokom protesta, a bilo je lepo čuti reči tolerancije od nekoga ko je bio izložen govoru mržnje i pozivu na linč.

Majk je inače advokat koji je doktorirao na Princetonu a danas je odbornik u gradskom veću Šarlotsvila a objavio je i dve knjige na temu istorije i sociologije.

Jelena Đurović, potpredsjednica Jevrejske
Zajednice Crne Gore

Crnogorski srednjoškolci posjetili Jevrejski muzej u Berlinu

April, 2018.

Znanje koje su pokazali na takmičenju iz oblasti o ljudskim pravima, koje je realizivano u znak obilježavanja Međunarodnog dana ljudskih prava, u organizaciji Građanske alijanse, institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, odvelo je devetoro crnogorskih srednjoškolaca u glavni grad Njemačke. Na-grade i studijsko putovanje osvojili su: Vasilije Radusinović, Vasilije Rakočević i Ivona Popović sa mentorkom Mirom Mrdak, profesoricom sociologije iz Gimnazije "Slobodan Škerović", Anja Andrić, Agata Luković i Jelena Đorđević, mentor-profesorica Branka Kaščelan iz Srednje škole „Mladost“ iz Tivta i Gimnazija „Petar Petrović Njegoš“ iz Danilovgrada koju su činili: Mia Maraš, Marija Marković, Tripović Mario i prof Miro Minić. Ovo putovanje za najbolje i njihove mentore, realizovano je uz podršku EU Info centar Crne Gore.

Umjesto profesorice Mrdak, učenici su u Berlin putovali sa profesoricom istorije Vesnom Kovačević, iz podgoričke Gimnazije „Slobodan Škerović“. Predstavnik Građanske Alijanse je

Crnogorski srednjoškolci u Berlinu

bila Kristina Četković.

Bila je ovo dobra prilika i korisno iskustvo da se kroz posjetu znamenitih mjesta koji predstavljaju simbol ovog rada, kao što su; Bundestag-Njemački parlament, bivši zatvor istočnonjemačke tajne policije Stasi, muzej Pergamon, steknu i nova znanja. Od mnogo zanimljivog i vrijednog za vidjeti, posjeta Jevrejskom muzeju je bila upečatljiva.

Obilazak je bio planiran za ponedjeljak, ali pošto muzej toga dana nije radio, grupa ga je posjetila u srijedu. Kako nijesu imali vodiča, profesorica Vesna Kovačević je preuzela tu ulogu te ih je provela kroz arhitektonsku građevinu koja tematizuje holokaust. Krivi zidovi, tamna stubišta i 3300 kvadratnih metara čuvaju dva milenijuma dugu istoriju i pričaju o nepojmljivom zločinu.

Profesorica Vesna je podsjetila prisutne učenike na dobru saradnju škole sa našom Zajednicom, na potrebu sticanja znanja i upoznavanja sa istorijom i kulturom drugih kako bi suživot mogao teći u harmoniji.

Važno je napomenuti da osim kratkog informisanja na kraju osnovne škole, naši srednjoškolci nijesu imali priliku da se upoznaju sa holokaustom, projektom kojim su skoro uništeni Jevreji sa prostora Evrope.

Pomalo zatečeni i ne skrivajući zgražavanje, nakon ovog istorijskog časa učenici su obećali da će pričati svojim vršnjacima o stečenom iskustvu i znanju na događaju koji će u sklopu projekta organizovati po povratku kući.

Mr Vesna Kovačević

“CEO TVOJ ŽIVOT JE HOLOKAUST”

Kada su joj u prvom razredu osnovne škole tražili da napiše svoje ime i mjesto rođenja, Angela je prvi put postala svjesna činjenice da je rođena u koncentracionom logoru. „Imala sam mnogo poteškoća sa tom rečju,“ kaže ona i dodaje: „Preklinjala sam majku da je izmenimo. Ali ona je rekla: „Ne, neću je promeniti, to treba da se zna.“

Angela Oros kaže da tada još uvijek nije imala predstavu šta Aušvic zapravo znači i predstavlja. „Nije mi predstavljalo problem što sam rođena tamo. To me sustiglo tek kasnije“, objašnjava ona. „Problem je bio što je užasno teško za pisanje.“

Prošlo je više od pola vijeka dok nije osjetila da može da ispriča priču o sebi i svojoj majci, koja je umrla 1992. god. Sa 60 godina konačno je prekinula svoje ćutanje i lokalnom novinaru ispričala kako se njena majka, Vera Bajn, porodila na gornjem krevetu u kasarni, u kampu C u Aušvicu, decembra 1944. godine. Bila je teška oko kilogram i preslaba da bi plakala. „To me je spasilo,“ kaže Angela. Danas, ona je visoka samo 150 cm – što je direktna posljedica neuhranjenosti tokom majčine trudnoće i Ange-

line prve godine života.

Najhrabriji potez je odluka da svjedoči protiv Rajnholda Haninga, bivšeg stražara SS-a, i jedan je od potonjih nacista koji su radili u kampu. Željela je da svjedoči u ime 6 miliona Jevreja koji to nijesu mogli jer su ubijeni. U stvari, mnogo više od 6 miliona je ubijeno. „Zamislite samo svu tu decu koja nisu odrasla i dobila svoju decu. A da ne pominjem da mnoge žene koje su preživjele Aušvic nikada neće moći da rađaju. I, kao što znamo, mnogo je dece koja pate od hormonskih poremećaja, kao posledica hemikalija koje su davane njihovim majkama. Nisam matematičar, ali i nije potrebno da budete da biste shvatili da je 6 miliona veoma obmanjujuć broj.“ Oros je posmatrala Haninga dok se prisjećala svoje priče 26. februara u sudnici u Detmoldu, govoreći o svojim roditeljima koju su dovedeni u Aušvic 25. maja 1944. godine. Već tada njena majka bila je u trećem mjesecu trudnoće.

„Moja majka je rastavljena od mog oca i nikada ga više nije videla. Kada je otišla kod Mengelea rekla mu je da je trudna, nadajući se da će imati saosećanja... Mengele joj je odbrusio „Ti glupa gusko!“ i naredio joj da se skloni na desnu stranu.“ To znači da je bila odabrana za prisilni rad, umesto gasne komore.”

Angelino svjedočenje je od ključnog značaja u slučaju u kome su tužioci okupili šačicu preživjelih od 425.000 mađarskih Jevreja, koji su masovno deportovani u Aušvic u periodu od maja do jula 1944. godine. Njih 90% nije preživjelo. Suđenje je zasnovano na činjenici da je Haning radio u Aušvicu kao stražar za vrijeme tog perioda. Samim njegovim prisustvom tamo, po riječima tužioca, on je bio dio mašinerije koja je ubijala i mučila, i optužen je za saučesništvo u ubistvu 170.000 ljudi ubijenih u periodu od 17. maja do 12. juna, za koji se zna da je on bio tamo. Oros kaže da njena nada počiva na Haningovoj odluci da progovori. On se obavezao na ćutanje, sve dok mu ona

u sudnici nije rekla: „Ti znaš šta se desilo svim tim ljudima. Omogućio si njihovo ubistvo. Kaži nam! Kaži nam!“

Za sve kritičare koji smatraju da je nehumano staviti osobu koja ima 94 godine na osuđeničku klupu, Oros ima snažnu poruku: „Pa šta i da dobije smrtnu kaznu? Sa 94 godine, ionako nemaš nikakva očekivanja od života. Ako može da sedi, sluša i vidi, ako može da jede, onda setakođe može pojaviti u sudnici. Bio je deo ubilačke mašine. Šta je sa mojim ocem koji je ubijen sa 32 godine, dok je neko poput njega mogao da živi srećno do kraja života? Na kraju krajeva, nije važno koliko godina u zatvoru bi mogao dobiti, istina je da on svakako neće ići u zatvor. Ono što je važno je to, što bi on mogao da kaže da se desilo u Aušvicu, šta je on tamo radio, šta je video, jer će to ući u istoriju i u knjige, pa će oni koji kažu da Jevreji lažu moći da čuju šta se desilo i od nekoga ko je bio Nacista.“

Angelino shvatanje svog porijekla primaklo joj se polako, za vrijeme djetinjstva u Mađarskoj. „Sećam se da su svake subote uveče svi preživeli iz Holokausta dolazili kod nas kući. Sedela sam za stolom i slušala o čemu govore. Uvek su govorili „kamp ovo, kamp ono“ i donosili bi sa sobom predmete iz Aušvica, kašiku za kuvanje, čebe... i polako, polako, ja sam sklapala deliće priče.“

Sa 11 godina saznala je cijelu priču o tome kako je njena majka primoravana da radi. Kada je bila u sedmom mjesecu trudnoće, Mengeleov tim izabrao ju je za eksperiment. Oni su joj ubrizgavali goreću supstancu u grlić materice. „Odmah iza, u materici nalazio se fetus, ja. Ove injekcije bile su užasne, bolne. Injekcija prva, fetus bi se pomerio u levu stranu... sutradan, druga injekcija, fetus bi se pomerio u drugu stranu.“ A onda, nekako, doktori su zaboravili na njenu majku. Trudnoća se nije vidjela, jer je Angela bila jako sitna. „Da nije bilo tako, obe bismo bile ubijene pre nego što bih udahnula svoj prvi dah,“ kaže ona.

Kasnije, majka joj je ispričala o još jednoj ženi koja se porodila. Mengele je vezao njene grudi, da bi vidio koliko dugo će beba preživjeti bez dojenja. „Nedugo nakon toga, obje su ubijene.“ Saosjećajna doktorka iz Mađarske ponudila je Angelinoj majci da uradi abortus, smatrajući da bi to moglo da joj spasi život.

Ali ona je odbila. Kada je počeo porođaj, ta doktorka joj je pomogla. Nabavila je posteljinu, toplu vodu i makaze. „Ona je rekla mojoj majci da se popne na vrh kreveta. U kasarni kreveti su bili na tri sprata. Popela se za mojom majkom i pomogla joj da se porodi. Rođena sam tri dana pre proslave Božića, dakle verovatno 21. decembra 1944. Bila sam veoma neuhranjena, nisam mogla ni da plaćem. To je pomoglo da me ne otkriju.“

Tri sata nakon porođaja, Vera Bajn je morala da ostavi svoju bebu na krevetu i izađe napolje po ledenom vremenu zbog prozivke, nosila je samo krpe i drvene klompe. „Sve vreme se molila da ja i dalje budem živa kada se vrati“, dodaje Oros. Pet nedelja nakon porođaja, Aušvic je oslobođen. Tog dana, 27. januara, još jedno dete je rođeno, Giorgij Faludi. „Njegova majka je bila toliko slaba da nije imala mleka, pa nas je moja majka oboje dojila.“ Šandor Polgar, još jedan preživjeli, otkrio je Bajn i bebu i insistirao da odu u grad Aušvic, koji se prije nacističke okupacije zvao Osviecim – kako bi upisali bebu u knjigu rođenih.

„Pretpostavljam da je mnogo želeo da osigura da budem priznata, jer je i sam izgubio ženu i dete u Aušvicu.“ Polgar se kasnije oženio Angelinom majkom i postao joj očuh. Kada je imala godinu dana, Angela je bila teška samo 3kg, što je težina koju većina beba ima na rođenju. „Svi doktori odbijali su da me leče, misleći da ću umreti. Čak je i mojabaka rekla majci da me pusti da umrem, jer nikada neću biti obično dete. Međutim, jedan od dokora okrenuo me je naopčke poput pileta i kada sam podigla glavu, on je rekao – ovo dete će živeti.“

Kosti su joj bile toliko slabe da nije mogla da hoda sve do sedme godine. „Sve moje čarape bile su debele, pletene da bi prekrile moje tanke noge. Sve moje haljine bile su pune čipke i zbijene da bi učinile da izgledam deblje.“ Angela je dobila poziv da u Drezdenu govori o svom iskustvu o tome kako majke prenose traumu na svoju djecu.

„Još u avgustu sam dobila poziv da govorim, međutim, smatrala sam da nisam relevantan govornik za tu temu. Ja sam normalna. Ali onda sam pozvala svoju decu i moja ćerka mi je navela spisak razloga odavde do Kine zašto sam ja tipičan primer osobe koja je preživela Holokaust. Govorila je o tome kako sam je slala samu u kupovinu već sa tri godine, jer sam želela da bude nezavisna, u slučaju da se Holokaust ponovo desi. Takođe, stalno sam njoj i njenom bratu govorila: „Vaša generacija nikad ne bi preživela Holokaust jer ste razmaženi.“ Kada mi je saopštila koliko se plaši porođaja rekla sam joj: „Ti se plašiš? Imaš kuću, muža i bolničarke, da li si luda da se plašiš?“ Majko, ceo tvoj život je Holokaust!“, rekla je Angelina ćerka, a Angela priznaje da to nije shvatila do tada.

Njena djeca podržavala su put za Njemačku i svjedočenje. „Zadrikiivali su me i govorili: „Ceo svoj život nisi bila kod psihijatra, a sada razgovaraš sa 225 odjednom.“

Elegantno obučena u crnu haljini sa nizom perli, Angela govori teškim mađarskim akcentom, uprkos tome što je 40 godina provela u Kanadi. Godinama se plašila da svjedoči, zbog nervoznih bolova u stomaku koji su se javljali kada bi govorila o svom iskustvu. A onda je vidjela koliko je bilo medijski ispraćeno suđenje Oskar Greningu i čula primjer kako je još jedan preživjeli ustao i zagrlio bivšeg knjigovođu u Aušvicu u znak oprostaja. „Jednostavno, nisam mogla više. Poslala sam mejl svom advokatu da mu kažem da odmah dolazim u Nemačku. Pitam se, kako oprostiti ovim ljudi-

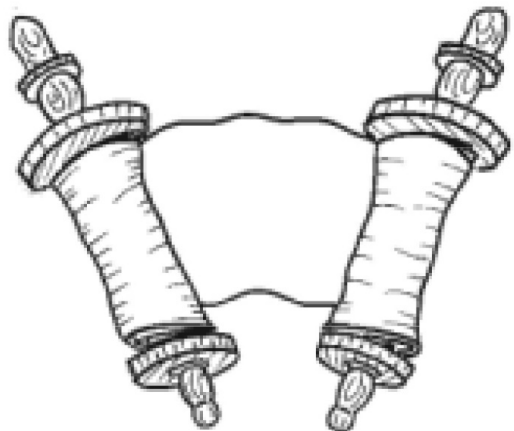
ma? Ja to zasigurno nemam u sebi.“

Kada je prvi put posjetila Aušvic, za proslavu 70 godina od oslobođenja, Angela je pokušala da pronađe kasarnu u kojoj je rođena. Međutim, to je bila slijepa ulica jer je ta oblast bila zatvorena zbog komemoracije.

„Vratiću se, jer imam snažnu želju da vidim gde je moja majka bila, da dodirnem mesto gde sam rođena i pokušam da osetim kako se ona osećala. Još uvek me progoni ideja da u normalnim slučajevima, kada se porodite, idete kući u toplo, sa partnernom pored sebe, plašeći se odgovornosti koja sledi, a moja majka nije imala budućnosti, hrane... Ipak, verovala je da ću preživeti. Rekla mi je da sam izgledala kao ptica bez perja i da sam bila veoma ružna – ali, naravno, ne i njoj.“

www.psihoverzum.com/ceo-tvoj-zivot-je-holokaust-ispovest-zene

Mr Vesna Kovačević, profesorica istorije u Gimnaziji „Slobodan Škerović“, u Podgorici

MARŠ ŽIVIH POSVEĆEN ONIMA IZ HOLOKAUSTA

Povodom obeležavanja 75-godišnjice pogibije 7 144 makedonskih Jevreja, održano je više komemorativnih programa u Bitolju, Štipu i Skoplju. Prvi put na obeležavanje sećanja u Skoplju, došao je predsednik bugarske Vlade Bojko Borisov, koji se nije izvinio jevrejskom narodu zbog uloge Bugarske u isporuci i uništavanju makedonskih Jevreja u nemački logor smrti.

Povodom odbeležavanja 75 – godišnjice od pogibije 7 144 Jevreja u okupiranoj Makedoniji, koje su bugarske vlasti 11. marta 1943. godine isporučile nacistima u logor Treblinka u okupiranu Poljsku, organizovano je od 11-14. marta 2018. godine, više komemorativnih programa u Skoplju, Bitolju i Štipu. Nosioc ovih zaista značajnih aktivnosti bili su Jevrejaka zajednica u RM i Fond holokausta Jevreja iz Makedonije, a pokrovitelj je bila Vlada Republike Makedonije.

Makedonska istorija beleži da je za vreme Drugog svetskog rata deportovano 7 144 Jevreja u logor smrti Treblinka u okupiranoj Poljskoj. Prikupljanje Jevreja iz više gradova okupirane Makedonije, počelo je noći između 10-11. marta 1943. godine, i nakon toga su dovedeni u Skoplje, u privremeni logor fabrike duvana. Transport makedonskih Jevreja je počeo 22. Marta, 1943. godine, a završio 29. marta, kada su svi Jevreji odvedeni u logor smrti Treblinka, odakle se niko nije vratio.

Pre nego što nabrojimo šta je sve realizovano u znak sećanja na makedonske poginule Jevreje, najpre da kažemo da je u susret ovim događajima, 5. marta 2018. Godine, Skupština Republike Makedonije usvojila Deklaraciju posvećenu 75. godišnjici deportacije Jevreja iz Makedonije, a 6. marta t.g. Vlada R.Makedonije prihvatila je radnu definiciju Međunarodne alijanse za sećanje na holocaust iza borbu protiv antisemitizma. Pre toga, da dodam i to, da je Vlada R. Makedonije donela i odluku da zdravstveni dom u Bitolju od 19. februara 2018. godine, nosi ime istaknutog

jevrejskog lekara, doktora Haima Abravanela.

Komemoracija je počela u Bitolju...

Tako, 11. marta u Bitolju održao se komemorativni program posvećen 75. godišnjici deportacije i pogibije makedonskih Jevreja. Pokrovitelj je bila Vlada R. Makedonije i Internacionalni marš živih. Na ovom maršu učestvovala su državne delegacije iz Makedonije i Izraela, zatim članovi nevladinih organizacija, veliki broj potomka bitoljskih Jevreja, koji su specijalno došli iz Izraela, Latinske Amerike i SAD-a i građani – domaćini. Ovo je bilo najmasovnije obeležavanje uz učešće više hiljada ljudi u Makedoniji, posvećeno sećanju na deportaciju i uništavanje Jevrejske zajednice.

Dodajmo još i ovo: po prijemu kod gradonačelnika Opštine Bitolj, mr.Nataše Petrovske, više delegacija su položile vence i sveže cveće ispred Spomenika deportovanih Bitoljskih Jevreja i spomenika narodnog heroja Estreja Ovadija-Mara koji se nalaze u dvorištudoma zdravlja "dr Haim Abravanel". Na komemoraciji se obratio Talat Dzaferi, predsednik Skupštine R. Makedonije, zatim Aleksandar Kiracovski, generalni sekretar vladajuće partije SDSM i gradonačelnik Bitoljske opštine mr. N.Petrovska.

Marš živih u Bitolju

Marš živih krenuo je ispred platoa doma zdravlja "Dr Haim Abravanel" i produžio je putem kojim su išli zarobljeni Jevreji, a završio se na Bitoljskoj železničkoj stanici odakle su oni krenuli u logor Treblinka, odakle se niko nije vratio...

Ono sto bi trebalo posebno naglasiti jeste prisustvo izraelskog zamenika ministra odbrane Rabina Eliahu Mihael Ben Dahan, koji je u svome govoru izrazio zahvalnost svim prisutnim građanima na Maršu živih, čime se čuva sećanje na poginule makedonske Jevreje. Komemorativni program u Bitolju se održao u Memorijalnom parku živih, na jevrejskom groblju gde se održala molitva-kadiš, a zatim je svečano bila otvorena "Jerusalimska staza". Na ceremoniji u znaku sećanja na 793 jevrejske bitoljske porodice, žrtve holokausta, postavljena su isto toliko kamenčića, koji simbolišu čovekovu malenkost pred Bogom.

Program u Bitolju u ovdašnjem muzeju produžio se otvaranjem svetske izložbe pod imenom "Više od dužnosti – diplomati priznati pravednici među narodima". Organizator izložbe je bio muzej "Jad Vašem", a vlada Izraela pokrovitelj. Na otvaranju izložbe govorili su Dan Orjan, izraelski ambasador u RM i Rahela Bud Kaplan, predstavница muzeja "Jad Vašem" iz Izraela.

I u Skoplju više manifestacija

U Skoplju komemorativni program počeo je 12. marta, gde je na spomenik žrtvama holokausta u fabrici duvana, gde su nakon polaganja venaca i cveća, svoja obraćanja imali Zoran Zaev predsednik Vlade Republike Makedonije, zatim Bojko Borisov, premijer Vlade Bugarske i Berta Romano – Nikolić, predsednica Jevrejske zajednice u Republici Makedoniji.

Dodajmo da je dan pre ovoga, održan komemorativni koncert posvećen tragediji jevrejskog naroda u izvođenju Makedonske filharmonije, na kome je prigodni govor održao predsednik R Makedonije, Đorđe Ivanov. Bugarski premijer Borisov priključio se makedonskom premije-

ru Zaevu na Maršu živih, koji je krenuo ispred Muzeja grada Skoplja, a završio se u fabrici duvana, gde se nalazi spomenik posvećen makedonskim Jevrejima žrtvama holokausta.

Na komemoraciji su učestvovali predstavnici Jevrejske zajednice Bugarske u sastavu zvanične delegacije Bugarske. Prisustvo bugarskog premijera Bojka Borisova na komemoraciji u Skoplju, gde je položio venac cveća na spomenik poginulim makedonskim Jevrejima, novinari su iskoristili da ga pitaju zašto, kada je već došao na obeležavanje 75. godišnjice od pogibije makedonskih Jevreja, nije našao za shodno da se izvini jevrejskom narodu zbog holokausta i uloge Bugarske u tome, kao što je to nekada uradio nemački predsednik Vili Brant pri poseti jevrejskom getu u Varšavi, na šta je Borisov rekao da su to učinili nacisti.

Na komemoraciji i na Maršu živih učestvovali su i ministar spoljasnih poslova Poljske, Jacek Čaputovič, koji je zajedno sa makedonskim ministrom za spoljne poslove Nikolom Dimitrovim položio cveće na spomenik poginulim Jevrejima u fabrici duvana, a to su učinili i članovi delegacije na čelu sa predsedavajućem Saveta ministra BiH Denisom Zvizdićem, zatim poslanici i dr. Svi oni su učestvovali naplenarnoj sednici Skupštine Republike Makedonije, posvećene 75. godišnjici od deportacije makedonskih Jevreja u logor smrti Treblinka, u okupiranu Poljsku. Komemorativni program završio se 14. marta, kada je u Muzeju holokausta u Skopju prikazan dokumentarni film "Hleb sećanja" italijanskog reditelja Luidi Fačinija.

Time je obeleženo i italijansko predsedavanje Međunarodnoj alijansi za sećanje holokausta. Pre projekcije publici se obratio Goran Sadikarijo, director Muzeja holokausta u Skopju, Berta Romano-Nikolić, predsednica Jevrejske zajednice u RM i Karlo Romero, ambasador Italije u Republici Makedoniji.

Mišo Kitanovski, novinar

Čitaoci nam šalju

Milika Pavlović, književnik i publicista

UČITELJICA RAHELA

Strah je neprijatelj iskrenosti.

Rahela Galevska Glavički

Riječ je o učiteljici, upravoteljici doma crnogorske "ratne siročadi" u bugarskom gradu Dupnica, u podnožju planine Balkana, početkom januara 1945. godine.

U Sofiju nas je - sa nikšićkog aerodrome Kapi-no polje - odnio ratni lovački avion. Ličio je na konzervi sa krilima, u kojoj su bila svega četiri drvena sjedišta - na sklapanje i rasklapanje, a unutarnji lim - bočne strane aviona - bile su bez obloga.

Kad je motor aviona počeo da radi, lim je zazvrndao i tresao nas kao na električnoj stolici. Ugrabio sam jedno od ta četiri sjedišta. Ostali su se zgomilali u hrpu, jedni preko drugih, i povraćali jedni po drugima.

Dama, koja je sjedjela na stolici desno od mene, držala je na krilu dječaka, starog otprilike oko četiri – pet godina.

Oni dvoje nijesu povraćali. Nije povraćao ni dječko preko puta mene, neki Tomčić iz Pive. Mi nijesmo bili "ratna siročad", djeca bez roditelja, mada su nas tako tretirali.

U Jugoslaviji je još trajao rat, ali je Crna Gora bila oslobođena.

Pošto kod nas u Crnoj Gori još nijesu bile otvorene osnovne škole - nije se imalo ni zgrada ni učitelja - nova vlast je, akonto ratne odštete, omogućila besplatno izdržavanje i školovanje đaka, ratne siročadi, u Bugarskoj, u kojoj je Otečestvebi front bio preuzeo vlast.

Ipak su se roditelji teško odlučivali da pošalju djecu na školovanje u Bugarsku, jer su posljednje jedinice, u sastavu njemačkih okupacionih trupa, samo nekoliko mjeseca prije našeg odlaska na školovanje, bile - bugarske. Počinile su mnogo zulumata i zločina u našem durmitorskom kraju.

Djecu su u tu zemlju otpravili samo roditelji koji su bezgranično vjerovali novoj crnogorskoj oslobodilačkoj vlasti. Moji komšijes u čudu smatrali da nas roditelji otpravljaju na onaj svijet.

Zima je bila u jeku. Snjegovi su prevazilazili visinu od dva metra. Do Nikšića me je pratila starija sestra Mijoljka, a putovali smo zajedno sa Anđelijom Pavićević i njenim sinom, mojim vršnjakom, Slavkom.

Do Nikšića smo putovali tri dana - pješice, preko smetova snijega.

Kad smo na Krnovu na trenutak predaha zastali, da ne bih sidio na snijegu, Mijoljka mi je pokazala drvo koje je virilo iz snijega, tridesetak santimetara, da na to drvo sjednem.

Bio je to vrh telefonskog stuba. Snijeg je toliko bio dubok.

Nikšić je prvi "moj grad", prva varoš koju sam vidio - decembra 1944. godine. Ustvari, prvih desetak dana ga nijesam ni vidio, jer sam bio obnevidio od omorine - sniježno sljepilo. Vodili su me nekamo za ruku - da mi ljekar sipa kapi u oči.

Kuće u Nikšiću najčešće su bile bez prozora i vrata, naherene i provaljenih krovova.

Mi smo bili smješteni u selu Studenca, sa jugozapadne strane Bedema, naspram aerodrome Kapino polje.

Naša grupa je poletjela vedrog sunčanog dana predveče. Iz aviona sam ugledao I još neki grad - ruševine, mnoge kuće nagnute jedna nadrug, kao da se bodu; krovovi vise, ulice zakrčene polomom.

Podgorica - kaže dama pored mene. Već je uhvatila noć kad smo nadletjeli Sofiju. Izgledalo je da dolje gori ogromna lomača, zatrašujući požar, koji se naginje čas desno čas lijevo, kako već zavija I kruži naš avion. Na pistu smo izašli isprljani od povraćanja jedni po drugima, u kožnim opancima na nogama, u odjeći od svakovrsnih dronjica, prestravljeni koliko se naroda okupilo sa obje strane staze kojom nas vode. Mnogi ljudi su htjeli da nas dodirnu, mnoge starije žene su plakale, ali je obezbjeđenje branilo da nam se približe.

Zastali smo. I kad je grunula vojna muzika - trube, bubnjevi, talambasi - uplašili smo se i zgomilali se od straha. Nijesmo znali šta je to, šta nas to čeka. Prvi put čujemo takve zvuke i prvi put vidimo takve ljude - muzičare vojnog orkestra.

Prenoćili smo u Sofiji, a sutradan su nas autobusom odvezli - u Dupnicu - parvo - u dvorište gradskog kupatila.

Dvorište gradskog kupatila -prostrano, travnato, zeleni se, oivičeno zidom visine sedamdesetak santimetara. Sa ulične strane zida - mnoštvo radoznalog svijeta. Tu nas čekaju berberi i radnici gradskog kupatila. Šišaju nas i svlače do gola. Naše rite bacaju na gomile, a potom nas uvode u kupatilo, koje ima dva nivoa - veliku prizemnu prostoriju, sa ležajima, i podrum sa kupatilima. Silazimo niz stepenište u banju, gdje nas čekaju ljudi koji će nas umivati. Oni na rukama imaju nekakve vunene "rukavice", natopljene i nasapunane, čime će da nas trljaju iperu.

U gornjoj prostoriji, uz svaki ležaj stoji po jedan muškarac sa bijelim, raširenim, čistim čaršafom, i čim neko od nas izađe iz kupaonice - zavija ga u taj čaršaf, smješta ga na ležaj, pokazuje mu da mu o klinu kraj ležaja visi odijelo, a na patosu mu je obuća.

Sve je različito - i odjeća i obuća - jer je pribavljeno preko Crvenog krsta. Potom nas pregledaju ljekari.

Samo su mene izdvojili iz grupe iposlali - u bolnicu ! Ostali su odvedeni u Dom za ratnu siročad, negdje u gradu.

Ja se nijesam osjećao bolesnim, ali ljekari su - kasnije sam saznao - kod mene konstatovali neku srčanu manu.

Ostao sam tri mjeseca u bolnici. Svi - pacijenti, ljekari, medicinsko osoblje bili su - Bugari. Osobito ljubazni prema meni. Postao sam njihov miljenik. Svi, razumije se, govore svojim bugarskim jezikom, pa sam i ja za ta tri bolnička mjeseca dosta dobro savladao bugarski jezik.

Ona dama iz aviona, sa Kapina polja, koja je

sjedjela kraj mene i držala sinčića na krilu, svakoga dana me je u bolnici posjećivala i donosila mi ponudice - torte, slatkiše, med. I bolničko osoblje me je tetošilo i pitalo, tako da sam se zaobuljio kao prasence. Želio sam se izigrati i trčati po bolničkom parku, ali mi ljekari to nijesu dopuštali.

Ona dama iz aviona - to je **RAHELA**, naša učiteljica i direktor našeg Doma.

Domaćin toga Doma, koji se brinuo o snabdijevanju svim potrebštinama za nas - hrana, posteljina, lijekovi, ljekarske usluge, knjige i svjeske za đake, obuća i odjeća - zvao se Nisim Aron Levi, bugarski Jevrejin.

Bilo mu je naporno u komuniciranju sa djecom i osobljem doma, jer nije govorio srpskohrvatski jezik.

Kad sam ja stigao u Dom, sa svojim "bolničkim" poznavanjem bugarskog jezika, Nisimu Aronu Levom je laknulo. Odmah me je uzeo za svoga "pomoćnika". Prevodio sam mu sa srpskohrvatskog na bugarski one riječi i rečenice koje nije dovoljno dobro razumijevao.

Zavolio me je Nisim i stalno me je vodio sa sobom - po gradu, svojoj kući, u svoj vinograd na periferiji Dupnice - što drugoj djeci nije bilo dopušteno.

Bračni par Levi živjeli su u svojoj lijepoj kući u gradu. Nisim je vozio svoj luksuzni automobil, u kojemu sam ja bio stalni „putnik“. Vodio me je kod svog krojača i naručivao odjeću za mene. Kupovao mi je najljepše i najskuplje cipele. Napravio je od mene kicoša, kome su ostala djeca, koja su još bila u garderobi crvenog krs-ta, zavidjela. Ta surevnjivost mojih drugova nije mi bila prijatna, ali to je bila „krivica“ Nisima Arona Levog, i njegove supruge, a ne moja.

Nije inače bilo dopušteno građanima da djecu iz Doma vikendom, ili kojom drugom prilikom,

vde u goste kod sebe kući. Tu „privilegiju“ imali su malobrojni, oni ljudi koje je Rahela dobro poznavala.

Za Nisima Arona Levog takva zabrana nije postojala.

Bračni par Levi su me nagovarali da ostanem sa njima, da me posine, da mi zavještaju svu svoju obilatu materijalnu imovinu i, kad odrastemo - njihova jedina unuka i ja - da zasnujemo brak.

Oni su imali samo kćerku koja je, pri prvom porođaju - preminula. Ostala je živa njena kćerka, njihova unuka, kojom su me, pošto odrastemo, namjeravali oženiti.

Ali moja žudnja, ljubav i čežnja za rodnim selom - za onom bosom, golom, gladnom i u brda zaturenom šačicom seoskih udžerica - bila je iznad svih drugih svjetskih bogatstava i svih drugih ljubavi zemaljskih. Ipak me ti ljudi - bračni par Levi - nijesu, zbog mog nepristajanja na njihovu želju, odbacili. Jednako su i dalje prema meni bili brižljivi.

Učiteljica Rahela je moje držanje u vezi sa namjerom Levih opravdavala i zastupala, što su i Levi sasvim poštovali.

Kad me je prvi put Nisim Aron Levi automobilom odvezao u svoj vinograd - moj prvi vinograd - i kad je vidio kako halapljivo brstim zrele grozdove sa čokota - zabrinuo se. Pobojavao se da će mi pozliti, ali se ništa loše nije desilo.

Levi me je i dalje tetošio, naručivao mi kod krojača nova odijela, nabavljao mi cipele i ljetnje sandale, raznovrsne košulje i čarape potkoljenice, što niko od ostalih mojih drugara nije imao.

Kad sam, po povratku iz Bugarske, u suton jenoga dana, stigao u svoju rodnu udžericu u Dobrom Nuglu, sve je unutra u njoj bilo isto,

nepromijenjeno, kao i onda kada sam pošao na put u svijet.

Bosanski šporet na drva - na istome mjestu ; majka nešto kuva u loncu; na limu iznad peći gori zublja luča - osvjetljenje, umjesto petrolejke, jer nigdje nema petroleja.

Sjeo sam na istu onu klupicu sa koje sam 1944. godine i krenuo na put u Bugarsku. I ona je bila na istome mjestu.

Sjedim, odjeven kao cvijet.

Majka me je pogledala i, očigledno, nije mogla vjerovati svojim očima - otkuda sad tako raskošno odjeveno dijete usred tolike domaće nemaštine.

Noću.Privideenje.

Nije me prepoznala.Upitala je - čiji si ti, sine? - Majko, ja sam tvoj Milika - rekoh, a ona zajauka,zgrabi me u zagrljaj, rasplaka se unese me u drugi dio prostora - u spavaću sobu, gdje se nalazio krevet na kojemu je ležao moj bolesni otac Milosav, srčani astmatičar.

Majka zapali još nekolike zublje luča, da rasvijetli prostoriju, i preuze me iz očevoaga zagrljaj. Vrijeme je proticalo, godine se nizale.Završio sam i gimnaziju i studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu.Roditelji su u međuvremenu preminuli.

Kad sam se jedne večeri, sa drugovima iz moje studentske grupe, našao na koncertu u dvorani Kolarčevog univerziteta, pored izlaznih vrata iz Kolarca na Studentski trg, dogodio mi se najdublji, najemotivniji trenutak u mom dotadašnjem životu.

Na tome mjestu, nakon više od trideset godina od našega rastanka po povratku iz Dupnice, bljesnuo je čudesni sjaj duhovne, moralne, intelektualne i karakterne suštine ličnosti učiteljice Rahele Galevske Glavički.

Stajao sam do izlaznih vrata na ulicu i pušio. Iščekivao sam svoje drugare.

Vidim - ispred garderobe, gdje posjetioci preuzimaju mantile i kapute - dvije starije žene i sa njima djevojčica.Jednu od njih, majku te djevojčice i djevojčicu, prepoznao sam - Mitra Mitrović-Dilas, sa kćerkom.Dругu, znatno stariju gospođu, nijesam prepoznao.Djelovala je kao oboljela osoba.Očni joj kapci nekontrolisano trepere.Njeni gestovi i kretnje takođe djeluju nekontrolisano.Izbjegavao sam da je gledam, kako je moja radoznalost ne bi opterećivala. Međutim, ona se u jednome trenutku pozdravi sa Mitrom i krenu prema meni.

Trudio sam se da se i dalje držim hladnokrvno kako tu „bolesnu“ osobu nebih provocirao.

- Hoćete li mi reći vaše ime - pita ona, a pošto joj rekoh - snažno me zagrli i rasplaka se.

Tada sam povjerovao da je ova osoba doista bolesna.

- Poznaješ li me - pita.Rekoh da je ne poznajem. -

- Ja sam Rahela - kaže, uplakana, i ponovo me zagrli i poljubi.

- Tada i ja uzdrhtah.

Bili smo u zagrljaju kad su naišli moji drugari koje sam iščekivao na izlazu iz Kolarca.

- Vi nemojte brinuti o njemu, on je večeras moj gost - reče im Rahela.

- Objasnio sam im ko je Rahelai rekao im da ne brinu za mene.

A Rahela me je u svome malom stanu tako blistavo ugostila i započela poetsku, lirsku priču o svojim đacima iz Bugarske.

Kaže da je trideset godina tragala nebi li s nekim od nas uspostavila vezu, nebi li nešto saznala o svojoj djeci, ali joj nije pošlo za rukom. Pokazala mi je sve naše svjeske i bilježnice, toliko naših papira, fotografija i svakakvih brljotina, koje je brižljivo čuvala.Pamtila je čiji je koji rukopis na ceduljicama koje čuva.

Potom je i ona pričala o Nisimu Aronu i, posebno, o jednoj svojoj prijateljici iz Dupnice, koja se zvala Vera.

Ta je Vera bila impozantna osoba, stasita, skladna, širokog i visokog čela, gustog crnog perčina, krupnih pametnih očiju, blagog prijatnog osmijeha i toplog izraza na licu. Otmjena u svakome pogledu. Bila je čest posjetilac našeg Doma, ustvari - dobra Rahelina prijateljica i, čini mi se, Vera je bila neki gradski funkcioner. Pomaže Raheli, odnosno - nama.

Mislim da je i Vera bila bugarska Jevrejka. Naš Dom u Dupnici posjećivale su brojne grupe i delegacije koje su prolazile tim pravcem - na Zapad ili sa Zapada.

Sjećam se jedne od tih grupa, u kojoj se nalazio i istaknuti ruski književnik, Jevrein po nacionalnosti, Ilja Erenburg. Njegova ruka je bila prva, poslije roditeljske i Raheline, koja me je pomilovala po glavi.

Duže me je o nečem zapitkivao, ne sjećam se o čemu sve, ali mislim da je samnom pričao - a ne sa nekim drugim dječakom - zbog toga što sam govorio bugarskim jezikom, na kojemu me je Erenburg i zapitkivao, a vjerovatno i zbog toga što se u Erenburgovoj grupi nalazila i Kata Žugić, ugledna partizanka, prvoborac, iz mog komšiluka na Durmitoru.

Pad Berlina, slom fašizma, što je primarni podvig i zasluga Crvene armije, proslavili smo u Dupnici, izuzetno uzbudljivo.

Grad je ključao od euforije oduševljenja. Na ulicama je bilo više kočijaša koji su na svojim zapregama vozili grupe nadahnutih ljudi, sa zastavama.

Valjda zbog toga što sam na sebi imao džemper crvene boje, jedan kočijaš me je zgrabio i popeo na svoju taljigu. Postavio me je ispred ostalih, kao bedž.

Taljiga je truckala i drndala kaldrmom, a mi na njoj klicali, pjevali i skandirali.

Bila je to neizreciva predstava kojoj je sav grad bio pozornica.

Ne znam zašto je Rahela davala da se baš meni za nogu veže kanap, koji je bio vezan na nozi jednoga dječaka koji je patio kao mjesečar. Dizao se noću iz postelje i polazio da luta.

Toga smoljeta dvadesetak dana odmarali na petom spratu u konacima Rilskog manastira, u raskošnim prostorijama, koje je u tome prelijepome objektu koristila za odmor i bugarska kraljevska porodica.

Ta je porodica još i tada živjela u Sofiji, jer Otečestveni front Georgi Dimitrova još nije bio uspostavio konačnu vlast u Bugarskoj.

Rahela je u Bugarskoj imala dvojicu sinova - starijeg Mila, gimnazistu, u Domu na Crnom moru (Varna ili Burgas) i mlađeg petogodišnjeg Rada.

Rade i ja smo bili prionuli jedan za drugim kao krpelji za ovcu. Nijesmo se razdvajali, osim noću, dok spavamo. Negdje sam pročitao ili čuo informaciju da je Mile Glavički postao istaknuti srpski arhitekta u Beogradu, a za Rada sam saznao da živio u Dubrovniku.

Pored svih nastojanja, nijesam uspio s njima uspostaviti vezu. Rahela je napisala studiju „Moje dete i odrasli“ koju je objavila „ Narodna knjiga“ u Beogradu 1961. godine.

Njena je studija utemeljena na ličnome pedagoškom iskustvu i na saznanjima iz širokog izbora djela velikih stvaralačkih imena - Šekspira, Rablea, Svetozara Markovića, Marksa, švajcarskog pedagoga Pestalocija, Rusoa, Stendala, Gončarova, Prežihova Voranca, engleskog pjesnika Petmora Koventrija, Perl Bak, Čarlsa Darvina, Maksima Gorkog ...

Mi, njeni đaci, Rajko Stijepović i ja, napisali smo predlog da se Raheli za tu studiju, i za njen cjelokupni pedagoški rad, dodijeli Vukova nagrada.

Nijesam siguran, ali koliko se sjećam ona je tom nagradom i počastvovana.

Rahela je bila nepomirljivi protivnik da se djeca i omladina „vaspitavaju i odgajaju“ upotrebom batine. Za razliku od pendreka, suštinsko načelo njene pedagogike ogleda se u jednoj njenoj moralnofilozofskoj konstataciji: Strah je neprijatelj iskrenosti.

Neka mi se i prigovori da sam neskroman, ali predlažem Rahelinu knjigu „Moje dete i odrasli“ da bude objavljena u Crnoj Gori (sredstvima ministarstava - za školstvo, nauku i kulturu, i uz podršku Jevrejske zajednice) i da bude (sa najvišega nivoa) preporučena kao obavezni priručnik učiteljima, roditeljima i svima koji se bave odgojem i vaspitanjem djece i omladine. Milika Pavlović, književnik, publicista, novinar

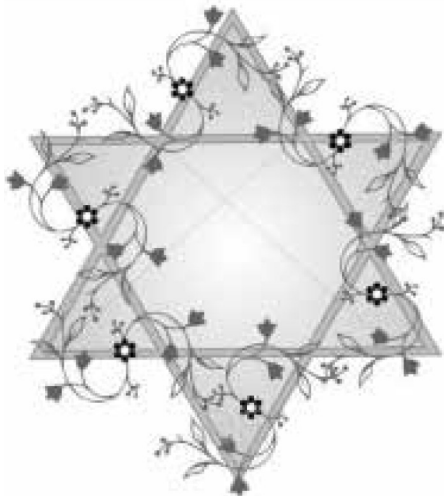
Marko Popović, pisac, publicista i novinar

ISTORIJA I LITERARNA MISTIFIKACIJA U JEDNOJ PRIČI STEFANA MITROVA LJUBIŠE O VJERSKOJ KONVERZIJI

Koliko je istorijska građa u arhivima Crne Gore oskudna podacima o prisustvu jevrejskog života na njenom prostoru, srazmjerno tome su rijetki i literarni tekstovi stvarani na tematiku ovog drevnog naroda. A razlog tome – nije prevashodno malobrojnost Jevreja na ovoj teritoriji, nego i njihova, razložna, namjerna odsutnost iz javnog života i značajnijih istorijskih događanja.

Pomalo je čudna koincidencija da se stari tekstovi sa crnogorskog primorskog kraja koji pominju Jevreje – bilo da su literarnog ili istoričnog karaktera, skoro uvijek odnose na njihovo voljno ili nevoljno pokrštavanje.

Priča Stefana Mitrova Ljubiše *Gdje je sloge tu je i napretka*, baš kao i sve druge iz jednog integralnog književnog djela, nosi obaveznu sentenciju u naslovu. A ta poslovičnost naslova izvire iz jednog logičnog razloga – sve Ljubišine priče sa poslovicom u naslovu pripadaju separatu koji je imenovan zajedničkim povezom Pričanja Vuka Dojčevića. Skoro da ne postoji u književnim teorijama precizno definisan jedan

veoma važan detalj o književnoj vrsti poslovice: da su nastale iz šire priče, bajke, basne ili druge slične usmene tvorevine. Vremenom, one su se zgušnjavale i uprošćavale do veličine jezgro-vite rečenice. Teško je u današnje doba reći da je istorijska putanja crnogorskih poslovice imala u sebi pečat ezopovskog manira. Danas su rijetke poslovice koje su u dubini pamćenja sačuvala svoju etimološku pripovijest.

Ovakvo strukturalno bogatstvo uvijek opredjeljuje analitičara da za svaki naučni rad oprezno izdvoji samo dio te maštovite raznobojnosti.

A siže pripovijesti Ljubišine od svega tri stranice mogao bi se prenijeti u svega tri-četiri rečenice: Dva bliska prijatelja na grčkom ostrvu Krk, Grk i Jevrej – razgovaraju o prijedlogu ovog prvog – da njegov prijatelj jevrejske vjere prihvati hrišćanstvo, s tim da prvo obiđe velike pravoslavne svetinje sve do vrhovnog sjedišta hrišćanstva. Ako li mu se ono dopadne – da se voljno prevjeri. No, u suprotnom da prijatelj Grk pređe u judaizam. Po povratku sa putovanja na pomenuta mjesta, Jevrej se pokrsti, ne govoreći ni jedne jedine riječi o utiscima sa putešestvija. Tek poslije krštenja, Jevrej će ispričati istinske motive njegove konverzije.

Ova priča nosi posebnu mirnoću, izuzetnu pripovjedačku tišinu uprkos obaveznoj konfliktnosti situacija koje nosi svako prisustvo Jevreja u literaturi. Tu stabilnost do kraja neće zatalasati ni konverzija Jevreja, odnosno Žida, kako ga pripovjedač naziva.

U prvoj rečenici pripovijesti dva prijatelja su predstavljeni uopšteno narodnošću, a atributi Grk i Žid u slijedu priče biće njihova vlastita imena.

Crna Gora, a samim tim i Boka sadrži neobičnu leksičku raznovrsnost. Ljubiša u ovoj priči Jevreja naziva Žid, što je izuzetan idiom, lingvistički lokalizam jugoistočnog krila Boke, koja u svojoj bogatoj leksici gaji za ovaj narod i neke druge sinonimične pojmove Žudio, Žuđel, te

pluralnu formu Žudeli ili Žuđeli, koji su primereniji za prostor Novoga, što izvjesno trpi snažniji govorni uticaj Dubrovnika.

Pisac i povremeno političar, Ljubiša sa ne-skrivenom toplinom piše o Jevreju i Grku, o prijateljstvu njihovom bez ijedne mrlje, doduše uokvirene radom i bogatstvom. Njegova priča, iako locirana daleko od naših prostora, tobož negdje na ostrvu Krk, toliko je bliska da se doživljava kao piščev životni i stvaralački areal. Priča bez dileme može da isprovocira pitanje: Da li postoji mogućnost da se pripovijest naslanja na neku realnost koja se dogodila na našoj čestici Mediterana? A Ljubišin zavičaj, usput, sadrži izvjestan broj doseljenih etničkih Grka koji i danas ističu svoje porijeklo, te naselje Maini koje je, navodno, dobilo ime po peloponeskoj istoimenoj varošici. Na drugu stranu, možda je zahtjev scenografije uslovio da pripovijest ode dalje u prostor Grčke i Carigradskog Fanara, a svrsishodno radi realnijeg i kraćeg Židovog puta u obilazak Vaseljenske patrijašije?

Doživljaj u priči ima relativno blage tonove, jer se ne kani pronicati u psihologiju druge strane: Šta bi intimno doživljavao bilo koji Jevrej kad bi čitao pripovijest o konverziji njegovog sunarodnika? (Jer, tamo gdje su Jevreji vršili konverziju – alternativa je obično bila nasilna smrt!). Grk isto to predlaže Židu prijateljski i kroz subjektivnu opijenost svojim pravoslavljem, nudeći mu to kao „bogat poklon“ u vrhuncu životnog blagostanja i kao najveće blagorodstvo! Grk u svojoj svijesti ne prelistava stoljeća jevrejske patnje, ali ni sam autor u priči ne osjeća isto. Žid, bez dvojbe nije povrijeđen, ni jednim gestom ne sumnja u prijateljstvo, svojom blagom prirodom prihvata izazov (a ta blagost, dobrota i iskrenost prisutna je kod obojice, jer su po naratoru „jedna duša u dva tijela“).

Ponuda na konverziju nije ni bolna, ni nasilna. Čak ni uvrjedljiva, jer dolazi od dokazanog prijatelja. Ipak, u realnom životu sam pomen na

nju – bio bi bolan. I istorija, i literatura, zapisivali su priče o pirinejskim marranosima, nasilnim konverzijama Jevreja kroz frustrirajuća vremena u italijanskim provincijama, sporadičnim pokršćavanjima u Dalmaciji, te povremenoj islamizaciji u Otomanskoj imperiji. Postupanja prema Romaniotima (vizantijskim Jevrejima) među Romejima (Vizantincima, pripadnicima Istočnog rimskog carstva) imalo je nekakav blaži pristup i tolerantniji odnos. Dekreti vizantijskih careva Arkadija i Teodosija u kojim upozoravaju na predrasude nižih institucija vlasti zbog diskriminacije unekoliko govore o njihovom blažem tretmanu nego u Zapadnoj Evropi.

Mada je riječ o priči, pripovijesti koja benfenskim putem luta svijetom, ipak ona signalizira vremensku dimenziju a ona je – predotomansko doba. Osjeća se relaksiranost od islamske imperije koja će te prostore pritiskati stoljećima. Pored ostalog, istinski narodni pripovjedač Vuk Dojčević živi u periodu Ivana i Đurđa Crnojevića kojima je ili sluga, ili dvorjanin.

Ljubiša kroz literarnost pripovijesti briše logičnu neprijatnost prijedloga konverzije, mada narodnosti, religije i političke kauzalnosti mješovitih prostora izuzetno poznaje. Ipak, postoji mogućnost da kroz svoju rafiniranu umjetničku senzibilnost i narodnu pripovjedačku vještinu ne kani da promijeni rudimentarnu nit priče, onakvu kakvu je izvorno primio iz prve ruke pripovjedača.

Poznajući Boku, Ljubiša je mogao da prepozna i neke tihe konverzije Jevreja u ovom prostoru – što kroz stare tekstove a što kroz krasne narodne pripovijesti koje je gajilo cijelo crnogorsko primorje, ali i kontinentalni prostor Crne Gore. Prvi pomen Jevreja u dokumentima nastalim u Boki, indirektno će ukazivati na pokršćene građane ovog porijekla u jednoj staroj rukopisanoj knjizi, gdje Symon Velcace i njegova žena Judea uzimaju vinograd u zak-

up. Knjiga je rukopisana na prelazu iz 11 u 12. vijek.

Neodoljiva je međusobna asocijacija od još jednog starog teksta iz Biskupskog arhiva u Kotoru i ove Ljubišine priče. Navedeni stari tekst govori o pokršćavanju jednog Jevreja, izvjesnog IoannesBaptiste na dan nedelju, 21. novembra, 1547. godine, javno, pred svijetom, u crkvi Svetog Tripuna u Kotoru. Vikarijus Natalis Drago, poput nekog slavljeničkog čina objavljuje pokršćavanje pred lokalnim žiteljima i za njega traži pažljiv odnos građana Kotora. Slika koju daje tekst nudi uslovnu predstavu dobrovoljnog, ali ne nasilnog čina konverzije.¹ Konverzije Jevreja, katolika i pravoslavnih inače nijesu rijetki u Ljubišinom zavičaju. U sjećanju naroda ostala su podaci o konverzijama pravoslavnog življa u katolicizam, katoličkog u pravoslavlje, te Jevreja u hrišćanstvo, najčešće katoličanstvo. Prihvatanje hebrejstva nije zabilježeno.

Ipak, pominjanje takvih genealoških detalja se u priči izbjegava, jer budi izvjesnu neprijatnost. Boka je u nekom smislu bila virtuelni kraj zapadnog svijeta, baš kao što je Ulcinj kraj istočne kulturne hemisfere. U Novom se u svom progonu zaustavio portugalski marranos Isaia Koen (Didak Pir) pjesnik na novolatinskom jeziku, dok je u Ulcinj progonstvo doživio samozvani mesija – kabalista, islamizirani Šabataj Cvi. Obojica su umrli u ovim crnogorskim mjestima. I sam Ljubiša je pisao o konverzijama u više navrata a nesumnjivo je znao i za jevrejske porodice koje u prezimenima nose nesumnjive tragove svoje stare religije.

Sve ove okolnosti mogle su Ljubišu privući da prenese zabilježenu priču o sličnom događaju koja nesumnjivo nije plod njegove mašte već

1. Sličnu predstavu ističe i češko-crnogorska hebraistica Lenka Blehova – Čelebić jednom kratkom tvrdnjom "...U slučaju Jovana Baptiste zaključujemo da se najvjerovatnije nije radilo o nasilnom pokršćavanju ne samo zbog toga što ga crkva proklamativno nije priznavala, nego takođe iz drugih, važnijih razloga. ..." Lenka Blehova – Čelebić JEVREJI U MLETAČKOM KOTORU (XV I XVI VIJEK)

zaapisana narodna pripovijest.

Oštroumni paštrovski pripovjedač na nekoj virtualnoj cezuri ove kratke priče, otvorio je svoju literarnu dijalektiku jezgrovitom rečenicom:

„...Uz toplinu peći, počnu da pretresuju vjere, čija je bolja, i koja će od njih dvije prije dovesti čo'eka do vječnoga blaženstva; i to ti je prvi znak besposlice...”

I ovdje se primjećuje da je Ljubiša nepristrasni sudija nad ljudskim sujetama koje veličaju samo svoje religiozne i nacionalne atribute. U epilogu priče tek će se otkriti njegova oštrina riječi i beskompromisnost. Dotle, Grk će veličati vrh crkve, crkvene velikaše, pravdu, blaženost i poštovanje božijih zapovijesti. Ako ne bude tako, ako njegov iskreni prijatelj Žid ne nađe sve ovakvo – Grk će se po starom hebrejskom običaju obrezati i priključiti jevrejskoj vjeri.

Prijateljstvo ni tada ne prestaje, ali ono izvjesno čuti i čeka ishod provjere. Kulminacija je tišina – odlazak Žida, provjeravanje upustava prijatelja Grka, potom povratak: gdje Žid ne govori o onom što je vidio, i tek potom slijedi pokršćavanje...

Iluzija Grka sa Krfa u populističkoj priči o pravoslavnoj crkvi - priča je o praznoglavosti narodnog mišljenja, zabludenosti u svemu onom što se slijepo obožava.

U slijedu priče, bolje reći u epilogu cijele pripovijesti, Žid će istaknuti superiornost svojih ljudskih kvaliteta: On neće površno razmišljati o pravoslavlju kroz nazadnost njenog sveštenstva, pa tim neće dovesti u pitanje ni njihovo prijateljstvo. Žrtvovaće religioznu pripadnost hebrejstvu za račun onog što on više cijeni i uzdiže – bliskost sa čovjekom.

Pristanak Žida – Jevreja sokratovski je miran i požrtvovan u prijateljstvu, iskrenošću krunisan a neizbježno komičan za posmatrača čina.

Nameće se i ko je inicijator (po Dojčeviću i Ljubiši) ove besposlice.

A što je rezultiralo na ovakav način u odnosu dva prijatelja?

Požrtvovano, Žid odlazi da vidi i nađe - milost, praštanje, čistotu, pobožnost, iskrenost, vjernost, milostinju, krotkost i hrišćansku ljubav. A susreće: zlobu, osvetu, preljubu, prodaju svetih stvari, nepobožnost, licemjerstvo, izdajstvo, kamatu i nečistotu.

Ljubišina priča ekspliciraće Židovu misao koju će izgovoriti tek na kraju te prijateljske epizode. Neće izdati ni istinu, ni ljudsku dobrotu a izvešće zaključak koji je izvjesna književna poenta pripovijesti kroz evidentnu mudrost pripovjedača:

„No kad se takva crkva može uzdržati u prkos tolikoga kvareža, znak je da je hrani i svojom čvrstom miškom obdržaje neka svemoguća sila, što je Bog, a ne umrla natezanja nekolicine ljudi čo'eka“.

Ovakav stav u svojoj studiji o književnom djelu S. M. Ljubiše Božidar Pejović će prokomentarisati : *„...Iz takve predodžbe Žid izvlači humoran, paradoksalan zaključak...”*²

Na kraju, ostaće nam dilema – kome zahvaliti za ovu divnu pripovijest – književniku Stefanu Mitrovu Ljubiši ili narodnom pripovjedaču Vuku Dojčeviću, na čehovljevskoj jezgrovitosti, gdje će u jednom komičnom, ali i tužnom ishodu konverzije i asimilacije drevnog naroda od brojnih NN Jevreja nastajati pokršteni „Bogoljubi“?

² Pejović, Dr Božidar: KNJIŽEVNO DJELO STEFANA MITROVA LJUBIŠE, Sarajevo 1977. str.185.

Od dopisnika iz Europe

Konstanty Gebert
(pseudonym Dawid Warszawski), a Polish journalist

The horse at the funeral

When was the last time a horse attended a Jewish funeral? This question, weird as it may sound, does have a precise answer: Sunday April 29, 2018, at Warsaw's Okopowa cemetery. Polish military custom has it that cavalrymen's funerals are attended by cavalry horses – and Lieutenant Abram Henryk Prajs of blessed memory had been a soldier in the 3rd Light Cavalry Regiment of the Polish Army.

Therefore a horse – unsaddled and bedecked in black – accompanied him to his grave, as did an honors guard of the 3rd Light Cavalry with sabers drawn, but in reconstructed uniforms. For the 3rd Light Cavalry, with whom lieutenant Prajs had gone into battle, is no more: the battles it had fought in Poland's doomed war against the German invasion in 1939, had been its last.

Prajs was 23 then: his squadron conducted a successive raid into Germany on September 3rd, wreaking havoc behind enemy lines, but

then had to withdraw under continuous Luftwaffe bombardment. Ten days later in Olszewo they clashed with General Heintz Guderian's armored army, losing over 30 officers and men. There, on the battlefield, he was made commander of his squadron, which had lost its commanding officer. Prajs, wounded in battle, withdrew with his bloodied unit – only to be taken prisoner by the Soviets, who invaded Poland on September 17. He was 101 when he passed away at home in his native Góra Kalwarja – or Ger, as the Hassidim had called it in Yiddish.

Born in a poor and pious artisan family, Abram Chaim – he adopted the Polish second name Henryk only in the army – lost his father in a bandit attack when he was three. The family gave him a strong Jewish identity – Prajs studied in cheder and joined the General Zionist youth movement, and in the army received weekly payments from the quartermaster to buy himself kosher food that the military did not provide – as well as a strong Polish patriotic one: his father had, on Poland's declaration of independence in 1918, participated in the disarming of occupying German troops. "I had been happy twice in my life – he used to say – when I joined the army in 1937, and when I heard that Israel had been proclaimed in 1948". Between these two dates lies a history of despair.

Eventually liberated from Soviet captivity by having concealed his officer rank, Prajs returned to Góra Kalwarja in late 1939 and was rejoined with his family. But in January 1940 the Germans created a ghetto in Góra Kalwarja: in a testimony with the Jewish Historical Institute in Warsaw, Prajs described, after the war, the atrocious conditions which prevailed there. One year later, as the population of ghetto was

being deported to the ghetto in Warsaw, Prajs, spurred on by his mother, fled. 36 members of his family died, either in the ghettos, or eventually in Treblinka and Majdanek.

Prajs survived, hiding with Polish families: the Pokorskis, the Kurachs and the Majewskis, in the countryside. They are all recognized as Righteous Gentiles by Yad Vashem. Mrs. Pokorska delivered one of the moving eulogies at his funeral.

When the war ended Prajs returned to Góra Kalwarja and spent his entire life there, marrying in 1949 a local Polish woman. He frequently attended, for as long as his health permitted, holiday services at Warsaw's Nożyk shul, where he would read prayers in a beautiful, pre-war Polish Hebrew. He was overjoyed at the post-1989 rebirth of Polish Jewish life.

He is survived by his daughter, 6 grandchildren and 5 great-grandchildren. The family, friends, the Warsaw Jewish community and various dignitaries, including the Polish minister for veterans' affairs, the mayor of Góra Kalwarja with the flag of the city, and representatives of the army, attended his funeral and eulogized him. The honors guard of the 3rd Light Cavalry stood at attention displayed his military decorations and gave him military honors. Not surprisingly: this unprepossessing Jewish man had, after all, been Poland's last surviving cavalryman who had fought in the war of 1939.

Konj na sprovodu

Znate li možda, kada je konj zadnji put prisustvovao jevrejskoj sahrani? Iako zvuči čudno, ovo pitanje ima precizan odgovor; u nedjelju, 29. aprila 2018. na groblju Okopowa u Varšavi. Običaj u poljskoj vojsci je da konjica prisustvuje sahrani pripadnika konjičke jedinice, a pukovnik Abram Henrik Prajs, pokoj mu duši, služio je u Trećem konjičkom puku.

Zato, – neosedlan i prekriven crnim – konj je pratio pukovnika do njegovog groba. Sprovodu je prisustvovala i počasna straža Trećeg konjičkog puka sa ispasanim sabljama i u uniformama, posebno sređenim za ovu priliku. Treća laka konjica, sa kojom je pukovnik Prajs otišao u rat, više nije postojala: bitke koje je Poljska vodila u prokletom ratu, nakon što je 1939. Njemačka okupirala Poljsku, bile su im zadnje. Prajs je tada imao 23 godine. Njegov divizion je uzastopnim napadima 3. septembra uspio da potisne okupacione njemačke snage iza neprijateljskih linija, a nakon toga su se morali povući jer su Njemci nastavili da ih tuku iz vazduha. Samo deset dana kasnije, u sukobu sa oklopnom vojskom generala Hanca Guderiana izgubili su preko 30 oficira i vojnika. Na bojnem polju je postao komandant jedinice pošto je stari komandant poginuo. Prajs, ranjen u bitci, sa iskasapljenom jedinicom povlači se sa fronta – potom ih hapse Sovjeti, koji su 17. septembra napali Poljsku. Umro je u 101. godini u svojoj kući u rodnom mjestu, Gori Kalvariji ili Geru, kako su ga Hasidi zvali na jidišu.

Prajs-Henrik je ime koje je prihvatio u vojsci, potekao je iz siromašne i pobožne, zanatske porodice Abrama Chaima. Bez oca je ostao kao trogodišnji dječak. Porodica mu je pružila jak jevrejski identitet, studirao je Heder i postao član Pokreta mladih Cionista. Za nabavku košer hrane, pošto je vojska nije imala, dobijao je nedjeljno novac od intendanta. Kao i njegov otac bio je istinski poljski patriota, koji je na proglašenju nezavisnosti Poljske 1918. učestvovao u razoružavanju okupacionih njemačkih trupa.

„U životu sam dva puta bio srećan – imao je običaj da kaže – kada sam regrutovan 1937. i kada sam čuo da je proglašena država Izrael 1948“. Između ova dva datuma samo je istorija očaja.

Kada je konačno oslobođen iz sovjetskog zatočeništva, skrivajući oficirski čin, Prajs se kra-

jem 1939. vraća porodici u Goru Kalvariju. U januaru 1941. Njemci prave geto u Gori Kalvariji. Prajsovo svjedočenje o užasima iz geta, čuva se u Jevrejskom istorijskom muzeju u Varšavi. Godinu dana kasnije, dok su stanovnici ovog geta deportovani u Varšavski geto, podstaknut od strane majke, Prajs bježi. To nesrećno vrijeme odnijelo je 36 članova njegove porodice, stradali su u getima i na kraju u Treblinci ili Majdaneku.

Prajs je preživio zahvaljujući skrivanju u seoskim, poljskim porodicama: Pokorski, Kurachs, Majewski. Muzej „Yad Vašem“ proglasio ih je sve za Pravednike među narodima. Uz dirljiv govor, od njega se na sahrani oprostila gospođa Pokorska.

Po okončanju rata, Prajs se vratio u Goru Kalvariju gdje će ostati do kraja života. Oženio se Poljakinjom 1949. Dok god ga je zdravlje služilo, prisustvovao je službama za praznike u Nozok shul u Varšavi, gdje je mogao čitati molitve na lijepom, predratnom poljsko-hebrejskom jeziku. Sa radošću je dočekao ponovno rađanje poljsko-jevrejskog života poslije 1989. Iza sebe je ostavio ćerku, šestoro unučadi i petoro prauučadi. Porodica, prijatelji, Jevrejska zajednica iz Varšave, mnogi visoki zvaničnici, ministri, gradonačelnik Gore Kalvarije sa zastavom grada, predstavnici vojske, prisustvovali su sahrani. Počasna garda Trećeg konjičkog bataljona u stavu mirno, noseći njegova vojna odlikovanja odala mu je počast.

Ovaj nenametljivi Jevrej, bio je zadnji živi poljskikonjanik koji se borio u ratu 1939.

Konstanty Gebert, (pseudonim Dawid Warszawski) poljski novinar

How to make Balkan countries more successful than Israel?

Article by David Levy, the founder of Israeli center for science and culture and The International Intellicratic Institute

19 May 2018

Israel is in the focus of attention of the world media. Almost every TV station, newspaper and magazine are expressing their thoughts on the political and military situation in the Middle East with emphasis on The State of Israel. Rarely and a very few of them give stage to the positive facts about Israel. Another invention, another successful Startup, another aid mission, another initiative changing the lives of millions for the better... Positive news about Israel are not “sexy” for the media outside the country and the few Jewish papers and magazines around the globe.

How can we use the good experience of Israel, disregarding the “black PR” and focusing on the positive?

I want to make such attempt talking about two books, a state and an ideology.

The books are "Startup Nation" by Sol Singer and Dan Senior and "Thou Shalt Innovate" by Avi Jorisch. The State is Israel, of course, and the ideology is called Intellicracy.

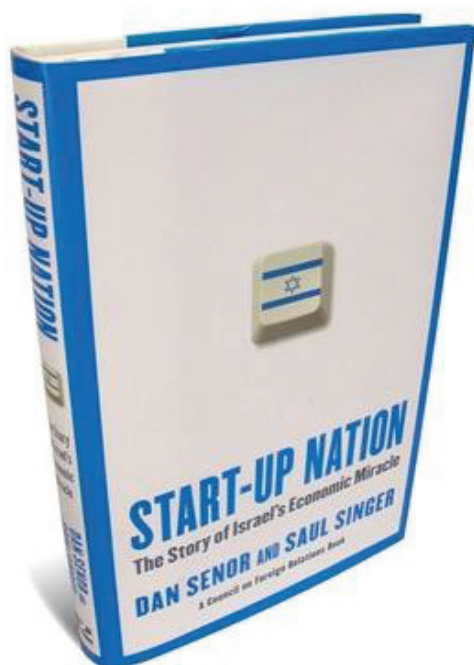
Thou you may have heard about the books, and you surely know a lot about the State of Israel, the Intellicratic ideology will be the new element in this article.

The question I want to explore is how the incredible success of the State of Israel can be, somehow applied to other countries. The ones from the Balkan region, the whole of Europe and may be any country around the world.

The first book: Startup Nation was published in 2009. It quickly became international best seller. It was translated in numerous languages and became a reference book for many interested in innovation, social anthropology and various other professionals. The book makes a very successful attempt to analyze and under-

stand what makes Israel a unique in its prosperity country. Only 61, back then, and now 70 years since it declared it independence, in an extremely hostile environment, with virtually no natural resources, absorbing immigrant in unproportioned to its size and population numbers, Israel has become a factor in the technological, scientific and research world. Ideas, knowledge and technology have become its main export and source of income. From and exporter of oranges to a giant in computer and telecommunications technological innovations. From a group of struggling with the desert communities to a flourishing, modern and free society.

The other book, the newly published and already a best seller, but yet to be translated in foreign languages, "Thou Shalt Innovate" by Avi Jorisch tackles the issue from a slightly different angle. It talks about the way Israel influences the world. How it improves the lives of all people around the world, exploring the deep roots of the Jewish tradition and religion that not only make it possible but demand this attempt to improve other people's lives.

In Hebrew the term is "Tikun olam" (fixing the world).

I don't want to give you "spoilers" to the various interesting examples and methods used in this book, because I believe you will have the chance to read it. I, for one, recommend it warmly!

The common denominator between these books is, obviously, Israel. When mentioning Israel and Ideology in one sentence, usually we intend to talk about the ideology of the Zionism. A lot has been written, described and discussed about Zionism. This, relatively, simple ideology has, and continues to ignite the fantasy of almost any conspiracy theorist there is.

A source of hatred and condemnation towards Israel and the Jewish people, it has even been declared as a form of racism and racial discrimination by the United Nations (United Nations-General Assembly Resolution 3379, adopted on 10 November 1975).

This evil, luckily, has been fixed end the resolution 3379 was revoked in 1991.

Although Zionist Ideology can, partially, be held accountable for the technological, economical and social success of Israel, it can hardly help us take advantage of this example and apply it in other countries and regions of the world.

The Zionism is a specific Jewish ideology, after all.

The Western world, including Israel needs another, new ideology. Something to give it the edge over the other alternatives, namely the religious teocracy, repressive nationalistic ideologies and mainly against the indifference. Let me repeat this: INDIFFERENCE! As in "I don't care what is happening around me", "I don't care who I'm voting for - they are all the same", "I don't care about my neighbors' problems - they are not mine"... Indifference as the opposite of "I want to make a difference!"

I firmly believe this is the main reason for the slow progress of the Eastern European and Balkan countries and the regress of the, so called, old western democracies, that we witness now days.

Intellicratic ideology calls the process resulting the indifference - Triumph Of Mediocrity.

The mediocre people set the agenda. They are the main electorate power. They grow in numbers and in influence over the society. The indifferent people elect presidents and prime ministers. And then everybody is surprised by the lack of expertise, indifference towards peoples' problems and even corruption. The others, the few that live to make a difference are pushed in the corner and often, especially from the Balkan countries, decide to leave to the better established and reacher "West". This process, I call OUTFILTRATION (The elderly, sick, disabled, frightened, indifferent, depressed are mainly the ones that remain and can not leave and the well trained professionals, the ones with strong business initiative, the committed to personal success are the ones that are "filtered" out). The one, that decide to move to other countries for better live and pursuit of personal happiness are not to be blamed. This is their life and they are in their right to decide how and where to live it, but the intellectual exodus commits all the rest to faster path to social and personal misery.

What is the way to stop and reverse this process?

How to create the conditions for the intelligent and creative individuals to stay or return to their home countries and contribute to their development and success?

How to increase their relative influence in society?

Intellicratic ideology sets as its primary goal to

answer these questions and to suggest solution. The lowest impact solution. The one that with minimal changes will point society to the desired goal.

The solution to the problem implemented in Israel is not defined by law or significant change in the structure of society. It has come to be because of the harsh conditions, mentality and religious background. A post-factum analysis as the provided by the quoted books, can be summed up to one sentence: Israeli society has found the way to respect and reward the intelligent and successful individuals. The entrepreneurs, the dreamers, the inventors, the leaders, the I-want-to-make-a-difference people! And all this in a state, that is not Intellicratic. Or at least not yet.

But how to turn the wheel towards success in Bulgaria, Serbia, Montenegro, Albania and any other country of the region?

The conditions are so different... Is it possible at all?

What is this minimal impact that will push the intellectually, emotionally and spiritually able ones, the I-want-to make-a-difference ones to the top of the social pyramid, to the leading positions of decision makers in their own countries?

Let's take a look at the election process in the democratic countries. After all it is the elections that determine who is leading us from the top of the social pyramid.

The leading principle of elections is: One man - one vote. Meaning, that all people are equal both in their right and their obligation to vote. Each one's personal decision who to vote for bares the same weight. In a simple example, if a mentally disabled person, with no understanding of the world surrounding him and not accountable for his/hers actions manages

to reach the voting stations and casts a vote, it will be equal to the vote of the President of the Republic, or the Head of the Academy of Science or the Professor of Politology from a prominent University, or... your vote...

Sounds fare?

Not to me!

What if I propose to you a small change in legislation, according to which the vote of a person that knows who are the candidates to choose from will be counted as two votes and the one that doesn't know who is he voting for will stay with one vote?

Of course if the later wants his vote to be counted, also, as two, he can go and study the names of the candidates/parties and improve his influence on the election process. He will not be discriminated in any way, just has to make a small effort.

The one that cannot be held responsible for his actions and has limited understanding will stay with his one vote, based on his birth given right to vote.

Better wright?

So let's discuss the next step:

Each person's vote is multiplied by a number (Coefficient of influence) from 1 to 100, based on his/hers involvement in the society, intellectual, emotional and spiritual level and other factors, yet to be researched, but with one strong precondition, that each one has the power to influence in order not to fall into discrimination. (Discrimination is separation or segregation of people based on condition, they have no influence on. Such are: sex, race, age, etc.)

INTELLICRACY

What would be the result of such change?

The more responsible and caring voters will heighten the chances of more responsible and caring politicians and decision makers to be elected to power.

The places on the top of the social pyramid will be held by people that were sent there by the virtue of responsibility, accountability and intellect.

Society will cherish more the intelligent I-want-to-make-a-difference people, and they, in return, will pave the way to prosperity.

There are a lot of additional terms, aspects and discussion points about this new ideology. I hope I have awoken your curiosity. If I have succeeded in this simple goal that's a step towards Intellicracy.

Balkan countries CAN make it like Israel and even better!

Sofia 2018

Kako balkanske zemlje učiniti uspješnijim od Izraela?

Piše: David Levy, osnivač Izraelskog centra za nauku i kulturu i Međunarodnog Instituta Intelikracije

19.05.2018.

Izrael je u centru pažnje svjetskih medija. Skoro sveTV stanice, novine, magazini bave se političkom i vojnom situacijom na Bliskom istoku, sa posebnim osvrtom na državu Izrael. Rijetko ili vrlo malo njih daje pozitivno mišljenje o Izraelu. Još jedan izum, još jedan uspješan početak, još jedna humanitarna misija, još jedna inicijativa koja mijenja živote milionaima ljudi na bolje...Pozitivne vijesti o Izraelu nijesu „seksi“ za medije van države kao i nekoliko je-

vrejskih novina i magazina širom svijeta.

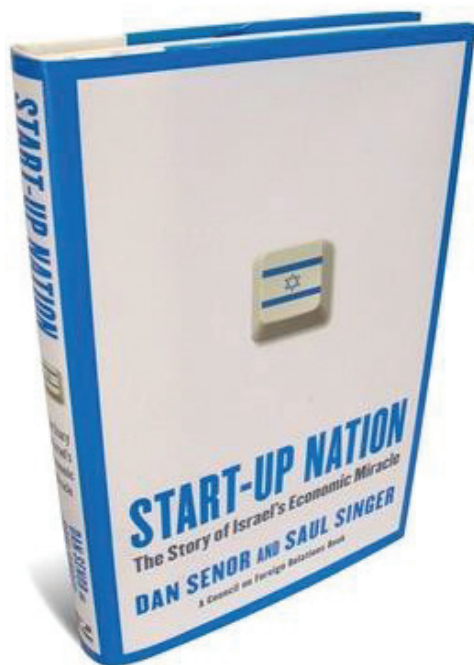
Kako možemo iskoristiti dobro iskustvo Izraela, zanemarujući „crni PR“ i fokusirajući se na pozitivno?

Ja želim da napravim pokušaj kroz priču o dvije knjige, o državi i ideologiji. Knjige su; „Start up Nation“ Sola Singera i Dana Seniora i „Thou Shalt Innovate“ od Avi Jorisch. Država je Izrael, naravno, a ideologija se zovu Intelikracija. Za knjige ste možda čuli, i sigurno znate dosta o državi Izrael, ali Intellicratic ideologija će biti novi element u ovom članku.

Pitanje koje želim da istražim je kako se nevjerovatan uspjeh države Izrael može primijeniti na druge države, na zemlje iz balkanskog regiona, na cijelu Evropu ili na bilo koju državu u svijetu.

Prva knjiga, „Startup nacija“, objavljena 2009, ubrzo je postala svjetski bestseller. Prevedena je na mnoge jezike i postala referentna knjiga

za brojne ljude zainteresovane za inovacije, za socijalnu antropologiju kao i razne druge profesionalce. Knjiga predstavlja uspješan pokušaj analize i razumijevanja šta to čini Izrael jedinstvenim u svojoj prosperitetnoj zemlji. Tada, nakon 61 godinu, i sada 70 godina poslije proglašenja nezavisnosti, u izuzetno neprijateljskom okruženju, praktično bez prirodnih resursa, apsorbujući imigrante u neporcijalnom broju u odnosu na broj stanovnika, Izrael je postao faktor u tehnološkom, naučnom i istraživačkom svijetu. Ideje, znanje i tehnologija postali su njihov glavni izvoz i izvor prihoda, od izvoznika pomorandži dogiganta u kompijuterskim i telekomunikaciono-tehnološkim inovacijama. Od grupe koja se borila sa pustinjom do prosperitetnog, modernog i slobodnog društva. Druga knjiga „Thou Shalt Innovate“ od Avija Jorisch, iako nedavno objavljena već je postala bestseler, uskoro treba da bude prevedena, bavi se pitanjem iz nešto drugačijeg ugla. Govori o tome kako Izrael utiče na svijet, istražujući duboke korijene jevrejske tradicije i religije, koji ne samo da omogućavaju već zahtijevaju ovaj pokušaj kako bi poboljšali živote drugih ljudi širom svijeta.

Na hebrejskom, termin je „Tikun olam“ (popravljanje svijeta).

Ne želim da vas samo uputim na razne zanimljive primjere i metode koji su navedeni u knjizi, jer vjerujem da ćete imati prilike da je pročitate. Toplo vam je preporučujem!

Zajednički imenitelj između ove dvije knjige je, očigledno, Izrael. Kada spominjemo Izrael i ideologiju u jednoj rečenici, obično namjeravamo da govorimo o Cionizmu. Mnogo je napisano, opisano i diskutovano o Cionizmu. Ova, relativno jednostavna ideologija ima, i nastavlja da potpaljuje fantaziju skoro svakog teoretičara zavjere.

Izvor osude i mržnje prema Izraelu i jevrejskom narodu, čak je i označen kao oblik rasizma i rasne diskriminacije od strane Ujedinjenih nacija (Rezolucija 3379 Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija, usvojena 10. novembra 1975). Rezolucija je 1991. ukinuta.

Iako je cionistička ideologija djelimično odgovorna za tehnološki, ekonomski i socijalni uspjeh, ovaj primjer teško mogu iskoristiti i primijeniti druge zemlje u regione i u svijetu.

Uostalom, Cionizam je specifična jevrejska ideologija.

Zapadnom svijetu, uključujući i potrebe Izraela, potrebna je nova ideologija. Nešto što će imati prednost nad ostalim alternativama, odnosno religijskom teokratijom, represivnim nacionalističkim ideologijama i uglavnom protiv ravnodušnosti. Dozvolite mi da ponovim; RAVNODUŠNOST! Kao „Nije me briga šta se dešava oko mene“, „Nije me briga za koga glasam – svi su isti“, „Nije me briga za probleme mojih susjeda – nijesu moji“... ravnodušnost kao suprotnost „želim da napravim razliku!“

Čvrsto vjerujem da je glavni razlog sporog napretka istočnoevropskih i balkanskih zemalja povratak, tzv. staro - zapadnim demokratijama, što danas možemo da vidimo.

Proces koji rezultira ravnodušnošću, Intelikracija naziva – trijumf mediokriteta.

Mediokriteti su uspostavili dnevni red. Oni su glavna izborna snaga. Povećavaju se brojčano i utiču na društvo. Nezainteresovani ljudi biraju predsjednike i premijere. Onda su svi iznenađeni nedostatkom stručne kompetencije, ravnodušnošću ljudi prema problemima pa čak i korupcijom. Nekolicina koja živi kako bi napravili razliku satjerani su u čošak i često, posebno oni iz balkanskih zemalja, odlučuju da odu u bolje organizovaniji i bogatiji „Zapad“. Ja ovaj proces nazivam OUT FILTRACIJA (stariji, bolesni, nemoćni, uplašeni, ravnodušni depresivni su uglavnom oni koji ostaju. Dobro obučeni profesionalci, oni sa jakom poslovnom inicijativom, posvećeni poslovnom uspjehu se „filtriraju“ i odlaze).

Oni koji u potrazi za ličnom srećom i zbog bol-

jeg života odluče da presele u druge države ne treba optuživati. To je njihov život i njihovo pravo da odluče kako će i gdje živjeti. Inteliktualni odliv ubrzava socijalnu i ličnu bijedu ostalih. Postoji li način da se zaustavi i preokrene ovaj proces?

Kako stvoriti uslove koji bi bili povoljni za intelektualce i kreativne pojedince da ostanu ili se vrate u svoje zemlje i doprinesu njenom razvoju i uspjehu? Kako povećati njihov relativni uticaj u društvu.

Primarni cilj intelikratske ideologije je da odgovori na ova pitanja i da predloži rješenja, koje će uz minimalne promjene dovesti društvo do željenog cilja.

Rješenje problema koje se sprovodi u Izraelu nije regulisano zakonom ili značajnom promjenom u društvu. Nastalo je zbog teških uslova, mentaliteta i religiozne pozadine. Kasnija analiza fakata datih u navedenim knjigama, može se sažeti u jednoj rečenici: izraelsko društvo je pronašlo put da poštuje i nagradi inteligentne i uspješne pojedince. Preduzetnici, sanjari, inovatori, lideri, ljudi „ja želim da napravim razliku“! I sve ovo nije Intelikracija. Ili bar još nije. Ali, kako okretati točak ka uspjehu u Bugarskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Albaniji ili bilo kojoj drugoj državi u regionu?

Uslovi su drugačiji... da li je uopšte moguće? Kakav je to minimalni uticaj koji će gurnuti intelektualno, emotivno i duhovno sposobne, one koji žele napraviti razliku do vrha društvene piramide, do vodećih pozicija donosioca odluka u njihovim zemljama?

Pogledajmo izborni proces u demokratskim zemljama. Na kraju to su izbori koji određuju ko će nas voditi sa vrha socijalne piramide.

Vodeći princip izbora je: jedan čovjek –jedan glas. To znači da svi ljudi imaju istu obavezu i pravo da glasaju. Svačija odluka koga glasati

snosi istu težinu. Jednostavan primjer, ako lice sa mentalnim nedostatkom nema razumijevanje okoline i nije odgovorno za svoje postupke uspije da dođe do glasačkog mjesta i glasa, njegov glas će biti jednak glasu predsjednika republike, ili predsjednika Akademije nauka, profesora ili politikologa sa poznatog univerziteta, ili...vaš glas...

Zvuči isprazno?

Meni ne.

Šta ako vam predložim malu promjenu u zakonodavstvu, po kojoj će se glas osobe koja zna za koga će glasati vrijedjeti dva glasa, a glas onoga koji ne zna koga da glasa brojaće se kao jedan glas?

Svakako, ako ovi drugi budu željeli da se i njihov glas broji kao dupli, mogu da prouče imena kandidata i partija i pojačaju svoj uticaj na izborni proces. Na ovaj način neće biti diskriminirani, potrebno je samo da učine mali napor.

Neko ko se ne može smatrati odgovornim za svoje postupke i ima ograničene mogućnosti ostaje samo sa jednim glasom, na osnovu prava glasa stečenim rođenjem.

Bolje?

Sada, popričajmo o sljedećem koraku:

Glas svakog čovjeka pomnožen je sa brojem (koeficijent uticaja) od 1 do 100, na osnovu njegovog/njenog učešća u društvu, intelektualnog, emotivnog i duhovnog nivoa i drugih faktora, koje je potrebno još istraživati, ali sa jednim snažnim preduslovom, tako da svako ima moć da utiče kako bi izbjegao diskriminaciju. (Diskriminacija je razdvajanje ili izdvajanje ljudi zbog uslova, na koje se ne može uticati: pol, rasa, godine, itd).

Kakav bi bio rezultat ovakve promjene?

Odgovorniji i brižniji glasači će povećati šanse za odgovornije i brižnije političare i donosiocje odluka da budu izabrani na vlast. Mjesta na vrhu društvene piramide držaće ljudi koje je tamo doveo intelekt i odgovornost.

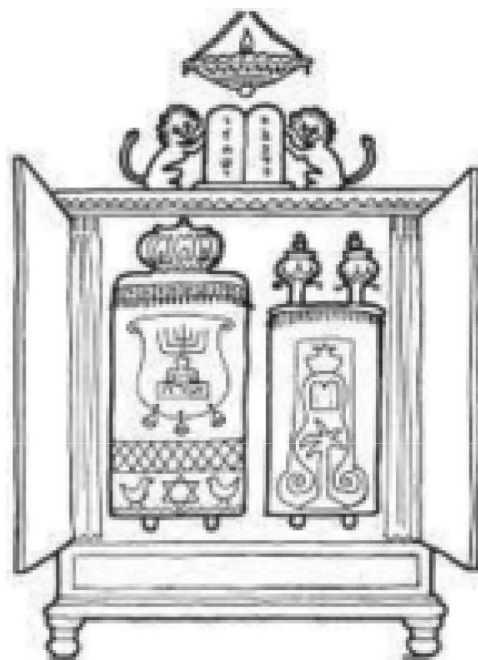
Društvo će više cijeniti inteligentne ljude koji žele promjene, a za uzvrat, oni će trasirati put prosperiteta.

Postoji mnogo dodatnih pojmova, aspekata i rasprava o ovoj novoj ideologiji. Nadam se da sam probudio vašu radoznalost. Ako sam uspio u ovom jednostavnom cilju, to je korak naprijed za Intelikraciju.

Balkanske zemlje mogu ovo učiniti kao i Izrael, ili čak i bolje!

Sofija, 2018

INTELLICRACY

Mihai – Lucian Grunberg, Timisoara, Romania

Jewish community in Romania after 1990.

First of all, I want to mention that in my opinion Romania, despite the historical data, is probably the eastern country of Europe where is the softest anti-Semitism.

There are some aspects here to be clarified:

1. So called popular anti-Semitism is referring especially to countrymen.

In a dialectic thinking, there was no economic interference of this category of people with Jews (they had no right to be landlords); maybe in commerce but among many others Greek, Turkish or Armenian merchants

The only source of this re-sentiment has come from priests – the Jews have killed Jesus! A slogan used as an excuse for so many victims during 2 millenniums. The most eloquently example was given by Mircea Dinescu well known Romanian poet: He was visiting his grandmother in a village, and after an hour, told her: I have to leave you as I am going to meet a friend with Jewish name.

His confused grandmother said: but he is a Jew. And what? Even Jesus and his disciples were Jews; Oh my boy, don't say such words, the God will punish you!

Of course, we are talking about uneducated people, easy to be manipulated by some priests faithful to old school, many from them adherents to Legion Movement. That explained why about 80 or 90% from this toxic movement was composed by ignorant people. The main political cause which has facilitated the ascension of Legion Movement and Iron Guard was the traditional party behavior, whose corruption and lies disappointed Romanian people.

What about the intellectuals who took part or sympathized this movement?

There is a tradition, not only Romania, in finding a scapegoat in Jews for all bad things, but always under religious umbrella, it was a real economical reason.

Even the great figures of poetry or politics like Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Mihai Kogalniceanu have defined Jews like invaders compared with tartars. Since 1848, when Nicolae Balcescu wrote a famous letter to Kossuth, suggesting that among programmatic targets of revolution to be included civil rights for Jews, no personality had a public intervention in favor of the Jews excepting kings or queens and some arch-bishops.

Iron Guard (the far right party of Legion) has declared itself like ultra-nationalist, anti-Semitic, anti-communist, anti-capitalist and promoter of Eastern Orthodox Christianity. They have assassinated 2 Prime-Ministers Gheorghe Duca, Armand Calinescu and Nicolae Iorga, all partisans of the king against Iron Guard, defending the democracy, but never pro-Semites.

It is interesting that one of the greatest Romanian politician Nicolae Iorga has accused the royal family Hohenzollern of Jewish roots, as explanation of granting civil rights to the Jews. Neither among great writers, we had no Emile Zola to defend the Jew rights.

Generally speaking, all Romanian political

movements have been inspired from outside seasoned with some national conservatism.

So it was the Legion Movement, copying the fascist movement of Mussolini and starting with a great protest lead by Corneliu Codreanu in Iasi against the large number of Jewish students who were stealing the Romanian youth right to high school.

The same events linked to "numerus clausus" had happened in many American universities not only against Jews but against Catholics, too.

And the political reason: the anti-communism, was obviously a pretext, because of insignificant number of communists in Romania. The fluttered religious flag was also a fake, as the whole theoretical fundament was obviously in contradiction with Christian religion. It was no religion or faith, but orphic.

The fact, that so many prominent intellectuals have sustained such inhuman movements is notorious, but in a way, explainable.

These public figures always looking for success and audience have a special sense of direction, trend, or tendency, they feel the expectations and proceed accordingly.

Especially in periods of economical crisis, of non-confidence in traditional political parties, the nationalist message is indicated and the preferred and traditional victims are the Jews.

I refuse to believe that high educated people can't suppress toxic prejudices by logic and intellect.

After years, the greatest Romanian philosopher, Emil Cioran recognized that he "followed the crowd" in those years. He wrote for example: the biggest patrimony of Germany are the Jews. Without them, Germany is a huge Belgium!

So did and another philosopher Constantin Noica, deeply involved in the movement, who said

that he should rather prefer to erase those 2 years from his life if would be possible.

The short conclusion is that a simple copying of changes and procedures made by other countries is not going to success, as long you don't reach the level and conditions that others already did.

Marx would explain better, that a country practical feudal without a serious middle class can't progress. Among people who were building that middle class, where those invaders named Jews!

The best examples were: Malaxa and Auschnitt (a Jew) the first ones who develop the industry in Romania.

The Jewish people were quite integrated into Romanian society, and at certain levels, nobody, could deny their role in the progress or modernization of Romania.

As in so many countries, where they lived, the Jewish peoples have been changing gene bearers.

Despite of becoming membership of UE, Romania is still a feudal country as concern, organization, structure and infrastructure, with communist reflexes and habits and pretensions of capitalism. All because of the irresponsible and corrupt leaders, but also an unbelievable lack of solidarity.

Of course the emigration of so many people from Romania, mostly of them high educated or skillful craftsmen is a huge loss, probably impossible to be compensated for every country.

In such terms what prospects could be for Jewish community from Romania? We talk about many old people, who are so attached to Romania, through language, persons, places or memories, so that the emigration is not anymore an option. Their children and nephews or nieces, if they still exist, are already left. So the only hope should be: the vanishing of anti-Semitism, mainly because of the lack of Jew.

Mihai Grunberg, Temišvar, Rumunija

Jevrejska zajednica u Rumuniji poslije 1990.

Mihai – Lucian Grunberg, Temišvar, Rumunija

Želim prije svega da istaknem moje mišljenje, da uprkos istorijskim podacima, Rumunija među istočnim zemljama vjerovatno ima najblaži antisemitizam.

Ovdje treba razjasniti neke aspekte:

1. Takozvani popularni antisemitizam se posebno odnosi na sunarodnike. Dijalektički, nije bilo ekonomskog miješanja ove kategorije ljudi sa Jevrejima (oni nijesu imali pravo da budu vlasnici), možda jedino u trgovini, ali među brojnim grčkim, turskim i jermenskim trgovcima.

Jedini izvor ponovne pojave ovog „osjećaja“ dolazi od sveštenika – Jevreji su ubili Isusa! Slogan koji se koristi kao izvinjenje za toliko žrtava tokom 2 milenijuma. Najrečitiji primjer je dao Mirče Dinesku, poznati rumunski pjesnik. Posjetio je svoju baku na selu, a nakon sat vremena, rekao joj je: „Sada te ostavljam, pošto treba da se sretnem sa prijateljem koji je Jevrej.“

Njegova zbunjena baka je rekla: „Ali on je Jevrej.“ „Pa šta? Čak su i Isus i njegovi učenici bili Jevreji.“

„Dijete moje ne govori to, Bog će te kazniti!“ Mi ovdje govorimo o neobrazovanim ljudima, o ljudima kojima su sveštenici vjerni staroj školi mogli lako manipulirati. Mnogi su bili pristalice Legionarskog pokreta, što objašnjava zašto je u njegovom sastavu bilo 80 ili 90% neobrazovanih ljudi. Glavni politički razlog koji je olakšao uzdizanje ovih pokreta je tradicionalno ponašanje stranke koja je korupcijom i lažima razočarala rumunski narod.

Šta je sa intelektualcima koji su podržavali pokret ili bili dio njega? Postoji tradicija, ne samo u Rumuniji, za traženje žrtvenog jarca u Jevrejima za sve ružne stvari koje su se desile, ali uvijek pod religijskim kišobranom, ovo je bio pravi ekonomski razlog.

Čak i istaknuti političari i pjesnici, poput; Vasile Aleksandri, Mihai Eminescu, Mihai Kogalniceanu definišu Jevreje kao osvajače. Od 1948, kada je Nikolaie Balcesku napisao poznato pismo Kosuthu, gdje ukazuje da među programske ciljeve revolucije treba uključiti i građanska prava Jevreja, niko od javnih ličnosti nije imao javni istup u korist Jevreja izuzev kralja i kraljice i nekih arhiepiskopa.

Gvozdena garda (ekstremno desničarska partijska Legija) predstavlja se kao ultra-nacionalistička, antisemitska, anti-komunistička, anti-kapitalistička a i promotor je istočnog pravoslavnog hrišćanstva. Ubili su dva premijera; George Duca, Armandu Kalineskua i Nikolaie Iorgu, svi sledbenici kralja protiv Gvozdene garde, braneći demokratiju, ali nikada pro-semitike. Zanimljivo je da je jedan od najvećih rumunskih političara Nikolaie Iorga optužio kraljevsku porodicu Hohenzolern za jevrejske korijene, kao objašnjenje za davanje građanskih prava Jevrejima.

Ni među velikim piscima, nijesmo imali Emila Zolu da brani prava Jevreja. Generalno, svi rumunski politički pokreti su bili inspirisani spolja, zadojeni nacionalnim konzervatizmom.

Dakle, to je bio Legionarski pokret, kopirani fašistički pokret Musolinija. Počeo je sa velikim protestom pod vođstvom Kornelija Kodreanua u Jaši protiv velikog broja jevrejskih studenata, napadajući upravu da je pod kontrolom Jevreja.

Slični događaji vezani za „*numerus clausus*“ odigrali su se i na mnogim američkim univerzitetima i ne samo protiv Jevreja već i protiv katolika...

Politički razlog: očigledno je anti-komunizam bio izgovor, zbog neznatnog broja komunista u Rumuniji. Razvijena religijska zastava je bila naravno lažna, jer je i čitavi teoretski fundament bio očigledno u suprotnosti sa hrišćanskom religijom. To nije bila religija ili vjera, već sramota. Činjenica da je tako mnogo istaknutih intelektualaca podržalo tako nehumane pokrete je nečuvena, ali na neki način i objašnjiva.

Javne ličnosti uvijek trče za uspjehom a publika ima poseban osjećaj pravca, trenda ili tendencije, imaju očekivanja i postupaju u skladu sa tim.

Posebno u periodu ekonomske krize, nepovjerenja u tradicionalne političke partije, naznačena je poruka nacionalista, a poželjne i tradicionalne žrtve su Jevreji.

Odbijam da vjerujem da visoko-obrazovani ljudi ne mogu da se suprostave otrovnim predrasudama logikom i intelektom.

Poslije niza godina, najveći rumunski filozof, Emil Cioran je prepoznao da su „slijedili rulju“ u tom vremenu. Na primjer, napisao je: „Najveća baština Njemačke su Jevreji. Bez njih, Njemačka je ogromna Belgija!“

Isto je uradio i drugi filozof, Konstatin Noika, koji je bio duboko uključen u pokret, rekavši, da kada bi bilo moguće, najviše bi volio da izbriše te dvije godine iz svog života.

Kratak zaključak je da jednostavno kopiranje promjena i pravila koje su druge države sprovele ne vodi ka uspjehu, dokle god ne dostignete nivo i uslove tih drugih.

Marks bi to bolje objasnio, praktično feudalna zemlja bez ozbiljne srednje klase ne možena-predovati. Među ljudima koji su činili srednju klasu, bili su i ovi okupatori, pod nazivom Jevreji!

Najbolji primjerje bio Malaksa i Auschnit (Jevrej) prvi koji razvijaju industriju u Rumuniji. Jevreji su bili prilično integrisani u rumunsko društvo, a na određenim nivoima, niko nije mogao poricati njihovu ulogu u napretku i modernizaciji Rumunije. Kao i u mnogim drugim zemljama gdje su živjeli, Jevreji mijenjaju nosioce gena.

Bez obzira što je postala član UN-a, Rumunija je još uvijek feudalna zemlja i po interesu, organizaciono, po strukturi i infrastrukturi, sa komunističkim refleksijama i navikama kao i pretendovanju kapitalizma.

Sve zbog neodgovornih i korumpiranih lidera, ali i nevjerojatnog nedostatka solidarnosti.

Emigracija velikog broja ljudi iz Rumunije, uglavnom visoko obrazovanih i vještih zanatlija, predstavlja veliki gubitak, koji je nemoguće nadoknaditi.

U ovakvim uslovima kakvi su izgledi za Jevrejsku zajednicu u Rumuniji? Pričamo o velikom broju starih ljudi koji su vezani za Rumuniju, kroz jezik, lično, mjestom ili uspomenu, tako da odlazak više nije opcija.

Njihova djeca i potomci, ako još uvijek postoje, su već otišli.

Jedina nada bi mogla biti: nestanak antisemitizma, uglavnom zato što nema Jevreja.

THE SYNAGOGUE AND ITS SIGNIFICANCE

Tamas Raj, chief rabbi

There are as many traditions as many synagogues, but what is common in them is following the idea of the „from generation to generation, to keep Judaism alive, to hand down knowledge and preserve traditions for the coming generations.

„They shall make a Sanctuary for Me – so that I may dwell in their midst.“ This quote (Exodus 25:8) is inscribed above the main entrance of the Dohany Street Synagogue in Budapest. This sentence usually translated incorrectly as: „so that I may dwell in it,“ causing some misunderstanding. However, precisely this subtle difference signifies for the most part, the deviation between Jewish and Christian (European) religious perceptions. While there are references to holy places even before, this commandment, given originally to Moses, is the one that defines the practice of building a house of worship. First time it was implemented during the wanderings in the desert. According to Christian ideology, the building itself is sacred (House of God) and its representatives, the priest are conveying the holiness. In contrast, Jewish ideology holds that God appears not „in it,“ not inside the building, rather „in their midst,“ i.e. among the people, in the hearts of the worshippers. It is not God, who needs the Sanctuary, but the people, who congregate in it for the praises of the Almighty. The Sanctuary is not needed for God to dwell in it, rather that He should be among the worshippers, He could be present in their midst.

The synagogue became central institutions of Judaism after the destruction of the Temple of

Jerusalem in 70 C.E. The Greek origin of the word synagogue comes from the literal translation of the Hebrew „Bait Hakneseth,“ meaning „the house of gathering.“ Indeed, a Jewish temple is a house of the community where people can find each other, quasi a gathering place of worshippers in a town or village or (in the case of Budapest,) a parochial district. It isn't such a holy place like the Temple of Jerusalem in the days of old: should come as no surprise the hearing of talk and chatter in the synagogue (during less important prayers).

As a sign of respect, we cover our head in the synagogue (Married women cover their hair with a kerchief). In ancient times free men had the privilege to cover their head, while slaves appeared bareheaded in front of their masters. A religious Jew feels, and always felt that we are free people in front of God.

Upon entering the house of worship. We say from a biblical verse: „How beautiful are your tents of the Syn Jacob, your dwelling places, Israel“. Quite strangely, these were the words of the alien prophet, Bileam, who intended to curse Israel, but seeing the tidiness of Israel's tents, only could say this blessing. We could translate more accurately this verse: „How good are your tents...“. That 's because – contrary to classical Greek view of life – traditional Jewish thinking considers things beautiful when they are good and moral. The beauty of architecture and interior of the synagogue in Budapest stems from those intellectual values that were represented in this country's life by the Jews living in the capital in those days.

The synagogue is essential for organizing the community, and for its survival. The presence of ten adult men is a religious requirement and prerequisite for worship in the synagogue. We find the explanations for this in the Holy Scriptures, Moses sent one man from each of the twelve tribes of Israel's sons, so that they should bring back information on the land of Canaan. as it is well known, those who returned

carried gigantic clusters of grapes that were telling about the richness of the country "Canaan, flowing with milk and honey". All but two of them (Joshua and Caleb) started that the nation in the desert cannot conquer the Promised Land. Moses admonished the informer "congregations" for this instigation. Therefore, according to the words of Moses, 10 adult men comprise a community or congregation.

Entrance with inscription – Dohany Street Synagogue

The worship by Jews is conducted almost exclusively in Hebrew all over the world, just like by us here, and the customs more or less preserved since ancient times till present days. This is that the tradition prescribes and this is that connects us with the recent and distant past as well as with our brothers living at different parts of the world. Through our prayers books, we relive every day our history, full of happiness and sufferings. The prayers substitute the sacrifices brought in ancient times. As we read in the Book of Psalms; "My prayer should be sacrifice to you, my Lord."

Traditionally, the synagogue's three tasks are communal worship, reading the Torah (Pentateuch), and learning. Related to this last one is the edict of the High Priest Joshua ben Gamala,

dated in 64 C.E.: „all communities with a populations of at least ten adult men should build a synagogue and a school.“Thanks to this, we don't forget about these two assignment ever since in each and every new Jewish settlement. In addition, free and compulsory public education (between ages 6-13 in those days,) was implemented first in Jewish communities. As strange as it might be, learning supersedes the prayers: the edict of the High Priest continues as follows: "Should the community lack the funds necessary for both a synagogue and a school, they should erect school only." Simply. Because one can pray there too.

There are ancient regulations that define (or even encourage) the building of synagogue. First of all, the main façade of the synagogue should face east, towards Jerusalem. That's why there is a minor break line at the entrance of the Dohany Street Synagogue that is not aligned with the street's directions. The Holy Ark is located at the eastern wall inside, and it contains the Torah Scrolls. The Holy Ark is covered by velvet curtain with Hebrew text on it as well as Jewish symbols: menorah (seven branched lamp,) star of David, double Tablets (symbol of the Ten Commandments), double pillars reminding to the pillars of the Temple, lion (of Yehudah) and the crown (of Torah or knowledge). There are stairs leading to the Holy Ark, in front of which the eternal lamp is burning. In the Holy Temple of Jerusalem fifteen stairs led to the Altar. The Priest ascended to the Altar on these stairs accompanied by the songs of the Levites' choir, who sung a different Psalm at every stair traversed by the ascending Priest. These texts of the Scripture are called ever since the "songs of stair steps". In the Dohany Street Synagogue, as well as in some others in the capital, additionally, there is cupola above the Holy Ark, beautiful lamps, crafted pulpit, seats and brass railings.

The Torah is read on Saturday mornings and during Holidays on the platform (called bimah in Hebrew) located in the center of the tradi-

tional synagogues, while in certain more modern synagogues, like in the Dohany Street main synagogue, it is located at the eastern wall, called the "place for the altar". Therefore, over here, the Torah is not heard from the midst of people, but from above, addressed to the people, just like the sermon.

Sinagoga i njen značaj

Tamaš Raj, glavni rabin

Koliko sinagoga toliko i običaja, ali svima je zajedničko da slijede ideju "sa generacije na generaciju" da se održi judaizam, da se prenosi znanje i očuva tradicije za buduće generacije. „Oni će napraviti svetište za Mene – tako da mogu da boravim među njima.“ Citat (Izlazak, Druga knjiga Mojsijeva, 25:8) je upisan iznad glavnog ulaza u sinagogu Dohanj u Budimpešti. Navedena rečenica, obično pogrešno prevedena, kao: „Tako da mogu da boravim u njoj,“ uzrokuje nesuglasice. Međutim, upravo ta suptilna razlika u najvećoj mjeri označava odstupanje između jevrejske i hrišćanske (evropske) religijske percepcije. Iako se spominje i ranije na svetim mjestima, ova zapovijest, izvorno data Mojsiju, je ona koja definiše praksu izgradnje domova bogoslužjenja. Po prvi put ova zapovijest je sprovedena u vrijeme lutanja po pustinji. Prema hrišćanskoj ideologiji, sama zgrada je svetinja (Božija kuća) a njeni predstavnici, sveštenici prenose svetost. Suprotno tome, jevrejska ideologija smatra da se Bog ne pojavljuje „u njoj“, ne u zgradi, već „u njihovoj sredini“, među ljudima, u srcima vjernika. Nije Bog taj kome treba Svetište, već ljudi, koji se okupljaju u slavu Bogu. Svetište nije potrebno da bi Bog stanovao u njemu, već da bi bio među ljudima, da obitava u njihovoj sredini.

Sinagoga je postala centralna institucija judaizma nakon uništenja Hrama u Jerusalmu 70.godine n.e. Grčka riječ sinagoga potiče od

bukvalnog prevoda hebrejske riječi „Bait Hakeneseth“, što znači „kuća okupljanja“. Zaista, jevrejski hram je kuća zajednice gdje se ljudi mogu sresti, mjesto okupljanja vjernika u gradu ili u selu, ili (u slučaju Budimpešte) parohijska oblast. To nije sveto mjesto kao što je bio Hram u Jerusalmu u prošlosti: ne treba čuditi ako čujete glasove i časkanje u sinagogi (tokom manje važnih molitvi).

Kao znak poštovanja, u sinagogi pokrivamo glavu (udate žene maramom pokrivaju kosu). U drevnim vremenima slobodni ljudi su imali privilegiju da pokrivaju svoje glave, dok su robovi išli gole glave ispred svojih gospodara. Vjernik Jevrej, osjeća, i uvijek je osjećao da smo mi slobodni ljudi pred Bogom.

Po ulasku u Božiju kuću, kažemo stih iz Biblije: „Kako su krasni Vaši šatori, Jakove, Vaše mjesto prebivanja, Izrael“. Potpuno čudno, ovu su riječi tuđeg proroka, Bileama, koji je namjeravao da prokune Izrael, ali vidjevši urednost šatora izraelskih samo ih mogao blagosloviti. Možemo i preciznije prevesti ovaj stih: „Kako su dobri Vaši šatori...“. To je zato, jer, suprotno klasičnom grčkom pogledu na život – tradicionalno jevrejsko mišljenje smatra lijepim one stvari koje su dobre i moralne. Ljepota arhitekture i unutrašnjosti sinagoga u Budimpešti proističe iz onih intelektualnih vrijednosti koje su u to vrijeme u životu ove zemlje predstavljali Jevreji koji su živjeli u glavnom gradu.

Sinagoga je od suštinskog značaja za organizovanje zajednice i za njen opstanak. Prisustvo deset muškaraca je preduslov i vjerski uslov za službu u sinagogi. Objašnjenje za ovo nalazimo u Svetom Pismu. Mojsije je poslao po jednog čovjeka iz svih dvanaest plemena Izraelovih sinova, da donesu informacije o zemlji Kanaan. Kao što je poznato, oni koji su se vratili noseći ogromne grozdove pričali su o bogatstvu zemlje; „Kananom teče med i mlijeko“. Svi osim dvojice među njima, (Jošua i Kaleb) su izjavili da narod u pustinji ne može

osvojiti obećanu zemlju. Mojsije je upozorio „Skupštinu“ o ovom istraživanju. Zato, po Mojsijevim riječima, zajednicu ili kongregaciju čini 10 odraslih muškaraca.

Molitve Jevreja se gotovo isključivo odvijaju na hebrejskom jeziku širom svijeta, isto kao i kodnas ovdje, i taj običaj je manje više sačuvan od davnina do današnjih dana. To je ono što predviđa tradicija i ono što nas povezuje sa skorašnjom i dalekom prošlošću kao i našu braću koja žive u raznim djelovima svijeta. Kroz molitve, oživljavamo istoriju svakog dana, punu sreće i patnje. Molitve zamjenjuju žrtve davnih vremena. Kao što smo pročitali u Knjizi Psalma: „Moje molitve bi trebale biti žrtvovanje tebi Gospode moj.“

Tradicionalno, sinagoge ima tri zadatka: bogoslužjenje, čitanje Tore (Petoknjižja) i učenje. U vezi sa ovim zadnjim je edikt velikog sveštenika Jošue ben Gamale, iz 64. godine n.e.: „Sve zajednice sa najmanje deset odraslih muškaraca mogu da izgrade sinagogu i školu.“ Zahvaljujući tome, ova dva zadatka od tada ne zaboravljamo u svakom novom jevrejskom naselju. Pored ovoga, slobodno i obavezno javno obrazovanje („između 6-13 godina) primijenjeno je u prvim jevrejskim zajednicama. Možda zvuči čudno, učenje zamjenjuje molitve: edikt Prvog Sveštenika glasi kao što slijedi: „Ako Zajednica nema sredstava potrebnih za oboje, sinagogu i školu, onda neka gradi školu.“ Jednostavno, jer se u školi takođe, može moliti.“

Postoje pravila od davnina koja definišu (ili čak ohrabruju) građenje sinagoga. Prvo od svih je da glavna fasada sinagoge mora biti okrenuta prema istoku, prema Jerusalimu. Zbog toga se na ulazu u sinagogu u Dohanj ulici nalazi manja linija preloma koja nije usklađena sa pravcem ulice. Sveti kovčeg u kome se nalazi svitak Tore smješten je u unutrašnjem istočnom zidu. Sveti kovčeg je prekriven sa baršunastom tkaninom na kojoj je ispisan tekst na hebrejskom jeziku kao i jevrejski simboli: menora

(sedam razgranatih lampi) Davidova zvijezda, dvostruke ploče (simbol deset Zapovijesti), dupli zidovi koji podsjećaju na zidove Hrama, lav (Jehudin) i kruna (Tora znanja).

Stepenice vode do Svetog Kovčega, ispred koga gori vječna lampa. U Hramu u Jerusalimu, petnaest stepenica vodi do Oltara. Sveštenici se tim stepenicama spuštaju do Oltara dok ih prati pjesma hora „Levitas“, koji pjeva različite Psalme na svakoj stepenici koju sveštenici pređu. Ovaj tekst Psalma se naziva „Pjesme stepenica“. U Dohanj sinagogi, kao i u nekim drugim u glavnom gradu, postoji kupola iznad Svetog Kovčega, prelijepe lampe, ukrašena bima, sjedišta i ograde od mesinga.

Tora se čita subotom ujutro i tokom praznika na platformi (koja se na hebrejskom zove bima) smještenom u centru tradicionalnih sinagoga, dok se u nekim modernijim sinagogama, kao što je u glavnoj sinagogi Dohanj ulice, nalazi se na istočnom zidu, nazvanom „mjesto za oltar“. Zato se tamo Tora ne čuje od ljudi, ali odozgo, upućena ljudima je kao propovijed.

Tamaš Raj, glavni rabin

The Story of KKL - The Revival of Israel

Keren Kayemeth Lelsrael - Jewish National Fund and our friends worldwide, together for 116 years; developing the land with a loving touch, strengthening the bond between the Jewish people and its homeland, responding to the needs of the country and preserving our natural and cultural heritage.

This article will present the work of KKL-JNF during the first two decades of the 20th century.

First Decade: 1901-1910

- The Fifth Zionist Congress in held Basel, 1901, decides to establish Keren Kayemeth-Lelsrael-Jewish National Fund (KKL-JNF), as proposed by Professor Zvi (Hermann) Schapira, in order to purchase land in Eretz Israel for the Jewish People.
- Johann Kremenetzky is appointed KKL-JNF Chairman and the head office is established in Vienna.
- Worldwide contributions pour in from Blue Box collections, Golden Book inscriptions and the sale of KKL-JNF stamps.
- The first land purchases are made in the Lower Galilee and in Judea.
- The Jerusalem Bezalel School of Art and Design is established on KKL-JNF-purchased land.
- Dr. Max Bodenheimer becomes KKL-JNF Chairman, and the head office moves to Koln.
- KKL-JNF's first forest is planted at Ben Shemen and named after Theodor Herzl, founder of the Zionist Movement.
- KKL-JNF helps establish the first Hebrew city of Tel Aviv and Israel's first kibbutz, Deganya.
- KKL-JNF helps establish Haifa's Hadar Carmel neighborhood and purchases land for the Technion Institute of Technology.

KKL-JNF Stamps. KKL-JNF Photo Archive

Was it the sound of Theodor Herzl's gavel that set the delegates' hearts racing at the Fifth Zionist Congress in Basel in December 1901? Or was it because of Yona (Johann) Kremenetzky's tears that the die was cast – leading to the establishment of the National Institution that was to become the executive arm of the Zionist Organization? Congress delegates burst into thunderous applause as the vote was announced for the founding of Keren Kayemeth-Lelsrael-Jewish National Fund (KKL-JNF). It was a momentous occasion, and the delegates knew it. It was the moment that Zionism actually set foot in Erez Israel – not by mere words, declarations, debates, and resolutions, but by land reclamation via a national fund of and on behalf of the Jewish People.

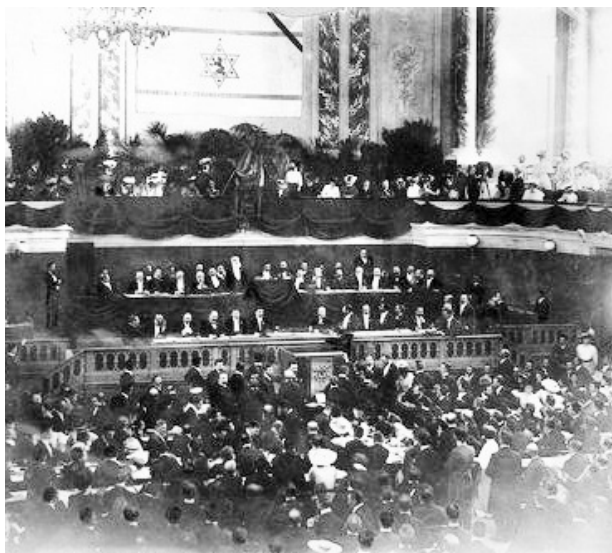
Theodor Herzl's voice resounded through the hall of the Basle Casino, where the Fifth Zionist Congress had convened. He said that the time had come to implement the plan for a national fund. "The people," he said, "will forever be not only the donors, but also the owners of this dedicated capital." When Herzl stepped down from the podium, one or another of the representatives of the Jewish People rose to speak for or against the proposal. After four days of deliberations, there was a sense of urgency in the air: the making or breaking of a crucial – the most crucial, perhaps – endeavor to restore the Jewish People to its homeland.

One of the delegates, Dr. Schalit, explained that the fund would be "the eternal posses-

sion of the Jewish People. Its monies would be used solely for the purpose of land purchase." To many people it was clear that, whereas the Congress spoke Zionism, a fund could practice Zionism: broadly supported, it "could be an important instrument of the practical work," as another delegate said.

Yet another delegate cited Professor Zvi Hermann Schapira's vision for a national fund to reclaim the soil of Israel. "Schapira," noted this delegate from Poland, "said that once the idea of a national fund were realized, he would be able to die in peace. I say the opposite: once an abiding [kayemeth] national fund [keren] is realized, I will be able to live in peace."

Schapira, who passed away shortly before the Second Zionist Congress convened in 1898, never knew that four years later his proposal would figure prominently in a drama that was to be remembered as one of the high points of the Congresses. It was a moment when all eyes again turned eastward, to Erez Israel, and a day when Zionism in the diaspora reconnected with a land that was far from the body, but close to the heart.

First Zionist Congress in Basle, 1897. KKL-JNF Photo Archive

While Schapira's proposal had many advocates, it had also one critic, jurist Max Bodenheimer, who insisted on a precise legal formulation of the fund's goals prior to approval. For this reason, the voting on the fund's establishment had been postponed from one Congress to another. And even on that cold winter day in 1901, there were those who again suggested putting off the vote because the charter stipulating its powers had not yet been fully set down. With a majority of 81 to 54, Bodenheimer had again succeeded in pushing through a resolution to defer the vote on the fund's establishment to the next Congress.

Theodor Herzl had not been present in the hall when the resolution was adopted, and one of the delegates rushed off to inform him of what had happened. Finding him in the lobby of the building, he had also told Herzl that Vienna delegate Yona Kremenetzky, who had championed the ratification of the fund's establishment, had broken down in tears upon hearing that the decision had again been delayed.

Herzl, who saw the land of Israel reflected in Kremenetzky's tears, had hurried back to the hall. There, his loyal aide and deputy, David Wolffsohn, who was to become the second president of the Zionist Organization, suggested a way out of the predicament: a revote, divided into two parts. First, Congress delegates would vote on the question in principle of whether or not a fund should be formed. Only afterwards, would they discuss its functions. Herzl pressed Congress participants for a decision "so that we do not disperse again, having accomplished nothing, after years of exploring the possibility of establishing a national fund." Turning to the delegates of the Fifth Congress, he had issued an impassioned plea: "We do not wish to disperse yet again without creating this apparatus!"

Lengthy discussion followed. Finally, he had demanded of the Congress, "Do you want us

to start a national fund immediately, yes or no?" Many were the voices in the audience that answered in the affirmative. He continued: "Yours is the power to decide whether to postpone the establishment of the fund for another two years or until the coming of the Messiah!" And from all corners of the hall came a roaring chorus of "No! No!" Gratified by the reaction, Herzl had put to the vote a proposal that "the fund will be the property of the entire Jewish People." Congress delegates cast their ballots. A hush fell over the hall: as if here, at this moment, the fate of the land of Israel and the Zionist Movement hung on the scales. When Herzl announced the results – 105 in favor and 82 opposed – stormy applause rocked the hall. At 7:40 p.m. on December 29, 1901, 19 Tevet 5638 according to the Hebrew calendar, Herzl proclaimed: "The Jewish National Fund has been created." Thus, this date became the anniversary and festival of Keren Kayemeth L'Israel-Jewish National Fund (KKL-JNF).

By a strange coincidence, the date already was a festival in EretzYisrael. On that same day, in 1878, the first furrow had been plowed at the farming colony of Petah Tikva. So that First Furrow Day became also KKL-JNF Day. The same day, separated by an interval of 23 years – and the same festival, the festival of the land of Israel.

After the close of the First Zionist Congress, Herzl had written in his diary that in Basle he had created the Jewish state. Four years later, in the same city, Herzl created KKL-JNF, which, fifty years later, would largely determine the borders of the state he had foreseen.

The proposal to establish a national, popular fund of far-reaching vision had been raised back at the First Zionist Congress by Zvi Hermann Schapira, a mathematics professor at Germany's Heidelberg University. Its purpose: to purchase land in Palestine. The Congress had welcomed the plan with enthusiasm, re-

solving that there was "a special need to establish a national fund and a Jewish bank." And it had charged the Zionist Executive with drafting a detailed proposal for discussion at the following Congress. Herzl, too, had been excited by Schapira's motion, though in no rush to raise the subject at the successive Congresses; perhaps because he had hoped first to receive a charter from the Turkish Sultan for the establishment of a Jewish state. In his eyes, the political initiatives to this end took precedence over a fund. He believed that only after he had acquired a charter, and the Jews began to immigrate to Erez Israel, would there be a need for a fund of a "general-national character," as Schapira had put it, to purchase land.

But in the winter of 1901, upon the convening of the Fifth Zionist Congress, the charter that Herzl dreamt of seemed all too remote. Consequently, YonaKremenetzky, an industrialist and electrical engineer, decided to urge Herzl and the leaders of the new Zionist Movement to create a fund that would restore the land to the ownership of the Jewish People, regardless of any political measures. Kremenetzky, who saw the land of Israel in his mind's eye, knew that the surest road to reach it was not through international politics, but through the heart of the Jewish People and its yearning for its land.

Delegates to the Fifth Zionist Congress.
KKL-JNF Photo Archive

Now that the Congress had ratified the Fund's formation, an ecstatic Kremenetzky announced that he was making a contribution of £10 – the first contribution registered to the Fund's credit. Herzl was quick to follow suit, announcing his own contribution, and instantly matched by David Wolffsohn. All at once, after the historic decision to establish the Fund, delegates from various countries, many of whom had only seconds before voted against its establishment, now came up to the platform to pledge their contributions. These contributions were to be inscribed on the first page of the first volume of the Fund's Golden Book.

At another session of the Fifth Zionist Congress, Kremenetzky was elected Fund Chairman. He, who had been so adamant about realizing Schapira's vision, was widely perceived by Congress members as the right man for the job. A month later he set up the head office in Vienna and began to think of ways to implant the Fund in Zionist hearts. It was clear to him that KKL-JNF, as it had been defined, could carry out its mission only through donations from the Jewish People and, for this purpose, he suggested three unique undertakings that have remained a part of the Fund ever since.

He initiated the Golden Book, in which, he suggested, the name/s of honoree/s and/or donor/s be inscribed for donations for land purchases in Erez Israel, to be made on special occasions. The inscription fee for the Golden Book would, he believed, be a symbolic expression of personal participation in the Zionist enterprise. The inscription and donation would be both a gift and an honor.

At the same time, he hit on another idea, one that would convey the Fund's symbols and scenes to the entire Jewish world. In a local print shop in Vienna, he had KKL-JNF stamp-sprinted. These would be used on official documents of the Zionist Institutions, and on the correspondence of Jewish communities of the

First Aliya immigration wave in Erez Israel, constituting an additional avenue for KKL-JNF to raise funds for its activities.

The first stamp, the Zion Stamp, was produced in 30 million facsimiles and distributed throughout the Jewish world. Many people put it on their letters next to the official, national stamps of their countries. The sums collected from stamp sales were not large, because of their low face value (equivalent to the least expensive stamp in the country of distribution). But Kremenetzky saw this as an effective means of bringing KKL-JNF closer to the Jewish People, who were both the Fund's owner and donor. In his eyes the stamps were a valuable public relations tool and a collector's item, and would refocus Jewish hearts on the pictured landscapes, drawing them to Zionist symbols.

This is how KKL-JNF's first Chairman embarked on both fund-raising and the extensive educational activities that linked the diaspora with the far-away soil of the land of Israel. Kremenetzky believed that a small picture or symbol, traversing continents and reaching across great distances, would transmit to every corner of the world the fact of the Fund's existence and the goal that it strove for: The land of Israel. Scenes of Erez Israel were always on Kremenetzky's desk and, with every educational or organizational step that he initiated, he felt as if he were coming nearer and nearer to those gray, cold, static pictures and injecting the Zionist Movement into them.

Kremenetzky inaugurated also another device to encourage contributions from every Jewish community. He adopted an idea suggested by Haim Kleinman, a bank clerk from Eastern Galicia, to place, in every Jewish home, a collection box, similar to the well-known charity box of Rabbi Meir Baal HaNess (the Miracle Worker). Kremenetzky soon had a small box made at a local metal factory, inscribed with the words "National Fund." Because of its color, it

became known as the Blue Box. The factory produced hundreds of boxes, which he distributed to almost all the communities in Europe, wherever there were Jews. Again, it was clear to him that donations from the Blue Box would account for only a small part of the Fund's budget. But their great importance lay in their contribution to Zionist education and to bonding diaspora Jewry with the land of Israel.

To encourage larger donations, Kremenetzky suggested that every donation be publicized in *Die Welt*, the official organ of the Zionist Movement. For years the donor lists were a regular feature of the newspaper, which enjoyed a wide readership among Zionists in Europe. Contributions large and small in those first years proved how efficient Kremenetzky's fund-raising techniques were and how much they infused Jewish hearts with love for the homeland. Fund stamps brought the soil and vistas of Erez Israel to diaspora eyes, and Jewish children became familiar with the map of the land and its settlement points thanks to the sketches on the Blue Box.

Chemistry lesson in HaGymnasiaHalvrit in Jerusalem, 1923. The school was on KKL-JNF purchased land in Bukhara Quarter and later in Rehavia.
KKL-JNF Photo Archive

In April 1902, MenahemUssishkin, one of the leaders of the Hibbat Zion (Love of Zion) Movement in Russia, wrote in a manifesto to the Zionists of Eastern Europe: "I summon you, brothers, to a difficult and trying task, but one of great and noble purpose – the redemption of the land of Israel for the People of Israel." A month later, he dispatched another manifesto, "No opportunity is to be missed – no gathering, no social get-together, no party, no celebration or gala – to collect money and gain support for Keren KayemethLelsrael."

Twenty years later Ussishkin was to become Fund Chairman and, in his two decades in office, initiate KKL-JNF's sizable land purchases. Meanwhile, during the Fund's first year, Kremenetzky was gratified to learn that the Fund had gained not only monies for the purchase of land, but also actual title to a tract in Erez Israel. Yitzhak Leib Goldberg, another Hibbat Zion leader in Russia, had transferred to KKL-JNF 200 dunams in Hadera. Years later an additional contribution from Goldberg made possible the acquisition of land on Mt. Scopus in Jerusalem, where the Hebrew University was to rise.

Many of the delegates who voted for the Fund's establishment at the Fifth Zionist Congress hoped that at the following Congress, the Sixth, they would finalize the Articles of Association and decide on the immediate purchase of land in Erez Israel. But discussions at the Sixth Congress were dominated by Herzl's motion to declare Uganda a temporary haven, which, in fact, almost split the movement.

To the relief of the opponents of Herzl's Uganda plan, the Congress resolved not only to explore the Uganda settlement option, but to establish an Erez Israel Committee which would simultaneously aim at practical work in the land. At the same session, Kremenetzky expounded the need "for all ranks of the Jewish People to unite in the Fund's work," and succeeded in pushing through a resolution to allow KKL-JNF to start

buying land in Erez Israel without waiting for its seed capital to reach £200 thousand.

In 1904, three years after the Fund was established to redeem the soil of Erez Israel, it registered the lands of KfarHittim in Lower Galilee as its first land purchase. In the Zionist Movement, the transaction became known as the first purchase because the Fund bought the land, but did not redeem it; KfarHittim had already been “redeemed” into Jewish hands by Haim Kalvaryski of the Anglo-Palestine Company, which transferred it to KKL-JNF. Herzl, who was kept abreast of this first transaction, visualized the Jewish colony that would rise on the soil and the first kernel of settlement of the Jewish state.

That year, too, the first 2,000 dunams were purchased at Hulda and the first 1,600 at Beit 'Arif (east of Lod), which was soon renamed Ben Shemen. This redemptive act, the first in the history of KKL-JNF, was sealed at a cost of 20 francs per dunam and in the name of a proxy, David ZalmanLevontin of RishonLeZion, because the Fund was not yet a legal entity.

Also purchased and transferred to KKL-JNF were lands in Daleiqa and Umm-Juni near Lake Kinneret (the Sea of Galilee), through the offices of YehoshuaHankin, the man who for the next forty years would purchase hundreds of thousands of dunams for the Fund.

In those days of first land purchases, MenahemUssishkin published a document asking for assistance to the Fund in its budding redemptive activity. He called on the delegates of the Seventh Zionist Congress not to rest content with “political work” in Constantinople, but to immediately embark on “practical work” in the land of Israel in order to obtain the charter for the establishment of a Jewish state “from both above and below.” In his document, which he entitled “Our Zionist Program”, he voiced a demand to nationalize the land. This, he believed,

“can be implemented only through Keren KayemethLeIsrael-Jewish National Fund...”

Bezalel School of Art and Design, purchased by KKL-JNF. KKL-JNF Photo Archive

Although the leaders of the Zionist Movement viewed the Fund as an instrument for acquiring land for agricultural-Zionist settlement in Erez Israel, in 1905 – a little more than a year after the initial acquisitions – KKL-JNF was already assisting in the purchase of land and buildings not only for rural settlement, but for education purposes in Jerusalem. Instead of virgin land, where buyers dreamt of raising wheat fields or blossoming orchards, the Fund bought two large “manors.” The premises, on a hill in new western Jerusalem outside the Old City walls, were slated for the cultivation of arts and crafts at the Bezalel School of Art and Design.

In 1906 the Fund made loans totaling 250 thousand francs to build the AhuzatBayit quarter outside of Jaffa, the nucleus around which the first Hebrew city of Tel Aviv was to rise. Sixty out of the first 66 inhabitants of Tel Aviv built their homes with the help of KKL-JNF. The Fund's loans also financed the construction of the neighborhood of HadarHaCarmel in Haifa.

That same year the KiryatSefer Agricultural School was founded at Ben Shemen for the orphans from the Kishinev pogroms. Although the facility did not last long, it marked another step on the road of KKL-JNF activities: redeeming the land was not enough – the land had to be held, even if, at the outset, the investment appeared to be economically unjustified. Indeed, years later, one of the Fund veterans confirmed that the idea was to hold on to every piece of land and use it for every possible Zionist enterprise – agricultural or urban, rural or educational. The Fund's land-buyers envisioned not only fruit and harvests, but people – adhering to the land and deepening their roots in it in any way they could.

At KKL-JNF's head office in Vienna the staff had begun to mark off land purchases on the map, point by point. According to the principles ratified at the Sixth Zionist Congress, the Fund was not only obliged to purchase in Erez Israel land for construction, fields, and orchards, as well as forests and tracts of all kinds, but also to cultivate the purchased lands, or transfer them for cultivation, or lease them to Jews with a prohibition against sub-leasing. It was also required to create or support various projects to serve this goal.

To this end, the Fund financed a research expedition to study plant life and soil quality in the Jericho Valley, the Dead Sea, and Upper Galilee. This first expedition, headed by German biologist Max Blankenhorn, was joined by ZichronYaacov botanist Aaron Aaronsohn. On one of the expeditions in the north, Aaronsohn discovered an early form of wild wheat, Emmer. As a result of this discovery, he was able to raise funds in the U.S. for the establishment of an agricultural research station and, in 1910, KKL-JNF supplied the funds to purchase land for the station in Atlit, and supported its functioning.

From his office in Vienna, Kremenetzky worked

not only to purchase land but to realize another of his dreams: the afforestation of Erez Israel. "We must establish a national forestry society for the planting of trees in the land," he said to Herzl as soon as he read the latter's The Jewish State. According to his proposal, every Jew would donate one tree, a few trees – even ten million trees! Herzl himself was caught up by the idea, but little did he imagine that the first forest soon to be planted by KKL-JNF would be to his memory: Herzl Forest.

KKL-JNF, while Herzl was still alive, had taken over the management of a fund for the planting of olive trees, established on the recommendation of agronomist Zelig Suskin. Since olive trees bear fruit within five years of planting, Suskin envisioned both a venture with speedy returns and a symbol of the hold on the land. The olive tree, he said, "lives longer than any other fruit tree." Thus, the first planting in the land of Israel would be an act that spanned generations.

By KKL-JNF calculations, the yield from the olive trees could have funded the maintenance of a university in Erez Israel – "idealistic work for idealistic assets." Also botanist Otto Warburg suggested planting olive trees at the time in order to export olive oil to the diaspora as a symbol of the achievements of the Zionism reborn. The site chosen for the olive groves was the lands of Hulda, already owned by KKL-JNF and having a running workers farm. They were to be named for Theodor Herzl, founder and leader of the Zionist Movement, who died in 1904, at the mere age of 44.

A year after Kremenetzky ended his term as KKL-JNF Chairman, he learned that his dream had been fulfilled, shades of green having been imprinted on the first lands that the Fund had redeemed. Although only a quarter of the 12,000 olive saplings took root, the forest survived, but a few years later on the advice of experts inedible-fruit trees were planted. And

so it was that a 250-dunam grove of olive trees and pines was planted at Hulda, marking KKL-JNF's first afforestation project. In fact, during the early years, one of the planters could still single out from the green the very first tree planted by KKL-JNF in its very first forest in EretzYisrael.

In 1907 KKL-JNF offices moved from Vienna to Cologne in Germany, ending the "Viennese Period" in Fund history. At the Eighth Zionist Congress there was a heated debate between those who demanded "conditions to create" and those who demanded "that conditions be created" to attain the political goal of a Jewish state through practical work in EretzYisrael; the latter won the day. The Congress chose Max Bodenheimer – the man who had tried several times to postpone the vote on the establishment of the Fund – as Chairman of KKL-JNF, and decided to establish a Palestine Office through which KKL-JNF would administer the work of settling the land.

The future land purchases and projects of the Fund, which financed the lion's share of the Palestine Office budget, were coordinated from the two rooms that Office Director Dr. Arthur Ruppin rented on Butrus Street in Jaffa. At the encouragement of Dr. Ruppin and his assistant, Dr. Yaacov Thon, the immigrants of the Second Aliya arrived to settle those first lands purchased by the Fund.

Hadarneighborhood in Haifa, built on KKL-JNF lands.
KKL-JNF Photo Archive

It soon became plain to the Fund directors at the Head Office and in the Palestine Office that it was not enough to purchase lands; there was an immediate need to reclaim and till the soil. Although the Fund had been established to redeem lands – it was now clear that "redemption" meant not only title registration and deed transfer (by Turkish kushan), but clearing rocks, plowing, planting, and settling on the land. The Fund therefore remained actively involved in the lengthy processes of purchasing, reclaiming and cultivating land right up to the stage that settlement groups were organized and new settlement forms took shape.

In the space of six years, since its establishment to redeem the soil of Erez Israel, the Fund had also become the key settlement agent during the Second Aliya period. It saw itself as partner to both every Zionist settlement enterprise in Erez Israel and every educational project of the Zionist Institutions.

Following the decision of the Zionist Congress to found a high school in Jaffa, KKL-JNF contributed a tract of land on AhadHaam St. Tel Aviv for the Gymnasia Herzliya high school, built in 1910. It also helped erect another high school, HaGymnasiaHalvrit, in Jerusalem, which was initially housed in the Bukharan quarter, as well as the Re'ali High School in Haifa and the Tahkemoni Religious Zionist School in Tel Aviv. The Fund directors well understood the meaning of the Hebrew saying that "there is no Torah without flour"; education, in all its streams, required land for schools. This, too, was part of the redemption of ErezIsrael: every Zionist enterprise needed land. Moreover, land unused was virtually unredeemed.

To settle the lands redeemed and to assist every type of settlement, the Fund also allocated a tract of land that it purchased near Petah Tikva for its first workers colony and, in 1908, the moshava of EinGanim rose on it, which was like a cooperative farm.

On the lands of Daleiqa near the Sea of Galilee, which had stood desolate, the Kinneret Women's Farm was established and, in 1909, on the lands of Umm Juni, a small kvutza – the forerunner of kibbutz – was created: Deganya soon earned the title of “Mother of Kvutzot.” Ruppin was happy to report to the head office in Cologne that, “we have succeeded in establishing a collective community at Kinneret. We have erected a hut at Umm Juni...” Years later he related that in those early days, as the first decade of the Twentieth Century drew to a close, he had not appreciated that “the act being performed here was to become acclaimed for its importance to the development of settlement in the land.” But his heart had told him “that humble beginnings could have mighty consequences.”

Second Decade: 1911-1920

- Yehoshua Hankin purchases the first KKL-JNF plots of land in the Jezreel Valley, and Moshav Merhavia is established.
- KKL-JNF establishes neighborhoods for Yemenite immigrants near rural townships.
- After World War I, land redemption resumes, and tracts of land are purchased for Kibbutz Kiryat Anavim near Jerusalem.
- The cornerstone for the Hebrew University of Jerusalem is laid on KKL-JNF land.
- Nehemia De Lieme is elected KKL-JNF Chairman, and the head office moves to London.
- The Zionist Congress convening in London in 1920 proclaims KKL-JNF as the executive arm of rural and urban development in Eretz Israel.

Kiryat Anavim, its lands one of KKL-JNF's first purchases after WWI. KKL-JNF Photo Archive

Almost ten years after its establishment, KKL-JNF could take pride both in the lands it had purchased and the fact that quite a few of them were already settled. They included a city (Tel Aviv), a collective community or kvutza, (Kibbutz Deganya), a training farm (Moshav Kinneret), and educational projects (high schools in Tel Aviv, Jerusalem, and Haifa). Lands had been purchased for higher education as well: Jerusalem's Bezalel School of Art and Design, as well as the lands on which the Technion would be built in KKL-JNF's second decade, and the Hebrew University, in its third. Also during this period, KKL-JNF had planted its first forest, Herzl Forest at Hulda.

During its early years of activity, KKL-JNF's representatives in Erez Israel strove to establish a foothold in the Jezreel Valley by purchasing a piece of land there. Until that time “the Valley,” as it was known, had been a distant Zionist dream. Its wide expanses of marshland were seen through Zionist eyes as land that could fulfill all the hopes for Hebrew agriculture and accommodate all the forms of Hebrew settlement. In 1910 Yehoshua Hankin, the well-known land redeemer who purchased lands for Baron de Rothschild's Jewish Colonization Association (ICA), bought up 3,500 dunams in the heart of the Jezreel Valley. This man – with-

out whom, according to historian Alexander Bein, land purchase on behalf of the Jewish People would be scarcely imaginable – was well versed in the rules of the game. Calling on circuitous maneuvers in some instances, and sharp negotiations in others, he perfected the art of land purchase and title transfer.

“Land purchase”, wrote historian Yitzhak Ziv-Av, who was for many years was a member of KKL-JNF’s Board of Directors, meant “unravelling a tangle of registrations, hazy borders, ownership rights and inheritance quarrels; greasing the palms of Turkish pashas with silver; and patience, patience, patience.” Again and again, mounted on horseback, Hankin rode out to tents in the heart of the desert, to clay huts in the Valley, and to the mansions of rich effendis for protracted, laborious negotiations until, finally, he returned to Jaffa to announce that he had purchased the Valley from the Sursuks, a Syrian family living in Beirut, whose lands were worked by tenant farmers.

The Valley, at the start of the second decade, was a dream come true. Only when Hankin returned to Jaffa, his eyes alight with excitement, did he reveal that he had obtained the down payment that he had paid to Sursuk as a loan from one of Sursuk’s own relatives, which had entailed travelling overland to Egypt. All the tracts that Hankin acquired were the result of persuasive trips and long journeys by horseback to landowners, their representatives, their heirs, and anyone else who might possibly help untangle the knot of multiple ownership and rivalries. He spent many hours drinking coffee by campfires at night and smoking water-pipes in tents by day, in order to restore more and more land to the bosom of Zionism.

In 1911 the first Jewish community arose in the Valley, on the first lands redeemed there, the lands of Fuleh. Settled by veteran members of the HaShomer labor guards organization, the community formed the cooperative farm of

Merhavia. Thus, the farming community transformed the Valley from a quaint, far-fetched dream into the buds of a blossoming reality. It was based on the ideas of Jewish sociologist Franz Oppenheimer, an international expert on settlement, who joined the Zionist Movement and was soon nicknamed “the doctor of society.” At the height of WWI, another HaShomer group settled another tract of land purchased by KKL-JNF; this second community in the Valley, Tel Adesh, later became known as Tel Adashim.

In 1912, KKL-JNF founded another farm, an experimental farm at Ben Shemen, where the first attempts at mixed agriculture were conducted. Agronomist and botanist Yizhak Wilkansky was appointed director, and he not only greened the hills on the road to Jerusalem, but also had them bear fruit and vegetables. Travellers from Jaffa to Jerusalem at the time could see Zionism renewing its acquaintance with the soil, making an effort to understand it, learn what was good for it, and triumph over two thousand years of neglect. Here one could breathe in the first scents of an Israeli village.

The Fund was now into its second decade of dealing with the soil, redeeming “a dunam here, a dunam there” through agents familiar with the pathways of the desert, the lifestyles of the landowners, and the legal intricacies involved in every deed transfer. On this soil, the Fund continued to lay the foundations of the Zionist enterprise – and the solid foundations of the Zionist spirit.

During this period, the Ezra Association in Germany announced its intention to establish an institution for technological studies in Haifa. For this purpose, KKL-JNF purchased land in Haifa’s HadarHaCarmel neighborhood, on the slope of Mt. Carmel, and in 1912, laid the cornerstone for the Technion’s first building. The Eleventh Zionist Congress, convening in Vienna in 1913, recalled another idea that had been

raised by Prof. Zvi Hermann Schapira at the First Zionist Congress: to establish a university in Erez Israel, and KKL-JNF was asked to purchase land for this, the first academic institution in the country.

Arthur Ruppin, Director of the Palestine Office, conducted lengthy negotiations with Lord Grey Hill, an elderly Englishman who lived in a house he had built on Mt. Scopus in Jerusalem. With the help of a donation from the well-known philanthropist, Yitzhak Leib Goldberg, the transaction was concluded and the lands of Mt. Scopus were transferred to the Fund. Here, in the middle of the next decade, in 1925, the Hebrew University was inaugurated.

Another of Ruppin's many activities was the establishment of residential neighborhoods for immigrants from Yemen, brought to Israel by the first shaliah (or emissary), Shmuel Yavne'eli. The latter's journey to Yemen in 1910 was financed by KKL-JNF and the Palestine Office, and when the immigrants arrived in Palestine, KKL-JNF was also a partner in their absorption, building homes and auxiliary farms for them at Mahaneh Yehuda in Petah Tikva, Shaarayim in Rehovot, Nahliel in Hadera, as well as in RishonLeZion, NesZiona, Zichron-Yaacov, and Yavne'el.

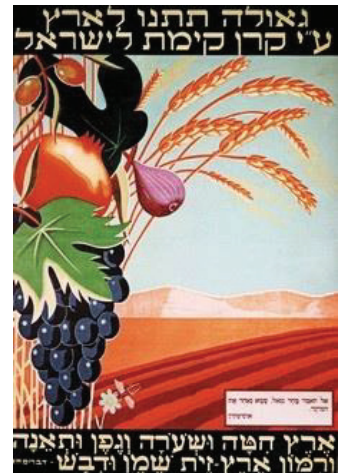
To observe first-hand the needs of the immigrants, the Chairman of KKL-JNF, Max Bodenheimer, along with a member of the Board of Directors, paid a visit to Palestine.

They decided that what the immigrants needed was not "first aid," but to be settled in veteran colonies and towns, with their own small farms, from which to live off. This model was to be repeated by KKL-JNF at other occasions in its century-long history for it regarded immigrant absorption as a valuable educational vehicle to bond immigrants to the land. It was also an additional vehicle to rescue the soil from wilderness and neglect.

According to the minutes of KKL-JNF's Board of Directors and the Zionist Congresses of those years, the fact that the Fund veered from its primary purpose of land purchase to invest also in other endeavors, especially education and immigrant absorption, fed numerous debates and discussions. It was left to Bodenheimer to explain, in both speech and writing, that these "other" activities were not a "digression" from the "straight and narrow", but rather a reinforcement of the primary goal of redeeming the land. There was no point in buying lands if laborers were not trained to settle them and the lands remained desolate. Building homes for workers, financing an expedition to bring immigrants to the country, helping to settle immigrants and investing in the country's cultural life all contributed to this same goal, he believed.

It so happened that whenever Bodenheimer found himself defending those of KKL-JNF's activities that were not strictly land purchase for agricultural settlement, his audience – a mix of supporters and opponents – all applauded him. Years later, there were those who said that by its educational and immigrant absorption work, the Fund had

deepened its roots in the land and increased the measure of redemption it brought to the soil; for real redemption is settling, developing and reclaiming the land, restoring to it its colors and scents. Redemption is not reflected merely by land deeds or registration, which are open to and understood by few, but by what the eyes can see: a tree or neighborhood, a village or town, a school or university. As one of the Board members said at that time, land redemption can be smelled, it can be

touched by hand or foot on a plowed furrow or a Zionist enterprise sprouting on the land and striking deep roots within it.

In 1913 KKL-JNF purchased the land of Dilb, west of Motza en route to Jerusalem, and during WWI settled a workers group there. This, at the end of the war, became Kibbutz KiryatAnavim.

By the eve of WWI, KKL-JNF's land assets had reached 16,380 dunams. The largest tract of land owned by the Fund was at Merhavia, a sizeable acquisition that put down Jewish stakes in the heart of the Jezreel Valley. KKL-JNF held only four per cent of all Jewish-owned land in Palestine, but it was on its tracts that the great "revolutions" took place, much more so than on the 58% of Jewish-owned land held by Baron de Rothschild. On Fund land miracles took place, because the communities and fields there changed the face of the territory beyond all recognition, issuing novel modes of settlement.

The guns of August 1914, which opened the four-year long First World War, almost paralyzed KKL-JNF's land redemption activities. One hour before the border between Germany and Holland was closed, Max Bodenheimer succeeded in getting important Head Office documents onto two train cars bound for the west. Bodenheimer, who was a German citizen, resigned from his position as Chairman so as not to implicate the Fund as having German connections.

With the move of the Fund to its third home in the Hague and an end to the Cologne period, KKL-JNF could be congratulated on its efforts to create new forms of agricultural work in Erez Israel, aimed at providing the Jewish People with a land, and training them to till it and live off it.

The start of the Hague period was overshadowed by war, with many eastern European communities suffering economic hardship and

halting their contributions. The severance of communication with Russian Jewry and subsequent Communist revolution spurred the Fund leadership – under Dutch banker Jacobus Kann, who managed most of its wartime affairs – to direct their energies towards the United States, which was rapidly becoming the largest seat of world Jewry. Consequently, despite the war and disconnection from veteran donors, KKL-JNF's income actually increased during the period. The monies were used mainly to help the Jewish community in Palestine get through the war, hunger, deportations, and also a locust plague. From the new offices in the Hague, funds began to flow to Jews on the brink of starvation, and to veteran colonies for the defense and protection of Jewish settlements and lands.

To ease the suffering of the urban population in Palestine, all the settlements on KKL-JNF land in Galilee and the Jezreel Valley dispatched large quantities of wheat to Jerusalem.

These sacks, in the first year of war, supplied Jerusalem with its much-needed bread. In addition, to provide work for the farming communities, KKL-JNF for the first (but not last) time initiated relief works, mainly draining swamps, improving soil, planting trees and paving roads, activity that not only furnished a living, but also protected the lands purchased and improved the agricultural infrastructure at Kinneret, Merhavia, Deganya, and Ben Shemen.

Even in the difficult years, KKL-JNF never lost touch with the land. When circumstances did not allow for additional purchase and redemption, the Fund concentrated on protecting its holdings, ensuring that the war years did not undo its achievements.

About six months after the British conquered Jerusalem, with the canons still sounding in the distance, Professor Chaim Weizmann laid the cornerstone for the Hebrew University of

Jerusalem on Mt. Scopus. Thus, KKL-JNF's first post-war act connected to another idea conceived by its visionary father, Zvi Hermann Schapira; and the Fund could take pride in the role it had played for both the first Hebrew technological institute (that had already risen) and the first Hebrew academic institution (that was to rise in the coming years).

Upon the start of the new era in Erez Israel, which was now entirely in British hands, and in the wake of the Balfour Declaration, which recognized the Zionist Movement and held out the promise of a Jewish national home in Palestine, KKL-JNF published a manifesto reporting on its wartime activities and its plans for the future. The document, distributed throughout the Jewish world in September 1918, called for the strengthening of the Jewish community in Erez Israel as the kernel of the future Jewish state. "There is no assurance of a Jewish community in Palestine" – it said – "unless the Jewish People return to strike deep roots in the homeland soil and bring forth fruit by the toil of their hands... the rooting in the land of poor or penniless Jewish masses is a necessary condition for the creation of a farming class that will do its own work."

In September 1919, banker and economist Nehemia de Lieme, who stemmed from a religiously observant Dutch family, was chosen to head KKL-JNF. The Head Office moved again, this time to London, its fourth home since its establishment. De Lieme had been part of the committee that had managed the Fund's affairs during the war and, after it was over, he demanded that the Zionist Institutions make agricultural settlement their top priority. "Even if we become masters of the land," he wrote in an article outlining the Fund's principles, "ultimately, it will belong to those who till its soil."

The next year saw the close of almost two decades of KKL-JNF work, in which the Fund had become not only a land-purchasing body, but also the Zionist Organization's settlement agen-

cy. In order that it might continue to pursue its primary function – without which there would be no need for the second – the 1920 London Conference of Zionist representatives set down KKL-JNF policy for the coming years: "The fundamental principle of Zionist land policy is that all land on which Jewish settlement takes place should eventually become the common property of the Jewish People," the London Resolution pronounced at the end of the Conference. Furthermore: "The instrument of Jewish land policy in town and country is Keren Kayemeth Lelsrael [Jewish National Fund]." The Fund's main objects were clearly redefined: "To use the voluntary contributions received from the Jewish People in making the land of Palestine the common property of the Jewish People; to lease the land exclusively on hereditary leasehold and on hereditary building right..."

Among other things, the London Conference also decided to establish Keren HaYesod (the Foundation Fund) to manage the Zionist Movement's capital and economic activity. Nevertheless, KKL-JNF was not only to continue its land-purchase work, but "to assist the settlement of Jewish workers without sufficient means; to safeguard Jewish labor; to see that the ground is cultivated, and to combat speculation." Armed with this "seal of approval," KKL-JNF threw itself into the task of preparing more and more land for the Jewish People... furrow by furrow.

The Jezreel valley, a short period before KKL-JNF re-deemed its lands. Photo: KKL-JNF Photo Archive

KKL-JNF's conviction that the land it acquired had to be the national possession of the entire Jewish People was shared by leaders of the Labor Movement in Erez Israel. BerlKatznelson, one of the heads of Labor Zionism at the time and active in KKL-JNF noted: "Zionism, like other national movements originating in human liberty and the desire to elevate man, is characterized by its human, social, and cultural values. Keren Kayemeth, which is Zionism's ambassador, by its actions attests to the nature of these values. Anyone, who delves into Zionist philosophy, realizes that KKL-JNF is no random phenomenon. Not by chance did Herzl and Schapira dream of a Keren Kayemeth [enduring fund] rather than of a land purchasing company. Nor by chance did the redemptive principle of Hebrew labor – rather than the toil and backs of others – become the principle of KKL-JNF."

Freed of its secondary function, that of finding settlers for its lands, KKL-JNF could now concentrate on redeeming the land: not merely by purchasing it, but by preparing it for settlement; not merely in lawyers offices and with legal documents, but out in the field itself on barren hills and abandoned rocks – by clearing stones, draining excess moisture, embarking on first plantings.

The Fund's work may be seen as two hands: in the one, a pen; in the other, a spade. One hand surveyed the terrain, the other tilled it. One hand extended from a sleek business suit, the other, from dusty overalls. Both roles were widely perceived in MenahemUssishkin, who was to head KKL-JNF in its third decade and literally, wore two hats: at the Zionist Congresses he sported a top hat; but when visiting Galilee or the Negev, he donned a farmer's cap.

Upon the redefinition of the Fund's functions, KKL-JNF's Hague offices began to speak of "reclamation" and "restoration," two tasks that were now within its official purview. They now

meant also supplying water to new communities, for without water – the soul of the soil – the Zionist enterprise could not develop. In post-World War II photographs of the Jezreel Valley, KKL-JNF staffers and Valley residents can be seen draining swamps and laying pipelines.

As the second decade drew to a close, KKL-JNF had its sights set on several large tracts of land, especially in the valleys; these, too, were still remote dreams, but no effort was to be spared in bringing them within reach. Gazing down onto the valleys through their binoculars, staffers could see only festering swamps. But, the Fund's work, they knew, would transform the desolation and stagnant water into broad expanses dotted with the gleam of wheat, the green of trees, and the strips of fields plowed and sowed. The weary, malaria-infested land promised no rose garden, but the hard soil posed no real hardship. The land was the goal.

Priča o Jevrejskom nacionalnom fondu (KKL-JNF) – Rađanje Izraela

Karen KayemethLe Israel –Jevrejski nacionalni fond sa prijateljima širom svijeta već 116 godina; ljubavlju razvija zemlju, jača vezu između jevrejskog naroda i njihove domovine, odgovara potrebama zemlje i čuva prirodnu i kulturnu baštinu. Ovim člankom obuhvaćen je rad KKL-JNF-a tokom prve dvije decenije XX vijeka.

Prva decenija: 1901-1910

- Peti cionistički kongres održan je u Baselu 1901. kada je na predlog profesora Zvi (Herman) Šapira, donesena odluka da se osnuje Jevrejski nacionalni fond s ciljem da za jevrejski narod kupuje zemlju u Erec Izraelu.
- Za predsjednika KKL-JNF-a izabran je Johan Kremenicki. Sjedište organizacije je bilo u Beču.
- Širom svijeta prilozi su pristizali putem plavih kutija, zlatne knjige i prodajom markica KKL-JNF-a.

- Prva kupljena parcela je bila u donem dijelu Galileje i u Judeji.
- Škola dizajna i umjetnosti u Jerusalimu, „Bezalel“ podignuta je na zemlji koju je KKL-JNF kupio.
- Dr Maks Bodenheimer je postao predsjednik KKL-JNF-a, a sjedište se seli u Keln.
- Prva šuma KKL-JNF zasađena je u Ben Šemenu. Ime je dobila po Teodoru Herclu, osnivaču Cionističkog pokreta.
- KKL-JNF pomaže u osnivanju prvog hebrejskog grada Tel Aviva i prvog izraelskog kibuca, Deganije.
- KKL-JNF pomaže u formiranju Hadar Karmela u Haifi i kupuje zemlju gdje će biti izgrađen Institut tehnologije.

KKL-JNF markice. Foto-arhiva KKL-JNF

Šta je bilo presudno, odlučnost Teodora Hercla na Petom kongresu Cionista u Baselu 1990. ili suze Yone (Johana) Kremenickog da se „kocka baci“, i šta je doveo do osnivanja nacionalne organizacije koja je postala Izvršni organ cionističke organizacije? Nakon glasanja, delegati su odluku o osnivanju KKL-JNF-a dočekali gromoglasnim aplauzom. Prisutni su znali da je ovo bio odlučujući momenat. Zapravo, bio je to trenutak kada je Cionizam stupio na tlo Erec Izraela – ne samo riječima, deklaracijama, debatama, rezolucijama, već putem melioracije zemljišta preko Fonda i u ime jevrejskog naroda.

Glas Teodora Hercla odjeknuo je dvoranom kazina u Bazelu, gdje se održavao Peti cionistički

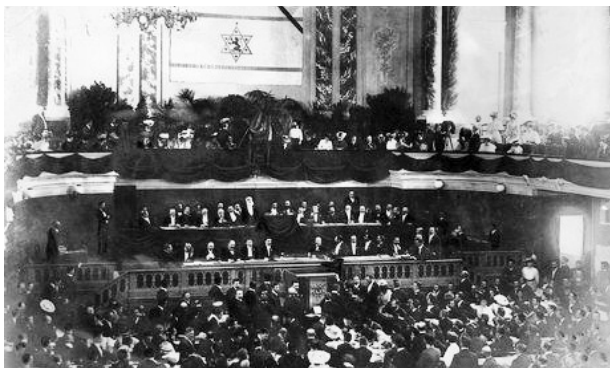
kongres. Rekao je da je kucnuo čas da se plan Nacionalnog fonda sprovede. „Narod“, rekao je „neće zauvijek biti samo donator, već i vlasnik ovog kapitala“. Kada je Hercl sišao sa podijuma, predstavnici jevrejskog naroda su ustajali da govore za ili protiv predloga. Nakon četiri dana razmišljanja, u zraku je bio prisutan osjećaj hitnosti: stvaranje ili prekid ovog presudnog – možda najvažnijeg – nastojanja da se jevrejski narod povрати u svoju domovinu.

Jedan od delegata, Dr Schalit, je objasnio da će Fond biti „u vječnom vlasništvu jevrejskog naroda. Novac iz Fonda isključivo će se koristiti u svrhu kupovine zemljišta. Mnogima je bilo jasno da dok Kongres govori o Cionizmu, Fond te zamisli može da sprovodi u djelo. Široko podržavan, „može biti bitan instrument u praktičnoj primjeni,“ naveo je drugi delegat.

Jedan od delegata je citirao viziju profesora Zvi Hermana Šapira da će se preko Nacionalnog fonda vratiti zemljište Izraelu. „Šapira“, naveo je ovaj delegat iz Poljske, „je jednom rekao da kada ideja o Nacionalnom fondu bude realizovana, onda se može u miru i umrijeti.“ Ja kažem suprotno: „Kada se plan KKL-a realizuje, ja ću moći u miru da živim.“

Šapira, koji je preminuo neposredno pred održavanje Drugog cionističkog kongresa, 1898. nije znao da će četiri godine kasnije njegov predlog biti upamćen kao jedan od najvažnijih tačaka Kongresa. Bio je to trenutak kada su se oči opet okrenule prema istoku, prema Erec Izraelu i dan kada je Cionizam u dijaspori ponovo uspostavio vezu sa zemljom koja fizički jeste bila daleko ali blizu srca.

Iako je predlog Šapira imao mnogo pristalica, imao je i kritičara, pravnika Maksa Bodenheimera, koji je insistirao da se ciljevi Fonda pravno precizno formulišu prije usvajanja. Zbog ovoga, glasanje o osnivanju Fonda je odlagano od kongresa do kongresa.

Prvi Kongres cionista u Bazelu, 1897.
Foto-arhiv KKL-JNF

Čak i tog hladnog, zimskog dana 1901. bilo je onih koji su ponovo predlagali odlaganje glasanja, jer povelja o ovlašćenjima nije bila u potpunosti utvrđena. Sa većinom od 54 glasa od 81, Bodenheimer je opet uspio da rezolucijom odloži glasanje o osnivanju Fonda za sljedeći Kongres.

U trenutku kada je rezolucija usvojena, Teodor Hercl nije bio u sali, kada je jedan od delegata požurio da mi javi šta se desilo. Pronašao ga je u lobiju zgrade, ispričao mu je da je Yona Kremenicki, delegat iz Beča, koji se zalagao za ratifikaciju osnivanja Fonda, zaplakao kada je čuo da je odluka ponovo odložena.

Hercl, koji je u Yoninim suzama vidio odraz Izraela, požurio je natrag u dvoranu. Njegov odani pomoćnik i zamjenik, David Wolfsohn, postao je drugi predsjednik Cionista, predložio je izlaz iz te situacije: ponovno glasanje, podijeljeno u dva dijela. Prvo, delegati bi glasali o principijelnom pitanju da li treba formirati fond. Nakon toga, razgovarali bi o funkcijama Fonda. Hercl je pritisnuo delegate da odluče „kako se ne bi opet razišli a da nijesmo ništa postigli, nakon što smo već godinama istraživali mogućnost osnivanja Nacionalnog fonda.“ Obraćajući se delegatima Petog kongresa, izjavio je: “Ne želim da se ponovo rastanemo bez osnivanja ove organizacije!”

Usljediла je duga diskusija. Konačno, zatražio je od Kongresa: „Da li želite da odmah startujemo sa Nacionalnim fondom, da ili ne?“ Većina glasova koji su dolazili iz dvorane je bila potvrdna. Nastavio je: „Na vama je da odlučite da li ćete da odložite osnivanje Fonda za godinu ili dvije ili do dolaska Mesije!“ Sa svih strana iz dvorane, horski je dobio odgovor „Ne! Ne!“ Ushićen reakcijom, Hercl je stavio predlog na glasanje „da će Fond biti vlasništvo svih Jevreja.“ Delegati su glasali. U holu je zavlđala tišina: kao da je u tom trenutku sudbina zemlje i Cionističkog pokreta visila o koncu. Kada je Hercl objavio rezultate -105 za i 82 protiv – gromki aplauz se prolomio dvoranom. 29. decembra 1901. u 19:40h, Tevet 5638 po hebrejskom kalendaru, Hercl je proglasio: „Jevrejski nacionalni fond je stvoren.“ Tako je ovaj datum postao godišnjica i praznik KKL-JNF-a, Jevrejskog nacionalnog fonda.

Čudnom podudarnošću, ovaj datum je već bio praznik u Erec Izraelu. Istog dana, 1878. uzorana je prva brazda u poljoprivrednoj koloniji Petah Tikva. Tako je dan Prve brazde postao i dan KKL-JNF-a. Isti dan -u razmaku od 23 godine - isti parznik je postao praznik države Izrael. Nakon završetka Petog cionističkog kongresa, Hercl je u svom dnevniku napisao da je u Baselu stvorena država Izrael. Četiri godine kasnije, u istom gradu, Hercl je osnovao KKL-JNF, a pedeset godina kasnije u velikoj mjeri KKL-JNF je učvrstio granice koje je on predvidio.

Predlog da se osnuje nacionalni, narodni Fond dalekosežne vizije, pokrenuo je Zvi Herman Šapira, profesor matematike na Univerzitetu „Heidelberg“ u Njemačkoj, na Prvom cionističkom kongresu. Svrha: kupovina zemlje u Palestini. Kongres je sa entuzijazmom pozdravio plan, smatrajući da je to bila „posebna potreba da se osnuje Nacionalni fond i Jevreska banka.“ Zadužili su Izvršni odbor Cionista da izradi detaljan plan o čemu će se raspravljati na narednom Kongresu. Hercl je također bio dirnut predlogom Šapire, mada nije žurio da ovo pitanje stavi na

dnevni red na narednim zasjedanjima, jer se nadao da će dobiti od Sultana povelju o osnivanju Države jevrejskog naroda. U njegovim očima, političke inicijative za ovaj cilj imale su prioritet nad Fondom. Vjerovao je da će tek pošto dobiju povelju, i nakon što Jevreji krenu sa imigracijom u Erec Izrael, nastati potreba za Fondom „opšteg-nacionalnog karaktera“, kao što je Šapira rekao, da se kupuje zemlja.

Ali, u zimu 1901. nakon što je sazvan Peti cionistički kongres, izgledalo je da je povelja o kojoj je Hercl toliko sanjao, predaleka. Shodno tome, Yona Kremenicki, industrijalac i elektro-inženjer, odlučio je da pozove Hercla i ostale lidere novog cionističkog pokreta da osnuju Fond koji bi mogao vratiti zemlju u vlasništvo jevrejskom narodu bez obzira na političke mjere. Kremenicki, koji je Izrael nosio duboko u sebi, znao je da najsigurniji put do ostvarenjaneće doći kroz međunarodnu politiku već kroz srca Jevreja i njihovu čežnju za svojom zemljom.

Delegati na Petom cionističkom kongresu.
Foto-arhiva KKL-JNF

Čim je Kongres ratifikovao formiranje Fonda, ekstatični Kremenicki je najavio da će dati prilog od 10 funti – to je bila prva registrovana donacija Jevrejskog nacionalnog fonda. Hercl je ubrzo slijedio njegov primjer, a odmah nakon njega i David Wolfsohn. Odjednom, nakon istorijske odluke da se osnuje Fond, delegati iz raznih zemalja, od kojih su mnogi samo nekoliko sekundi ranije glasali protiv osnivanja, dolazili su do pozornice da daju svoju donaciju. Ove donacije su upisane na prvu stranicu prvog uzdanja Zlatne knjige Fonda.

Na drugom zasjedanju Petog cionističkog kongresa, Kremenicki je izabran za predsjednika Fonda. Članovi Kongresa su ga prihvatili kao pravu osobu za obavljanje tog posla jer bio toliko uporan da se vizija Šapire realizuje. Mjesec dana kasnije, sjedište Fonda je smjestio u Beč, a potom je otpočeo sa planom kako da Fond usadi u srca Cionista. Njemu je bilo jasno da će KKL-JNF, kako je bio definisan, moći da sprovodi misiju jedino kroz donacije jevrejskog naroda, pa je iz tog razloga predložio tri jedinstvana poduhvata koji će od tog dana postati dio Fonda.

Pokrenuo je Zlatnu knjigu, u koju će, kako je predložio, biti upisana imena uglednih donatora za kupovinu zemlje u Erec Izraelu, a koja će se obavljati u posebnim prilikama. Naknada za upis u Zlatnu knjigu, bio bi, vjerovao je, simboličan izraz ličnog učešća u cionističkom poduhvatu. Upis i donacija bile bi i čast i poklon. Istovremeno, ovim je razradio i drugu ideju, ideju koja će prenijeti simbole Fonda u čitav jevrejski svijet. Markice KKL-JNF-a štampao je u lokalnoj štampariji u Beču. Ovaj žig će se koristiti na zvaničnim cionističkim dokumentima, kao i u korespondenciji jevrejskih zajednica prvog imigracionog talasa Aliyah u Erec Izrael, što je bio i dodatni način da KKL-JNF prikuplja sredstva za svoje aktivnosti.

Prva markica, markica Cionista, štampana u 30 miliona primjeraka distribuirana je širom svijeta. Mnogi su je stavljali na pisma odmah do

zvanične, nacionalne markice njihovih zemalja. Novac prikupljen od prodaje markica nije bio velik, zbog njihove nominalne vrijednosti (ekvivalentno najjeftinijoj markici u zemlji distribucije). Za Kremenickogovo je bio odličan način da se KKL-JNF približi Jevrejima, koji su u isto vrijeme bili i donatori i vlasnici Fonda. U njegovim očima, markice su bile dragocjeno sredstvo za odnose sa javnošću kao i sakupljačka stavka, koja je i refokusirala jevrejska srca na slikane pejzaže, privlačeći ih simbolima cionista.

Tako je prvi predsjednik KKL-JNF-a, pokrenuo prikupljanje sredstava kao i intenzivne obrazovne aktivnosti kojima se dijaspora vezivala sa udaljenim tlom zemlje Izrael. Kremenicki je vjerovao da će mala slika ili simbol, prelazeći kontinente i ogromne razdaljine, prenijeti do svake stope na svijetu činjenicu da Fond postoji i da je cilj postojanja: zemlja Izrael. Slike Erec Izraela su uvijek bile na stolu Kremenickog, tako da je osjećao da je sa svakim obrazovnim ili organizacionim korakom koji je inicirao, bio bliži da udahne pokret Cionizma tim sivim, hladnim, statičnim slikama.

Kremenicki je osmislio još jedan plan kako bi podstakao doprinos svih jevrejskih zajednica Jevreja. Prihvatio je ideju koju je predložio Haim Kleinman, bankarski službenik iz istočne Galicije, da u svaku jevrejsku kuću stavi kasicu, poznatu dobrotvornu kutiju rabina Meir Baala Ha-Nessa (Čudotvorca). Kremenicki je ubrzo imao malu kutiju napravljenu u lokalnoj fabrici metala, na kojoj je pisalo „Nacionalni Fond“. Zbog boje, postala je poznata kao plava kutija. Fabrica je proizvela na stotine kutija koje su distribuirane do skoro svih Zajednica u Evropi, gdje god je bilo Jevreja. Bilo mu je jasno da će donacije iz plavih kutija biti samo mali doprinos budžetu Fonda, ali veliki doprinos cionističkom obrazovanju i povezivanju dijaspore sa Izraelom.

Da bi podstakao veće donacije, Kremenicki je predložio da se svaka donacija objavi u Die

Welt, zvaničnom organu Cionističkog pokreta. Donatorska lista je godinama bila stalna rubrika novina, koje su imale široku čitalačku publiku među Cionistima u Evropi. Prvih godina, sve donacija; male i velike su potvrdile da je tehnika koju je osmislio Kremenicki za sakupljanje novca bila efikasna kao i način na koji je inficirao srca Jevreja ljubavlju prema domovini. Markice Fonda dovele su zemlju i prostore Erec Izraela do očiju dijaspore, a jevrejska djeca su upoznala mapu zemlje i njenih naselja zahvaljujući skicama na plavoj kutiji.

Čas hemije u Gimnaziji „Ivrit“ u Jerusalimu, 1923. Škola je podignuta na zemljištu koje kupio KKL-JNF u Buharovom kvartu, a kasnije u Rehaviji. KKL-JNF foto-arhiv

U aprilu 1902. Menahem Usiškin, jedan od vođa pokreta „Hibat Ciona“ u Rusiji, napisao je proglas Cionista Istočne Evrope: „Pozivam vas braćo, na težak ali velik i plemenit zadatak - kupovinu zemlje Izraelove za narod Izraela.“ Mjesec dana kasnije, izdao je još jedan proglas: „Ne smijemo propustiti nijednu priliku – ni okupljanje, ni druženje, ni zabave, ni proslave – da sakupljamo novac i podržimo Keren Kayemeth Lelsrael.“

Dvadeset godina kasnije Usiškin je postao predsjednik Fonda, a tokom dvije decenije pokrenuo je veliku kupovinu zemljišta. U međuvremenu, tokom prve godine Fonda, Kremenicki je bio zadovoljan što je Fond obezbijedio

ne samo novac za kupovinu zemljišta, već je i stvorio ime na prostoru Erec Izraela. Yitzhak Leib Goldberg, drugi vođa Hibbat Ciona u Rusiji, prebacio je 200 duna Fondu. Godinama kasnije, dodatne donacije od Goldberga omogućile kupovinu zemlje u Jerusalamu, na Scopusu, gdje će nići Hebrejski univerzitet.

Mnogi delegati koji su glasali za osnivanje Fonda na Petom cionističkom kongresu nadali su se da će završiti Statut na narednom, i odlučiti o neposrednoj kupovini zemljišta u Erec Izraelu. Međutim, na Šestom kongresu dominirao je Herclov zahtjev da Ugandu proglase za privremeno utočište, čime je skoro podijelio pokret. Kako bi olakšali protivnicima Herclovog plana Ugande, na Kongresu je donesena odluka da se istraži ne samo opcija naseljavanja Ugande, već i da se osnuje odbor Erec Izrael koji bi istovremeno imao za cilj praktičan rad na zemlji. Na istoj sjednici, Kremenicki je izjasnio potrebu „da se svi pripadnici jevrejskog naroda ujedine u radu Fonda,“ i uspio je da kroz rezoluciju omogući KKL-JNF-u da počne kupovati zemljište u Erec Izraelu, bez čekanja da njegov glavni kapital dostigne 200 hiljada funti.

Tri godine nakon što je osnovan Fond za otkup zemljišta na teritoriji Erec Izraela, 1904. registrovana je prva kupljena zemlja KfarHitim u Galileji. U Cionističkom pokretu, ova transakcija je postala poznata kao prva kupovina jer je Fond kupio zemlju, ali je nije otkupio; KfarHitim je već bio „otkupio“ u jevrejske ruke Haim Kalvarski iz kompanije Anglo-Palestina, koji je prebacio na KKL-JNF. Hercl, koji bio u toku ove prve transakcije, zamišljao je da prva jevrejska kolonija nikne na ovom tlu u prvom jezgru naselja jevrejske države.

Tih godina, takođe, prvih 2000 duna je kupljeno u Huldi, i prvih 1,600 u Beit Arifu (istočno od Loda) koji je ubrzo promijenio ime u Ben She-men. Ovaj izvrstan akt prvi u istoriji KKI-JNF-a, bio je zaključen po cijeni od 20 franaka po duni na ime punomoćnika Davida Zalman Levontina

iz Rišon LeZiona, jer Fond još nije bio pravno lice.

Takođe, kupljena zemlja, prenijeta na KKL-JNF bila je; Daleiga i UmJuni blizu jezera Kinaret, (Galilejsko more), preko kancelarije Yehošue Hankin, čovjeka koji će narednih četrdeset godina kupiti stotine hiljada duna za Fond.

U tim danima kupovine zemlje, Menahem Usiškin je objavio dokument kojim se traži pomoć Fondu u njegovoj početnoj otkupnoj aktivnosti. Pozvao je delegate Sedmog Cionističkog kongresa da se ne zadovolje sa sadržajem „političkog rada“ u Carigradu, već da se odmah uključe u „praktičan rad“ u zemlji Izrael kako bi obezbijedili povelju o osnivanju jevrejske države „od vrha do dna.“ U tom dokumentu, koji je nazvan „Naš cionistički program“, izrazio je zahtjev da se zemlja nacionalizuje. Ovo, vjerovao je, „jedino može biti sprovedeno kroz Keren Kayementch Lelsrael-Jevrejski, Nacionalni Fond...“

Škola umjetnosti i dizajna „Bazalel“, na zemljištu koje je kupio KKL-JNF. Foto-arhiv KKL-JNF-a.

Iako su vođe Cionističkog pokreta posmatrale Fond kao na instrument za sticanje zemljišta za poljoprivredno-cionističko naselje u Erec Izraelu, 1905. nešto malo više od godinu dana nakon početnih akvizicija, KKL-JNF već pomaže u kupovini zemljišta i zgrada ne samo za ruralno naselje, već i za edukativne svrhe u Jerusalimu. Umjesto neeksploatisanog zemljišta, gdje su kupci sanjali da podignu pšenična polja ili voćnjake, Fond je kupio dva velika plemićka „dvorca“. Prostorije, na brdu u novom dijelu zapadnog Jerusalima, van zidina Starog grada, bile su namijenjene za razvijanje umjetnosti i zanata u umjetničkoj školi „Bezalel“.

Godine 1906. Fond je odobrio kredit u ukupnom iznosu od 250 hiljada franaka za izgradnju četvrti AhuzaBayit izvan Jaffe, jezgra oko kojeg je trebalo da nikne prvi hebrejski grad Tel Aviv. Šezdeset od prvih 66 stanovnika Tel Aviva izgradilo je svoje kuće uz pomoć KKL-JNF-a. Kreditom Fonda finansirana je izgradnja HadarHaKarmel u Haifi.

Te iste godine, osnovana je Poljoprivredna škola „KiryatSefer“ u Ben Šemenu za siročad iz Kišinjeva. Iako ova ustanova nije dugo trajala, bio je to još jedan korak na polju aktivnosti KKL-JNF-a: otkup zemljišta nije bio dovoljan – zemljište je trebalo održati, čak iako se na početku investicija učini ekonomski neopravdanim. Zaista, godinama kasnije, jedan od veterana Fonda je potvrdio da je ideja bila da se svaki pedalj zemlje održi i upotrebi za svaki mogući cionistički poduhvat – poljoprivredni i urbani, ruralni i obrazovni. Kupci zemlje Fonda predviđali su ne samo voće i žetve, već i ljude – držeći se čvrsto zemlje produbljivali su svoje korjene na svaki mogući način.

U sjedištu KKL-JNF-a u Beču, počeli su na mapi da obilježavaju kupovinu zemljišta, jednu po jednu tačku. Prema principima ratifikovanim na Šestom cionističkom kongresu, Fond nije imao samo obavezu da kupuje u Erec Izraelu zemlju za gradnju, polja, voćnjake, kao i šume i druge

razne prostore, već i da kultiviše kupljenu zemlju, da prenosi zemlju, ili iznajmljuje Jevrejima sa zabranom pod-izdavanja. Bilo je potrebno stvaranje i podržavanje raznih projekata da bi služili ovom cilju.

U tom cilju, Fond je finansirao istraživačku ekspediciju za proučavanje biljnog života i kvaliteta zemljišta u dolini Jeriho, Mrtvom moru i Gornjoj Galileji. Prvu ekspediciju, kojom je upravljao njemački biolog Maks Blankenhorn, činili su i Zichron Yaacov, botaničar i Aron Aronsohn. Na jednoj od ekspedicija na sjeveru, Aronsohn je otkrio rani oblik divlje pšenice, emer. Kao rezultat ovog otkrića, bio je u mogućnosti da sakupi sredstva u SAD-u za osnivanje poljoprivredne istraživačke stanice, pa je 1910. KKL-JNF obezbijedio sredstva za kupovinu zemlje za stanicu u Atlitu, i podržao njegovo funkcionisanje.

Iz svoje kancelarije u Beču, Kremenicki nije radio samo na kupovini zemlje već i na realizaciji još jednog od svojih snova: pošumljavanje Erec Izraela. „Mi moramo uspostaviti nacionalnu šumsku službu za sadnju drveća u zemlji,“ rekao je Hercl. Po njegovom predlogu, ako bi svaki Jevrej donirao jedno drvo, nekoliko stabala – bilo bi to čak 10 miliona stabala! Hercl je bio zaražen idejom, ali nije mogao zamisliti da će prva šuma koju će KKL-JNF ubrzo zasaditi biti u znak sjećanja na njega: Hercl šuma.

Dok je Hercl još bio živ, KKL-JNF je preuzeo upravljanje Fondom za sadnju maslina, osnovanom na preporuku agronoma Zeliga Suskina. Pošto drvo masline donosi plod pet godina nakon sadnje, Suskin je osmislio ovaj poduhvat zbog brzog obrta, a i kao simbol održanja zemlje. Maslinovo drvo, rekao je, „živi duže od drugih voćki.“ Ova prva sadnja drveća u Izraelu bila je čin koji je obuhvatio sve generacije.

Prema kalkulaciji KKL-JNF-a, prinosa od maslina mogao je da finansira održavanje univerziteta u Erec Izraelu – vizionarski posao za ideal-

istička imovinu“. Čak je botaničar Oto Warburg predložio sadnju maslina radi izvoza maslinovog ulja u dijasporu kao simbol uspjeha ponovo rođenog Cionizma. Izabrano mjesto za maslinjake je bila Hulda, koja je već bila u vlasništvu KKL-JNF-a. Ime je dobila po Teodoru Herclu, osnivaču i vođi Cionista, koji je umro 1904. sa samo 44 godine.

Godinu dana nakon što je Kremenicki završio svoj mandat kao predsjednik KKL-JNF-a, znao je da je njegov san ispunjen, zelene nijanse su utkane u zemlju koju je KKL-JNF kupio. Iako se samo četvrtina od 12 000 sadnica masline primila, šuma je preživjela, a nekoliko godina kasnije na predlog eksperata zasađene su voćke sa nejestivim plodovima. Tako je šuma od 250 duna maslina i borova zasađena u Huldi, bila prvi projekat pošumljavanja KKL-JNF-a.

1907. sjedište KKL-JNF-a, premješteno je iz Beča u Keln u Njemačkoj, čime je „bečki period“ u historiji Fonda završen. Na Osmom cionističkom kongresu bilo je vruća debate između onih koji su zahtijevali „uslove za stvaranje“ i onih što su zahtijevali „ustupavljanje takvih uslova“ da bi postigli politički cilj države jevrejskog naroda kroz praktični rad u Erec Izraelu. Kongres je izabrao Maksa Boden Heimera – čovjeka koji je nekoliko puta pokušavao da odloži glasanje o osnivanju Fonda – za predsjednika KKL-JNF-a, a on je donio odluku o osnivanju ureda u Palestini kroz koju će KKL-JNF upravljati radom na uspostavljanju zemlje.

Buduća kupovina zemlje i projekti Fonda, koji su finansirani velikim dijelom budžetom iz kancelarije u Palestini, kordiniran je iz dvije prostorije koje je direktor dr Artur Rupin iznajmio u ulici Butrus u Jafi. Na insistiranje dr Rupina i njegovog pomoćnika dr Jakova Thona, imigranti druge Alije su stigli da nasele zemlju koju je KKL-JNF prvu kupio.

Hadarneighborhood u Haifi, izgrađen na zemlji koju je kupio KKL-JNF-a. Foto-arhiv KKL-JNF-a

Direktorima Fonda u glavnoj kancelariji kao i u uredu u Palestini bilo je jasno da nije bilo dovoljno samo kupovanje zemlje; postojala je potreba za obrađivanjem i kultivisanjem zemljišta. Iako je Fond bio osnovan da otkupljuje zemlju – sada je bilo jasno da „otkup“ nije dovoljan.

Ubrzo je postalo jasno da otkup ne „podrazumijeva“ samo registraciju vlasništva i transakciju, već i raščišćavanje terena, oranje, sadnju i naseljavanje. Zato je Fond ostao aktivno uključen u dugotrajne procese kupovine, kultivaciju zemlje sve do faze kada su grupe bile organizovane a nova naselja formirana.

U periodu od 6 godina, od osnivanja radi zemlji otkupa zemljišta u Erec Izraelu, Fond je postao i ključni agent za naseljavanje u vrijeme drugog imigracionog talasa – Aliyah. Posmatrao je sebe kao partnera kako u rješavanju naseljavanja tako i u svakom obrazovnom projektu cionističkih institucija. Nakon odluke Kongresa da se osnuje srednja škola u Jafi, KKL-JNF je dao prostor u ulici AhadHaam u Tel Avivu za Gimnaziju „Herzliya“, koja je izgrađena 1910. Uz pomoć KKL-JNF-a izgrađene su i druge srednje škole: „HaGymnasiaHalvrit“ u Jerusalimu, koja je prvo bila smještena u kvartu Bukharan, kao i „Re'ali“ srednja škola u Haifi i

Tahkemoni – cionistička škola u Tel Avivu. Direktori Fonda sudobro znali značaj obrazovanja, a za svaku školu je bilo potrebno zemljište, kao i za svaki poduhvat Cionista.

Kako bi otkupljena zemlja bila stavljena u funkciju te da bi pomogli naseljavanje, parce zemlje kupljeno blizu Peth Tikva KKL-JNF je opredijelio za prvu radničku koloniju, pa je 1908. mošav EinGanim nikao na njoj, nešto kao zadruga.

U blizini Galilejskog mora, na prostoru Dalie, osnovana je ženska farma „Kineret“, a na Umm Juni, „kvuca“ – preteča kibuca – osnovana je: Degania koja je ubrzo dobila naziv „Majka Kvutzot.“ Rupin je sa ponosom izvijestio glavnu kancelariju u Kelnu „uspjeli smo da osnujemo kolektivnu zajednicu u Kinaretu, podigli smo naselje u Um Juni...“ Godinama kasnije u vezi sa tim ranim periodom, kako se prva decenija dvadesetog vijeka bližila kraju, on nije smatrao da će „čin koji se sprovodio ovdje postati priznat zbog značaja za razvoj naseljavanja na zemlji.“ Ali mu je srce reklo „da skromni počesi mogu imati velike rezultate.“

Na kraju prve decenije, Keren Kayemeth Lelsrael-Jevrejski Nacionalni Fond je bio i vlasnik i agent za naseljavanje na otkupljenoj zemlji, zasadio je svoju prvu šumu i pomagao cionističkom obrazovanju. Sva ova nastojanja će biti sastavni dio Fonda u narednim decenijama, što će omogućiti realizaciju svih projekata u Izraelu.

DRUGA DECENIJA: 1911-1920

- Yehoshua Hankin kupuje prve parcele KKL-JNF-a u dolini Jezreel. Mošav Merhavia je osnovan.
- KKL-JNF osniva zajednice za jemenske imigrante u blizini ruralnih naselja.
- Nakon Prvog svjetskog rata, otkup zemlje se nastavlja, parcele su kupljene za kibuc KiryatAnavim blizu Jerusalima.
- Položen kamen temeljac za Hebrejski univerzitet u Jerusalimu na zemljištu KKL-JNF-a.

- Nehemia De Lieme novi predsjednik KKL-JNF-a, glavna kancelarija preseljena u London.
- Cionistički kongres održan u Londonu 1920. proglašava KKL-JNF izvršnim organom ruralnog i urbanog razvoja u Erec Izraelu.

KiryatAnavim, jedna od prvih parcela koje KKL-JNF kupio nakon Prvog svjetskog rata. Foto-arhiv KKL-JNF

Gotovo deset godina nakon osnivanja, KKL-JNF je mogao da bude ponosan kako na kupljenu zemlju, tako i na činjenicu da je veći dio bio naseljen. Uključujući Tel Aviv, kolektivni smještaj ili kvuca, (Kibuc Deganya), farmu (MošavKinaret), obrazovni projekti (srednje škole u Tel Avivu, Jerusalimu i Haifi). Zemljište je kupljeno i za visoko obrazovanje: Škola umjetnosti i dizajna „Bezalel“ u Jerusalimu, kao i zemlja na kojoj će se izgraditi Technion u drugoj deceniji postojanja KKL-JNF-a, i Hebrejski univerzitet u trećoj. U ovom periodu, KKL-JNF je zasadio svoju prvu šumu, Hercl u Haldi.

Tokom svog djelovanja na početku, predstavnici KKL-JNF-a u Erec Izraelu su nastojali da uspostave uporište-bazu u Jezreel dolini kupovinom parcela tamo. Do tada, predio poznat pod nazivom „Dolina“ je bio daleki cionistički san. U širokim prostranstvima močvara cionističke oči su vidjele ispunjenje svih nada za hebrejsku poljoprivredu kao i smještaj svih vrsta naselja. Yehoshua Hankin, poznati zemljopodsjednik koji je kupio zemlju za (ICA) Jevrejsku Asoci-

jaciju za kolonizaciju Baron Rotšild, kupio je 3500 duna u srcu doline Jezreel. Ovaj čovjek – bez koga bi, po riječima historičara Aleksandra Beina, kupovina zemljišta u ime Jevreja bila skoro nemoguća – bio je dobro upućen u pravila igre. Koristeći zaobilazne puteve u nekim slučajevima, kao i oštrim pregovorima u drugim, usavršio se u kupovini zemljišta i prenosu vlasništva.

„Kupovina zemljišta“, napisao je historičar Yitcak Ziv-Av, dugogodišnji član Borda direktora KKL-JNF-a, je podrazumijevala „otklanjanje zamršenih registracija, nejasnih granica, vlasničkih prava i prava naseljavanja, podmazivanje dlanova turskih paša srebrom; i strpljenje, strpljenje i strpljenje...“ Iznova, na leđima konja, Hankin je jahao do šatora u srcu pustinje, do Doline, i do vila bogatih efendija zbog dugotrajnih, iscrpljujućih pregovora dok se konačno nije vratio u Jafu i objavio da je kupio Dolinu od Sursukova, sirijske porodice koja je živjela u Bejrutu, čiju zemlju su obrađivali stanari šatora. Dolina je, početkom druge dekade, bila ostvarenje sna. Tek kada se Hankin vratio u Jafu, u njegovim očima se pojavio sjaj kada je vidio da je dobio uplatu koju je platio Sursuku kao zajam jednog od njegovih rođaka, kako bi mogao otputovati u Egipat. Sve što je Hankin stekao je bio rezultat iscrpljujućih i dugih putovanja na konjskim leđima do vlasnika, njihovih predstavnika, nasljednika, ili svih onih koji su mu mogli pružiti pomoć da razriješe upetljane čvorove brojnih vlasništva i rivalstava. Mnoge časove je proveo noću pijući kafu kraj logorskih vatri i dana u šatorima da bi povratio što više zemlje na grudi Cionista.

Prva zajednica je 1911. nikla u Dolini, na prvoj otkupljenoj zemlji, zemlji Fuleha. Uspostavljena je od veterana, članova Ha Shomera, organizacije za zaštitu radnika, zajednice koja je formirala farmu Merhavia. Dakle, ova formirana poljoprivredna zajednica je pretvorila dolinu iz neobičnog sna u pupoljke cvjetne stvarnosti. Zasnovana na ideji jevrejskog sociologa Fran-

ca Openheimera, međunarodnog stručnjaka za naseljavanje, koji se pridružio Cionističkom pokretu i ubrzo dobio naziv „doktor za društvo“. Na vrhuncu Drugog svjetskog rata, druga haShomer grupa je naselila drugi prostor koji je kupio KKL-JNF; druga zajednica u Dolini, Tel Adesh, kasije poznata kao Tel Adashim.

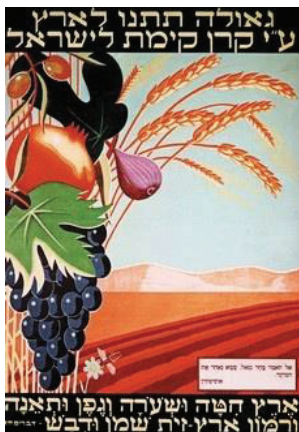
1912. KKL-JNF je osnovao drugu, eksperimentalnu farmu u Ben Shemonu, gdje su sprovedeni prvi pokušaji mješovite poljoprivrede. Yizhak Wilkansy, agronom i botaničar, postavljen je za direktora, i nije samo ozelenio brda na putu za Jerusalim, već su imali i voće i povrće. U to vrijeme, putnici iz Jafe do Jerusalima su mogli vidjeti kako Cionisti obnavljaju poznavstvo sa zemljom, pokušavajući da shvate, da nauče šta je dobro za nju i trijumfuju nad dvije hiljade godina zanemarivanja. Ovdje je bilo moguće udahnuti prve mirise izraelskog sela.

Fond je sada već bio u drugoj dekadi bavljenja zemljom, otkupom „duna ovdje, duna tamo“ preko agenata koji su dobro poznavali pustinje, način života vlasnika i pravne zavrzlake koje su pratile svaki prenos. Na ovoj zemlji, Fond je nastavio da učvršćuje temelje cionističkih preduzeća – čvrste temelje cionističkog duha.

U ovom periodu, Asocijacija Ezra u Njemačkoj je objavila svoju namjeru da osnuje instituciju za tehnološke studije u Haifi. U tu svrhu, KKL-JNF je kupio zemljište u Haifi u četvrti HadarHakarmel, na padini planine Karmel, pa je 1912. položen kamen temeljac za prvu zgradu Techniona. Jedanaesti kongres Cionista, održan u Beču 1913. prisjetio se još jedne ideje prof. Zvi Hermana Šapira sa prvog Kongresa: da se osnuje Univerzitet u Erec Izraelu, pa su tražili od KKL-JNF-a da kupi zemlju za ovu, prvu akademsku instituciju u zemlji. Artur Rupin, direktor palestinske kancelarije u Palestini, vodio je duge pregovore sa lordom Grej Hil, starijim Englezom koji je živio u kući koja je bila podignuta na planini Skopus u Jerusalimu. Uz pomoć donacija dobro poznatog dobrotvora, Yit-

caka Leib Goldberga, transakcija je zaključena i zemljište na planini Scopus je prenešeno na Fond. Tako je sredinom sljedeće, 1952.godine, otvoren Hebrejski univerzitet.

Još jedna od mnogih Rupinovih aktivnosti je bilo i osnivanje stambenog naselja za imigrante iz Jemena, dovedene u Izrael prvim šaljijom () Shmuel Yanve'eli. Poslednje putovanje u Jemen 1910. finansirao je KKL-JNF i kancelarija iz Palestine, a kada su imigrati stigli u Palestinu, KKL-JNF je bio partner u njihovoj apsorpciji, izgradnji domova i pomoćnih gazdinstava za njih u Mahaneh Yehuda u Petah Tikva, Shaarayim u Rehovot, Nahliel u Haderi, kao i RishonLeZion, NesZiona, ZichronYaacov, i Yavne'el.

Kako bi pratili potrebe imigranata, predsjednik KKL-JNF-a, Maks Bodenheimer, zajedno sa članom Borda direktora, posjetio je Palestinu. Došli su do zaključka da ono što je potrebno imigranti-ma nije bila „prva pomoć,“ već da budu smješteni u kolonijama i gradovima, sa svojim sopstvenim malim farmama, od kojih će moći da žive. Ovaj model je KKL-JNF ponavljao i u drugim prilikama kroz svoju dugu istoriju, jer su smatrali da je apsorpcija imigranata vrijedno obrazovno štivo za vezivanje imigranata za zemlju. Svakako, ovo je bio i dodatni korak u pravcu spašavanja zapuštenog i divljeg zemljišta.

Prema zapisnicima Borda direktora KKL-JNF-a sa kongresa tih godina, činjenica da je Fond skrenuo iz svoje primarne svrhe postojanja tj. kupovine zemljišta da investira posebno u oblasti obrazovanja i apsorpciju imigranata, pokrenula je brojne debate i diskusije. Bilo je prepušteno Bodenheimeru da objasni, kako u

govoru tako i u pisanoj formi da ove „druge“ aktivnosti nijesu bile „digresija“ od „pravog i jasnog“ već više pojačanje osnovnog cilja kupovine zemljišta. Nije bilo svrhe kupovati zemlju ako radnici nijesu bili obučeni da je nasele i ako zemlja ostane pusta. Izgradnja kuća za radnike, finansiranje ekspedicija koje su dovodile imigrante u zemlju, pomoć da se smjeste i investiranje u kulturni život zemlje, vjerovali su, podjednako doprinosi ovom cilju.

Takođe, dešavalo se da kada god Bodenhajer brani aktivnosti KKL-JNF-a, a koje nijesu bile stroga kupovina zemljišta za formiranje poljoprivrednih naselja, prisutni – i pristalice i protivnici – su mu aplaudirali. Godinama kasnije, bilo je onih koji su istakli da je Fond sa edukacijom i radom na apsorpciji imigranata učvrstio svoje korijene kroz mjere otkupa, oporavka i razvoja zemljišta vraćajući mu boje i mirise. Otkup se ne odražava samo zemljišnim radnjama ili registracijom što je otvoreno i razumljivo samo malom broju ljudi, već po onome što je vidljivo: drvo ili naselje, selo ili grad, škola ili univerzitet. Kao što je jedan od članova Odbora direktora tada rekao, sređena zemlja se može mirisati, može se dodirnuti rukom ili se može stati na uzoranu brazdu. Cionistički poduhvat na zemlji stvara duboko korijenje unutar nje.

1913. kupljeno je zemljište Dilb, zapadno od Mocza na putu za Jerusalem, gdje je naseljena grupa radnika za vrijeme Prvog svjetskog rata. Uoči Prvog svjetskog rata, u vlasništvu KKL-JNF-a je bilo 16380 duna. Merhavia je bila u to vrijeme najveće zemljište u posjedu KKL-JNF-a, značajni posjed kojim su Jevreji digli sidro u Dolini Jeezrel. KKL-JNF je držao samo četiri odsto ukupnog zemljišta koje je bilo u vlasništvu Jevreja u Palestini, ali na tim prostorima je došlo do velikih „obrta“, tako da je više od 58% jevrejske zemlje držao Baron de Rotšild. Na zemlji koja je bila u vlasništvu Fonda čuda su se događala, jer su zajednice i prostranstva promijenila lice zemlje izvan prepoznatljivosti, stvarajući nove načine naseljavanja.

Pucnji koji su označili početak Prvog svjetskog rata, skoro su paralizovali aktivnosti KKL-JNF-a. Samo sat vremena prije nego što će se granica između Njemačke i Holandije zatvoriti, Max Bodenheimer će uspjeti da ubaci važnu dokumentaciju iz glavne kancelarije u voz koji je išao prema zapadu. Bodenheimer koji je bio državljanin Njemačke, podnio je ostavku na funkciju predsjednika kako bi spriječio dovođenje Fonda u vezu sa Njemačkom.

Sa trećim preseljenjem u Hag i završetkom djelovanja iz Kelna, KKL-JNF je mogao biti ponosan na uložene napore da stvori novi oblik poljoprivredne proizvodnje u Erec Izraelu, sa ciljem da jevrejskom narodu obezbijedi zemlju, da ga obuča da je obrađuje i živi od rada na zemlji.

Početak rada u Hagu bio je u sjenci rata, pri čemu su mnoge istočnoevropske zajednice usled ekonomskih poteškoća zaustavile svoje doprinose. Prekid komunikacije sa ruskim Jevrejima i komunistička revolucija podstakli su rukovodstvo Fonda –pod vođstvom Jakoba Kana, holandskog bankara, koji je rukovodio većinom poslova u vrijeme rata – da se usmjere prema Americi, koja je brzo postajala najveće stecište svjetskih Jevreja. Shodno tome, uprkos ratu i kidanju veza sa donatorima- veteranima, prihodi KKL-JNF-a su se u ovom periodu povećali. Novac je uglavnom korišćen za pomoć jevrejskim zajednicama u Palestini kako bi savladali teškoće usled rata, glad, deportacije i kugu. Iz nove kancelarije iz Haga, sredstva su počela da odlaze Jevrejima koji su bili na ivici gladi kao i starim kolonijama za zaštitu i odbranu jevrejskih naselja i zemlje.

Kako bi olakšali stradanje urbanog stanovništva u Palestini, sva naselja na zemlji KKL-JNFa u Galileji i dolini Jezreel, poslala su ogromne količine pšenice u Jerusalim. Ove vreće, u prvoj godini rata, snadbijevale su Jerusalim sa prijeko potrebnim hljebom. Pored toga, kako bi obezbijedili posao za poljoprivredne zajednice,

KKL-JNF je po prvi ali ne i zadnji put pokrenuo rad na oporavku, uglavnom na isušivanju močvarnog zemljišta, oporavku zemljišta, sadnji drveća i asfaltiranju puteva, aktivnosti koje nijesu samo bile priprema za život već su i štitili kupljenu zemlju i poboljšavali poljoprivrednu infrastrukturu u Kineretu, Merhavii, Deganiji i Ben Shemenu.

Čak i u najtežim vremenima, KKL-JNF nikada nije izgubio kontakt sa zemljom. Kada okolnosti nijesu dozvoljavale dodatnu kupovinu, Fond se usredsredio na zaštitu svojih imanja kako ratne godine ne bi uništile njihovo postignuće. Šet mjeseci nakon što je Britanija zauzela Jerusalim, prof. Chaim Weizmann je položio kamen temeljac za Hebrejski univerzitet u Jerusalimu na planini Scopus. Tako se prva poslije ratna aktivnost KKL-JNF-a povezala sa drugom idejom koju je osmislio njegov vizionarski otac Zvi Herman Šapira, tako da se Fond mogao ponositi ulogom koju je imao u vezi sa prvim Hebrejskim tehnološkim institutom (koji je već bio podignut) i prvom Hebrejskom akademskom institucijom (u narednim godinama će biti izgrađena).

Početak novog razdoblja u Erec Izraelu, koji je sada bio u potpunosti u rukama Britanije, i nakon Deklaracije Balfura, kojom je priznat Cionistički pokret i dato obećanje o jevrejskoj državi u Palestini, KKL-JNF je objavilo izvještaj o aktivnostima u toku rata kao i planove za budućnost. Dokument distribuiran širom jevrejskog svijeta u septembru 1918. pozvao je na jačanje zajednice u Erec Izraelu kao jezgru buduće jevrejske države.

„Nema sigurnosti jevrejskoj zajednici u Palestini“, piše, osim ako se jevrejski narod ne vrati i napravi duboke korijene u domovinskom tlu i donese plodove sopstvenim rukama. Vezivanje za zemlju siromašnih jevrejskih masa je bio neophodan uslov za stvaranje poljoprivredne klase koja će raditi svoj posao.“

U septembru 1919. bankar i ekonomista Nehenia de Lieme, koji je potekao iz vjerske holandske porodice, izabran je za predsjednika KKL-JNF-a. Glavna kancelarija se ponovo preselila, ovog puta u London, četvrto mjesto od osnivanja. De Lieme je bio član Komitete koji je upravljao Fondom za vrijeme rata, a po završetku rata, zahtijevao je od cionističkih institucija da im poljoprivreda bude prioritet. „Čak iako postanemo vlasnici zemljišta,“ napisao je u tački u kojoj su opisani principi Fonda, „u krajnjoj liniji, pripašće onima koji će je obrađivati.“ Sledeće godine završiće se skoro dvije decenije rada KKL-JNF-a, kada je Fond postao ne samo organ koji je kupovao zemlju, već cionistička agencija za naseljavanje.

Kako bi mogla da nastavi sa svojom primarnom funkcijom – bez koje ni ova druga ne bi mogla da postoji – na konferenciji u Londonu gdje su se sastali cionistički predstavnici, napravljen je plan rada KKL-JNF-a za naredne godine: „Osnovni princip cionističke zemljišne politike je da svako zemljište na kome se podignu jevrejska naselja treba da postane zajednička imovina jevrejskog naroda,“ zaključeno je u Rezoluciji na kraju Konferencije. Dalje: „Sprovodilac zemljišne politike i u gradu i na selu je Keren Kayemeth Lelsrael (Jevrejski nacionalni Fond).“ Osnovni ciljevi Fonda su jasno definisani: „Koristiti donacije na bazi dobre volje od jevrejskog naroda kako bi zemlju u Palestini učinili zajedničkom imovinom jevrejskog naroda; da zakupljuje zemlju isključivo na nasledni zakup i nasledno pravo izgradnje...”

Pored ostalog, Konferencija u Londonu je donijela odluku o osnivanju Keren haYesod (Osnivački Fond) da upravlja kapitalnim i ekonomskim aktivnostima cionističkog pokreta. Međutim, KKL-JNF nije nastavio samo sa kupovinom zemljišta, već „da pomaže jevrejskim radnicima bez sredstava za život; da zaštiti njihov rad, da nadgleda kultivaciju zemlje i da se bori protiv špekulacija“. Naoružani ovim „pečatom odobrenja,“ KKL-JNF se bacio u zadatak pri-

preme što više zemljišta za Jevreje...brazdu po brazdu. Dolina Jezreel, nešto malo prije nego je zemlja otkupljena. Foto-arhiv KKL-JNF

Ubjeđenje KKL-JNF-a da stečena zemlja mora biti u vlasništvu cijelog jevrejskog naroda dijelili su i lideri Radničkog pokreta u Erec Izraelu. Berl Katcnelson, jedan od lidera radničkog pokreta u to vrijeme, i aktivista KKL-JNF-a, primijetio je: „Cionizam, kao i ostali nacionalni pokreti koji potiču iz ljudske slobode i želje da uzvisi čovjeka, karakterišu njegove ljudske, društvene i kulturne vrijednosti. Keren Kayement, koji je ambasador Cionizma, svojim djelovanjem potvrđuje prirodu ovih vrijednosti. Svako ko se zadubi u cionističku filozofiju, shvata da KKL-JNF nije slučajan fenomen. Nije slučajno da su Hercl i Šapiro sanjali o KKL-JNF (Održivi fond) radije nego o nekoj agenciji koja bi kupovala zemlju. Nije bio ni slučajan princip hebrejske radne snage u odnosu na leđa i trud drugih - postao je princip KKL-JNF-a.“

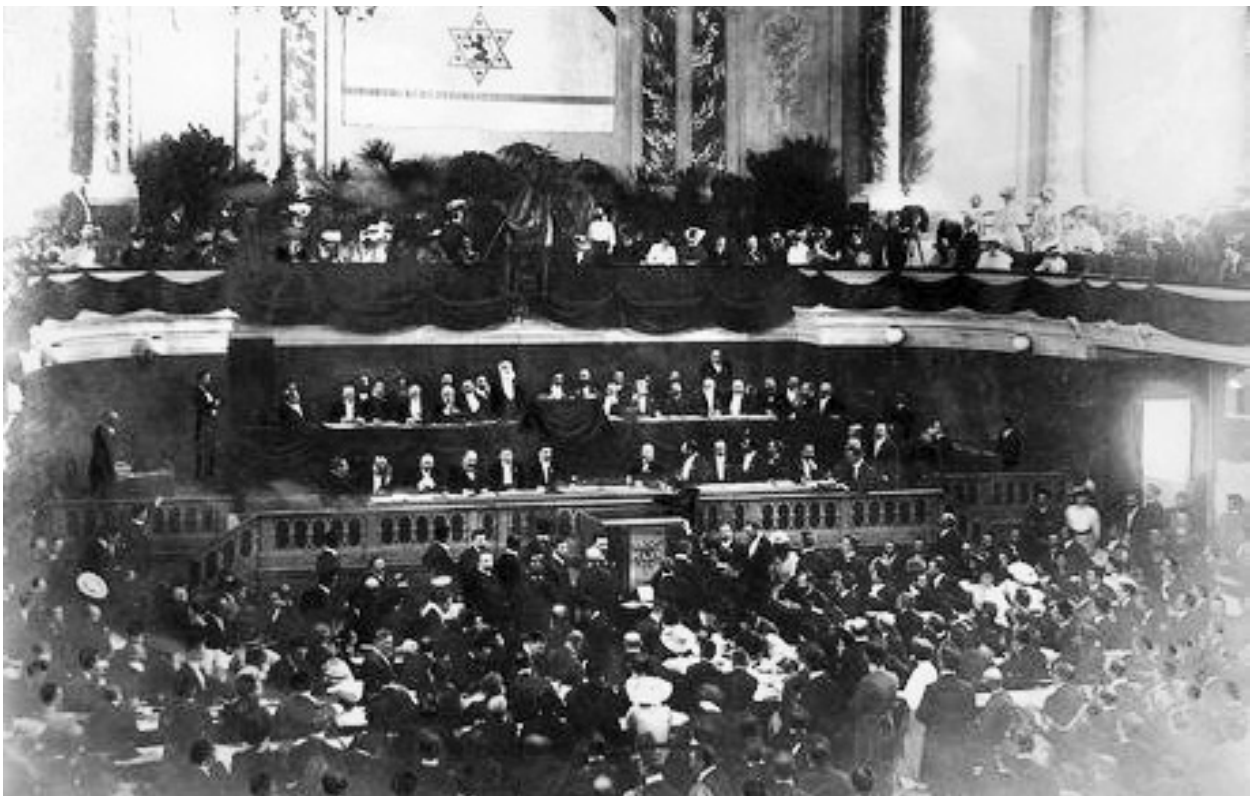
Oslobođen od sekundarne funkcije, pronalaska naseljenika za svoju zemlju, Fond je sada mogao da se usredsredi na otkup zemljišta: ne samo otkupljivanje, već i pripremanje za naseljavanje; ne samo u advokatskim kancelarijama i sa pravnom dokumentacijom, nego u polju na neplodnim brdima i napuštenim stijenama - raščišćavanjem kamena, isušivanjem močvarnih terena, pokretanjem prvih plantaža.

Rad Fonda se može posmatratikao dvije ruke: u jednoj-olovka; u drugoj, ašov. Jedna ruka istražuje teren, druga ga obrađuje. Jedna ruka se pruža iz elegantnog poslovnog odijela, druga, iz prašnjavog kombinezona. Obje uloge su se mogle vidjeti u Menahemu Usiškinu, koji je bio na čelu KKL-JNF-a u trećoj deceniji postojanja i bukvalno je nosio dva šešira: na kongresima je imao top šešir; ali kada je posjećivao Galileju ili Negev, nosio je farmersku kapu.

Nakon redefinisanja funkcije Fonda, iz kancelarije u Hagu se počelo govoriti o „rekultivaciji“ i „restauraciji“, dva zadatka koja su sada

bila u njihovoj službenoj nadležnosti. Sad je to značilo i snadbjevanje vodom novih zajednica, jer bez vode – zemlja kao zemlja - Cionistički poduhvat nije mogao da se razvija. Na fotografijama iz Doline Jezreel nakon Drugog svjetskog rata, vidi se kako stanovništvo radi na poloaganju cjevovoda i isušivanju močvarnog zemljišta.

Kako se druga dekada okončala, KKL-JNF imao je interesovanja za nekoliko velikih područja zemljišta, posebno u dolinama, iako su to još uvijek bili samo daleki snovi, sve je učinjeno kako bi došli do njih. Gledajući doline dvogledom, močvare su se jedino mogle vidjeti. Ali uz rad Fonda, znali su, pretvoriće pustoš i stajaću vodu u široka prostranstva ispunjena pšenicom, zelenim drvećem, uzoranim i zasađenim poljima. Umorna, malarijom zaražena zemlja nije obećavala ružičnjak, a ni suva zemlja velike teškoće. Cilj je bila zemlja.

Prvi Kongres cionista u Bazelu, 1897. Foto-arhiv KKL-JNF

Tekstovi nagrađeni na konkursu SJOŠ-a

Položaj Jevreja u Osmanskom carstvu

1. Don Josif Nasi

Život Don Žuana Mikueza, poznatijeg kao Don Josif Nasi, nalik je životu njegove tetke Dona Gracije Mendez.

Nakon napuštanja rodne zemlje Portugalije, kao i svi marani, Don Žuan je uspeo da sačuva bogatstvo i stigne do Ankone, nakon čega se doselio u Veneciju. Tokom svog boravka u Veneciji, pitao je Senat za mogućnost da se na nekom ostrvu nasele svi Jevreji.

Uprkos protivljenju Republike uspeo je da se preseli za Carigrad, gde je prema izveštaju francuskog poslanika veoma brzo došao u krug Sulejmanovih saradnika a uspeo je i da se sprijatelji sa princom Selimom, koji je u tom momentu upravljao Kutahijom (Anadolija). Sa sobom je doveo 500 Jevreja iz Portugalije, Španije i Italije, koji su takođe tražili svoju versku slobodu.³ U Carigradu je vratio svoje staro ime Josif Nasi i živio je kao dobar Jevrejin.

Oženio je Reinu, ćerku Done Gracije i na taj način uvećao svoje bogatstvo.

U svojoj novoj zemlji živio je kao plemić, što zbog svog bogatstva, što zbog uvaženih manira, što zbog obrazovanja. Njihova Mendez-Nasi banka se veoma brzo proslavila, a na čelo banke stala je Dona Gracija.

Njih dvoje su odlično sarađivali i pored svoje poslovnosti bili su veliki dobrotvori sunarodnika i zaštitnici univerziteta i verskih škola. Ova prak-

sa trajala je godinama. Brinuli su i o aškenazima i Jevrejima van Carigrada, u drugim provincijama.

Posle dekreta i progona marana i sefarda mnogo njih se slilo u Ankonu, Feraru itd. Papa Klement VII (1523-1534) zaštitio ih je od verskog progona i dao im slobodu vere, a to su potvrdili i njegovi naslednici papa Pavle III (1534-1549) i papa Julije III (1550-1555). Već naredni papa Pavle IV (1555-1559) je odmah po dolasku na tron pooštrio politiku prema Jevrejima. Zbog priprema rata protiv Španije naredio je da se konfiskuje sva imovina Jevreja a da se oni zatvore. Takođe su uhapšeni i neki turski Jevreji koji su se poslom zatekli na tlu Italije, tačnije u Ankoni. Mnogi su uspeali da otplove iz Ankone za Peskaru i Feraru, ali je na stotine njih ipak bilo uhvaćeno i utamničeno. Nakon okrutnog mučenja obećano im je da ukoliko se obrate u katoličanstvo biće oslobođeni i poslani na ostrvo Malta. Njih 60-oro je to i prihvatilo. Dok je njih 23-je uključujući i jednu ženu po imenu Dona Majora odbilo da se pokrste i zato su živi spaljeni na lomači meseca aprila 1556. Sa druge strane, nekolicina ovih koji su deportovani na Maltu uspeo je da pobegne u Osmansko carstvo i svuda su pričali o mukama koje su zadesile Jevreje u Ankoni. Njihovi sunarodnici su bili toliko razočarani i besni, da su obećali osvetu papi i katolicima...

Dona Gracija i Don Josif su uspeali da izdejstvuju od sultana Sulejmana ferman u kome je Padišah (persijska reč, u Osmanskom carstvu u upotrebi je od Fatihovog osvajanja Carigrada i označava sultana, vladara Carstva) naredio papi da oslobodi sve marane, pogotovo one koji su bili osmanski državljani. Zapretivši da će pobiti hrišćane u Osmanskom carstvu. Nakon čega je papa oslobodio osmanske Jevreje, a sve ostale, koji nisu imali zaštitu sultana, spalio na lomači.⁴

³ Isto

⁴ Isto, 57

Recimo, vojvoda Pezara-Urbina je prihvatio jevrejske izbeglice, ali ne iz humanih razloga, već zbog svoje pohlepe i želje da sa njima profitira, tj. da od njih izvuče neku korist.

Uprkos svemu ovome, Jevreji su u XVI veku redovno poslovali sa italijanskim gradovima, što je veoma povredilo Mlečane, koji su očekivali da sva trgovina ide preko njih.

Vojvoda Pezaro-Urbina, Gvido Ubaldo, želeo je da iskoristi ovu situaciju i umanjí učešće Ankone, a poveća učešće Pezara. Izdejtstvovao je dokument, napisan od Jevreja, u kome su oni opisivali sve strahote koje su doživeli i čuli u Ankoni. Takođe su pisali o herojstvu zarobljenih Jevreja, a najvažnije od toga je što su pozvali Jevreje iz Osmanskog carstva da svoje poslovanje i svoju robu usmere isključivo u Pezaro. Vlasti su sastavljačima tog dokumenta predložile da će doživeti istu sudbinu kao i Jevreji Ferare, ukoliko ne napišu ovaj dokument. Maran, Juda Faragi, bio je zadužen da ovaj dokument odnese u Osmansko carstvo. Na putu za Carigrad svratio je prvo u Solun, gde su se lokalni Jevreji zgranuli nad sadržajem dokumenta i postupili onako kako je od njih traženo, isto kao i stanovnici Jedrena, Burse i Moreje (Peloponez).⁵

U to vreme je i Dona Gracija sa svojim sinom, angažovala ljude koji su joj trebali pomoći da izvuče svoja dobra iz Pezara. To nikako nije bilo lako jer je trebalo obezbediti siguran izlaz iz luke Pezaro i osigurati se od osвете Ankone i pape Pavla IV. Računali su i na to da je vojvoda Gvido Ubaldo razuman čovek i da ne bi naneo zlo ideji marana.

U Carigradu, pod pritiskom Don Josifa, rabin jevrejskog univerziteta Josef Ben Loeb sa nadimkom Murebel, napisao je dekret u kome se zabranjuje poslovanje sa Ankonom, što je bilo upravo ono što je priželjkivao vojvoda Ubaldo, godina profita za Pezaro. Ovaj akt su potpisali španski rabini Solomon, Aben Bela i Samuilo Saba i stario romaniotski rabin Abraham Jerušal-

mi. Dva rabina su se odlučno usprotivila ovome: lider aškenaske grupe i lider jednog dela sefarda rabin Jošua Sonsino. Obojica su odbila da to objave u svojim sinagogama. Sonsino je čak tražio i mišljenje rabina Padove Meira Kacenelenboga po ovom pitanju. Aškenaski rabin Carigrada se odrekao svoje životne penzije, koje mu je isplaćivala kuća Mendez, radije nego da učini nasilje nad sopstvenom savešću.

Jevreji sa Levanta su nastavili da posluju i trguju sa Ankonom. Dona Mendez je uzaludno tražila da rabini iz Safeda Josif Karo i Moše Mitrani donesu takvu odluku, isto tako je žudela da i Turska donese anatemu protiv pape.

U međuvremenu, vojvoda Pezara Gvido Ubaldo razočaran što nije ostvaren njegov plan da Pezaro postane centar levantske trgovine, proteruje marane 1550. Zahvalni su mu bili zato što se nisu našli u knjigama inkvizicionih agenata. Među proteranima našao se i učenik lekar Amato (Habib) Luzitano, koji je ostavio u životu mnoge hrišćane Pezara i Dubrovnika.

Amato Luzitano i Don Samuilo Nasi, brat Don Josifa Nasija i veliki deo vernika, došli su da se nastane u Osmansko carstvo. Čime su se obistinila sva predviđanja Josifa Nasija.

Bivši maran Žuan Mikuez u tom trenutku bio je moćniji i uticajniji no ikada.⁶

Zahvaljujući Jevrejima koji su nastanjivali sve tačke Evrope bio je svestan političke situacije ujedinjenih hrišćana. Ovakva pozicija, njegovo poslovno iskustvo, njegovi uglašeni maniri i stav, sve ono što mu je bilo potrebno, doveli su do toga da ga je sultan Sulejman postavio na najviše pozicije i imao veliko poverenje u njega. Osmanski vladar mu je čak dao i titulu bega, što je bila velika čast. Pošto je umro najstariji sin sultana Sulejmana Mehmed, u igri za presto su ostala druga dvojica, Bajazit miljenik vojske i Selim, mekog karaktera, miroljubiv i plemenit. Iako je bio

⁵ Isto

⁶ Isto, 59.

najmlađi u porodici, Sultan je krunu namenio Selimu, ne držeći se primogeniture po kojoj je Bajazit trebalo da nasledi tron. Razlog tome je sukob braće i prelazak Bajazita kod persijskog šaha Tahmaspa, što se nikako nije moglo oprostiti.

U ovakvoj delikatnoj situaciji dvorani, tj. državni vrh osmanskog carstva, ostao je neutralan, držeći se podjednako prema obojici prinčeva. Samo je Don Josif Nasi otvoreno stao na stranu Selima i kada je Sultan slao za Kutahju pedeset hiljada dukata u gotovini i trideset hiljada dukata u naktu. Frangi-beg (Don Josif Nasi) je bio zadužen da odnese taj poklon (1559).⁷

Iz tog perioda datira kasnije veliko prijateljstvo između Don Josifa i Selima II. Portugalski Jevrejin postao je savetnik prestolonaslednika iako nije primio titulu „plemenitog staratelja“. Ovo je bila najtraženija titula, veoma dobro plaćena.⁸

I brat Dona Josifa Don Samuilo Nasi je dobro prošao, jer je od princa iz Kutahje dobio državnu penziju.

Kao što se i očekivalo, Don Josif Nasi je navukao ljubomoru hrišćanskih predstavnika u Carstvu, naročito francuskog konzula i venecijanskog izaslanika. Upravo je venecijanski konzul zamerio miljeniku Sulejmana i raširio razne priče protiv Divana, kao i neke lične optužbe. Venecija je žalila što je dala slobodu, iz straha od Sultana, Doni Graciji i time izgubila veliku otkupninu.

Što se Francuske tiče, kod njih je porodica Nasi imala znatnu sumu od 150 000 dukata, koju ona nije bila voljna da plati-vrati. Shodno tome francuski konzul je savetovao svog suverena Anrija II da traži od Porte da se odrekne omiljenog Jevrejina. Francuski kralj je zaista vršio pritisak na Divan, ali je Sultan ostao pri svome da Don Josif mora biti savetnik, kao i da Francuska treba da plati dug od 150 000 dukata.⁹

Anri II je odbio da plati dug pod izgovorom da je imovina Jevreja u katoličkim državama oduzeta. Naslednik Anrija II Fransoa II je vladao samo godinu dana, ali je sledeći kralj Šarl IH odmah tražio od osmanskog vladara da se poništi taj dug, navodeći iste razloge kao i Anri II. Naravno, osmanski vladar je ljubazno saslušao zahtev Šarla IH i poslao mu pesnika Solomona Uskea da povрати 150 000 dukata.

U međuvremenu Don Josif je od Sultana dobio (1564), kao kompenzaciju, veliki prostor oko Tiberije, tačnije Tiberiju sa sedam okolnih sela, i obećanje da će tu moći da gradi utočište za Jevreje.¹⁰

Ova donacija je potpisana i ratifikovana od strane sultana Sulejmana, njegovog sina Selima, kao i Selimovog malog sina Murata. Sultan čak daje Don Josifu i ostrvo Naksos sa titulom vojvode, čemu se protivio Veliki Vezir Mehmed-paša Sokolović.

Sreća se tako lepo osmehnula portugalskom maranu Don Josifu Nasiju.

Međutim, evropski poslanici su nastavili širenje glasina i raznih optužbi kako će se on uskoro proglasiti kraljem Jevreja, nakon što je dobio titulu vojvode.

Izgleda da je pažnja i zaštita Sultana prema Jevrejima probudila ljubomoru Velikog Vezira.

Postoji i legenda da je Sokolović prokopao, tajno, tunel od svoje kuće do palate i da je jedne noći šetajući tunelom ispod sultanove sobe izgovorio: „Ja, prorok Muhamed, u ime Boga naređujem trodnevni masakr nad Jevrejima u celom Carstvu i zaplenu njihovih dobara!“¹¹ Ista izjava se ponovila i sledeće večeri, ali Sulejman nije preduzeo ništa. Tužan, pozvao je svog lekara, Jevreja Moše Hamona, i saopštio mu vizije iz sna. Na predlog monarha, jevrejski lekar, pristao je da čuje izjavu proroka o njegovim sunarodnicima. U

⁷ Isto, 59.

⁸ Isto, 59

⁹ Isto, 69

¹⁰ Š. Etinger, nav. delo, 264.

¹¹ M. Franco, nav. delo, 61.

određeno vreme, prorok je objavio isto kao i ranije. Sultan je savetovao lekara da uzjaše brzog konja i ode što pre iz Carstva. Lekar je poslušao to što mu je predložio sultan Sulejman, uzjahao je brzog konja i pojurio ne bi li se spasao smrti. Usput je sreo nekog mudraca, legenda kaže ne manjeg po časti od proroka Ilije, koji ga je upitao kuda i zašto žuri.

Lekar je ispričao starcu šta se dešava, na šta mu je starac predložio da se vrate zajedno kod Sultana i da će starac ispričati o čemu se tu zapravo radi. Tako je i bilo. Stari prorok je otkrio prevaru Sultanu, a ovaj je naredio da se vinovnik sramno javno veša. Naravno, ovo je samo legenda, jer dobro znamo da Mehmed – paša Sokolović nije pogubljen od strane Sulejmana, već je verno služio i Sulejmanovog sina Selima II, Sulejmanovog unuka Murata III.

Poverenje sultana Sulejmana, potom i Selima II, u Don Josifa bilo je toliko da su to na kraju shvatili i evropski vladari, pa se čak i nemački car Maksimilijan II (1564-1576) otimao o njegovo prijateljstvo.¹²

Na nagovor Dona Josifa sultan Selim II otpočine rat sa Mletačkom republikom i kao ishod tog rata dobija Kipar (1571). Nakon Sultaanove smrti 1574. Don Josif Nasi se povlači sa političke scene, ali i dalje nastavlja sa humanim radom i pomaganjem svoje jevrejske braće. Bio je pravi mecena jevrejske nauke; pomogao je izgradnju mnogih škola kao i rad mnogih jevrejskih naučnika. Od ruševina Tiberije podigao je ponovo grad, a vodila ga je misao da tu napravi jednu veliku jevrejsku koloniju. Podigao je zidine, uprkos protivljenju hrišćanskih kaluđera, nasadio dudove kako bi se tu pokrenula proizvodnja svile i uputio poziv sunarodnicima da se tu nasele. Vest o obnovi Tiberije tj. da „Don Josif poziva... Jevreje-zanatlije da se nasele u zemlji Izrailjevoj“ dopreo je i do malobrojnih jevrejskih opština u Italiji, odakle su pohrlili tamošnji Jevreji.¹³

Svu njegovu aktivnost u dobrotvornom radu i pomoći svojim sunarodnicima prekinula je njegova smrt (1579). Josifova supruga Dona Reina, koja ga je nadživela 20 godina, nastavila je u tom duhu. Poznata je štamparija koju je ona osnovala u zamku Belvedere, štamparija koja je dala veliki doprinos jevrejskoj nauci.¹⁴

2. Josif Karo

Rođen u Toledu 1488, odakle sa porodicom prelazi 1492. u Portugaliju, ali su 1497. ponovo bili prognani i ovaj put definitivno napuštaju iberijsko poluostrvo i odlaze na Balkan. Naselili su se u Jedrene, nakon čega jedno kratko vreme živi i u Solunu i Carigradu.¹⁵

Bio je naprasit, svadljiv, asketa oduševljen kabalom. Kao i svi kabalisti, mistici, onoga doba, tvrdio je da njegov put vodi glasnik s Neba (u kabali, magid). Po preporuci magida seli se na Levant, u Safed, gde osniva ješivu i uključuje se u raspravu o ponovnom tradicionalnom imenovanju rabina. Tu je otpočeo rad na komentaru dela Arba Turim, Jakova ben Ašera, pod nazivom Bet Josef (Josifov dom). U tom delu je Karo sažeo sva talmudska i posttalmudska mišljenja do svog vremena i do konačne naredbe o halahu (hebr. hodati, uhodano – pravni sistem judaizma). Pošto je ovo delo bilo preobimno, sačinio je i kraću verziju 1564, Šulhan aruh (hebr. Postavljen sto), pristupačniju mnogima. Najautoritativniji i najdetaljniji jevrejski pravni kodeks. Štampan, preštampan i distribuiran gde god je bilo Jevreja. Aškenaski rabini su se s pravom pobunili protiv ovog dela jer je, tvrdili su, bilo zasnovano na primerima sefardskih rabina, te su nastavili da baštine francusku i nemačku tradiciju. Poljski talmudist Moše Iserles bio je najveći kritičar Kara i na Karoov Postavljeni sto dodao je svoje delo Mara (Stolnjak), kojim su dodate i unete odluke aškenaskih rabina, čime je Šulhan aruh postao merodavan tekst među svim Jevrejima.¹⁶

12 С. Калдерон, нав. дело, 9.

13 Ш. Etinger, нав. дело, 264.

14 С. Калдерон, нав. дело, 10.

15 С. Калдерон, нав. дело, 11.

16 Д. Ц. Голдберг, нав. дело, 127.

Pored Karoa u Safedu je delovalo još kabalista, kao što su čuveni Isak Luri (1534 – 1572), kao i Solomon Alkabec i Moše Kordovero. Njihova učenja su bila prožeta izgnanstvom i obnovom, te je zbog tog mesijanskog karaktera Safed bio centar eshatološkog učenja Jevreja.¹⁷

Josif Karo je okončao život u Safedu, u svojoj 87. godini (1575), ostavljajući iza sebe veliki ugled i mnogo radova i sledbenika.

Zaključak

Položaj samih Jevreja u velikom Osmanskom carstvu možemo posmatrati samo iz ugla zvanične religije Carstva, ali i shvatanja vere Osmanlija i njihovih sultana, počev od Mehmeda Fatiha (1451-1481) koji je, kako naglašava Franc Babinger, najveći poznavalac ličnosti Mehmeda Osvajača, osvajanjem Carigrada 1453. godine sebe doživeo kao vladara svetskog, a ne verskog carstva. Ova činjenica davala je sasvim drugu dimenziju pogleda na ostale konfesije u Carstvu, samim tim i njihov položaj.

Ono što sigurno znamo je to da je, u periodu koji smo obradili, Jevrejima nesumnjivo bilo bolje u Osmanskom carstvu, nego u hrišćanskoj Evropi. Progoni, pljačke, mučenja, ubijanja, jednom rečju muke kroz koje su prolazili Jevreji u zapadnim zemljama, naterale su ih da pronađu bezbednije mesto pod nebeskim svodom. U tom trenutku Osmansko carstvo predstavljalo je „Raj na Zemlji“ i prestanak svih patnji, daleko od idealnog, ali uzevši sve u obzir, itekako bolje od uslova u kojima su živeli u prethodnom periodu pod hrišćanskim vladarima.

Nova zemlja, utočište, pružila je mogućnost rasutoj jevrejskoj populaciji da se okupi na jednom mestu, u jednoj državi i nastavi da živi po svojim običajima i shvatanjima. Ta mogućnost pomogla im je da opstanu u periodu kad im je bilo najteže i kada je jedan deo Jevreja već počeo da napušta svoje verovanje, prelazi na katoličanstvo i polako gubi svoj jevrejski identitet.

Dakle, čini se da su katolički monarsi Španije i Portugalije, ali i gospodari drugih delova Evrope, učinili uslugu Jevrejima proterujući ih sa svoje teritorije. Osmanski vladari su takođe, bez obzira na prihvatanje Jevreja stavili materijalni interes i interes države, a sve u cilju dalje ekspanzije svog carstva, ispred religije.

Takav način života bio je daleko od idealnog, jer je položaj Jevreja samo u komparativnom smislu, kada upoređujemo život pod hrišćanima i život pod muslimanima, bio bolji. Međutim, sama činjenica da su tako masovno prešli na teritoriju osmanskih vladara, kao i to da su ih viđeniji Jevreji Osmanskog carstva pozivali da se dosele tu, daju nam pravo da kažemo da je njihov život među muslimanima bio itekako podnošljiviji, samim tim i bolji, od života koji su imali među hrišćanima.

Takva povoljna situacija za Jevreje potrajala je relativno kratko, a opet dovoljno dugo da su mogli da se oporave, konsoliduju i sačekaju promene i bolju atmosferu u drugim delovima Evrope i sveta. Preduzimljivi i dobro organizovani, situaciju u Osmanskom carstvu koja im nije pružala priliku za prosperitet, posle XVII, a naročito XVIII veka, ponovo su zamenili tako što su smer svoje migracije sa istoka prebacili na zapad.

Sa stanovništva današnjeg, sekularnog čoveka – čoveka današnjice i humanističkog gledanja i shvatanja ljudskih prava, Jevreji su u Osmanskom carstvu bili građani drugog reda.

Na kraju ovog rada mogli bi da završimo citatom Bernarda Luisa iz njegovog dela *Semiti i Anti-Semiti*: „Jevrejima pod muslimanskom vlašću nikada nije bilo tako loše kao u hrišćanskom svetu, onda kad im je tamo bilo najgore, niti je ikada bio tako dobar kao u hrišćanskom svetu, onda kada im je tamo bilo najbolje“.

Srdan Veselinović

¹⁷ Исто, 128.

BARUH SPINOZA

Iz nagrađenog rukopisa sa 59. Nagradnog konkursa Saveza jevrejskih opština Srbije

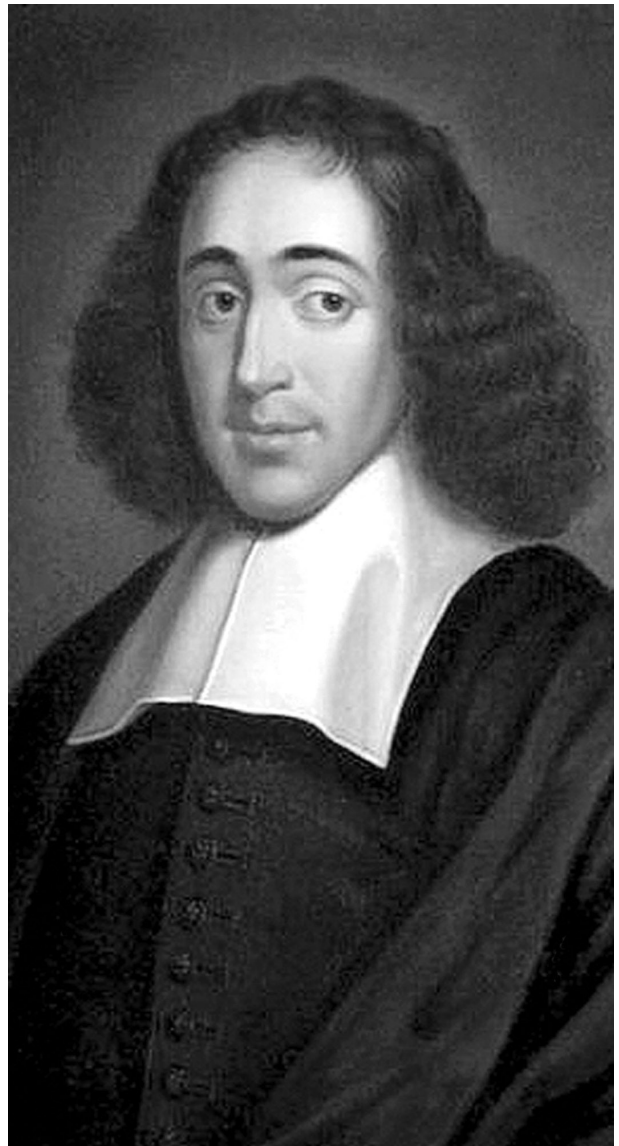
Baruh de Spinoza bio je holandski filozof jevrejskog porekla i jedan od najznačajnijih i najdoslednijih predstavnika racionalističke i monističke filozofije.

Rođen je 24. novembra 1632. godine u Amsterdamu. Roditelji su mu bili pobožni potomci portugalskih marana. U toku školovanja bio je drugačiji od svojih vršnjaka jer se posvetio izučavanju Biblije. Otac ga je poslao u školu za rabine jer je to bila velika čast za svaku jevrejsku porodicu.

Tokom studija filozofije razvio je heterodokсне koncepcije o prirodi božanstva, napuštajući tradicionalna gledišta judaizma. Jevrejske starešine ga prvo mole da se javno odrekne panteističkih i dijalektičkih gledišta po kojima Bog ili priroda nisu iznad stvari nego u njima. Mladi Spinoza to odbija i Veće staraca ubeđeni da čine veliko dobro za jevrejski narod ga proklinje najvećom anatemom i isključenjem iz jevrejske opštine 1656. godine. U poznatom dokumentu o ekskomunikaciji je pisalo:

„Polazeći od odluke anđela i na osnovu suda svetaca, mi progonimo, odbacujemo, proganjamo i proklinjemo Baruha d' Espinozu u saglasnosti sa Bogom i ovom svetom opštinom a pred licem svetih knjiga Tora i šest stotina trinaest propisa koji su njima zapisani.

Progonstvom kojim je proteran Jošua Jeriho, prokletstvom koji je Eliza prokleo svoje sinove, svim prokletstvima koja stoje zapisana u Zakonu. Neka je proklet danju i neka je proklet noću. Neka je proklet kad leže i neka je proklet kad ustaje. Neka mu Gospod nikada ne oprostí. On će svoj gnev i osvetu rasplamteti protiv

Baruh Spinoza

ovoga čoveka i baciti na njega sva prokletstva, koja su zapisana u knjizi Zakona.

Gospod će pod nebesima zatrti njegovo ime i na njegovu nesreću odvojiti ga od celokupnog Izrailjevog plemena, na svim prokletstvima neba, koji su u knjizi Zakona zapisana. A Vi, koji ste uz vašeg Gospoda Boga, živete svi zajedno i napredovati. Naređujemo vam da niko sa njime ne progovori ni usmeno, ni pisмено, da mu niko ne pokaže svoju naklonost, da niko ne boravi sa njim pod istim krovom ili pak četiri lakta daleko od njega, da niko ne čita spis koji je on sastavio ili napisao.“

Spinoza je napustio Amsterdam, promenio ime Baruh u Benediktus i odselio se prvo u Rijnsburg, zatim u Voburg i na kraju u Hag. Najteže mu je palo odvajanje od starije sestre Rebeke koja mu je od najranijih dana usadila ljubav ka učenju.

Proganjan i ponižavan kao „princ bezbožnik“, „otpadnik“ i „inkarnacija satane“ čija dela „zaslužuju da budu bačena u tamu pakla“ Spinoza odbija da napusti svoj teorijski stav. Proveo je ceo život radeći na poslovima brušenja optičkih stakala a u slobodno vreme pisao je radove kojima je stekao jedno od najznačajnijih mesta u Panteonu čovečanstva.

Za života su mu objavljena samo dva dela: „Principi filozofije Rene Dekarta“ i „Teološko-politički traktat“ koji je zbog oštre kritike i slobodoumnih teza štampao anonimno. „Raspravu o poboljšanju razuma“ napisao je Spinoza oko 1661. godine ali ga nije objavio ni završio. Poslednje Spinozino delo jeste „Politička rasprava“ koje takođe nije završio. Njegovo kapitalno delo „Etika geometrijskim redom izložena“ objavljeno je posle Spinozine smrti.

Ova knjiga je jedno od najznačajnijih dela filozofske književnosti svih vremena. U njoj Spinoza daje definicije osnovnih pojmova svog sistema: supstancije, atributa i modusa. Pod

supstancijom podrazumeva ono što u sebi postoji; pod atributom ono što duh shvata na supstanciji kao bitno a modusi su stanja supstancije i njenih atributa.

Spinoza imenuje vrhovno biće pojmom „Bog ili Priroda“ čime ukazuje da je u njegovoj metafizici Bog i priroda jedno te isto. Bog ima telo i priroda jeste božije telo. Spinoza je negirao antropomorfizam u religiji.

Za njega Bog nije ličnost; nema osećanje razuma, volje ili moralnih kvaliteta. Bog nije čovek i ne treba mu pripisivati ljudske osobine. Bog nije isključivo dobar; njegovi postupci ljudima iz njihove ograničene perspektive mogu izgledati zlim. Ali zlo je takođe deo Boga. Njegova suprotnost ne postoji, jer je njegova bezgraničnost i to uklopila u sebe.

Bibliju je Spinoza prosuđivao kritički i smatraju ga pionikom modernih kritičara Biblije. Od oštine njegovog slobodoumnog naziranja naročito je trpelo jevrejstvo prema kojemu je ponekad bio neprijateljski raspoložen.

Upuštajući se u detaljnu analizu i kritiku Biblije, Spinoza je pokazao da je strah uzrok tako reći svih praznoverja i da su čuda najobičnije tvorevine ljudske mašte. Za mnoge događaje, ispričane u svetim knjigama on je utvrdio da su izmišljene.

Po njegovom mišljenju Mojsije nije bio učitelj a još manje filozof već vešt političar i zakonodavac. Suština njegovih zakona jeste stvaranje nezavisne jevrejske države s tim u vezi i religije koja se zasniva na zapovesti i kazni a ne na razumu.

Spinoza je čak utvrdio da pet Mojsijevih knjiga nije napisao sam Mojsije već neko ko je mnogo kasnije od njega živio. Pišući „Teološko političku raspravu“ Spinoza je sebi postavio zadatak da razdvoji filozofiju od religije. „Razum je vladavina istine i mudrosti“ kaže Spinoza „a

teologija je vladavina pobožnosti i poslušnosti.“ Savremenici su ga kao i neposredni sledbenici shvatili kao izrazitog pretstavnika ateističke misli.

Ako se ima na umu da je bio neizlečivo bolestan (prim. bolovao je dugo od tuberkuloze) siromašan, prognan i anatemisan njegova se gorčina može razumeti. Uprkos opozicije prema verskom jevrejstvu Spinoza ne može da se otme uticaju tog jevrejstva. Etički pravac njegove filozofije nosi jevrejsko obeležje. Njegovo mišljenje da se spokojstvo i sreća mogu naći u spoznaji Boga to je jevrejska crta. Spinozin panteizam s idejom Boga u središtu svega mišljenja vuče koren iz jevrejskog monoizma.

Spinoza je hladnim, kritičkim umom hteo uništiti jevrejske verske osećaje i protivio se žestoko verskom jevrejstvu. U isto vreme njegovi su radovi isprepleteni mislima jevrejskih filozofa srednjega veka. Analizirajući njegovo delo „Etika“ može se videti da su osim Dekarta na Spinozu izvršili uticaj i drugi mislioci u prvom redu Đordano Bruno, Filon Aleksandrijski, Ibn Gabirol i Mozes Majmonid.

On je imao u sebi duboko ukorenjenu etičku svest svog naroda. Poput drugih velikih mislilaca koji su nikli iz jevrejstva ni Spinoza nije mogao da utone u moru nejevrejske okoline. Za nejevreje on je ostao Jevrejin. Današnji nejevrejski svet smatra ga jednim od najprezentativnijim Jevrejinom uopšte.

Spinoza je dete svoga doba. To tvrde mnogi autori. Dok, neki misle da je odricanjem od jevrejstva Spinoza ušao u evropsku kulturu, dotle Nahum Sokolov smatra da je on istupio samo iz organizovane jevrejske opštine ali ne i iz jevrejstva. On tvdi da su u tadašnjoj jevrejskoj opštini postojala strujanja i mišljenja koje je Spinoza ujedinio sve u sebi.

Baruh Spinoza se smatra „ocem moderne filo-

zofije“ a njegova dela u istoriji novije filozofije zauzimaju jedno od najuglednijih mesta i prevedena su na sve svetske jezike.

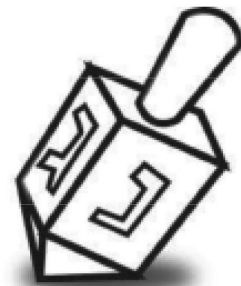
Spinozina filozofija izvršila je veliki uticaj na mnoge mislioce. Pored Šelinga, Šlajermahera, Šopenhauera i Hartmana njome se naročito inspirisao Hegel koji je smatrao da svako ko počne da se bavi filozofijom najpre mora biti spinozist. Velikog odjeka imale su Spinozine filozofske ideje u književnosti. Pored Lesinga, Hercera ovom filozofijom bavio se najveći nemački pesnik Gete.

Oduševljen Spinozinim delom nemački pesnik Hajnrih Hajne je zapisao:

„Čitajući Spinozu obuzima nas osećanje kao da posmatramo prirodu u punoj živosti njenog mira. To je šuma misli, do neba visokih, čiji se cvetni vrhovi talasasto njišu, dok nesalomljiva stabla pružaju svoje korene u večnu zemlju. Spinozini spisi zrače dahom koji se ne zna objasniti. On nas blago dodiruje kao povetarac budućih vremena.“

Pesnik se odužio misliocu. Budući i sam misli-lac, osetio je poeziju u Spinozinoj filozofiji. Baruh Spinoza umro je 1677. u 44 godini.

Radivoje Davidović

Preuzeto iz strane štampe

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

**Svjetski jevrejski kongres
osuđuje marš Lukovau
Bugarskoj: „Ne možemo ćutati
dok antisemitizam paradira
ulicama”**

17. februar 2018.

Brisel – Svjetski jevrejski kongres oštro je osudio neonacistički marš Hristo Lukov, koji je u subotu održan u Sofiji. Pohvalili su „čvrsto prijateljstvo“ Vlade Bugarske sa Jevrejskom zajednicom i njen „odlučan“ stav protiv ovog godišnjeg okupljanja.

Uz veliko policijsko obezbjeđenje, oko 1500 demonstranata iz čitave Evrope učestvovalo je na ovogodišnjem maršu, navode izvori iz Sofije. Zadnjih mjeseci Svjetski jevrejski kongres i Jevrejska zajednica iz Bugarske intenzivno su radili na suzbijanju demonstracija, uključujući i saradnju sa bugarskom Vladom kako bi marš bio potpuno zabranjen.

Izvršni direktor i potpredsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa Robert Singer je rekao: “Svjetski jevrejski kongres pozdravlja snažno prijateljstvo i podršku Vlade Bugarske Jevrejskoj zajednici Bugarske kao i njihovu čvrstu osudu ovog sramnog marša. Ne možemo ćutati dok se neo nacisti i antisemiti iz čitave Evrope šetaju ulicama Sofije ili bilo kog drugog grada, sa istim opasnim ispoljavanjem ideologije antisemitizma koja je dovela do skoro potpunog uništenja evropskih Jevreja. Marš Lukov, iako marginalan, predstavlja sramotu. Mi ćemo 10. marta proslaviti 75 godina hrabrosti Bugara

koju su pokazali u spašavanju 48 000 svojih komšija Jevreja od nacističkog istrebljenja. Ovo je datum vrijedan dostojanstva i obilježavanja, a ne ubistvo nacističkog saradnika

„Zahvaljujemo se svima koji su se suprostavili ovom sramnom maršu, uključujući Vladu Bugarske i opštinsko rukovodstvo Sofije.

Demonstranti na ulicama Sofije

Takođe, nadamo se da će određena zakonska regulativa biti donešena kako bi se izbjegli ovakvi događaji u budućnosti, a ovom zlu jednom zauvijek stalo na kraj, dodao je Singer. Na ulicama evropskih gradova nema mjesta za parade koje se klanjaju čovjeku i godinama koje predstavljaju najsramniji dio istorije.“

Predsjednik SJK-a Ronald S. Lauder lično je poslao pismo predsjedniku Bugarske Rumenu Radevu prošle sedmice, pohvalivši „velike napore“ koje je bugarska Vlada učinila u borbi protiv antisemitskih demonstracija, dodajući da se Bugarska kao trenutni predsjedavajući Savjeta Evrope, „može smatrati za lidera koji podržava zajedničke vrijednosti Evropske unije,

uključujući toleranciju i odbijanje ekstremizma i antisemitizma... U tom smislu, pozivam Vladu da bude odlučna u sprečavanju bilo kakvog glorifikovanja nacističke ideologije koja oličava najmračniji period 20 vijeka.“

Izvršni direktor Svetskog jevrejskog kongresa i dr Alek Oskar, predsjednik organizacije Šalom Jevrejske zajednice Bugarske, početkom ovog mjeseca predao je premijeru Bokiju Borisovu peticiju koju je potpisalo skoro 180000 ljudi tražeći administrativnu zabranu marša. Premijer Bugarske, kao i drugi zvaničnici, jasno su iskazali na sastancima sa predstavnicima Svjetskog jevrejskog kongresa da velika većina građana vidi marš kao štetu njihovoj zajednici, ali ga je sa pravnog stanovišta teško spriječiti. Godišnji, neonacistički marš u Sofiji se održava od 2003, sa demonstrantima obučenim u crno koji nose upaljene baklje u čast Hrista Lukova.

Razmatranje Rješenja sa dvije države na Bliskom stoku

20. mart 2018.

Postavljanje novih, montažnih kuća, Amihai na Zapadnoj obali u februaru. To je prvo naselje čiju je izgradnju odobrila Vlada Izraela na palestinskoj teritoriji poslije četvrt vijeka. Foto: Ahmad Gharabli/Agence France-Presse

Pismo uredniku:

19. mart 2018

Stav Ronalda S. Lauderadijeli grupa „Komandanti za sigurnost Izraela“, kojaokuplja blizu 280 bivših visokih oficira iz različitih sektora izraelske sigurnosti.

Dijelimo uvjerenje g-dina Laudera da je „jedini izlaz iz ove situacije rješenje sa dvije države“. Jedinstveni smo u uvjerenju da se izraelska dugoročna bezbjednost i jevrejski demokratski karakter mogu osigurati jedino odvajanjem od Palestine sporazumom sa dvije države.

Slažemo se sa gospodinom Lauderom da su šeme anaksiranja Zapadne obale „destruktive“ i da se moraju zaustaviti.

Sa više od tri decenije provedene u službi bezbjednosti, znamo da Izraelske odbrambene snage mogu da riješe svaki izazov, obezbjeđujući tako potreban prostor našim vođama za hrabru inicijativu na palestinskom frontu.

Osim toga, kao i gospodin Lauder, imamo informaciju da arapske zemalje, istomišljenici, žele saradnju protiv zajedničkih protivnika-kao što je Iran, zauzvrat zahtijevaju napredak u pregovorima sa Palestinom.

Zbog ova dva razloga – potreba za početkom odvajanja od Palestinaca i bezbjednosti kao i drugih prednosti regionalne saradnje – podržavamo njegov poziv našim liderima da promijene kurs.

Amnon Reshef, Tel Aviv

Pisac, penzionisani izraelski general-major, osnivač je i predsjednik pokreta „Komandanti za sigurnost Izraela“, NVO

Uredniku:

Tužno je i razočaravajuće da jevrejski lider kao što je Ronald S. Lauder može pisati članak o

sporazumu sa dvije države, a da nijednom nije pomenuo da je vlast Palestine odbila taj predlog najmanje tri puta.

Ovaj sporazum moraju htjeti obje vlade – moraju željeti da žive u miru jedni pored drugih i da sarađuju.

Palestinsko rukovodstvo nastavlja sa nasiljem, plaća porodice terorista, uči djecu kako da ubijaju Jevreje, podstiče automobilske nesreće, itd..

Sada, sa četrnaest godina vladavine u četvrtom mandatu, Mahmud Abas, palestinski predsjednik, jasno je pokazao da ne želi da živi u miru sa Izraelom; ako bi to učinio priznao bi postojanje Izraela što nije voljan da uradi.

Dok je rješenje sa dvije države vrijedno pažnje, stvarnost je ono što vidimo u Gazi. Palestinci ma Izrael nije prepreka miru, gospodine Lauder. Samo postojanje Izraela jeste.

Howard B. Weber, New York

Pisac je predsjednik Koalicije za Izrael

Uredniku:

Članak Ronalda S. Laudera je izuzetno važan jer pokreće kritičku zabrinutost za Izrael gdje i demokrate i republikanci mogu pronaći sporazum. Kao liberalni demokrata, slažem se sa g-dinom Lauderom „konzervativcem i republikancem“ da utiče na odgovor Izraela.

Njegov stav o nezadovoljstvu mnogih Jevreja i u Americi i širom svijeta je realan. Strah da Izrael postaje „samo- teokratska“ država mogla bi značiti poljubac smrti.

Poziv g-dina Laudera za Rješenje o dvije države je jedino rješenje ove mučne i tragične situacije.

JTA

Jewish telegraph agency Španske opštine odbacuju politiku bojkota Izraela

1. mart 2018.

Nekoliko dana nakon što je opština na sjeveru Španije poništila poziv na bojkot Izraela, sudija je poništio sličnu odluku druge opštine na jugu zemlje.

ACOM, pro-izraelska grupa koja je osporila na sudu rezoluciju jedne španske opštine o bojkotu Izraela 2016, objavila je u utorak da je njihova akcija rezultirala odlukom Prvog suda u Alikanteu o ukidanju dokumenta.

Objava je stigla dva dana nakon što su opština Montcada i Reixak, nedaleko od Barselone, poništile svoje rezolucije o bojkotu Izraela potpisanog u decembru.

Tokom zadnje dvije godine, pro-izraelski aktivisti su dobili desetine presuda, uključujući i od Vrhovnog suda, kao i pravna mišljenja o zabrani BDS-a u Španiji. Zadnjih godina njihova pravosudna politika je da BDS predstavlja oblik diskriminacije. Francuska ima zakone kojimaje BDS zabranjen. Po izjavi iz 2017. sličnu legislativu razmatra i Velika Britanija.

Rezolucije o podršci BDS-a donijete se u pedesetak španskih opština, što je više nego u bilo kojoj drugoj evropskoj državi. U posljednjih nekoliko godina ACOM i druge grupe prisilile su nekoliko opština da ponište podršku BDS-u pod prijetnjom primjene pravnih radnji.

Usled prijetnji same ACOM organizacije namanje sedam španskih opština je prekinulo bojkot, dok sudovi otkazuju rezolucije 14 drugih opština. Rezolucije dvije opštine su suspendovane u postupku do konačne odluke suda.

The New York Times

Zategnuti pregovori između Poljske i Izraela zbog Zakona kojim se negira holokaust

Memorijala - Aušvic-Birkenau - posjetioci ogrnuti zastavama Izraela,

Isabel Keršner iz Jerusalima i Džoana Berendt iz Varšave

1. mart 2018.

Jerusalim- Poljski i izraelski zvaničnici susreli su se u četvrtak kako bi diplomatski riješili problem koji je uslijedio zbog novog poljskog Zakona koji svako povezivanje Poljske sa holokaustom smatra krivičnim djelom, mjere koju su izraelski zvaničnici uporedili sa poricanjem holokausta.

Zakon usvojen prošlog mjeseca i pored žestokih prgovora Izraela i naučnika iz čitavog svijeta, smatra krivičnim djelom optužbe na račun „poljske nacije“ za holokaust i druge zločine Drugog svjetskog rata koje su počinili na-

cisti u vrijeme okupacije od 1939. do 1945. Nacisti su bili ti koji su sprovodili istrebljenje; masovnim ubijanjem, ugasnim komorama, glađu ropskim radom, čime je uništeno 6 miliona Jevreja. Uloga poljskih kolaboracionista, učesnika i pomagača u nacističkom sistemu mehanizma smrti ostaje predmet temeljnog istorijskog ispitivanja.

Desničarska Vlada Poljske tvrdi da je njen cilj da brani naciju od klevete, dok naučnici kažu da se ovim Zakonom guši istraga i pomirenje. Prošle nedjelje su se oglasili i Poljaci koji su reskirali svoje živote kako bi spasili Jevreje tokom Drugog svjetskog rata.

„Zahtijevamo da ne prepravljate istoriju,“ napisali su Poljaci u otvorenom pismu poljskim i izraelskim liderima, koje je Memorijalni centar Holokausta u Jerusalima „Jad Vašem“ – zbog hrabrosti svrstao u 6850 „Pravednika među narodima“.

Jedna od potpisnica ovog pisma je i osamdeset devetogodišnja Anna Stupnicka-Bando, koja je kao tinejdžerka zajedno sa majkom krišom dostavljala knjige i hranu u Varšavski geto. Tokom jednog od tihilegalnih putovanja, upoznala je jedanaestogodišnju jevrejsku djevojčicu, Lilianu Adler. Na molbu njenog oca, djevojčicu su krile u svom dvosobnom stanu.

Predstavljajući se kao Anina rođaka, i pored sumnjičavih pogleda njihovih susjeda, Lilijana je živjela sa porodicom četiri godine, do 1945. kada ih je oslobodila sovjetska armija.

„Svako zna da je bilo i dobrih i loših“, rekla je Stupnicka-Bando u telefonskom razgovoru. „Bilo je onih koji su spašavali Jevreje i onih koji su ih pljačkali i ubijali. Bilo je i heroja i lopova i ubica, baš kao što ih je bilo i kod drugih naroda. Reći drugačije bilo bi i sramno i besmisleno.“

„Šta znači ovo prebrojavanje? Da se provjeri koliko nas je bilo dobrih a koliko loših? Mi nijes-

mo krompir posađen u polju samo zbog količine. Mi smo ljudi.“

Gospođa Stupnicka-Bando rekla je da je novi spor nepotreban. „Konačno smo uspjeli da dobijemo malo mira zadnjih godina. Činilo se da su nestali svi konflikti i tenzije. Kako ste ih mogli vratiti? Kako jedna nesrećna izjava, jedna pogrešno napisana rečenica može uništiti sve?“

Poljski i izraelski diplomati sastali su se u četvrtak kada je vođen višesatni dijalog, koji je izraelski Ministar inostranih poslova opisao kao „iskren i otvoren“ iako su razgovori bili neusaglašeni.

Izraelsku stranu su predstavljali; generalni direktor ministarstva Yuval Rotem, diplomate, pravni eksperti i istoričari iz Jad Vašema.

Na početku razgovora, gospodin Rotem je rekao poljskom timu koji je predvodio Bartosz Cichocki, zamjenik ministra inostranih poslova, da nije „tajna“ da je taj zakon „zabrinjavajući za Izrael i za jevrejski narod širom svijeta.“

Dodao je: „Moramo biti sigurni da će istorijske istine biti sačuvane, da ne postoji ograničenje slobode istraživanja i slobode govora.“

Nakon razgovora iza zatvorenih vrata, Ministar je rekao da je bio posebno zabrinut zbog „klauzule o kriminalizaciji, što predstavlja prepreku u proučavanju istine i otvaranju istorijske debate.“

Izražena je zabrinutost „zbog atmosfere koja je nedavno stvorena u Poljskoj i manifestaciji antisemitizma, naglašavajući potrebu poljske vlade da ne toleriše pojave antisemitizma.“

Spor je zategao odnose između Izraela i Poljske. Na Konferencija o bezbjednosti održanoj prošlog mjeseca u Minhenu, izraelski premijer, Benjamin Netanjahu se susreo sa poljskim ko-

legom, Mateuszom Morawieckim.

Tokom razgovora, Ronen Bergman, novinar koji pokriva obavještajne poslove za Yediot Ahronot, a piše i za The New York Times Magazine, kazao je da su njegovi roditelji, koji su rođeni u Poljskoj, „izgubili brojne članove svojih porodica jer su ih komšije prijavile Gestapou.“ Dodao je, „nakon rata moja majka se zaklela da više nikada neće progovoriti nijednu poljsku riječ.“

Odgovarajući na pitanja, g-din Morawiecki je rekao da će ostati zakonski „reći da je bilo poljskih počinioaca, kao što je bilo i jevrejskih i ruskih, ukrajinskih, a ne samo njemačkih.“

Pominjanje „jevrejskih počinioaca“ razljutilo je Izraelce. Gospodin Netanjahu komentare je nazvao „nečuvenim“ dodajući, „Ovdje postoji problem da se shvati istorija i nedostatak osjetljivosti za tragediju našeg naroda.“

Gospodin Netanjahu je čak uspio da se odupre pritiscima poslanika - uključujući i neke i iz svoje vladajuće koalicije - da opozove izraelskog ambasadora iz Poljske.

U članku koji je objavio Haretz u četvrtak, potpredsjednik vlade Poljske, Jaroslaw Gowin izjavio je da je saradnja između Poljske i Izraela poboljšana poslednjih godina i pozvao na dalji dijalog.

Kako će se Zakon primjenjivati ostaje da se vidi. Istoričari, novinari i umjetnici treba da budu izuzeti od krivičnog gonjenja, a Džoana Kopcinska, portparolka vlade najavila je da će „svjedoci istorije“ takođe biti oslobođeni.

Poljska vlada koja je ugrozila pravosudnu nezavisnost i štampu, sukobila se sa Evropskom unijom oko stanja vladavine prava u Poljskoj. Evropski parlament je u četvrtak usvojio rezoluciju podrške Evropskoj komisiji, izvršnom tijelu bloka, koji je zaprijetio da će Poljskoj ukinuti

pravo glasa zbog prijetnji demokratskim normama.

Ove nedjelje, Komisija je upozorila Poljsku da najkasnije do 20. marta odustane od sudskih promjena, prije nego Brisel stupi u akciju. „Vrijeme otkucava,“ rekao je novinarima Mihael Roth, njemački ministar u Evropskoj uniji.

Napetosti na obje strane dale su zakonskoj i pravosudnoj strani pauzu. Ove nedjelje, predsjednik Parlamenta odložio je raspravu na predlog za uspostavljanje dana obilježavanja počasti Poljacima koji su spasili Jevreje.

Gospođa Stupnicka-Bando je rekla da se nada da su trenutne tenzije bile rezultat „nesporazuma a ne loše volje.“ Dodala je, „Mi, pravednici smo optimisti.“

Eva Junczyk-Ziomecka, predsjednica Fondacije „Jan Karski“ koja je organizovala potpisivanja pisma, kaže da su mnogi od potpisnika devedesetogodišnjaci, pa je zabrinuta da sjećanja na djela pravednika blijede.

„Oni su zabrinuti da bi njihovo nasleđe –uzajamno razumijevanje između Poljaka i Jevreja – moglo biti sada izgubljeno,“ rekla je Junczyk-Ziomecka.

Dodala je da bi bilo korisno proučiti iskustva obje grupe -Jevreja unutar zidina getoa i ne-Jevreja Poljaka u svojoj okupiranoj zemlji.

„Jevreji i Poljaci su potrošili godine učeći o onome što je bio izvor bola za Jevreje i šta to boli u poljskoj duši,“ rekla je gospođa Junczyk-Ziomecka. „Njihove uspomene se dopunjavaju. Teško je zamisliti da ih neko može razdvojiti.“

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

Posvećenost državi Izrael potpisali lideri 83 Jevrejske zajednice širom svijeta

17. april 2018.

Jerusalim – Povodom 70. godišnjice osnivanja države Izrael, Svjetski jevrejski kongres (WJC) predao je u utorak izraelskom predsjedniku Reuvenu Rivlinu svoju zvaničnu „Deklaraciju posvećenosti jevrejske dijaspori državi Izrael“ koju su potpisali lideri 83 Jevrejske zajednice iz čitavog svijeta i članovi Upravnog odbora SJK-a.

Deklaracija u rukama predsjednika R. Rivlina

Svjetski jevrejski kongres je pokrenuo i usvojio ovu jedinstvenu Deklaraciju u ime svojih članica na šest kontinenata, koja predstavlja proglas Jevreja iz dijaspori „ogromnog ponosa i divljenja za izuzetna dostignuća ostvarena poslednjih sedam decenija“, kao i zalag njihove postojane podrške Izraelu kao nacionalnoj državi i središtu jevrejskog naroda.

Predsjednik SJK-a Ronald S. Lauder je rekao: „Svjetski jevrejski kongres, koji predstavlja 100 jevrejskih zajednica na 6 kontinenata, duboko je posvećen državi Izrael i njenim građanima. Ovo je proglas našeg obećanja da ćemo nastaviti da štitimo i promoviramo državu Izrael, da je zastupamo i pomažemo u ostvarivanju svijetle i sigurne budućnosti“.

Deklaraciju, dizajniranu u formatu originalne Deklaracije nezavisnosti, uručili su predsjedniku Izraela Nj.E. Reuvenu Rivlinu, predstavnici SJK-a predvođeni izvršnim direktorom Robertom Singerom i predstavnicima vodećeg programa ove organizacije i Diplomatskog jevrejskog kora.

Nakon primanja Deklaracije, predsjednik Reuven Rivlin, je rekao:“ U korijenu naših odnosa kao jevrejskog naroda postoji jedno jednostavno, jasno razumijevanje koje mora prevladavati: naša zajednička odgovornost jednih za druge; naša posvećenost sigurnosti, slobodi, i dobrobiti svakog pripadnika našeg naroda. Ova obaveza mora biti jača od bilo kakvog neslaganja. Imamo obavezu da ojačamo veze među nama kao vrijednost koja je iznad svake rasprave. Naša veza mora uvijek biti u srcu jevrejskog postojanja, misija koja je dio posvećenosti države Izrael jevrejskom narodu. Sa zadovoljstvom prihvatam ovu posebnu Deklaraciju, jednostavan dokaz zajedničke odgovornosti koju nikada ne smijemo zaboraviti.“

Potpisnici deklaracije uključuju lidere jevrejskih zajednica iz raznih zemalja, kao što su: Australija, Argentina, Kanada, Kolombija, Kuba, Francuska, Grčka, Mađarska, Italija, Meksiko, Crna Gora, Peru, Rumunija, Rusija, Južna Afrika, Velika Britanija...

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

Delegacija SJK putuje u Poljsku na komemoraciju 75. godišnjice ustanka u Varšavskom getu

19. april 2018.

Varšava – Predsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa Ronald S. Lauder govorio je na zvaničnoj državnoj ceremoniji Poljske koja je organizovana u znak obilježavanja 75. godišnjice ustanka u Varšavskom getu ispred spomenika Herojima geta, nakon obraćanja predsjednika Poljske Andrzeja Duda. U svom obraćanju, Lauder je pozvao i Poljake i Jevreje da upamte „našu zajedničku istoriju, naše prijateljstvo, naše zajedničke veze i istinu,“ i da „sada ostanu zajedno kako bi bili sigurni da naša djeca i unuci nikada neće doživjeti užase koji su se desili upravo ovdje, prije 75 godina.“ U svom obraćanju, predsjednik Poljske Duda opisao je događaj iz aprila 1943. kao „ustanak ljudi koji su odlučili da sačuvaju svoj ponos... Da li su mislili da bi mogli postati heroji ... sigurno da nijesu mislili o tome... Danas smo svi mi ponosni na njihovu herojsku odlučnost... Nestali su dostojanstva radi, za slobodu ali isto tako i za Poljsku jer su bili građani Poljske... Poljaci i Jevreji duboko brinu zbog jedne zajedničke istorijske istine.“

Lauder je bio na čelu delegacije koju su činili predstavnici 100 Jevrejskih zajednica iz svih dijelova svijeta, koja je ove nedjelje prisustvovala komemoraciji 75. godišnjice, kojoj se pridružio i Lesław Piszweski, predsjednik Federacije jevrejskih zajednica Poljske, vrhovni rabin Poljske r. Michael Schudrich, ambasador Izraela u Poljskoj Ana Azari i ostali uvaženi gosti.

Ova nevjerovatna slučajnost datuma ne može proći neprimijećeno. Danas smo ovdje da obilježimo 75. godišnjicu ustanka u Varšavskom getu, ali po jevrejskom kalendaru danas se navršava 70 godina od stvaranja moderne države Izrael,“

rekao je Lauder. „Vjerujem da je heroizam mladih hrabrih poljskih Jevreja koji su se digli protiv nacista inspirisao buduće mlade branioce Izraela koji su porazili mnoge... Postoji istorija snage i hrabrosti jevrejskog naroda koja prkosi brojnosti i nadmoćnosti, ponekad i stvarnosti... a to je bilo upravo ovdje u Varšavi, gdje je ispisano jedno od najvažnijih poglavlja istorije... Stojimo na savremenoj Masadi.“Lauder je takođe podsjetio na „drugo poglavlje velikog herojstva ispisanog u Varšavi“, samo godinu dana kasnije, kada su članovi poljskog Pokreta otpora ustali protiv njemačke vojske po naređenju Crvene armije. „Šta ova dva događaja imaju zajedničko? Oni pokazuju odlučnost i hrabrost poljskog naroda, bilo da su Jevreji ili katolici, da se odupru represiji. Podsjeća nas i na dugu istoriju saradnje između Jevreja i katolika u Poljskoj,“ rekao je Lauder.

U vezi sa sporom koji je nastao poslednjih mjeseci oko poljskog zakona o holokaustu, Lauder je rekao: „Mi slijedimo činjenice. Logori smrti suorganizovani, održavani i bili su pod upravom njemačkih SS trupa. Jevreji, hrišćani i drugi narodi su ubijani ovdje. Širom Evrope, i ovdje u Poljskoj, bilo je hrabrih ljudi, ne –Jevreja koji su reskirali svoje živote kako bi spasili jevrejske porodice. Bilo je i onih, širom Evrope i ovdje u Poljskoj, koji su izdali Jevreje i opljačkali njihovu imovinu. To su činjenice koje se ne mogu niti smiju osporavati.“

„Gospodine Predsjedniče, Vi i ja, i svi mi, moramo se fokusirati na sve ovo što nas povezuje: zajednička istorija, prijateljstvo, zajedničke veze i istina. Danas smo ovdje da se prisjetimo tih veza.“Svi Poljaci su se ovdje borili protiv nacista: Poljaci-Jevreji u ustanku u Varšavskom getu, a godinu dana kasnije, poljski katolici u Varšavskom ustanku 1944. To je posebna veza koja se nikada ne može prekinuti.

Nacisti su otišli prije 73 godine. Poraženi, uništeni, srušeni. Ali progon i progonitelji nijesu otišli. Potrebni smo danas jedni drugima, kao nikad ranije,“ dodao je Lauder. „Jevreji, katolici,

Poljaci, Amerikanci, svi slobodni ljudi, moraju ostati zajedno kako bi bili sigurni da naša djeca i unuci nikada neće saznati za istinske užase koji su se ovdje dogodili prije 75 godina.“Na komemoraciji, Lauder je razgovarao sa predsjednikom vlade Poljske Mateuzom Moravieckim i predsjednikom Dudom, koji je predsjednika SJK-a pozvao u predsjedničku palatu.

Duda je duboko zahvalan Lauderu za govor, posebno zbog osjećajnosti za patnju i heroizam Poljaka u Varšavskom ustanku 1944. Duda je izrazio duboko saosjećanje za patnju jevrejskog naroda kao i poštovanje prema herojstvu Jevreja i današnjih borbi sa kojima se suočava Izrael. Obje strane su posvećene jačanju saradnje čak u slučaju kada ostaju ozbiljana pitanja. Razgovori su održani u duhu prijateljstava gdje dva prijatelja traže zajedničko rješenje za teška i izazovna pitanja.

EJC EVROPSKI JEVREJSKI KONGRES

Počasno izraelsko državljanstvo dodijeljeno italijanskom biciklističkom šampionu koji je spašavao Jevreje

03. maj 2018.

Gino Bartali je već jednom osvoio Tour de France i dva puta Giro d' Italia kada je započeo sa najdramatičnijom vožnjom u svom životu.

Bartali, italijanski biciklista, odrastao je u jednom selu u Toskani. Prvenstva koja je osvajao sredinom tridesetih godina prošlog vijeka su bila ponos nacije – i fašističke vlade Benita Mussolinija. Ali divljenje nije bilo uzajamno: Bartali je odbio zahtjev da osvojeni šampionat „Tour de France“ posveti diktatoru, te kasnije počinje da radi na podrivanju fašizma i spašavanju žrtava.

Početak 40-ih Bartali počinje tajno da radi kao kurir za Italijanski pokret otpora. Pod nadimkom „Čelični čovjek Toskane,“ neumorno i danonoćno trenira preko brda Toskane, kako bi dokumenta koja su bila sakrivena u kosturu bicikla, prenosio između baza Otpora.

Kada su nacisti okupirali sjeverni i centralni dio Italije 1943, Bartali je počeo da prenosi lažna dokumenta za italijanske Jevreje. Za doprinos spašavanju Jevreja, dodijeljena mu je medalja „Pravednik među narodima“ u Jad Vašemu, Memorijalnom muzeju holokausta u Izraelu, 2013. U srijedu, na ceremoniji koja je organizovana u muzeju, posthumno mu je dodijeljeno počasno državljanstvo Izraela.

„Bio je jedinstven jer je tim pedalama pobjeđivao na mnogim takmičenjima, a jedna od pobjeda je bila posebno lijepa, najbogatija, hrabrija od svih,“ rekao je na ceremony italijanski ambasador u Izraelu Nj.E. Gianluigi Benedetti. „Najveća pobjeda koju je Gino Bartali donio kući je bila ona protivu zla.“ Ceremonija dodjele državljanstva je bila dio biciklističke trke „Giro d’Italia“, jedne od tri Grand trke, pored Tour de France i Vuelta de Espana. Giro d’Italija se uglavnom održava u Italiji, ali je ove godine, trka koja se inače održava u tri etape, startovala u Izraelu. Prva etapa trke će biti posvećena sjećanju na Bartaliju.

Direktor Memorijalnog centra „Jad Vašem“ Avner Shalev i Gioia Bartali, unuka pokojnog Gina Bartalija, na ceremoniji dodjele počasnog državljanstva Izraela Bartaliju (Yad Vašem)

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

Saopštenje

11.maj 2018.

Grčka jevrejska zajednica održava „tihi protest“ nakon ponovljenih antisemitskih postupaka Svjetski jevrejski kongres poziva ljude širom svijeta da podrže grčke Jevreje: „U Grčkoj nema mjesta za antisemitizam“

Nju Jork – Svjetski jevrejski kongres podržao je Jevrejsku zajednicu u Atini u osudi ponovljenih antisemitskih napada i inicirao održavanje mirnog protesta u nedjelju, na mjestu gdje je nedavno oskrnavljeno jevrejsko groblje, uz prisustvo vladinih zvaničnika i drugih javnih ličnosti. Na protestu će biti i predstavnici SJK-a, uz podršku lokalne članice SJK-a, Centralnog odbora jevrejskih zajednica u Grčkoj. Istovremeno, pokrenuta je i kampanja na društvenim mrežama u cilju podizanja svijesti o antisemitskim pojavama u Grčkoj, kojom se poziva ljudi širom svijeta da daju podršku.

„Svjetski jevrejski kongres je zgrožen odvratnim i kukavičkim aktom skrnavljenja jevrejske imovine i staje čvrsto uz lokalnu Jevrejsku zajednicu u pozivanju pojedinaca, organizacija i javnih ličnosti da se uključe na bilo koji način kako bi pokazali da u Grčkoj nema mjesta za antisemitizam,“ rekao je izvršni direktor SJK-a Robert Singer. „Neprihvatljivo je da su u Grčkoj i danas prisutni antisemitski stereotipi. Ne možemo stajati po strani dok se mržnja nesmetano nastavlja.“

„Grčka je nekada bila dom jake i uticajne Jevrejske zajednice, koja je više nego desetkovana za vrijeme holokausta. Postojeća Zajednica je mala ali vrijedna, ali nažalost, pojave antisemitizma nijesu joj strane. Svaki građanin Grčke zaslužuje potpunu zaštitu svoje vlade. Zahvalni smo gradonačelniku Atine Giorgisu

Kaminisu jer je javno osudio ovaj antisemitski akt, i pozivamo ostale političare i vlasti da slijede njegov primjer," rekao je Singer.

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

Saopštenje

15. maj 2018.

Predsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa Ronald S. Lauder žali žrtve stradale u neredimagraničnog pojasa Gaze, u krvoproliću za koje je, smatra, u potpunosti odgovoran Hamas.

New Jork – Reagujući na nedavne demostarcije koje su se desile u graničnom pojasu Gaze i Izraela, predsjednik SJK Ronald S. Lauder je rekao: „SJK iskreno žali za civilima koji su besmisleno izgubili živote u nasilju u graničnom pojasu između Izraela i Gaze, za koje je u potpunosti odgovoran Hamas.

„Hamas je teroristička organizacija koja je oduzela pravo Palestincima na miran protest, dovodeći tako do krvoprolića i nesreće ljude za čiju dobrobit tvrde da su odgovorni.”

„Šireći mržnju prema Izraelcima, izazivajući masovno nasilje na granici, Hamas je prouzrokovao stradanje nevinih ljudi. Ujedno, organizovao je i teroriste da izvrše djela samoubilačkog nasilja protiv Izraela. Grupa je poznata po ciničnoj upotrebi sopstvenog naroda, uključujući i djecu, za živi štit.”

„Izrael ima pravo kao i sve suverene nacije, da brani svoje granice od napada i infiltracije, kao i da zaštiti svoje građane.”

„Od ključnog je značaja da se prepozna činjenica da Hamas kontroliše i predvodi nasilje, ugrožavajući na taj način živote desetina hiljada svojih sugrađana tako što ih gura prema

granici pravo u vatru.”

„Pozivamo međunarodnu zajednicu da pozove na mir i da pronađe način da se tačne činjenice ove situacije prenesu širom svijeta.”

Čovjek napadnut u Berlinu zbog kipe na glavi je Arap iz Izraela

18. maj 2018.

Kancelarka Merkel osuđuje incident, kaže da je ugled države doveden u pitanje i dodaje „takvi antisemitski postupci se moraju pobijediti“

Adam Armus, desno, Arap iz Izraela koji živi u Njemačkoj, daje intervju dopisnici iz Evrope, Antoniji Jamin, Berlin 18.april 2018.

Izraelac koji je pretučen u antisemitskom napadu dok je na glavi imao tradicionalnu jevrejsku kipu, kako je saopšteno u Berlinu na njemačkoj TV u srijedu veče nije Jevrej, već neko ko je želio da sazna da li je bezbjedno šetati ulicama obučen kao Jevrej.

„Ja nijesam Jevrej, jesam Izraelac i odrastao sam u Izraelu u arapskoj porodici,” rekao je Adam Armush 21, za televiziju Deutsche Welle. „Za mene je bio izazov da izađem na ulicu sa kipom na glavi.”

Ispričao je da je snimio napad na njega i još jednog čovjeka kao dokaz „za policiju i za njemački narod pa čak i za svijet da se vidi kako je ovih dana teško kao Jevrej šetati ulicama Berlina.“ Njemačka kancelarka Angela Merkel je osudila napad. „Ovo je užasan incident i mi moramo reagovati,“ rekla je. „Takvi antisemitski potupci se moraju pobijediti, ugled naše države je doveden u pitanje“.

Ministarka pravde Katarina Barley je osudila incident kao „sramotu“ za njemačku demokratiju nakon što je kratak video snimak objavljen na vijestima.

Neprihvatljivo je da su Jevreji u Njemačkoj napadnuti na otvorenom u sred Berlina,“ napisala je Barley na Tviteru.

Ministar inostranih poslova Heiko Mass rekao je da je Njemačka „odgovorna da zaštiti živote Jevreja“ posle više od 70 godina od završetka holokausta u kome su nacisti ubili 6 miliona Jevreja.

Dvojici muškaraca u ranim dvadesetim godinama, sa kipama na glavama, prišla su tri muškarca u Helmholtzplatz, javnom parku u okrugu Prenzlauer Berga, glavnog grada, od kojih je najmanje jedan govorio arapski i za kojeg se zna da je musliman.

Armuš je snimio jednog od njih dok ga je udarao kaišem uzvikujući, „Jahudi“ ili „Jevrej“ na arapskom, prije nego što ga je prolaznik zaustavio.

Video koji je nakon toga prikazan pokazuje Adama sa modricom na grudima.

U intervju, Armus je rekao da mu je izgledalo da napadač ima „sirijski dijalekat“.

„Veoma sam tužan ali u isto vrijeme sam i srećan jer smo uspjeli da postignemo nešto sa video snimkom,“ rekao je na tečnom njemačkom jeziku.

„Malo sam uplašen i razočaran,“ rekao je, i dodao je da će ipak nastaviti da nosi kipu u Berlinu.

„Nadam se da će policija uskoro uspjati da pronađe napadače – policija je odmah reagovala.“

Izraelska Kan nacionalna TV je napravila inter-

vju sa Armušom na hebrejskom jeziku u blizini njegove kuće u Prenzlauer Bergu.

„To se desilo upravo ovdje, blizu moje kuće, dok sam bio na putu do željezničke stanice sa prijateljem,“ izjavio je Armuš. „Istina je da sam iznenađen sa ovim što mi se dogodilo. Još uvijek sam u šoku.“

„Izašli smo iz kuće, moj prijatelj i ja noseći kipe na glavama i odšetali ulicom. Nijesmo razgovarali sa drugim ljudima. Tri muškarca su se pojavila“ pokazao je prema mjestu na ulici, i počeli da nam dobacuje odatle. Mi nismo pričali, nismo im odgovarali. Pošto su nastavili sa psovka, moj prijatelj ih je zamolio da prestanu, što ih je razljutilo. Jedan od njih je potrčao prema meni, pa sam odmah osjetio da je to bilo važno za film, jer sam znao da ga ne možemo uhvatiti prije dolaska policije. Želio sam da pružim policiji neki dokaz kako bi mogla nastaviti.“

Nekoliko incidenata koji su se nedavno desili u Njemačkoj upozoravaju o mogućem oživljavanju antisemitizma, kako od strane krajnje desnice tako i od velikog priliva pretežno muslimanskih azilanata od 2015.

Merkel je imenovala komesara za borbu protiv antisemitizma u okviru njene nove koalicione vlade formirane prošlog mjeseca.

Prema Jevrejskom forumu za demokratiju i protiv antisemitizma, koji su objavili vijest o incidentu u utorak, berlinska policija je pokrenula istragu.

„Neprihvatljivo je vidjeti napad na mladog Jevreja na ulici koja se nalazi u dobro pozicioniranom dijelu Prenzlauer Berg oblasti, u Berlinu jer je prepoznat kao Jevrej,“ izjavio je Levi Solomon, ispred grupe: „Ovo pokazuje da Jevreji ovdje nijesu sigurni.“

EJC

Zajednica etiopskih Jevreja u Izraelu odala počast sunarodnicima stradalim na putu za Jerusalim

Evakuacija 8000 etiopskih Jevreja iz Sudana 1984.
Etiopljani su bili zarobljeni u građanskom rartu

U još jednoj tajnoj operaciji, tokom 35 uzas-
topnih letova 24. i 25. maja, 1991. Izraelci su
doveli 14 000 Jevreja iz Etiopije u Izrael. Avioni
su bili pretrpani, ljudi uplašeni, ali to je bio na-
jbrži a ujedno i sigurniji put od onog kroz pus-
tinju koji je trajao nedjeljama, mjesecima pa
čak i godinama.

Nemajući drugog izbora, mnogi su ostali zauvi-
jek zarobljeni u pustinji. Sanjali su da će jednog
dana vidjeti Jerusalim, ali za 4000 Jevreja iz
Etiopije, stradalih usled bolesti, gladi i fizičkih
napada, taj san se nikada nije ostvario.

U obraćanjima na planini Hercl u subotu, na
komemoraciji etiopskim Jevrejima koji su
stradali na putu za Jerusalim, predsjednik Iz-
raela Ruven Rivlin i premijer Benjamin Netan-
jahu su naglasili posebnu vezu koju su imali sa

ovim gradom.

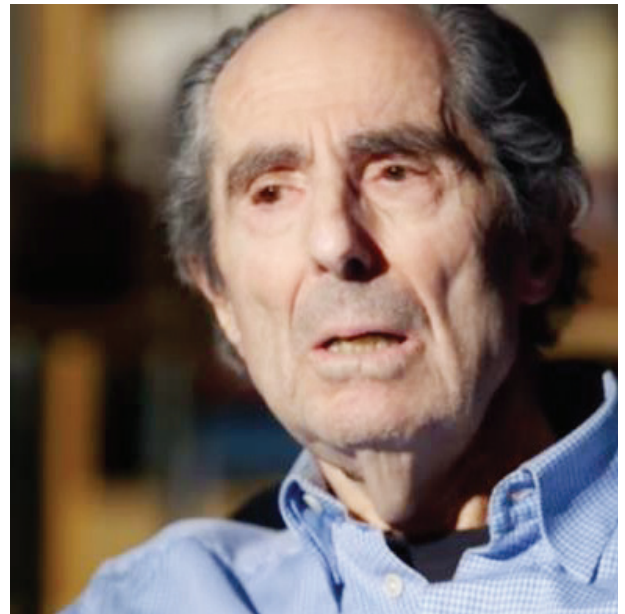
Pohvalivši hrabrost i ubjeđenje etiopskih Je-
vreja, koji su često morali čekati godinama da
izađu iz Etiopije napornim putovanjem koje je
trajalo nedjeljama i mjesecima preko Sudana,
Netanjahu je rekao da je prvo nekolicina krenu-
la u ostvarenje sna, zatim je uslijedila bujica,
što predstavlja uzbudljivo i značajno poglavlje
u sagi Jevreja na njihovom povratku u drevnu
domovinu.

U natpisu na jednom grobu: „Moje tijelo leži
ovdje, ali je moje srce u Jerusalimu,“ po riječi-
ma Netanjahua, sažeta je dirljiva priča svih
onih koji su na putu za Izrael zaspali vječnim
snom u pustinji.

EJK, EVROPSKI JEVREJSKI KONGRES

Poznati američko - jevrejski pisac Filip Rot umro u 85. godini

24. maj 2018.

Filip Rot

Svijet umjetnosti i književnosti odao je počast plodnom američkom autoru Filipu Rotu, nakon što je preminuo prošle nedjelje u svom domu okružen porodicom i prijateljima u 85. godini.

Autor klasičnih romana, kao što su; „Američka pastoralna“, „Ljudska mrlja“, Portnojeva boljka“, koristi svoje knjige kako bi istražio aspekt svog identiteta, uključujući jevrejsko naslijeđe, ponekad uznemirujući jevrejske čitaoce svojim ciničnim izgledom.

Rotov uticaj na američku književnost počinje 60-ih godina prošlog vijeka, kada počinje da preispituje stavove i predrasude sa kolegama Jevrejima, Sol Belou i Bernarom Malmudinom. Počasni profesor Erik Hmberger sa Univerziteta u Istočnoj Angliji kaže da je Rot „oduševljen svakom nijansom i absurdom ali je bez sumnje njegov duhovni senzibilitet bio bez pobožnosti i poštovanja.”

Rot je dobio brojne nagrade tokom svoje zavidne karijere, uključujući i Pulicerovu nagradu za „Američku pastoralu“, ali nije dobio Nobelovu nagradu. Nastavio je da objavljuje knjige do kasnih 70-ih, što ga je održavalo u formi, često stojeći dok je radio. Jedanput je rekao da hodao po pola milje za svaku napisanu stranicu.

Njegova prva zbirka kratkih priča, „Zbogom Kolumbo“, objavljena 1959, govori o srednjoj klasi američkih Jevreja uhvaćenih između modernog i tradicije, baveći se temama kao što su: asimilacija i biti drugačiji. Za ovu zbirku je dobio Nacionalna nagradu, ali je bio optužen za antisemitizam, sa etiketom „samo-mržećeg Jevreja”.

Ponovo je pokrenuo jevrejsku ljutnju 1969. „Portnojevom žalbom“, njegov prijatelj i izdavač Aaron Ascher prisjeća se; „Napadi su bili užasni, posebno od Jevreja,” i dodaje: „To ga je činilo strašno ljutim i razočaranim, tako da se zatvarao, što mu je možda i bilo dobro. Prepre-

ke velikom uspjehu su ga promijenile i napravile boljim piscem. Bez toga bio bi drugačiji.”

STVARALAŠTVO

RABINI SA PODRUČJA BALKANA

DR MORIC LEVI, NADRABIN SARAJEVSKI

Rođen 27. februara 1878. godine u Sarajevu, dr Moric Levi je odrastao u veoma pobožnoj porodici koja ga je vaspitala u tom duhu. Još kao dječak, pohađao je meldar (jevrejska osnovna škola), a nakon završetka nastavio je učenje u višoj školi koja se zvala „la alaha“. U školi u kojoj se učila Biblija i Talmud, učitelji su mu bili: Rav ham Avram Abinun, Avram J. Romano, Ješua Salom i drugi rabini.

Kako je vidio da je jedini izlaz iz učmale patrijahalne sredine i fatalističkog drijemeža u koji je bila utonula, novo saznanje i obrazovanje, upisao se u gimnaziju. Pošto mu je učenje išlo vrlo lako, sve razrede zajedno sa maturom položio je privatno za dvije godine. Poseban dar je imao za učenje stranih jezika. Pored grčkog, latinskog i njemačkog jezika, učio je i turski, arapski, francuski i hebrejski.

Dok je još bio dijete, umire mu otac pa je pored svog školovanja morao da se brine za izdržavanje svoje bolesne i siromašne majke.

Teološki fakultet u Beču upisuje 1901. godine a istovremeno i Filozofski fakultet. Doktorirao je 1906. godine na Filozofskom fakultetu, a na Teološkom fakultetu diplomu je stekao 1907. godine.

Boravak u Beču posebno je uticao na razvoj njegove ličnosti kao i na ukupan život. Znanje stiče ne samo iz jevrejske nauke, istorije i filozofije, negi i iz svjetske. Logičan i principijelan, znanje crpi iz izvora, te time gradi temeljno poznavanje pojava i stvari u istoriji kulture

i nauke. Univerzitetski profesori zapažaju njegovu posebnost pa mu prilaze sa posebnom pažnjom kako bi doprinijeli razvoju njegovog očiglednog talenta.

Na Filozofskom fakultetu predaje mu poznati orijentalista David Hajnrih Miler, a na Teološkom fakultetu, profesori su mu; Švara, Fridman, Bihler i drugi.

Tokom studija u Beču izdržavao se iz zadužbine pokojnog Daniela Saloma, sarajevskog dobrotvora.

U Beču, centru kulturnog, umjetničkog i naučnog života svjetskog jevrejstva, gdje je društveni život bio razgranat i dinamičan, sa nekoloko svojih drugova Sefarda iz drugih balkanskih zemalja osniva akademsko društvo sefardskih Jevreja „Esperansa“ („Nada“), u kome su se okupili sefardski studenti iz Rumunije, Bugarske, Srbije, Grčke, Turske i oni koji su živjeli unutar bivše Austrijske carevine. Osnova za okupljanje studenata iz zemalja sa raznorodnim jezicima bio je španski jezik (ladino), jezik kojim su se svi služili. Smatrali su da je došao trenutak da Sefardi u novim istorijskim promjenama treba da nađu svoje mjesto i napuste dotadašnju inertnost koja je vjekovima pothranjivana materijalno teškim uslovima, naročito orijentalnim fatalizmom. Trebalo se aktivirati i nastaviti slavnu tradiciju svojih predaka iz Španije, koji su svijetu dali velike i učene ljude, ljekare, filozofe, naučnike. Članovi „Esperanse“ su se još kao studenti spremali za aktivan rukovodeći rad u svojim zemljama pa su se neki nakon povratka kući afirmisali u javnom, kulturnom i političkom životu.

Bečki period u njegovom životu je značajan i po poznanstvu i saradnji sa Anhelom Pulidom, profesorom na univerzitetu u Salamanki, akademikom i poznatim javnim radnikom i publicistom, autorom više djela i članaka u kojima traži da se Jevrejima Sefardima omogući povratak u Španiju. I nakon povratka u Sarajevo, dr Moric Levi će ostati u prijateljskim vezama sa Pu-

lidom, odakle mu šalje podatke o jeziku, folkloru, pjesmama sefardskih jevreja iz Bosne.

Dr Moric Levi se po završetku studija vraća u Sarajevo gdje ga Jevrejska sefardska opština angažuje za svog rabina. Iako je u to vrijeme u Sarajevu bilo više rabina, među njima Moric Levi je bio prvi akademski diplomirani i osposobljeni rabin. Za nadrabina je izabran 1916. i na toj dužnosti će ostati 24 godine, od 1916 do pogibije 1941.

Sarajevska Sefardska opština i njeni vjernici su njegovim dolaskom mnogo dobili. Svestrano, pun znanja stupa u centar javnog života unoseći moderan i napredan duh, kao i reforme koje su odgovarale savremenom životu. Naglašava potrebu školovanja jevrejske omladine, a u isto vrijeme zahtijeva od Jevreja da izađu iz svog zatvorenog kruga, da se povezuju i približavaju sa svojim susjedima nejevrejima, pa dijele teret sa sugrađanima i da snose odgovornost za svoj posao i djelovanje. Pored dužnosti rabina i nadrabina, dr Moric Levi je bio i stalni profesor vjeronauke u sarajevskim gimnazijama i drugim srednjim školama. U istoriji prve klasične gimnazije u Sarajevu stoji podatak: „Dr Moric Levi počeo je predavati vjeronauku za Jevreje sefardskoga obreda od godine 1907.“ Na predavanjima koja su bila moderna i zanimljiva, posebnu pažnju je posvećivao izučavanju hebrejskog jezika, istorije i kulture. Psalmi, Hajne, Mendelson, Juda Halevi, Majmonides, Spinoza, Buber, su neke teme koje je davao za referate iz oblasti hasidizma boljim učenicima. Pored toga što je bio rabin, nadrabin i profesor, dr Moric Levi je bio aktivan u svim društvenim, karitativnim i političkim ustanovama. Garancija za uspjeh pokrenutih akcija bio je njegov ugled i popularnost. Bio je i neumorni borac za političke slobode. U vrijeme aneksije Bosne i Hercegovine 1908. ministar za Bosnu grof Štefan Burijan nagovijestio je izborni sistem za Bosnu po kome bi Jevreji bili isključeni iz aktivnog i pasivnog prava glasa na izborima za Sabor. Jevreji su povelili borbu protiv ovog ata-

ka na njih. U toj borbi posebnu ulogu je imao dr Moric Levi. Napisao je članak u „Sarajevo Tagblatt“, gdje je naglasio da nagoviješteni izborni zakon znači oduzimanje građanskih i političkih prava bosanskim Jevrejima. To je bio razlog da se pošalje delegacija u Beč u kojoj je bio i dr Levi, što je rezultiralo uspjehom, bosanski Jevreji su dobili jedno mjesto stanog civilnog člana u Saboru i mogućnost da izaberu još jednog iz svoje sredine po koncesionalnom ključu. To drugo mjesto je trebalo da pripadne nadrabinu, a pošto rabin dr Levi tada još nije bio nadrabin, ovo mjesto ostaje upražnjeno. Poslije atentata na sarajveskog prestolonasljednika 1914. Sabor se više nije ni sastajao pa je tako i ovo mjesto namijenjeno dr Leviju nije popunilo.

U Savezu Jevrejskih opština u Beogradu niče ideja o osnivanju jevrejskog teološkog seminara – ustanove za osposobljavanje mlađeg i modernog sveštenečkog kadra. Kako su stariji vjeroučitelji, iako su imali zasluge za svoj rad, djelimično pomrli, a preostali nijesu išli u korak s vremenom, trebalo je vršiti zamjenu starijeg kadra i obnavljati ga mlađim i savremenim. Tako je 1923. godine donijeta odluka da se obrazuje Srednji teološki seminar u Sarajevu, zbog odgovarajućih uslova. Sarajevo je imalo najstariju jevrejsku opštinu u Jugoslaviji, koja je bila velika i poznata po staroj jevrejskoj tradiciji i još je posjedovala i veliku biblioteku sa jevrejskim knjigama. Bilo je i više sinagoga i rabina, tamo je odavno postajal škola za pripremu kadra hazana, kao i škola za učenje hebrejskog jezika „Safa Berura“. Sarajevo je imalo i dvije opštine, Sefardsku i Aškenasku, i dva nadrabina i prostorije podesne za smještaj škole.

Dr Moric Levi je napravio program za Teološki seminar koji je Glavni odbor Saveza prihvatio i odobrio. Ime seminara na hebrejskom jeziku je glasilo: „Musadi ivri teoli tikuni“, ili na srpskohrvatskom jeziku: Srednji teološki seminar sa jedištem u Sarajevu.

Školske 1928/29. godine otvoren je Srednji teološki seminar u Sarajevu. Za rektora seminara postavljen je dr Moric Levi, sarajevski nadrabin. Stvarani su uslovi da Zavod stekne što bolju reputaciju i što ljpu tradiciju. Pored dr Morica Levija, nadrabina, u Zavodu su predavali i dr Hinko Urbah, nadrabin, profesor Avram Papo za njemački jezik, profesor Jakob Maestro za hebrejski jezik i književnost, profesor Suzin za muziku, profesor Poljanec za srpskohrvatski jezik, profesor Popović za svjetsku istoriju.

Svrha Seminaraje bila, kako je to određeno Statutom, „Odgoj kvalifikovanog i u jevrejskoj nauci dovoljno spremnog sveštenečkog podmladka: rabina, zamjenika rabina, vjeroučitelja, hazana u interesu vjerskog prosvjetnog napretkajevrejstva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.“ Školovanje je trajalo 4 godine nakon čega se polagala matura, koja se sastojala iz pismenog i usmenog dijela.

Samo dvije generacije su uspjele da završe Zavod. Treća generacija, koja se upisala školske 1937/38. godine, nije uspjela da ga završi. Uslijedila je tragedija Jevreja koja je onemogućila dalji rad Zavoda.

Oni malobrojniji preživjeli iz prve dvije generacije, nastavili su sa svojim školovanjem, a sticanjem zavidnih položaja, potvrđen je ugled i vrijednost. Među njima, svojom sposobnošću posebno su se istakli u svijetu: dr Salamon Gaon, glavni rabin iz Londona i Komenvelta, Eliezer Abinun, rabin španske i portugalske opštine u Londonu, Rabi Kasorla, rabin Sen Lazare Sefardi, vjerske opštine u Parizu, dr Asaria Cvi Helfgot, bivši rabin u Frankfurtu, potom profesor u Tel Avivu, dr Emanuel Bulc, glavni rabin u Luksemburgu, dr Moric Levi, rabin u Ženevi, Abraham Altarac, kantor u Nju Jorku. Neki od njih su bili nastavnici u Izraelu: Lezo Abinun, Moric Romano, Jakob Maestro, Isak Papo i Cadik Danon u Beogradu.

Dokaz da je seminar bio poznat i van granica

države, dokaz je i dolazak u Sarajevo Mangusta Sanvatu iz Adis Abebe (Abisinija). Filijala Svjetske organizacije „Agudat Jisrael“ koja je smještala siromašnu jevrejsku djecu po cilom svijetu, poslala je Mangusta u Evropu. Kada je došao u sarajevo znao je samo hebrejski jezik. Valjanost Zavoda i njegovih predavača, najbolje opisuje citat iz zapisnika IV sjednice Glavnog odbora saveza jevrejskih vjeroispovjednih opština u Beogradu od 14. februara 1937. godine. Dr David Albala piše u izvještaju o svojoj posjeti Zavodu: „Ono što sam vidio u Zavodu vrlo me oduševilo. Nastavnici dr Moric Levi, dr Urbah, Jakob Maestro tumačili su svoja predavanja onako kako sam ja to zamišljao da se radi u hederu ili ješivi. Predavanja nastavnika, ispitivanja i odgovori polaznika odvijali su se samo na hebrejskom jeziku. Nastavnici su zaista postigli onaj uspjeh koji smo od njih očekivali.“ Dr Moric Levi je prvi na ovim prostorima počeo da piše i bavi se modernom naučnom metodom. Napisao je bezbroj članaka u svim jevrejskim novinama, zbornicima, spomenicama, kalendarima i zemlji i van nje. Bio je hroničar svih događanja vremena u kome je živio. Kritički se osvrtao na sva dešavanja, tako da njegove analize odišu pronicljivošću i sigurnošću rezonovanja.

Objavio je nekoliko studija, a najvrednije među njima su: „David Pardo“, „Fragmenti iz života Sefarda“, „Rav Danon i Ruždi-šaša“, priredio je: „Spomenica o Majmonidesu“, napisao je knjigu *Die Sephardim in Bosnien*, askupio je i veliku zbirku sefardskih romansi i poslovice.. *Die Sephardim in Bosnien* predstavlja prvi otbiljan i dokumentovan rad o osnivanju i razvoju jevrejske zajednice u Bosni. Knjiga je štampana u Sarajevu 1911. godine u štampariji Danijela Kajona. Ima 127 strana sa slikama. Savez jevrejskih opština u Beogradu je izdao 1969. godine prevod pod naslovom *Sefardi u Bosni*. Knjiga govori o osnivanju i razvoju Jevrejske zajednice u Bosni i odličan je izvor podataka o prošlosti Jevreja na ovom prostoru. Knjiga prati događaje i prilike u Jevrejskoj opštini kroz pe-

riod od 200 godina: osnivanje opštine, rabine, kulturni, politički i pravni položaj Jevreja, odnos Jevreja prema vlasti za vrijeme Turaka, te podatke o jevrejskim lekarima i apotekama. Malo je poznato da je dr Moric Levi preveo sa francuskog jezika na španski Molijerove Skapenove podvale i Uobraženog bolesnika. Priredio je i sistematski sredio zbirku od 400 sefardskih poslovice i mnogo sefardskih narodnih pjesama i romansi.

Nekoliko dana poslije ulaska Njemaca i ustaša u Sarajevo, nadržin dr Moric Levi je uhvaćen i odveden u Grac 1941. Sin Albert sa grupom naprednih Jevreja je noću odveden i strijeljan na Vracama, a supruga Rifka u logor Kruščicu, a potom u Lobor grad.

O pogibiji dr Levija postoje razne verzije. Po jednoj, ubijen je u Gracu, u nekom od tamnošnjih logora, druga u Aušvicu, zatim da su ga ustaše ubile u Jasenovcu. Međutim, po svjedočenju dr Jozefa Konfortija, sarajevskog lekara, najvjerovatnije je odveden preko Save u Gradinu gdje je likvidiran zajedno sa suprugom.

Funkcije koje je dr Moric Levi obavljao:

1. Nadržin Jevrejske sefardske opštine u Sarajevu,
2. Stalni profesor vjeronauke u svim sarajevskim srednjim školama,
3. Rektor Srednjeg teološkog seminara u Sarajevu,
4. Potpredsjednik Saveza cionista u Kraljevini SHS,
5. Član uprave Saveza rabina Jugoslavije
6. Član Glavnog odbora Saveza Jevrejskih opština u Beogradu,
7. Član Izvršnog odbora „La Benevolencija“ do svoje pogibije,
8. Predsjednik akcije za ogradu Velikog sefardskog groblja u Sarajevu,
9. Predsjednik akcije za gradnju Velike sinagoge u Sarajevu,

10. Saradnik svih jevrejskih publikacija u zemlji i nekih van zemlje,
11. Publicista i javni radnik, hroničar,
12. Član Bet Dina,
13. Osnivač Akademskog društva „Esperansa“ u Beču i njen predsjednik.

Hedi Lamar: Pritajena Jevrejka, skrivena naučnica

Hedi Lamar je rođena u Beču, 9. novembra 1914, a pravo ime joj je bilo Hedwig Eva Maria Kiesler.

Dolazi iz ugledne bečke jevrejske porodice: otac Emil Kiesler je bio direktor banke, a majka Gertrud Lichtwitz - pijanistkinja. Odrasla je u liberalnom okruženju, svesna svog jevrejskog porekla ali su roditelji bili asimilovani u austrijsko društvo. Njena majka se u jednom momentu i konvertovala u rimokatoličku veru. Hedi je bila nemirnog duha, samostalna i prgava, a njen individualizam je sokolio otac Emil koga je obožavala. Uskoro ulazi u svet glume: proslavio ju je čuveni čehoslovački film "Ekstaza" iz 1933., (poznat i po tome što je u njemu igrao hrvatski glumac Zvonimir Rogoz). Erotske scene bile su do tada neviđeni na velikom platnu, a kadrovi u kojima Hedi gola trči kroz šumu su prvi obnaženi momenti u istoriji filma.

Hedi Lamer

Lamar se ubrzo udaje za bogatog bečkog industrijalca Frica Mandla (koji je po ocu bio Jevrejin, ali ga to na žalost nije sprečavalo da bude fašista i da se druži sa Musolinijem i Hitlerom).

Fric je bio veoma konzervativan, zabranjuje joj da snima nove filmove a njegova fabrika oružja sarađuje sa nacističkom partijom zbog čega je Hedi veoma uznemirena.

Već 1937. ona beži i iz zemlje i od svoga supruga u Pariz, a odatle u London. Louis B. Mayer otkriva lepu glumicu i daje joj ugovor za MGM. U Ameriku se useljava i ostavlja svoj jevrejski identitet iza sebe, u želji da pokuša da zaboravi ono što se u tim trenucima događa u Evropi. Ipak, njena majka Gertruda (koja će emigrirati ubrzo, uz pomoć kćerke) na svojim useljeničkim papirima upisuje da je Jevrejka.

Pored nezaboravne lepote i uloga u filmovima kao što su "Alžir" i "Samson i Dalila", Hedi je imala i drugu stranu ličnosti koja nije imala previše dodirnih tačaka sa holivudskim glamurom... Naime, ona je bila je inovatorka u području bežičnih komunikacija.

Kao fanatična protivnica nacizma, prijavila je 1942. patent upravljanja torpeda izmjenjivim frekvencijama koje bi stoga tada bilo nemoguće omestati (US-Patent Nr. 2,292,387).

Upravo njena ideja bila je tajni komunikacijski metod - onaj koji bi mogao navoditi torpeda koristeći tehnologiju pod nazivom "Učestalo skakanje (s frekvencije na frekvenciju)" - tako da se signal ne može biti prisluškivan.

Hedin život zaista ima elemente holivudskog scenarija – na istraživački rad ju je inspirisao otac još u ranom detinjstvu a opremu joj je poklonio milijarder i inovator Hauard Hjuz sa kojim je bila u kratkotrajnoj vezi a kasnije u dugotrajnom prijateljstvu. Ona je bila super-zvezda danju a noću se bavila sličnim stvarima koje su interesovale Teslu ili Edisona.

Hedina deca danas svedoče kako je izumiteljstvo za nju zapravo značilo i beg od industrije gde su je gledali i ocenjivali isključivo kroz izgled.

Ideja za kontrolu torpeda je patentirana 1940. godine, kada se njemačke podmornice su ostavljale pustoš na Atlantiku torpedirajući brodove. Pored poznanstva sa Hjuzom dve su je neki događaji odredili kao naučnicu: u vreme dok je bila u braku sa Fritzom Mendla ona se pravila glupom lepoticom a zapravo je upijajući njegova znanja i ideje o tajnim sustavima naoružanja. Kažu da je u noći kad je od njega pobegla za Pariz sa sobom ponela i neke nacrtice iz njegove fabrike. Partner u izumiteljstvu joj je bio Džordž Antejl, pijanista i avangardni kompozitor. Njegov umetnički rad im je dao ideju koju su razvili: ako klaviri mogu biti sinhronizovani i skakati iz jedne note na drugu, zašto ne bi mogli radijski signali za upravljanje torpedima?

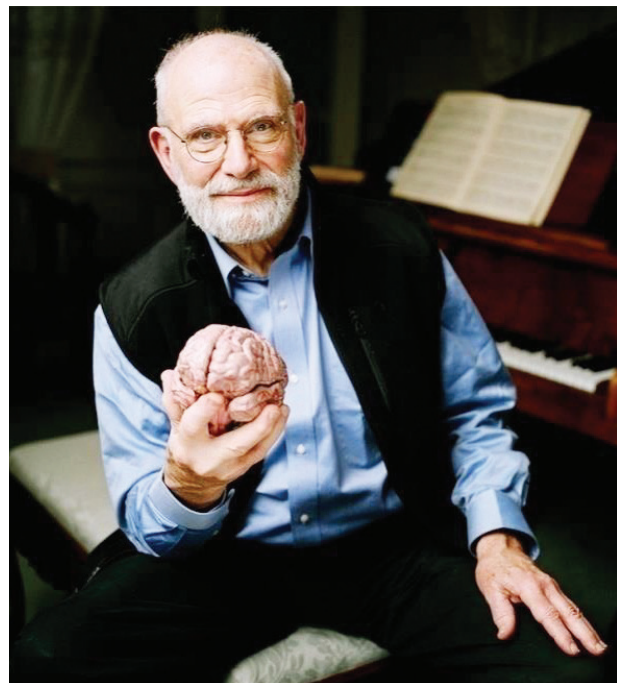
Vojska SAD nije iskoristila Hedin izum za vreme rata, ali se patent "tehnologije proširenog spektra", koji je nakon 10 godina počela da koristi američka moranarica, ubrzo proširio na čitavu vojsku. Nagli razvoj digitalnih komunikacija, bez patenta Hedi Lamar, ne bi bio moguć. Njen izum se uspešno primenjuje kod mobilnih telefona, faks aparata i svih bežičnih uređaja... Tek pred kraj života Hedi je dobila priznanje i zahvalnicu za svoj rad (koji je u njeno ime primio sin). Danas se smatra neospornom inovatorkom i pionirkom bežičnih komunikacija a međunarodni Dan pronalazača se slavi 9. novembra, na dan rođenja Hedi Lamar.

Živela je 86 godina, bila je majka troje dece, snimila je preko 30 filmova i imala je 7 brakova. Krajem prošle godine premijerno je prikazan dokumentarac Bombshell: The Hedy Lamarr Story rediteljke Aleksandre Din, i dobio je odlične kritike.

Priredila: Jelena Đurović,
potpredsjednica
Jevrejske zajednice Crne Gore

Dr Oliver Saks, neurolog

„Nema u meni mesta za ovaj strah, ili bilo koji strah, jer sam do vrha pun muzike. Čak i kada nije bila fizički prisutna, orkestar mojih mišića je svirao tihu muziku uma. Postao sam muzika.“ Radeći više od pola vijeka na istraživanju ljudskog uma, susretao sa raznim oboljenjima; gluvoćom, amnezijom, halucinacijama, starenjem, snovima. Čovjek koji je svoju dugogodišnju karijeru posvetio nauci, pred bolešću nije zastao niti je pustio da u njemu izazove strah, naukom se izborio i savladao ga. Veliki naučnik, ispunjen nevjerovatnom harizmom i duhom, smatra da je najbolji način upoznavanja sa raznim oboljenjima i problemima koji oni prouzrokuju kroz pojedinačne primjere iz prakse. Ovaj poznati i cjenjeni neurolog, psiholog, profesor, pisac, dok je radio na istraživanju ljudskog mozga, pisao je o neobičnim poremećajima svojih pacijenata, detaljno predstavljajući njihova iskustva, kao i pojedinosti o tome kako su se suočavali sa svojim bolestima. Teška iskustva velikog broja pacijenata dr Saks je prenio čitaocima te ih je na taj način upoznao sa svijetom neuroloških oboljenja.

Polazeći od Platonovog poimanja muzike; „Muzika je moralni zakon. Ona daje dušu univerzumu, krila umu, let mašti, šarm životu i svemu ostalom“ ili prosto jer je znao da muzika tješi, zabavlja, pospješuje, smiruje, pamti, koristio ju je kao terapiju u liječenju mnogih. Muzika je bila njegova vodilja kroz život, spona i harmonija duše i tijela. Dovoljno je reći da je istraživanjem utvrđeno da se uvidom u mozak ne može utvrditi da li je pripadao doktoru, profesor, seljaku, slikaru, fizičaru, ali sa velikom vjerovatnoćom može se pogoditi ako je pripadao muzičaru.

Svoje ogromno i vrijedno iskustvo dr Saks preporučio je u knjigu „Muzikofilija“. Neobične priče o muzičkim fenomenima koje je protkao sa puno ljubavi prema mozgovima i muzici podjednako, ispisane su na stranicama ove knjige. Pisao je da muzikoterapija može i na koji način da pokrene ljude koji pate od autizma, Parkinsonove ili Alchajmerove bolesti. Zapisao je da postoje i neki drugi ljudi, iako intelektualno zaostali, koji nakon prvog slušanja mogu u potpunosti da odsviraju složene kompozicije, kao i o onima koji nemaju nikakvu emotivnu reakciju na muziku. Nagrađen je brojnim nagradama, između ostalih i za izvanredan doprinos liječenju muzičkom terapijom i uticaj muzike na ljudski mozak i um 2006.

Teme njegovih istraživanja su bile, kako smo već rekli, gluvoća, amnezija, halucinacije, snovi, starenje... a nemjerljiva je i njegova zasluga da se Turetov ili Aspergerov sindrom, kao i neke druge bolesti demistifikuju i javnost upozna sa njima.

U knjizi koja je izdata 1985. pod nazivom „Čovjek koji je ženu zamijenio šeširom“, sabrao je i predstavio čitaocima brojne istorije bolesti njegovih pacijenata. Na osnovu ove knjige, Majkl Najman je komponovao istoimenu operu. Izuzetno poštovanje koje je Oliver Saks pružao i osjećao prema pacijentima sa neurološkim problemima, rijetko je čak i u strukama koje

rada sa tzv. normalnim osobama. Eto i razloga da knjige poštovanog neurologa postanu obavezni udžbenici studenata psihologije, medicine, socijalnog rada, defektologije, kao i priručnik svima onima koji pružaju zdravstvene usluge ili psihološku pomoć drugim ljudima.

Rođen je u Londonu, kao namlađe dijete u jevrejskoj porodici: otac Samuel Saks, Jevrej iz Litvanije, ljekar (umro u junu 1990.) majka Muriel Elsie Landau, bila jedna od prvih žena hirurga u Engleskoj (umrla 1972.). U široj porodici Olivera Saksa bilo puno naučnika, ljekara i posebno darovitih pojedinca, poput Jonatana Lynna, rođaka, koji je bio režiser i pisac, zatim Abba Eban, izraelski državnik, kao i dobitnik Nobelove nagrade Robert Auman.

Dr Oliver Saks je umro u Njujorku u 83. godini, 30. avgusta 2015. od posljedica uvealnog melanoma oka.

Priredila: **Ljiljana Vuković**

Mind or Heart?

Some friend asked me on the mind/heart issue. The Sages encourage us that the mind should rule and guide the heart. Then they tell us that “G d desires the heart.” Which is it?

Actually, there is one mind and two hearts. There is the outer heart, that part of us that just reacts to the world, forever chasing whatever looks good to it, running from whatever looks bad and barking at whatever looks like it should be attacked. Then there is the inner heart, where the fire of the soul burns in serene simplicity, waiting for us to fan its flames.

There is a gateway to the inner heart and its key is the mind. Without the mind, it is far too easy to fool yourself, to believe you are sincere and earnest when in truth all that leads you is a self-centered heart. All too often, we see how people justify the most unethical behavior by saying, “my heart told me this was right.” But

the heart to which they hearkened was the animal heart that barks in the forest. Often, it barks so loud, the inner heart cannot at all be heard. Which is why we need the mind: to sit and contemplate, to focus on the depth of what our inner heart is telling us, until its voice can be heard, amplified and crystal clear.

Of course, we have seen many stuck at the gate, unable to proceed forward, as though the gate itself became the goal. Rabbi Zev Wolf of Nikolaiev told it as a parable. He told of the king who at the height of a one crazy, drunken party, announced that on a certain day anyone of his kingdom could come and take whatever they wished of the royal treasure. Then, the next morning he was sober and couldn't believe what he had done. Fortunately for him, his wise advisers came up with a plan.

On the appointed day, the gates of the palace courtyard opened and the thousands who had camped out the night before poured in. Yet within a few seconds, they were dumb in their tracks. The most magnificent music they had ever heard wafted through the air while exotic birds flew overhead from one flowering tree to the next. The sights, the smells, and, most of all, the sound of the exquisite music that entered their ears, grabbed them as though they had been drugged and they could proceed no further.

None of them save one bright young man. He plugged his ears with cotton and walked back and forth filling his wheelbarrow with fortune. "Fools!" he cried. "This is only the courtyard! The real treasure that can acquire all this and much more lies beyond!"

The treasure of the palace, explained Reb Zev Wolf, that is the inner heart. The courtyard--that is the mind with all its games. Travel through the courtyard, but know your destination lies beyond...

Good luck!
Rabbi Ari Edelkopf

Ariyeh Edelkopf, rabin Jevrejske zajednice Crne Gore

Razum ili srce?

Jedan prijatelj me pitao šta mislim o umi i srcu. Mudraci nas uče da bi um trebao da vodi srce i da vlada njime. Govore nam da „Bog želi srce“.

Koje?

Zapravo, postoji jedan um i dva srca. Vanjsko srce, onaj dio nas koji reaguje na svijet, uvijek juri za onim što dobro izgleda, bježi od onoga što mu izgleda loše i reži na nešto što bi moglo napasti. Zatim, postoji i unutrašnje srce, tamo plamen duše spokojno gori, čekajući na nas da ga rasplamsamo.

Na unutrašnjem srcu stoji kapija čiji ključ je um. Bez uma lako je pogriješiti, lako povjerovati da ste iskreni i ozbiljni da je istina sve ono čemu vas vodi srce koje je u centru pažnje. Previše često vidimo kako ljudi opravdavaju najneetičnija ponašanja, govoreći, „srce mi je reklo da je ovo u redu.“ Ali srce koje su oni poslušali bilo je životinjsko srce koja laje u šumi. Često je lavež tako glasan da se unutrašnje srce ne može čuti.

Zato, um nam treba: da sjedemo i razmišljamo, da se fokusiramo na ono što nam unutrašnje srce iz dubine govori, sve dok njegov glas, pojačan i kristalno čist, ne dopre do nas.

Naravno, vidjeli smo mnoge zaglavljene na kapiji, nemoćni da nastave dalje kao da im je kapija postala cilj.

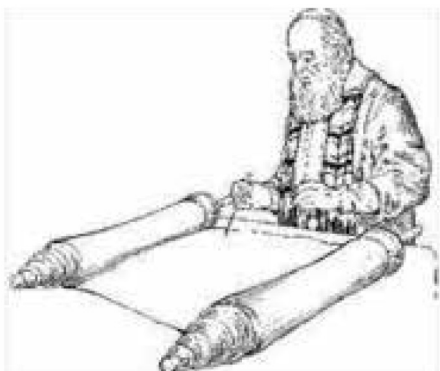
Ovo je Rabin Zev Wolf Nikolajev objasnio kroz poučnu priču. Ispričao je o kralju koji je na kraju jedne lude, pijane zabave, objavio da svako iz njegovog kraljevstva određenog dana može doći i uzeti šta god želi od dvorskog blaga. Sledećeg jutra, kada se otrijeznio, nije mogao

vjerovato šta je uradio. Srećom, njegovi mudri savjetnici su smislili plan.

Određenog dana, kapije palate su otvorene i hiljade ljudi koji su čekali ispred je grunulo unutra. Za nekoliko trenutaka zanijemili su. Najveličanstvenija muzika koji su ikada čuli lebđela je kroz vazduh dok su egzotične ptice prolijetale od jednog drveta svog u cvatu do drugog. Prizori, mirisi, a najviše od svega, zvuk egzotične muzike koja je ulazila u njihove uši, zahvatila ih je kao da su bili drogirani i nijesu mogli dalje.

Niko osim jednog pametnog mladića koji je sa pamukom u ušima punio kolica blagom. „Budale!“ „To je samo dvorište! Pravo blago kojim se može steći sve ovo i mnogo više leži van!“ Blago palate, objasnio je Reb Zev Wolf, to je unutrašnje srce. Dvorište – to je um sa svim igrama. Putuj kroz dvorište, ali znaj da je odredište van...

Srećno!
R. Ari Edelkopf

Rabbi Ari Edelkopf

Is Judaism For Everybody?

In recent years we find a lot of people who want to become Jewish. This column is dedicated to answer and explain to you how torah sees your desire.

Your next step is to become a better person. Develop greater faith in your soul, in your destiny, and in your Maker. Do more good, reach out to more people. Learn more wisdom, apply whatever you learn, and make life worth living. But you don't need to become Jewish to do any of that. Plenty of wonderful people doing beautiful things in the world are not Jewish, and G-d is nonetheless pleased with them. And if you're worried about going to heaven, Jewish belief is that all good people have a share in the World to Come, as long as they connect their lives to the oneness of G-d and keep the Seven Laws of Noah.

You see, there's Judaism and there's Jewishness, and the two are not one and the same. Judaism is wisdom for every person on the planet and beyond. We call it the Torah, meaning "the teaching," and it's a divine message to all human beings containing the principles that much of humanity has already accepted as absolute truths. The idea that human life is beyond value is a teaching originating from Torah,

as is the related concept that all human beings are created equal. So too, the right of every individual to literacy and education was brought to the world through Torah. And world peace as a value and goal was preached exclusively by the Torah and its prophets thousands of years before it became popular in the rest of the world. And of course, the idea that there is a single, incorporeal Being who creates and sustains all of reality, and is concerned over all that occurs with each individual, thereby giving each person, creature, event and object meaning, purpose and destiny--this is a core teaching upon which everything else rests, and the central teaching of the Torah.

This teaching was not only preserved, but unfolded, explained, illuminated and applied in so many different ways by Jewish sages since it was given, over 3300 years ago. They've applied it to serious matters of medical ethics, business ethics, politics, personal enlightenment--every facet of human life. Today it is all readily available for all humanity to partake of and learn from, as a beacon of light and an inspiration to all.

That's Judaism. Then there is Jewishness. To be Jewish means to belong to an ancient tribe, either by birth or by conversion. It's a strange and unique tribe, because it is the only one to have survived into modernity while retaining most of the characteristics of a Bronze Age tribe. When visiting a nearby village of the same tribe, will immediately start the conversation with an investigation of, "So, who are you related to? Do you know so-and-so?" to establish tribal relations. Well, that's exactly what Jewish people do today when they meet one another all over the world. Because, whether living in Cetinje or Johannesburg, Tel Aviv or Sydney, we are still all one tribe.

And for good reason: To preserve the teachings of an ageless Torah for the world, the Jewish People themselves need to be ageless, re-

maining outside of time, as it were, even while traveling within it.

Tribes have rituals. So do Jews. Males of the tribe wear particular items of clothing, such as tzitzit and kippot. Women keep a certain mode of modest dress and married women cover their hair. Men also wrap leather boxes containing parchment scrolls on the heads and arms every morning, while robed in woolen sheets with more of those tzitzit tassels. In our services, we chant ancient Hebrew and read from an ancient scroll. We have holidays that commemorate our tribal memories and establish our identity as a whole. Certain foods are taboo and other food is supervised and declared fit-for-the-tribe. Nope, you can't get much more ancient-tribal than any of that.

The point is, none of that ritual stuff was ever meant as a universal teaching, except perhaps in a more generalized way. Modest dress--yes, a good idea for all. Why should the human being be reduced to a body icon? A chat with your Maker every morning? How can a human being do without it? And injecting some spirituality into your food consumption--what a great way to transcend the mundane. But as to the particular rituals in their Jewish form, as meaningful as they are to us, there's simply no meaning in someone outside the tribe taking them on. (If you don't believe me, take a look in the source-text, where G d tells Moses, "Speak to the Children of Israel and tell them to...")

Two people in the Peace Corps back in the sixties and were posted in Southeast Asia. Together, they visited a little-known guru in the jungle to whom they announced, "We want to become Buddhists."

"Well, what are you now?" he asked them.

"Nothing," they replied.

"Where did you come from? What were your parents?"

"They were Jews."

“So why are you coming to me?” he asked. “Go and be Jews.”

Now it's my turn to return the favor and tell the Southeast Asians, the Italians, the Nigerians, the Inuits and all the rest of humanity this little piece:

I believe that what G-d wants from each person is that s/he examine the heritage of his ancestors, discover the truths hidden there and live in accordance with them, knowing that this is what his Creator wants from her/him. The truths are there because all of human society was originally founded upon the laws given to Adam and to Noah, along with those laws that all the children of Noah accepted upon themselves. These truths are found by examining one's heritage through the light of Torah. The Jewish Tribe are the bearers of that light. But you don't need to become Jewish to partake of it. Light shines for all who have eyes.

Rabbi Aryeh Edelkopf

Da li je Judaizam za sve?

Poslednjih godina svjedoci smo da je sve više ljudi koji žele da postanu Jevreji. Ovom kolumnom ću odgovoriti i objasniti kako Tora vidi vašu želju.

Vaš sljedeći korak je da postati bolja osoba. Izgradite jaču vjeru u duši, vjeru u svoju sudbinu i u Tvorca. Činite više dobrog, stignite do više ljudi. Spoznajte mudrost, primijenite sve što naučite i učinite život vrijednim življenja.

Da postignete sve ovo ne morate postati Jevrej. Mnogo je divnih ljudi na svijetu koji rade prelijepe stvari a nijesu Jevreji, i Bog je ipak zadovoljan njima. Ako ste zabrinuti oko odlaska na „nebo“, Jevreji vjeruju da svi dobri ljudi imaju jednak udio u svijetu što dolazi, sve dotle dok svoje živote vezuju sa jednim Bogom i poštuju sedam Zakona koje je primio Noa.

Kao što vidite, postoji judaizam i jevrejstvo, a to dvoje nije isto. Judaizam je mudrost za svakog čovjekana planeti i šire. Mi to nazivao Tora, što zanči „učenje“, božanska poruka svim ljudima, a sadrži principe koje je veći dio čovječanstva već prihvatio kao apsolutnu istinu. Ideja da je ljudski život neprocjenjiv je učenje koje potiče iz Tore, kao i srodni koncept da su svi ljudi jednaki. Tako je i pravo svakog pojedinca na pismenost i obrazovanje dovedeno u svijet kroz Toru. Tora i proroci su propovijedali mir u svijetu kao vrijednost i cilj hiljadama godina prije nego je postalo popularno u ostatku svijeta. I ideja da postoji jedno, bezlično Biće koje stvara i održava stvarnost, i brine za sve što se dešava kod svakog pojedinca, čime svakoj osobi, stvorenju, događaju i predmetu daje značenje, svrhu i sudbinu – to je osnov učenja na kome sve ostalo počiva, i glavno učenje Tore.

Ovo učenje nije samo sačuvano, ono se odvijalo, objašnjavalo, osvijetljavalo i primjenjivalo na razne načine od strane jevrejskih mudraca od trenutka kada je dato, prije više od 3300 godina. Primjenjivali su ga na ozbiljna pitanja medicinske etike, poslovne etike, politike, ličnog prosvjetljenja – svakog aspekta ljudskog života. Danas je sve to dostupno čovječanstvu da se posluži i uči, kao svetionik i inspiracija svima.

To je judaizam. Postoji i jevrejstvo. Biti Jevrej znači pripadati drevnom plemenu, bilo rođenjem ili konverzijom. To čudno i jedinstveno pleme je jedino preživjelo a da je u modernom dobu zadržalo većinu karakteristika plemena iz bronzanog doba. Kada posjetite obližnje selo istog plemena, da bi uspostavili plemenske odnose, odmah će započeti razgovor ispitivanja; „Dakle, sa kim ste u povezani? Da li zante toga..i toga? To je upravo ono što Jevreji rade danas kada sretnu jedni druge širom svijeta. Bez obzira gdje žive, na Cetinju ili Johanesburgu, Tel Avivu ili Sidneju, svi mi smo jedno isto pleme.

I sa dobrim razlogom; da bi sačuvali učenje bezvremene Tore za svijet, i sam jevrejski narod mora ostati bezvremen, izvan vremena, kao što i jeste čak i dok putuje unutar njega.

Plemena imaju rituale. Tako i Jevreji. Muškarci u plemenima nose određene komade odjeće, posebne predmete, kao što je cicit i kipa. Žene nose na određen način skromne haljine, a udate žene pokrivaju kosu. Muškarci takođe obavijaju kožne kutije koje sadrže pergamente na glavu i ruke svakog jutra, dok se ogrću sa vunanim cicitom sa resama. U našoj službi, pjevamo drevnim hebrejskim i čitamo iz drevnog svitka. Mi imamo praznike koji obilježavaju uspomene naših plemena i uspostavljaju naš identitet u cjelini. Određena hrana je zabranjena, a druga hrana se kontroliše i određuje kao odgovarajuća za pleme. Ne, od ovoga ne možete dobiti drevnije-plemensko.

Poenta je da nijedna od ritualnih stvari nije smatrana univerzalnim učenjem, osim možda na generalniji način. Skromna haljina-da, dobra ideja za sve. Zašto bi se ljudsko biće svelo na ikonu tijela? Razgovor sa Tvorcem svakog jutra? Kako ljudsko biće može bez njega? Unošenjem duhovnosti u konzumiranje hrane – odličan način za prevazilaženje svakodnevnog života. Ali što se tiče određenih rituala u njihovoj jevrejskoj formi, onoliko koliko je to značajno za nas, nekom izvan plemena nema značenja. (Ako mi ne vjerujete, pogledajte u izvorni tekst, gdje Bog govori Mojsiju, „Govori djeci Izraela i reci im...”

Dvoje ljudi je poslato u Mirovni korpus u jugoistočnu Aziju šezdesetih godina. Zajedno su posjetili malo poznatog gurua u džungli, najavljajući mu:

„Želimo da postanemo budisti.”

„Dobro, šta ste bili do sada”, pitao ih je.

„Ništa,” odgovorili su.

„Odakle ste? Šta su vaši roditelji?”

„Bili su Jevreji.”

„Zašto onda dolazite meni?” Pitao je. „Idite i bu-

dite Jevreji.”

Red je sada na mene da vratim uslugu i kažem jugoistočnim Azijatama, Italijanima, Nigerijancima, Inuitima i ostatku svijeta sljedeće:

Vjerujem da Bog želi od svake osobe da preispita nasleđe svojih predaka, da otkrije istinu i živi u skladu sa njom, znajući da to Tvorac želi od njih. Istine su tamo jer se čitavo ljudsko društvo prvobitno zasnivalo na zakonima koji su dati Adamu i Noi, zajedno sa onim zakonima koje su Noini sinovi prihvatili. Ove istine se otkrivaju proučavanjem nasleđa kroz svijetlo Tore. Jevrejsko pleme je nosilac tog svijetla. Da biste bili dio ovoga ne morate postati Jevrej. Svijetlo sija za sve koji imaju oči.

Rabin Arije Edelkopf

VREMEPLOV

***Tekstovi preuzeti iz JEVREJSKOG ALMANAHA 1955/56,
koji je objavio Savez jevrejskih opština Jugoslavije***

DAVID A. ALKALAJ, JERUSALIM

JUGOSLOVENSKA ALIJA

Decembra 1955 navršilo se punih sedam godina od prve masovne alije iz Jugoslavije u Izrael. Prvi jugoslovenski olim nisu još zaboravili svoje jedanaestodnevno putešestvije Sredozemnim Morem, starim transportnim brodom „Kefalos”, koji ih je doveo u obetovanu zemlju. Sedam godina je sigurno dovoljan vremenski razmak za opštu analizu naše alije, koja se obavljala u vremenu od 1948—1952 godine.

Kad se govori o jugoslovenskoj aliji, misli se na iseljavanje posle osnivanja države Izrael. Međutim, treba imati na umu da su postojale alije iz jugoslovenskih krajeva odmah posle Prvog svet-skog rata. Bile su to halučke i plonirske alije, pojedinaца i manjih grupa; a isto tako i iseljavanje bitoljskih Jevreja, pojedinačna i u grupama. Te su alije, u takvim malim okvirima, trajale punih deset godina. One su mogle da obuhvate nekoliko stotina omladinaca-haluca i oko 1500 bitoljskih Jevreja. Halučki element predstavlja naročitu kategoriju, a tako isto su Bitoljci posebna grupa. O ovim dvema kategorijama neće ovde biti reči. U ovom trenutku nas zanima alija posle osnivanja jevrejske države. Ta je alija obuhvatila oko 8500 ljudi.

*

Iseljavanje jugoslovenskih Jevreja predstavlja značajan istoriski događaj u njihovom životu. Jevreji jugoslovenskih zemalja nisu spadali u iseljenički element, kao što su, naprimer, poljski i ruski Jevreji, koji su se iseljavali u druge zemlje, u toku poslednjih stotinu godina. Bio je to stabilan element, vezan za rodnu grudu, koji se nije pokrenuo ni onda kad je Hitler bio na vratima Jugoslavije i kad je zločinački nacizam ugrožavao opstanak jugoslovenskog Jevrejstva. Tu malenu preostalu zajednicu moglo je pokrenuti samo ono što je 1948 godine pokrenulo jevrejske zajednice Evrope, Azije i Afrike: osnivanje jevrejske nacionalne države. Stvaranje jevrejske nacionalne države u Izraelu probudilo je latentni jevrejski nacionalizam, koji se vekovima taložio u jevrejskom čoveku. Jevrejska katastrofa za vreme nacizma je sigurno doprinela da se preostali

Jevreji zblize i skupe, i to je svakako bio jedan od snažnih motora za odluku na iseljenje u jevrejsku državu. Gubitak najbliže porodice, bračnog druga i dece, braće, sestara i roditelja, ostavio je duševnu prazninu, koja se teško podnosila. U tom trenutku je proklamovana država Izrael, koja je, u izvesnom psihološkom smislu, došla kao nešto što će da ispuni životnu prazninu nastalu kao posledica jevrejske katastrofe. Kako se drugačije može objasniti iseljenje stotine hiljada evropskih Jevreja iz zemalja u kojima su uživali apsolutnu jednakost i ravnopravnost i u kojima su im bili pristupačni svi položaji? Razume se po sebi da nacionalno osećanje nije u svakom čoveku bilo potpuno jasno formirano. Bilo je među iseljenicima dosta asimilantata. Ono što je bilo jasno izraženo, bilo je osećanje povezanosti sa sopstvenom nacijom.

Iz Jugoslavije su se iselili ljudi koji su bili na zavidnim položajima, oficiri, borci i partizani u Narodno-oslobodilačkom ratu, ljudi slobodnih profesija, kojima je posle rata odlično išlo, mnogobrojni činovnici sa sigurnom egzistencijom. Nije te ljude privlačio drugi društveni poredak, jer su u socijalističkom poretku Nove Jugoslavije imali obezbeđenu karijeru. Među iseljenicima bilo je socijalista od uverenja i aktivnosti. Izrael je znao za sve njih životni prelom: hiljadama su se prijavljivali za iseljenje, obuhvaćeni nekom nacionalnom psihozom. Bilo je, među iseljenicima, sigurno i ljudi kojima je smetao socijalistički poredak, jer su se nadali da će negde, u Severnoj ili Južnoj Americi naći mogućnosti za bogatstvo. Bilo je i drugih, avanturista, za koje je alija bila obična avantura. Ali za ogromni deo iseljenika Izrael je znao rešenost da se povežu sa svojom nacionalnom zajednicom u slobodnoj nacionalnoj državi.

*

Jugoslovenske narodne vlasti zauzele su vrlo pozitivan stav prema aliji u Izrael. Iseljenje jugoslovenskih Jevreja u Izrael dolazi, u godini 1948, kao normalni izraz opšteg stava socijalističke Jugoslavije prema nacionalnom pitanju. Taj stav, koji se nije izmenio ni do danas, ocenjen je u Izraelu i svuda u svetu, gde Jevreji žive, s velikim priznanjem i zauzima posebno mesto u istoriji alija uopšte. U poređenju s drugim zemljama narodne demokratije, Jugoslavija je iseljenicima u Izrael pružila maksimum olakšica.

Iseljenju Jevreja iz Jugoslavije nije prethodila nikakva organizovana propaganda. Jevreje nije niko terao da idu: ni vlasti, ni opšte prilike u zemlji, niti javno mnjenje. Naprotiv, opšte raspoloženje i merodavnih i nejevrejskog stanovništva bilo je izraženo u želji da Jevreji ostanu, ali je pokazano puno razumevanje za njihovu odluku da se povežu sa svojim narodom i svojom zemljom.

Na ovaj način dolazimo do prvih zaključaka o karakteru jugoslovenske alije. Jugoslovenska alija bila je slobodna, opšta, dobrovoljna, bez ograničenja, bez spoljnih uticaja.

Zemlja u koju su došli olim iz Jugoslavije bila je za njih velika stvarnost i velika nepoznata. Iako je država bila proglašena samo šest meseci ranije, useljenicima se činilo da postoji decenijama. Proglašenje države je izgledalo samo kao forma, koja je nedostajala već bogatoj sadržini, stvarnoj pedeset godina u okviru cionističkog pokreta. Ni mi, stari cionisti, nismo imali pojma o jevrejskoj stvarnosti u Palestini: i narod i zemlja bili su već odavno formirani. Jevrejski jezik — ivrit — vladao je školom i privredom, na domu i ulici. Zemlja je imala svoju ekonomsku bazu. Politički

Deca u kibucu Gat u kojem živi veći broj jugoslovenskih halucim

život razvijao se putem političkih partija već pedeset godina. Kulturni i umetnički život potpuno formirani. Verski život je već bio vekovima organizovan. Starosedeoci su dali zemlji svoj pečat, svoje naravi, svoj mentalitet, za nas nov i stran po svojoj samosvesti, samouverenosti, samopouzdanju i individualizmu. Iako azijska država, Izrael mnogo više liči na Zapad: individualizam je jako izražen i svaki se bori za sebe i ne vodi mnogo računa o drugima, kao što je to i u Americi i uopšte na Zapadu.

Izrael je lepo dočekaio nove olim iz Jugoslavije. Prve ali je, u godinama 1948 i 1949, dobile su bolje prihvatne logore, te mesecima besplatnu hranu. Vlasti su činile mnogo za njihov smeštaj po

gradovima i selima. Jedan deo olima dobio je i besplatne stanove po napuštenim arapskim kućama, a gde je bilo mogućnosti i besplatne lokale. U Jerusalimu su im deljeni besplatni stanovi, često veoma udobni, po napuštenim arapskim i nemačkim kućama. Deljeni su im i lokali. Udruženje olim iz Jugoslavije — Hitahdut olej Jugoslavija — je mnogo uradilo u korist naših useljenika, u saradnji sa Cionističkom organizacijom i državnim vlastima.

Naši olim bili su veoma impresionirani svojom novom domovinom i svim onim što su u njoj našli. Prvih nekoliko meseci, dok su živeli po logorima o trošku Sohnuta, posmatrali su oko sebe, tražeći zaposlenje. Onda su se odlučivali i odlazili iz logora, pojedinačno ili u grupama, dogovorno, zemljaci i stanovnici istog mesta iz zavičaja, u gradove i sela, na zemlju, na nova naselja, tražeći bazu za svoju novu egzistenciju. Glavni problem su bili: stan i zaposlenje. Po izlasku iz logora, naišlo se na stvarnost Izraela. Za balkanske sentimentalce je individualizam mlade, imigracione zemlje odisao hladnoćom na koju nisu bili naviknuti u jugoslovenskoj sredini svoga zavičaja. Bilo je teže naći kontakt sa starosedeocima, od kojih su se razlikovali po jeziku i mentalnim osobinama. S druge strane, imali su da se bore za egzistenciju u utakmici s ljudima koji su često spremniji od njih za život u novoj zemlji, koji raspolažu ne samo znanjem zemaljskog jezika nego i znanjem engleskog i jidiša i kvalifikacijama koje su stekli po školama u Zapadnoj Evropi i Sjedinjenim Državama. Nije bilo lako konkurisati takvim snagama. Bilo je, naravno, kao i u svakoj imigraciji, razočaranja. Za mnoge nije bilo jasno da je preseljenje iz zavičaja, u kome se govori maternjim jezikom, značilo korenitu i revolucionarnu promenu života i ogroman napor da se prilagodi novim prilikama i odnosima, drukčijim naravima i običajima. U ono vreme, nekoliko meseci posle prvih alija, bilo je kod jugoslovenskog poslanstva u Jafi mnogo molbi za povratak. Jugoslovenske vlasti su pravilno ocenile situaciju, kad nisu uopšte rešavale po tim molbama, jer su znale da to nije poslednja reč novajlije-useljenika, koji se još nije snašao i koji će drugačije reagirati kad bude rešio osnovne probleme svakog imigranta: stan i zaposlenje.

Zaključak je sledeći: slobodna i dobrovoljna jugoslovenska alija, premda sistematski i dobro organizovana, nije bila selektivna: useljenički element se nije birao prema ekonomskim zahtevima i uslovima koje postavlja Izrael i njegova moć apsorpcije. Jugoslovenska alija nije postavila granice ni po starosti, ni po podobnosti kandidata za iseljenje u pogledu zdravstvenog stanja i radne sposobnosti. Savez opština je morao često, iz humanih razloga, da registruje i lica koja nisu odgovarala ni onim minimalnim uslovima koje su izraelske vlasti postavile. Za mnoga lica se docnije pokazalo da je njihovo iseljenje bila greška, jer se ovde nisu mogla snaći. Uostalom, za utehu služi fakat da nijedna masovna alija nije bila selektivna, i na taj način je uneto u zemlju mnogo desetina hiljada

socijalnih slučajeva. Izrael nije mogao da odvoja članove porodica, niti se mogao da ogлуši o molbe starijeg i slabijeg elementa za useljenje.

*

U odnosu na novu društvenu stvarnost u Izraelu, žene su pokazale veću moć prilagođavanja od muškaraca. Kao pravilo vredi da su se mladi lakše snalazili od starijih. Za decu nije bilo nikakvih problema; ona su se uživala u novu sredinu, bez ikakvih teškoća, preko dečijih zabavišta, osnovnih škola i gimnazija. Institucija dečijih zabavišta za decu useljenika od osobite je važnosti, jer tako savlađuju već prve jezičke teškoće i ulaze u osnovnu školu s potrebnim osnovama iz ivrita.

Nije bilo teškoća u pogledu snalaženja za stručnjake: lekare, apotekare, inženjere, zanatlije, knjigovođe, geometre, kvalifikovane radnike. Oni su lako mogli da nađu zaposlenje. Žena, pak, bila je oslobođena svih kompleksa, i uspomene iz građanske prošlosti kad je raspolagala velikim stanom i poslugom. Nju nisu mučile uspomene: sad je ona išla da posluži kod drugih. Žene su se odmah zaposlile kao kućne pomoćnice, nadničarke, krojačice, manikirke, frizerke, prodavačice, bolničarke, fabričke radnice, a dosta njih i kao poslastičari, pekući kod kuće kolače. Društveni položaj žene kućne pomoćnice i radnice je u Izraelu drukčiji nego u Evropi i njeno zanimanje ne smanjuje njen društveni rang. Ovde je žena naših olim pokazala mnogo samosvesti i samopouzdanja, i mnogi muškarci su mogli da se postide pred njom.

U velikoj trgovini, bankarstvu i industriji ogledao se sasvim malen broj naših useljenika. Razlog tome je u činjenici što je sasvim malen broj raspolagao većim kapitalima. Međutim, u sitnoj trgovini ima dosta naših ljudi: bakala, prodavaca mlečnih proizvoda, bife-dija i piljara. Ima nešto sitnih trgovaca galanterijom i manu-fakturom.

Znatan broj jugoslovenskih olim otišao je u činovnike, bilo po radničkim i sindikalnim institucijama, bilo po nacionalnim ili državnim nadležnostima, bilo, najzad, po bankama, osiguravajućim društvima i kod privatnih firmi. Činovnički poziv je svakako najmnogobrojniji i to prosečan činovnički stepen. Ima visokih činovnika, ali uglavnom na početnim stepenima hijerarhije.

Studenti koji su u zavičaju započeli studije, ili ovde završili maturu, već pristižu s diplomama doktora medicine, svršenih pravnika ili filozofa. Oko desetak naših olim, ranijih advokata u zavičaju, položilo je advokatski ispit.

Imigraciona zemlja koja traži mladost i dinamiku, Izrael predstavlja problem za stariji svet. Naši olim, a verovatno olim uopšte, nisu na vreme ocenili ogromnu važnost znanja državnog jezika. Iako se taj jezik može naučiti perfektno tek kroz niz godina bavljenja u zemlji, novom useljeniku se ipak omogućuje služba sa zna-

njem koje daju tzv. „ulpani“, specijalni šestomesečni kursevi za intenzivno učenje jezika. Kao i drugde, stariji ljudi, preko 55 godina, teško mogu da se zaposle. Ima nezaposlenih i ima, među još starijim ljudima i ženama, dosta socijalnih slučajeva.

*

Jedan deo novih olim iz Jugoslavije posvetio se zemljoradnji. Bili su to i bivši trgovci, agenti, direktori preduzeća, činovnici. Među njima bilo je idealista, a bilo je i ljudi koji su u toj privrednoj

Mošav Kidron
Napredni dom
Menahema Krausa
iz Vinkovaca

Mošav Kidron
Zadružna mlekar

grani realno gledali izvesnu sigurnost i stabilnost. Tako su nastala naselja: Kidron, Rišpon, Basa, Bet Nakufa i Bet Zajit. U Kidronu se 80 porodica iz Jugoslavije bave zemljoradnjom. Olim su iz Hrvatske, Vojvodine i Makedonije. Svaki stanovnik je dobio 25 dunuma

zemlje. Ima ih koji obrađuju i dvostruku površinu. Glavne privredne grane su: zemljoradnja, živinarstvo i stočarstvo. Kidron se ni po čemu ne razlikuje od kakvog bogatog banatskog sela. Razume se da ima pojedinaca koji nisu potpuno uspeli, te moraju ići na rad kod obližnjih seljaka, dok im žene vode gazdinstvo. Ima ih koji su vanredno dobro uspeli i zaposluju dosta radne snage.

Rišpon je, uz Kidron, lep uspeh jugoslovenskih useljenika u produktivaciji zvanja. Ovde su 34 porodice, uglavnom iz Bačke, i za šest godina napustile su selo svega dve porodice. Bave se povrtarstvom i njihov je specijalitet čuvena rišponska paprika. Sad se, uz pomoć radničke ustanove za privredno naseljavanje, pokušava da ostvari tzv. idealni tip gazdinstva: stočarstvo, povrtarstvo, živinarstvo, te gajenje narandže.

Basa, na libanonskoj granici, rasturila se posle tri godine. Na brdu, Basa nije raspolagala s mnogo zemlje i njeni stanovnici su, pored okućnice, išli na rad u obližnje kibuce. Nekoliko porodica iz Makedonije ostalo je u Novoj Basi, dok su se ostali rasturili. Basa nije bila u stanju da izdrži prvu ekonomsku krizu koja je zatrovala i lične odnose među naseljenicima. Basa predstavlja ozbiljan pokušaj naših olim u poljoprivredi i živinarstvu i njeni stanovnici su poneli dobra iskustva, koja primenjuju na svojim domaćim gazdinstvima, u Nahariji, ili u Kidronu, i drugde.

Bet Zajit i Bet Nakufa, kraj Jerusalima, su radničke mošave: stanovnici moraju tražiti zaradu u gradu, dok im se žene bave gazdinstvom, uglavnom živinarstvom i cvećarstvom te, naročito u Bet Nakufi, voćarstvom. Na brdu, ta naselja mogu svojim stanovnicima pružiti samo kaiševu zemlju, na kamenitim liticama, kao u Dalmaciji. I Bet Zajit je imao tešku krizu, koja je dovela do raspre među našim olim.

Iz ovog se može zaključiti da je prelaz građanskog elementa naših olim na produktivne privredne grane imao velikog uspeha. U početku je na zemlji bilo preko 10% naše cele alijske, dok je sada taj broj mogao da spadne na 6—7%. Građanski element se može posvetiti s velikim uspehom svakoj grani poljoprivrede. Opasnost predstavljaju ekonomske krize, koje su u stanju da zatruju odnose i pokolebaju pojedince. Lep ugled koji jugoslovenska alijska uživa u Izraelu ima svoj osnov, između ostalog, u činjenici što su naši useljenici pokazali gotovost da odu na zemlju.

•

U političkom životu zemlje naši olim nisu došli ni do kakvog izražaja. Oni su, razumljivo, pripadnici raznih političkih stranaka, bilo prema ideološkom opredeljenju, bilo prema klasnoj pripadnosti. U parlamentu nema nijednog od naših ljudi, pa ni od onih koji su došli pre više od dvadeset godina i koji raspolažu opštim i ličnim kvalifikacijama za narodnog poslanika. Nema ih uopšte na vodećim mestima po strankama, niti u gradskim predstavništvima glavnih

gradova. Sav politički rad njihov je propaganda za vreme izbora, kad se održi nekoliko zborova i rasturi nekoliko letaka na srpsko-hrvatskom jeziku. Nema nijednog ni na visokim počasnim ili plaćenim mestima nacionalnih institucija ili fondova, niti u ustanovama sindikalnog saveza. Ova naša generacija će teško doći do izraza u politici uopšte. Politika u ovoj zemlji zahteva naročiti mentalitet i uživanje koje se ne stiče za nekoliko godina, već kroz jednu i više generacija. Ne treba zaboraviti da su u velikim jevrejskim zajednicama u svetu postojale, u okviru cionističkog pokreta, političke stranke koje su, ustvari, u svemu odgovarale političkim strankama u Palestini. U tim zajednicama su se Jevreji aktivno bavili jevrejskom politikom, a to predstavlja naročitu kategoriju mišljenja, rezonovanja, aktivnosti i borbenosti. Mi smo se u jugoslovenskom zavičaju bavili, naprotiv, državnim politikom. Politička opredeljenja naših cionista ogledala su se uglavnom kod cionističke omladine. Treba se kroz dugi vremenski staž i uz sitnu službu u stranci navići na tu političku veštinu. Razume se da ima i isključivosti od strane starosjedelaca, premda bi u javni život trebalo uvući i primiti što veći broj novih useljenika, koji će, često, u životne probleme ove zemlje umeti da unesu više širine i manje šablona.

*

Kako su se naši olim snašli u novoj društvenoj stvarnosti Izraela?

Svaka aliya predstavlja nesumnjivo poseban psiho-sociološki problem, onako isto kao što svaka migracija u bilo kakvu zemlju znači poseban sociološki problem. Iako svaka aliya ima svoje specifične izraze koje, već formirane, nosi sobom iz zavičaja, useljenici uopšte, — oni koji idu u Ameriku, Australiju ili u Izrael; iz Jugoslavije ili bilo koje druge zemlje; Jevreji ili Italijani ili bilo kakve druge narodnosti, — podležu, u novoj sredini, u većoj ili manjoj meri, istim ili sličnim sociološkim pojavama. Ugledni izraelski sociolog, S. N. Eisenstadt („Absorption of immigrants in Israel”, 1952), ovako postavlja tu tezu: „Svaki useljenik oseća, manje ili više, izvesnu ličnu i društvenu nesigurnost, koja dolazi iz nužde da se snade u novoj društvenoj stvarnosti. Nova društvena stvarnost nameće promenu kako u pogledu načina ponašanja, tako i u pogledu društvenih odnosa. Osećanje nesigurnosti novog useljenika je pre svega nesigurnost u pogledu ličnog i društvenog statusa, u pogledu mesta koje useljenik zauzima na društvenim lestvicama. On dolazi u novu zemlju, u cilju da zauzme ono mesto u društvu koje odgovara slici koju je on stvorio o novoj zemlji. Podobnost snalaženja u novoj zemlji zavisi od toga, u kojoj meri ta nova zemlja odgovara pretstavi koju je on u sebi formirao o njoj. U većini pokreta za useljavanje u razne zemlje, ta pretstava nije odgovarala novoj društvenoj stvarnosti. Ova je činjenica samo pojačavala osećanje lične

i društvene nesigurnosti useljenika, što je komplikovalo i otežavalo njegovo ukorenjivanje u zemlji. Odlučna činjenica u stvarnosti useljenika u novu zemlju je znatno ograničenje njegovog društvenog horizonta, i njegovu borbu za snalaženje u novoj zemlji treba shvatiti kao pokušaj da se ovo ograničenje suzbije. Ovo ograničenje se ogleda u ograničenju odnosa prema „prvim grupama“ („primary groups“) njegovim: porodici, susedima, itd. Približavanje tim „prvim grupama“ koje postoje u novoj zemlji veoma je teško, jer su u svakoj društvenoj izgradnji baš te grupe zatvorene i isključive. Drugi povod za ograničenje odnosa je i to što način snalaženja i ukorenjivanja u novoj zemlji nameću, manje ili više, izvesnu promenu u unutrašnjoj strukturi tih „prvih grupa“. S prelazom na nove uslove života, menjaju se i dužnosti i uzajamni odnosi muža i žene, roditelja i dece. U modernim useljeničkim zemljama se ova promena objašnjava time što se unosi mnogo napora u oblast aktivnosti koja je izvan porodice, što ograničava polje aktivnosti same porodice, i otuda dolazi do jačanja napetosti u porodičnim odnosima. Ograničenje u pogledu tih „prvih odnosa“ stvara osećanje nesigurnosti, napuštenosti i praznine. To je jedan od osnovnih problema većine useljenika uopšte. Kod onih useljenika kod kojih je, slučajno ili ne slučajem, u procesu iseljenja upropašćen porodični život, konstatovana je maksimalna nesnalažljivost u novoj zemlji. Unutrašnje ograničenje tih „prvih odnosa“, koji su odlučni faktori u formiranju društvenog lika čovekovog, nije ništa drugo nego jedan izraz tog procesa.”

*

Citirali smo Eisenstadt-a, da bismo ukazali na opšte pojave sociološke naravi, koje nisu mimoišle, u ovoj ili onoj formi, ni jugoslovenske olim. Naša aliya je takođe prošla kroz nekoliko kriza, u prvom periodu svog novog života, periodu koji bismo vremenski označili sa tri do četiri godine.

*

Već smo pomenuli početnu nesigurnost u prvim mesecima života u novoj zemlji, po izlasku iz prihvatnih logora, kad je trebalo uzeti sudbinu u svoje šake i stvarati egzistenciju. Kod prvih koraka bilo je mnogo razočaranih i obeshrabrenih. To je bilo vreme kad se jurilo u Jafu, u jugoslovensko poslanstvo, i podnosile molbe za povratak u zavičaj. Od podnošenja molbi do stvarne rešenosti na povratak bio je dug psihološki put. Naš svet je uvideo da dolazak u sasvim novi ambijent zahteva mnogo dobre volje, strpljenja i gotovosti na samoodricanje. U ono doba ekonomska kriza bila je zahvatila Izrael i prešlo se iz slobodne privrede na režim na karte za namirnice, tekstil i obuću, — pa je i ta činjenica još više pokolebala nove došljake. Bila je to prva dečija bolest naše aliye.

Druga karakteristična pojava među našim useljenicima bila je kriza — braka. Sudar s realnošću u novoj domovini zahtevao je naročitu podobnost snalaženja, koja je sigurno nešto lično i urođeno. Dok su ljudi činili napore da se prilagode novim prilikama, boreći se sa svojom skromnošću i svojim kompleksima, bez znanja jezika, bez sredstava, često s još nesređenim stanbenim prilikama, — dotle su njihove žene brže i jasnije ocenile situaciju, te počele da rade i privređuju. Za porodični život nije bilo dovoljno vremena. Žena je bila umorna i trebalo je mnogo dobre volje da se bavi još i brigom oko kuće i muža. Emancipovana žena postala je samopouzdanija i to je dovođilo do želje za nezavisnošću. Nejednakost u privređivanju, ili nedovoljno privređivanje muža, išlo je na štetu njegovog autoriteta i sukobi su dovođili do razvoda. Ako je brak već u zavičajju bio načet, ovde se dokusurio. Tako je došlo do velikog broja razvoda. To je samo opšta postavka; razlozi za razvod su različiti i mnogobrojni, ali su teškoće prvog perioda života u novoj zemlji bile odlučne za sudbinu braka.

Treća masovna kriza u našoj aliji bila je psihoza za napuštanjem zemlje, u godinama 1953—54. Tada je napustilo Izrael oko 600 duša. Od toga broja se jedna trećina vratila u Jugoslaviju, a ostali su otišli uglavnom u Kanadu i Braziliju. I tu su razlozi mnogobrojni: nesnalažljivost, nedovoljna gotovost na borbu za egzistenciju, neznanje jezika, razočaranja, izgledi na bolju i lakšu zaradu, avanturistički duh, nevezanost za jevrejsku zajednicu, jedan broj mešanih brakova, uticaj katoličkih i protestantskih misionara koji su davali besplatne putne karte onima koji su prelazili u hrišćansku veru, itd. itd.

Bilo je i manjih, lokalnih kriza u pojedinim naseljima (Basa, Bet Zajit), koje su bile psihološke posledice ekonomskih teškoća naselja.

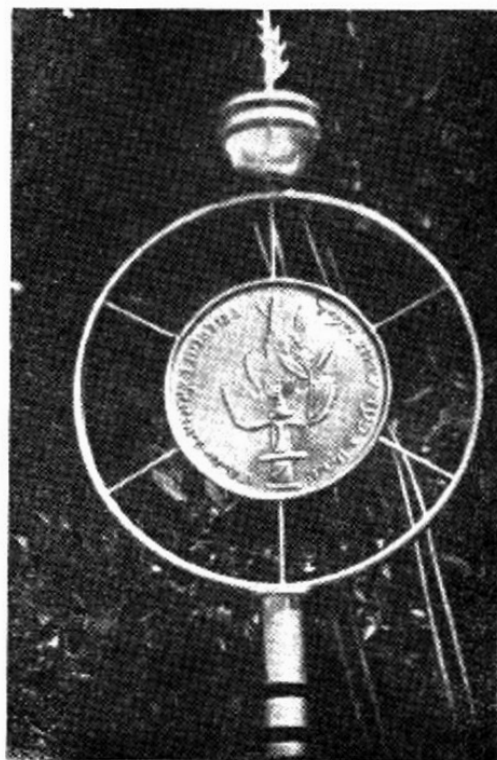
*

Posle sedam godina, jugoslovenska alija se smirila, sredila, konsolidovala. Deca i omladina se sve više asimiluje sredini. Škola i vojska ih sve više izjednačuju duševno i jezički sa vršnjacima i oni tako ulaze u životne izraze starosjedelaca. Za njih će biti mnogo više aspekata u budućnosti, u karijeri i docnijem životu, nego što je to slučaj sa njihovim roditeljima koji su došli u zemlju kao već formirane individue, sa svojim načinom mišljenja i rezonovanja, sa svojim maternjim, srpskohrvatskim jezikom, sa svojim navikama i osobinama. Oni koji nisu činovnici, nisu naučili zemaljski jezik u dovoljnoj meri da se mogu kulturno i duševno potpuno vezati za novu sredinu. I za to je potreban duži vremenski staž. Kao i u svakom društvu, i ovde je društvo starosjedelaca zatvoreno i ne prima rado u svoju sredinu druge, pa mu se teško i prilazi. Naš svet, stariji, naravno, druži se međusobno, misli i govori van posla svojim maternjim jezikom, u društvu i na domu. Naši ljudi nose u svome srcu jugoslovenski zavičaj, iz koga su došli i iz koga su poneli mnoge pozitivne osobine duše i karaktera: prostosrdačnost u ophođenju,

skromnost, čestitost u poslu, otvorenost, nesposobnost za laktanje i nametanje. To su osobine koje su useljenike iz Jugoslavije formirale kao pozitivnu i konstruktivnu useljeničku grupu. Tu ocenu su naši ljudi dobili već prvih dana. Posle sedam godina ocena se nije izmenila i naš svet uživa simpatije izraelske javnosti.

*

Posle toliko godina, svako je s više ili manje uspeha rešio osnovne probleme: stan i zaposlenje. Svako je našao svoje mesto. U većini, velikoj većini, u skromnim okvirima. Od cele ali je sigurno 90% sredilo svoje prilike. 10% predstavljaju stariji svet koji se nije snašao ili su socijalni slučajevi. Samo su pojedinci i oni koji su imućni u dovoljnoj meri mogli idealno da reše svoje lične i ma-

Odlikovanje kibuca „Gat“ za učestvovanje u oslobodilačkom ratu
Izraela 1948 godine

terijalne prilike. Iako kapitalistička zemlja, s visokim standardom života, Izrael ne spada u zemlje u kojima postoje velike šanse za stvaranje kapitala. Za 10% naših ljudi bi se moglo reći da su imućni te da raspolazu kapitalima. Sa izuzetkom kategorije starijih i socijalnih slučajeva, ostali imaju sreden život, pod istim aspektima kao ostali prosečni građani Izraela.

*

To je put jugoslovenske ali je. Na tome putu probijala se kroz razne faze, da se, u svojoj ogromnoj većini, formira u pozitivni i gradilački kolektiv. Olej iz Jugoslavije oseća se ovde kod kuće. On će do kraja deliti sudbinu svoje nove otadžbine.

ALEKSANDAR LEVI, BEOGRAD

DVA POTRESNA MUZEJA

Beleške iz dnevnika prilikom obilaska logora i muzeja u Majdaneku i Aušvicu, maja 1948 god.

Cetvrtastom žutom kockom popločani drum, građen patnjama i krvlju mučenika logora u Majdaneku, vodi blagom uzbrdicom na pitome i tihe livade istočne Poljske. Samo na jedno dva kilometra od predgrada Lublina, na širokoj ravnici, nalaze se barake, zelene, od dasaka, ograđene sa svih strana redovima bodljikave žice. Logor zauzima veliki prostor. Barake, žica, kule osmatračnice, reflektori. To je sve. Jedan od logora, sasvim sličan drugim logorima, koje su fašisti podizali u okupiranoj Evropi za vršenje zločina.

Muzej koji je otvoren u samom logoru i koji se svakim danom sve više uvećava i dopunjuje novim predmetima, priča nam ubedljivo i dokumentarno o nečuvenim stradanjima nevinih žrtava nacizma. Baraka dupke puna prugastih odela, sasvim pocepanih i dotrajalih, druga baraka puna drvene obuće, zatim jedna baraka puna bednog pribora interniraca: porcije, prazne kutije od konzervi, kašike, šerpe, lonci, četke, ogledala, četkice za zube..... Tabla sa brojevima žrtava: 3,150.000 Jevreja iz Poljske ubijeno u toku rata po raznim logorima, od toga 850.000 dece! Jevreji iz Holandije, Francuske i drugih okupiranih zemalja, Poljaci, Rusi, Francuzi.....

U jednoj baraci spomenploča koju je postavio Centralni komitet Jevreja Poljske. Natpisi ispisani jevrejskim slovima, sveće koje stalno gore i govore o stradanju naroda. I spremljene boce sa gasom — cijanvodonikom — za još milione žrtava. Sve to, kao jasna opomena. Kao nešto što primorava da se nikad ne zaborave zločini fašizma, kao nešto što nagoni sve poštene ljude da se bore da se ovo ne ponovi.

Potom veliki broj baraka za internirce. Jednostavne, od dasaka, mračne, bez prozora, bez ležaja... Samo spoljašnja forma — zelena boja baraka — vara oko čoveka u proleće i leto, kad se okolina zeleni a stoka pase okolo u atmosferi dima iz peći u kojoj gore leševi. Barake kroz koje duva hladan i oštar vetar istočne klime, barake u kojima leti vrućina guši zatvorenike nabijene u

njima jedne preko drugih. Sada su puste, zatvorene, tihe. Koliko su jada i muka nanele! Posmatrač dobija neku sliku o jezi koja je vladala, kad preživeli internirac objašnjava: „... ljudi, žene i deca, jedni preko drugih, bolesni, bedni, iscrpeni, strašni... Umiru u noći u prepunoj baraci, stenju u poslednjem ropcu, dok ostali nemoćno gledaju... Navika, svakidašnjica...“

Sada na svakoj od tih baraka stoji ploča: baraka posvećena borcima i žrtvama poljskog, ruskog, jevrejskog, jugoslovenskog, francuskog i drugih naroda. Borcima onih naroda koji su se borili.

Krematorijum je rekonstruisan. On se više nikada neće pušiti i puštati gust dim od izgorele krvi, mesa i kostiju. U njemu postoji i posebna odaja u kojoj se nalazi sasvim primitivni sto sličan stolu za hirurške intervencije. Na njemu su vršene operacije pljačke. Pre spaljivanja trebalo je seći i skidati sa leša ono što vredi: zlatne zube, nakit...

Četiri gvozdene otvora, na izgled kao veći otvori obične peći za pečenje hleba. I gvozdene nosila na koja se stavlja leš, pa se uvlače u usijanu peć, obrnu i vade, da bi se novi leš na njih stavio. I tako dan i noć. To su radili ljudi. Internirci pod nadzorom SS-ovaca, primorani i skrhanii strahom i borbom za život. Dok i oni nisu došli na red. To su znali. Ali su radili i nadali se. Sila ih je naterala. Produžavali su život.

A danas se sve to zna. Preživeli svedoci pričaju. Tragovi zločina nisu uništeni. Oni se čuvaju. Neka zna čovečanstvo za večita vremena da se i to sve desilo u njegovoj istoriji.

Izložene su u muzeju i fotografije: komandanata logora, oficira i vojnika SS-ovaca, zločinaca i kapoa. Vide se i fotografije sa suđenja. I mesto u logoru gde je suđenje obavljano. I vešanje zločinaca, kao jedini pravedni završetak i odmazda za izvršena nedela, kao opomena kako je narod kaznio tlačitelje.

*

Rudnici uglja, gvožđa, fabrike, dimnjaci, naselje do naselja. I ugljena prašina i dim. Od Katovica vodi na istok asfaltirani drum za Krakov. Između ove dve varoši nalaze se mnoga manja mesta i sela. Na 36-om km od Katovica je Osvijencim (Aušvic). Logor je sasvim blizu varošice.

Evo njegove kratke istorije: Najpre, pre 1939 godine, bile su ovde četiri zidane zgrade. Obične dvospratne zgrade za potrebe vojske. Kasarna normalnog izgleda. A onda je došao rat i okupacija Poljske 1939 godine. Kasarna je pretvorena u koncentracioni logor. Postavljene su žice. Logor se širio. Gradili su ga mukom i znojem sami internirci prinudom logorskih vlasti. Zidale su se iste zgrade od cigalja, sa krovom od opeke, prozorima i ostalim što je potrebno. Od četiri zgrade narastao je broj na oko 30. Sve iste, u redovima u potiljak. Kao u vojsci. Kroz bodljikavu žicu

puštena je struja visokog napona — dve hiljade dvesta volti — struja koja ubija. Neka i ona bdi da istina ne prođe kroz običnu bodljikavu žicu bez struje!

Kasnije, kad je razbukitali nacizam u okupiranoj Evropi sve više se jao bedu i nevolju, kad su zločini narasli, i ovaj logor postao je premalen.

Logor se širio dalje. Na jednom kilometru od ovog logora, na ogromnom močvarnom terenu počele su da niču kao pečurke drvene barake i barake od blata i slame. To je Bržezinka — Birkenau. 560 takvih baraka na nepreglednom prostoru, u 4 velika bloka, poredane u dugim redovima, tmurne i vlažne, primale su i do 120.000 zatvorenika. Čitav grad. I opet žice sa strujom, kule osmatračnice, reflektori, mitraljezi...

U logor Osvijencim dovođeni su najpre Poljaci — politički krivci i borci i Jevreji iz Poljske. Zatim antifašisti i borci za slobodu iz svih okupiranih zemalja Evrope, borci — Jevreji iz Poljske, Jevreji iz Francuske, Holandije, Jugoslavije, Mađarske... Prema podacima Državne komisije FNRJ za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, bilo je u Osvijencimu Jevreja koji su internirani u Splitu, na Kosmetu i u Bosni — oko 15.000, zatim iz Osijeka, Lohor-grada, i Jevrejke iz Vojvodine.

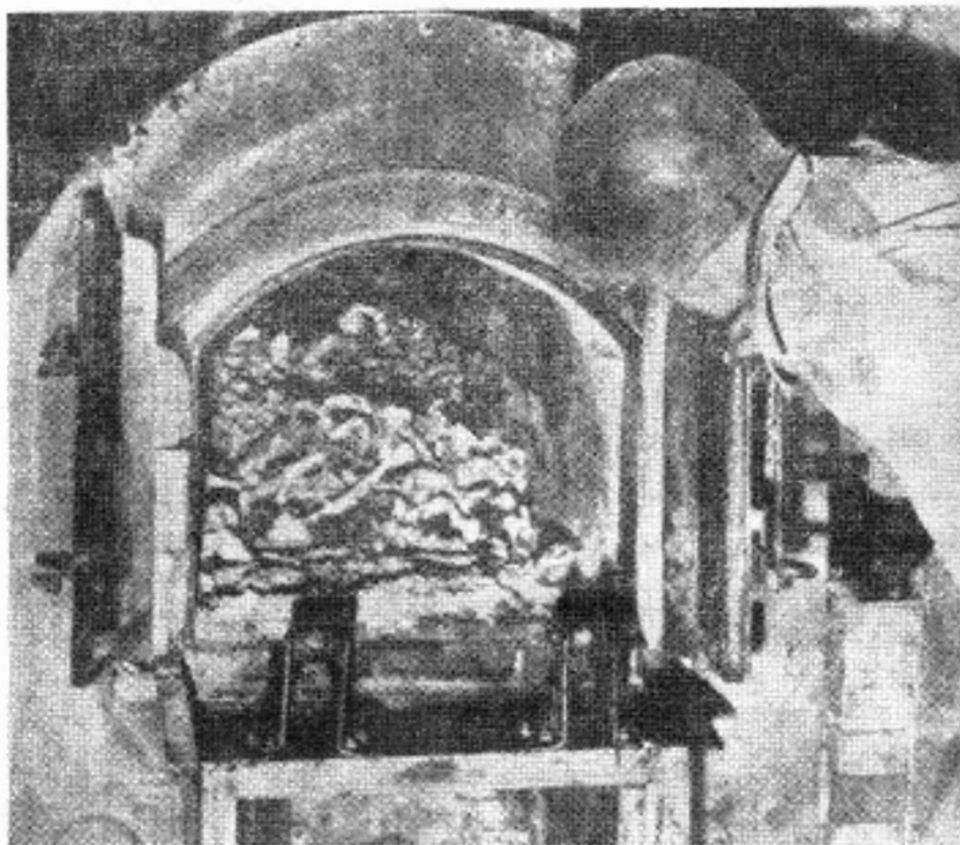
Gvozdena kapija prvog dela logora — onog sa zidanim barakama — sa krupnim natpisom: *Arbeit macht frei* — rad donosi slobodu, upečatljivo svedoči o bestijalnom cinizmu fašizma. Taj rad donosio je smrt. Rad do iscrpenosti i iznemoglosti, ropski rad iznuđen pretnjom i korbačem...

Evo jedne zidane barake: sobe sa trospratnim zidanim krevetima; dva drvena stola za stotine stanovnika barake, soba za starešinu, umivaonica, klozet. To je izgled baraka koje su pokazivane nekim komisijama Crvenog krsta. To je, ako se tako može nazvati, reprezentativni deo logora.

Ali jedno treba znati: bez žive reči ove ciglene zgrade su varale, one nisu govorile o hrani od stočne repe i komadića kruha, o bičevanju ljudi koji su odlazili na rad, o tome da su na jednom uskom drvenom ležaju spavala dva-tri čoveka, o vešanju usred logora, o baraci egzekucije, o krematorijumima u logoru. Ukratko, o smrti koja je vladala. Te „reprezentativne“ barake nikome nisu govorile da je parola komande logora bila: „Svaki ko živi u logoru preko tri meseca šteti interesima Velikog Nemačkog Rajha!“ Ipak, u hodniku jedne barake, na velikoj tabli, na nemačkom jeziku, ostalo je ispisano kredom: „Danas (pa onda datum...) pišu karte svi osim Jevreja i Rusa“.

Onda baraka broj 11. Zgrada egzekucije i smrti. Na prvi pogled je ista kao i druge. U istom je redu, iste cigle, isti krov. Samo gvozdene rešetke i zazidani prozori na gornjem spratu skreću pažnju na tajanstvenu i strašnu istinu.

Evo ukratko šta se o njoj zna i šta se u njoj još danas vidi: nijedan internirac nije mogao živ izaći iz ove zgrade. Ako je bio Jevrejin, mogao je u njoj da živi najviše tri dana, a svaki drugi najviše dve nedelje. Tu su vršeni razni medicinski eksperimenti nad ljudima. U dvorištu, uza zid, vršena su streljanja. U podrumu mučenja batinama na specijalnoj spravi. U jednoj sobi vešanje. U samicama, mračnim i hladnim, u specijalnim uskim prostorima zatvoreni ljudi morali su da stoje kao u dimnjaku visine čoveka; nabijeni jedan uz drugog da igla ne može da padne, satima i danima, posle napornog rada i stojeći umirali su, ili kad bi pali od iznemoglosti, ubijani su nesvesnim gaženjem drugih.

Jedna od peći u kojima su spaljivani leševi u nemačkim koncentracionim logorima

Sada je u 6 ovakvih zgrada veliki muzej. Neobičan i strašan za pojam muzeja. Neka pokolenja i pokolenja vide, neka se osvedoče da je u XX veku fašizam u jednom logoru na najsvirepiji način uništio preko 4.000.000 nevinih ljudi, žena i dece.

Tamni zidovi muzeja sa crnim draperijama u renoviranim zgradama logora, sa mnogobrojnim odajama u kojima se nalaze mnogi predmeti, simbolično ograđeni bodljikavom žicom, više spomen-

ploča sa svežim cvećem i vencima na mestima mučenja i stradanja, pružaju svečanu atmosferu tišine i strave. To je deo odanosti i pošte poljskog naroda i naprednog čovečanstva palim žrtvama, to je živi i dokumentovani dokaz zločina nemačkog fašizma i njegovih slugu.

Čitavo brdo kose u ogromnom staklenom sanduku, crne, plave, svetle dečije kose i sedih vlasi, ono što nisu stigli da odnesu na preradu; ogromna gomila stare i iznošene kožne i drvene obuće smeštena u jednoj velikoj sobi; prugasta odela, staro i prljavo rublje; u jednoj sobi nepregledna masa kofera sa brojevima i imenima ispisanim belom bojom, vešto i lepo ili sasvim primitivno... № 3195 — Najman Eduard... zatim, soba puna četkica za zube, zatim lonci, porcije, kašike, rančevi i sve druge stvari koje su pripadale ljudima.

Veliki broj molitvenika na jevrejskom jeziku, Biblija, taleta, pa onda jezivi prizor: ogromna količina dečijih cipela i haljinica, proteza od drveta i gipsa — noge i ruke, naočari. U jednoj sobi sitne stvari za potrebe domaćinstva: cedila za čaj, rende, kotarice, varjače i sl. — varali su domaćice da će ih voditi na rad, pa su one nosile ono što im može biti potrebno. Nasred gomile tih predmeta, na jednoj dečijoj torbici, sedi obična veća dečija lutka; lepa sa crvenim porcelanskim obraščićima, sa jako plavim očima i dugim trepavicama, plave kose, u crvenoj haljinici... Jadna devojčica, kako je volela igru i svoju lutku! Ali su je rano odvojili od nje i evo sad njena lutka čeka da je neko uzme i da se njome igra. Ne! Niko te, lutko, neće uzeti! Baš ti, tako naivna i lepa, svedočiš najbolje o svireposti fašizma i ostaćeš uvek u ovoj jezivoj i svečanoj tišini muzeja da svima kažeš: moja je gazdarica imala samo 5 godina i njena je kosa ovde, i cipele, i haljinica, pa eto, tu sam i ja, sastavni deo njenog života i radosti!

A evo sada dokaza najviše podlosti. Gomila okruglih predmeta u obliku običnog sapuna. Od gipsa su i pepela ljudskih kostiju. Ovi predmeti nisu ranije bili takvi. Vodič priča: ovi komadi bili su premazani tankim slojem sapuna i davani su ljudima koji su odlazili na kupanje a posle trpani u gasne komore. Do poslednjeg trenutka nečuvano perfidna igra svireposti i laži varala je one koji su bili određeni za smrt! Trebalo je da se zaista stvori utisak da će se žrtve samo kupati i posle dobiti čisto rublje i svoje stvari. Malo dalje nalazi se gomila pepela spaljenih. Nemačka komanda logora je u prvo vreme, na zahtev porodice ubijenog, koju bi obavestili o smrti rođaka usled bolesti, slala urnu sa izmešane gomile pepela i za ovo uzimala dobre pare. Kad se doznalo za tu gadnu podvalu, urnu niko više nije tražio.

Eto, to je deo muzeja koji priča o stradanju. Ali to nije sve. Umetnički crteži i slike izrađeni od preživelih, ubedljivo govore o borbi, o revoltu paćenika, o organizovanim buntovima...

Evo jedne takve slike: nasred „apel-placa“ logora u Bržezinki leže dve mrtve SS-ovke u vojničkim uniformama sa mnogim kaiševima. One su danima i mesecima korbačima gonile na rad i mučile žene. Hrabre žene su jednog dana goloruke kidisale na njih, nogama ih gazile i ubile. Osvetile se i tom prilikom mnoge su časno i hrabro pale.

Onda druga slika: jedna Jevrejka iz Amerike, poreklom Poljkinja, kada joj oficir SS-ovac pred kupanje naređuje da se gola svuče i uperenim revolverom polazi na nju, otima revolver, ubija krvnika i hrabro gine.

Dalje: organizovani bunt u krematorijumu, kad internirci jednog oficira SS-ovca bacaju u usijanu peć.

I drugi svetli primeri organizovane borbe, revolta i bunta. Ljudi su se i tu borili protiv fašizma, u bedi i nemoći, sasvim blizu smrti, bez ikakvog izgleda na neku pomoć spolja, organizovali su se i povezivali i radili u granicama mogućnosti protiv terora i mraka, dizali moral slabima i odlazeći u smrt pevali borbene antifašističke pesme, padali hrabro u borbi, dajući tako svoj deo opštem pokretu protiv fašizma.

U muzeju su izložene i fotografije kapoa — starešina baraka i blokova koji su bili glavni egzekutori svakodnevnog mučenja i batinjanja, denuncijacija, provokacija itd. — nadene u arhivi logora. Onakve kao za potrebe kriminalističke službe — u tri poze sa velikim brojem — jednako kao što stoje i fotografije komandanta logora, SS-ovaca i drugih bandita u pompeznim uniformama.

A samo na desetinu metara od logora, odmah preko žice, sasvim blizu jednog krematorijuma, nalazi se vila — moderna i dobro uređena — vila u kojoj je stanovao komandant logora. On se u njoj prijatno zabavljao, slušao muziku i pio u svetlosti reflektora, snazi električne žice i mirisu dima krematorijuma. Na suđenju se brani: znao sam šta se dešava u logoru, ali ja sam bio vojnik i radio sam po naređenju!

I sada odmah blizu te vile, na velikoj tabli nalaze se mnogobrojne fotografije sa suđenja njemu — komandantu i drugim zločincima koje su uhvatile sovjetska i poljska armija. I fotografije njihovog vešanja.

Logor u Bržezinki (Birkenau) — sastavni deo logora u Osvijencimu na udaljenju 1 km od njega, — već po samom izgledu spolja pruža još strašniju sliku. Veliki grad baraka. Vrlo slabih baraka. Nepregledni redovi. Sve u vlazi i močvari. I okolina samog logora je siva i tmurna. Nigde se pogled neće zadržati da se odmori i osveži. Sve je jednolično. Barake, barake, žica, žica, kule i opet barake, žica... Jedan deo logora je srušen. Barake su građenje od tako slabog materijala da se, eto, sada prazne i napuštene, ne mogu da održe. Kao da im nedostaju promrzla i gladna tela interniraca da ih greju, da ih hrane vapajem i smrću i da ih tako održavaju!

Evo jedne od stotinu takvih baraka: bez prozora, bleđa svetlost ulazi kroz prostor između napuklog tavana i zidova. Građena je od trske i blata. Umesto poda — vlažna zemlja. A onda umesto nameštaja trospratne pregrade od dasaka uzidane i međusobno povezane. Svaki sprat-pregrada širok je oko 2.50 m. Tu su ležali ljudi. Po devet, jedni preko drugih. Smrad klozeta i teški miris vlage mešao se sa isparavanjem stotine ljudi, nabijenih u trospratne blokove, mešao se sa vapajem i smrću. Ima takva baraka i neku česmu, ali bez vode. Postojala je česma u nekom delu logora, udaljena stotinama metara. Samo jedna za desetine hiljada. Umivali su se toplom vodom, kafene boje, koju su dobijali rano ujutru pre odlaska na teški rad. Eto, tu su stanovali i do svoje smrti živeli ljudi. Bio bi zločin i stoku smestiti u takve barake. I drvena baraka sasvim slična samo bez ležaja, gde se spavalo na vlažnoj zemlji. To su bili stanovi u koje je nacizam silom smestio milione nevinih.

Ranim jutrom odlazili su na teške radove u fabrike ili polja, gonjeni batinama. Tom prilikom muzika logoraša svirala je fašističke koračnice. „Rad donosi slobodu“! Podla parada do kraja je izvedena.

U celoj Nemačkoj i okupiranoj Poljskoj bilo je ukupno za vreme rata 55 peći za spaljivanje, a od ovog broja u Brzezinki 40. I pošto tih 40 peći nisu imale veći kapacitet, zločinci su leševe ugušenih polivali benzinom i spaljivali na otvorenom polju.

Tako su se tri krematorijuma u Brzezinki sa 40 gvozdernih peći, povezani gasnim komorama, slični onim krematorijumima u Majdaneku, dano-noćno pušili mesecima, godinama i gušili okolinu teškim smradom od sagorevanja mesa i kostiju.

I cigleni bazen ogromnih dimenzija, u koji se slivao izmet zatvorenika iz celog logora, upotpunjuje fašističku bestijalnost. Izmet se upotrebljavao u neke hemijske svrhe. Od čoveka ništa ne treba da ide u štetu: ni kosa, ni pepeo izgorelog leša, ni izmet... Samo on, čovek, njega treba ubiti... To je fašizam.

Sada tih krematorijuma nema. Nemci su ih pred naletom oslobodilačke vojske porušili pokušavajući da na taj način unište tragove svojih nedela. Ali i ruševine krematorijuma, i gvozdene peći govore. Svedoče i oko 3000 preživelih interniraca. Još se jasno vide te velike gvozdene peći nalik na one velike zidane za pečenje običnog hleba.

U neposrednoj blizini jednog krematorijuma nalazi se spomen-ploča palim žrtvama sa uvek svežim cvećem i vencima.

Jedan od ova tri krematorijuma rekonstruisaće se. Da ostane kao muzejska vrednost. Drugi će se ostaviti u ruševinama u istom stanju u kakvom su ga ostavili zločinci u bekstvu. A na mestu gde je bio treći, podići će se monumentalni spomenik palim žrtvama od preko 4.000.000 cigalja prema broju ubijenih — visok, mnogo viši, snažniji nego što su bili dimnjaci kroz koje su se dimila sagorela tela. Onako kao što je narodna pravda i istina veća i jača od svih nedela i zločina. Kao simbol pobeđe svetlosti nad mrakom.

JEVREJSKA KULTURA TRADICIJA I ISTORIJA

Antički Izrael u dokumentima susjednih zemalja

Autor teksta i izbor slika: **Aron Albahari**

Hekatej (grčki Hekataios) iz Abdere s kraja 4. veka p.n.e.

Grčki filozof i istoricar, učenik Pironov iz grada Abdera u Grčkoj. Priklanja se učenju stoika i kinika. Svoju predstavu i viziju idealne države iznosi u delu „O Hiperborejcima“. Dela su mu sacuvana samo u fragmentima. Ponajviše je pisao o istoriji Egipta i o Jevrejima. Prvi je srenuo pažnju na jevrejsku tradiciju, običaje i veru, govoreći o njihovoj srčanosti i nepokolebljivosti posebno iskazanoj za vreme vojnog pohoda Alaksandra Velikog Makedonskog (336-323.g.p.n.e.) na Bliski istok i Egipat.

U svom drugom radu pod naslovom „**Aegyptiaca**“ („**O Egipcanima**“) pominjući Jevreje iz vremena njihovog tzv. „drugog vala“ njihovog iseljavanja u Egipat, zbog stalnih vojno-politickih pritisaka od strane Vavilona i Perzije, kaže:

„**Jedan je od njih bio Ezekija** (jevrejski prorok i sveštenik iz 7/6. veka p.n.e., iz vremena tzv. „drugog vala“ odlaska Jevreja u Egipat, o.a.) jevrejski veliki sveštenik, covek u dobi od oko šezdeset i šest godina, vrlo poštovan među sunarodnjacima i vrlo razborit, a još i okretan u govoru i u javnim poslovima veštiji no iko drugi. A jevrejskih sveštenika koji dobivaju desetinu od prihoda i upravljaju državnim poslovima ukupno ima oko hiljadu i petsto...Ovaj covek, nakon što je dobio tu cast i postao nam blizak, skupi neke svoje sledbenike i procita im sve prednosti (odlaska u Egipat, o.a.). Naime, imao je sve napisano o onome što se tice njihovog naseljavanja i politickog uređenja...Stoga, iako su svi na zlu glasu (Jevreji, zbog nepokolebljivosti

privrženosti svojoj veri, o.a.) kod suseda i došljaka i ako su ih perzijski kraljevi i njihovi satrapi (perzijski namesnici u Judeji, o.a.) cesto ponižavali, ne daju se nagovoriti na drugo mišljenje, nego za zakona bez oklevanja, goloruki, najodlucnije idu u susret najstrašnjim zlostavljanjima i smrti, ne želeći se odreci ocinskih običaja...Poseduju gotovo tri milijona arura (grčka jedinica za površinu oranice – obradive zemlje, o.a.) najbolje i najplodnije zemlje. Toliko je naime prostrana Judeja...“.

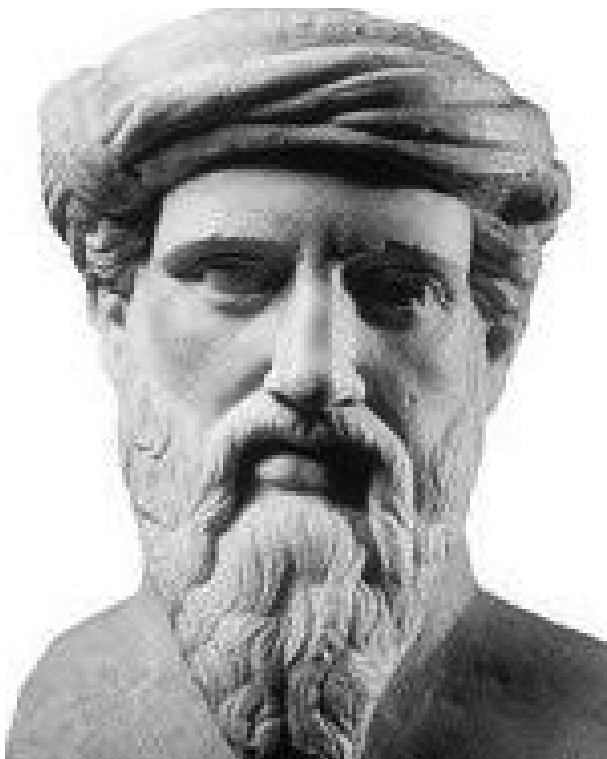
U ovom istom opisu, dalje sledi zanimljiv i slikovit pomen Jerusalema jevrejskog Hrama u njemu. Pa kaže: „Jevreji imaju mnogo tvrđava i sela po zemlji(Judeji, o.a.), a samo jedan utvrđen grad, opsega pedesetak stadija(jedan stadij je oko 186,5 metara, o.a.), koji naseljava oko sto dvadeset hiljada ljudi. Zovu ga Jerusalem. Onde je negde u središtu grada prostor ozidan kamenim zidom, dug oko pet pletara(oko 150 metara, o.a.), a širok sto lakata (oko 45 metara, o.a.), sa dvosrtukim vratima. Unutar njega je cetvorouglasti žrtvenik izgrađen od skupljenoga nepovezanog i neobrađenog kamenja. Sva-ka mu je strana duga dvadeset lakata i visoka deset. Uz nju je velika gradevina, sa žrtvenikom i svecnjakom(jevrejskao sedmokraka menora, o.a.) – oba su zlatna i teška dva talenta (oko 68 kg, o.a.) – tu je vecno svetlo koje gori i nocu i danju. Nema nikakvog kipa ni zavetnog dara, ni kakvih nasada nalik na gaj ili nešto tako. Onde i nocu i danju borave svecenici vršeci određene obrede cišćenja i uopšte ne pijuci vino dok su u hramu...“.

Rad dalje nastavlja detaljom opisa učešća nekih Jevreja u ratu uz kralja Aleksandra Velikog Makedonskog. Ovo piše kao sami akter ovog događaja, gde kaže: „**Kad sam marširao prema Crvenom moru**, pratili su nas jevrejski konjanici među kojima je bio i jedan covek po imenu **Mosolam** (helenizirani oblik jevrejskog imena Mešulam, o.a.), izrazito bistar, snažan i po opštem mišljenju najbolji strelac i među Grcima i među barbarima. Taj dakle covek,

videvši da su se mnogi uskomešali na putu i da neki vrc gatajuci po letu ptica traži da svi stanu, upita zašto stoje. Vrac mu pokaza pticu i rece: „ako ostane na istom mestu, svi trebamo stati, a ako se podigne i poleti napred, trebamo ici dalje, a ako pak pode natrag, povuci se“. Mosolam(Mešulam, o.a.) mu ne odgovori, nego zategne luk, odapne strelu i pogodivši pticu, ubije je. Vrac i neki drugi na to se rasrde i stanu ga proklinjati. A on rece: „zašto besnite, nesretnici?“ Zatim uzevši pticu u ruke nastavi: „Kako bi ova, koja nije mogla predvideti svoje vlastito izbavljenje, reci nam išta korisno o našem maršu? Da je mogla unapred znati buducnost, ne bi došla na ovo mesto iz straha da je strelom ne ubije Jevrej Mosolam(Mešulam, o.a.)“⁴.

Hermipa Smirnjanin – 3. vek p.n.e.

Bio je peripateticki filozof^{3*} iz grckog grada Smirne(sada u Turskoj). Autor je i rada koji nosi naziv „Životi“(“Bioi”) koji sadrži biografije brojnih poznatih antickih licnosti – govornika, pesnika, istoricara, filozofa, itd.

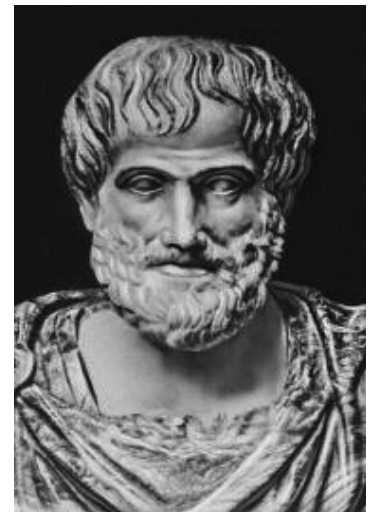
Medu njima je i biografija matematicara Pitagore (580/572– 500/490.g.p.n.e., slika desno), o kojem,između ostalog, kratko pominje da je Pitagora imao Visoko mišljenje o pojedinim jevrejskim obicajima,verovanjima i nacelima, te da je pojedina preneo i ukljucio i u svoju filozofiju.

Citirajuci Hermipa Smirnjanina, Jozef Flavije u svojojknjizi „Protiv Grka“ („Protiv Apiona“), Prva knjiga, odeljak 22, navodi taj Hermipov komentar o Pitagori: “A to je cinio i govorio(Pitagora, o.a.) oponašajuci shvatanja Jevreja i Tracana i primenjujuci ih na sebe”.

Klearh iz Soli – 4/3. vek p.n.e.Grcki filozof rođen u gradu Soli na Kipru. Bio je Aristotelov ucenik i najbolji peripateticki filozof. U prvoj knjizi svoga dela „O snu“ kaže da je njegov ucitelj Aristotel (384- 322.g.p.n.e.) o nekom Jevreju pripovedao sledece: „Bilo

bi preopširno sve kazati, ali nije zgoreg reci kako je u tom coveku bilo neceg zadivljujuceg i ujedno filozofskog...U skladu sa retorickim naukom pomenimo najpre njegovo poreklo, da ne izneverimo ucitelje pripovedanja... Dakle, on je rodom bio Jevrej iz Koile Sirije(latinski naziv za Celesiriju-Kelesiriju, o.a.), a ti su potomci indijskih filozofa. Filozofi se, kažu, kod Indijaca nazivaju Kalani^{4*}, a kod Sirijaca Jevreji. Ovi su ime dobili po nazivu podrucja koje naseljavaju – Judeji. A ime njihovog grada, koji zovu Hierusaleme (Jerusalem, o.a.), svakakoje iskrivljeno^{5*}. Taj, dakle, covek, kojeg su mnogi gostoljubivo primali i koji se pomalo spuštao iz mēsta unutrašnjosti u primorska, bio je Grk(o-

vde Aristotel misli o njemu kao heleniziranom

Jevrejinu, pa ga zato naziva Grkom, o.a.) ne samo po govoru nego i dušom. I tada, dok smo boravi u Aziji, taj se covek zatekao u istim

Bista Aristotela mestima kao i mi i onde je razovarao sa mnom i nekim drugim ucenima, ispitujući njihovo znanje. No kako se družio sa mnogim obrazovanim ljudima, radije nam je prenosio nešto od svoga.“

Ovu informaciju, takode, prenosi namjevrejsko-rimski istoričar Jozef Flavije u knjizi „Protiv Grka“ („Protiv Apiona“), Prva kniga, odjeljak 22. 3* Filozofska škola (pravac) u antickoj Grčkoj. 4* Kalan je bio gimnosofist (tzv. goli filozof ili goli sofisti – grcko ime za drevne indijske filozofe koji su težili asketizmu) koji je pratio Aleksandra Velikog na njegovom pohodu.

5* Ovde Aristotel misli na izvorni fonetski izgovor kako Jevreji nazivaju Jerusalem, a ne kako je na grckom jeziku uobicajeno fonetski - a to je Hierosolyma

Rimski izvori i dokumenta

Od 63.g.p.n.e. kada Rim osvaja Siriju, a iste godine rimski general Gnej Pompej Veliki (106.- 48.g.p.n.e.) osvaja Jerusalem, počinje rimska dominacija Judejom i Bliskim istokom. Iako Judejom formalno sve do 95. godine nove ere I dalje vladaju jevrejski kraljevi (Hirkan II, Matatija Antigona, Herod Veliki, Arhelaj Etnarh, Antipa Herod, Filip Tetrarh, Aristobul, Agripa I, Agripa II) sledeca dva veka obeležice period stalnih sukoba i borbe između Jevreja i Rima. Dva velika jevrejska ustanka protiv Rima (Prvi jevrejski ustanak 66.- 70.god. i Drugi jevrejski ustanak 132.- 135.god.) u mnogome ce odrediti sudbinu Jevrejskog naroda, koja ce konacno dovesti i do dijaspor i raseljenja Jevreja. Ti događaji praćeni su zapisima rimskih istoričara, kao i drugim materijalnim artefaktima.

Rukopisi Filona Aleksandrijskog (Filo Judeusa) – pocetak 1. veka nove ere

Filon Aleksandrijski, rođen je oko 20.g.p.n.e. i živeo je do 50. godine nove ere. Autor je 48 istorijskih radova od kojih je vecina sacuvana u originalnom grckom tekstu, dok je 9 njegovih rasprava (traktata, studija) sacuvano u prevodu na jermenski jezik, iz 6. veka.

Savremenik je cetvorice rimskih imperatora: Augusta, Tiberija, Kaligule i Klaudija. Rođen kao Julije Filon, pripadao je uglednoj i imucnoj aleksandrijskoj porodici heleniziranih Jevreja, koja je generacijama živela u Aleksandriji i čiji su preci bili savremenici grčke Ptolomejske dinastije I vlasti u Egiptu. Njegov necak, poznati Tiberije Julije Aleksandar, kao „otpadnik“ od jevrejske vere, postao je i guverner Egipta. Filon je bio apologist i branilac judaizma i pokušavao je uskladiti svoje jevrejsko poreklo sa svojim heleniziranim kulturološkim opredeljenjem. Clanovi njegove porodice za vreme vladavinerimskog cara Gaja Julija Cezara (48.- 44.g.p.n.e.) postaju rimski podanici I državljani. To određuje da se Filon, iako piše i o periodu grčke vladavine Egiptom, ipak tretira kao rimski istoričar.

Pisani rad „Aristasovo pismo“ (Aristejino pismo), predstavlja dvadesetak rukopisa koji se pripisuju glavnom bibliotekaru grckog vladara Ptolomeja II Filadelfa (285.- 246.g.p.n.e.), Dimitriju Faleru. On je navodno bio zadužen da u prepisci sa vrhovnim sveštenikom jevrejskog Hrama u Jerusalemu, Elazarom, šaljući mu bogate poklone preko izvesnog Aristasa (Aristeja), obezbedi da Elazar pošalje 72 cov-eka (po 6 starešina iz svakog jevrejskog plemena) primerenog vladanja i upoznatih sa jevrejskim Zakonom, da prevedu Stari zavet na grcki jezik. Mnogi istoricari i istraživaci se slažu da je stvarni autor ovog pisma ustvari bio „helenizirani Jevrej“. Prevodioci su bili smešteni na ostrvu Far (Faros) nedaleko od aleksandrijske luke I prevod su završili za 72 dana.

ΣΙΝΕΤΩΝΕΒΔΟΜΗΚ
 ΔΡΑΒΑΣΙΑΕΧΟΝΤΟΣΚΥ
 ΠΕΡΣΩΝΕΤΟΥΣΠΥ
 ΤΟΥΕΙΣΣΥΝΤΕΛΕΙΑΝ
 ΙΝΗΜΑΤΟΣΚΥΕΝΤΟΜΑ
 ΤΙΙΕΡΕΜΙΟΥΗΓΕΙΡΕΝ
 ΚΣΤΟΠΗΕΥΜΑΚΥΟΥ
 ΒΑΣΙΛΕΥΣΠΕΡΣΩΝΚΑΙ
 ΕΚΗΓΥΣΕΝΟΛΗΤΗΒΑΝ
 ΛΕΙΑΑΥΤΟΥΚΑΤΑΜΑΔΙΑ
 ΓΡΑΠΤΩΝΛΕΓΩΝΤΑ
 ΔΕΛΕΓΕΙΟΒΑΔΟΙΛΕΥΣΠ
 ΣΩΝΚΥΡΟΣΕΜΕΛΗΕΜ
 ΞΕΝΒΑΣΙΛΕΑΤΗΣΟΙΚΥ
 ΜΕΝΗΟΚΥΡΙΟΣΤΟΥΙ
 ΡΑΝΑΚΣΟΥΙΣΤΟΣΚΑΙ
 ΕΣΗΜΗΝΕΝΜΟΙΟΙΚΟ
 ΔΟΜΗΣΑΙΛΥΤΩΟΙΚΟΝ
 ΕΝΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜΤΗΝ
 ΤΗΙΟΥΑΔΙΑΚΕΤΙΣΕΣΤ
 ΟΥΝΥΜΦΝΕΚΤΟΥΕΘΝΤ
 ΑΥΤΟΥΕΣΤΩΟΚΑΥΤΥ
 ΜΕΤΑΤΟΥΚΑΙΑΝΔΕΜ
 ΕΙΣΤΗΝΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ
 ΤΗΝΕΝΤΗΙΟΥΑΔΙΑΟΙΚ
 ΔΟΜΕΙΤΩΤΟΝΟΙΚΟΝΤΑ
 ΚΥΤΟΥΙΣΙΑΝΛΟΥΤΟΣ
 ΟΚΣΟΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΑ
 ΕΝΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜΟΙΟΙ
 ΟΥΝΚΕΤΑΤΟΥΣΤΟΠΤ
 ΟΙΚΟΥΣΙΝΕΘΗΤΩΑ
 ΑΥΤΩΟΙΕΝΤΩΤΟΠΩ
 ΑΥΤΟΥΕΝΧΡΥΣΩΚΑΙ
 ΕΝΑΓΓΥΡΙΩΚΑΙΕΝΑ
 ΣΕΟΙΗΜΕΘΙΠΠΩΝΚΑΙ
 ΚΤΗΝΩΝΣΥΝΤΟΙΣΑΛ
 ΛΟΙΣΤΟΙΣΚΑΤΕΥΧΑΣ
 ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΜΕΝΟΙΣ
 ΤΟΙΕΡΟΝΤΟΥΚΥΤΟΕΝΙ
 ΕΡΟΥΣΑΛΗΜΚΑΙΚΑΤΑΤΗ
 ΣΑΝΤΕΣΟΙΔΙΧΙΦΥΑΟΙ
 ΤΩΝΠΑΤΡΙΩΝΤΗΣΙΟΥΑ

Stubac teksta iz Septuaginte pisan uncijalnim slovima, iz Codex Vaticanusa

Filon Aleksandrijski nam u svom delu „O životu Mojsijevom, II“, 2.37, kaže: „da su prevedeni tekstovi bili potpuno identični jedan drugom, što je bio dokaz da je ova verzija bila neposredno nadahnuta od Boga“. Ovaj prevod Biblije je nazvan Septuaginta, po latinskoj reci za „sedamdeset“. Uvodeci nas u taj tekston piše: „Ta lepota i dostojanstvo Zakona Mojsijevih, je za poštovanje ne samo među Jevrejima, vec i drugim narodima...Ptolomej, sa nadimkom Filadelfa, je bio treci naslednik Aleksandra(Makedonskog, o.a.) vladara koji je pokorio Egipat...On je imao veliko osećanje divljenja za Mojsijeve Zakone i iskazao je ideju da ih prevede na grcki jezik, i

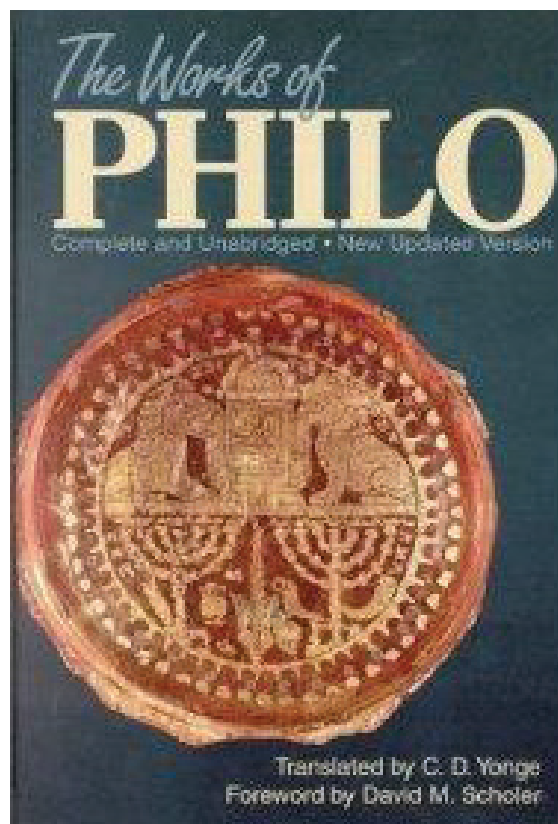
poslao je glasnike Vrhovnom svešteniku i kralju Judeje, olicenom u jednoj osobi. Oni su mu objasnili i preneli njegove želje i zahtev da odabere više ljudi sa poznavanjem te materije, koji bi preveli Zakon. Kao što je i prirodno Vrhovni sveštenik je bio pocastvovan ovim, sa ubedenjem da kralj(Ptolomej, o.a.) preduzima ovakvu inicijativu pod uticajem Božijeg providenja. Zato on sa poštovanjem i velikom pažnjom odabire najpoštovanije Jevreje koje imade oko sebe, koji su posedovali znanje svoje Svete knjige, a koji su dobro znali i grcki jezik, i rado ih posla. Kada su oni došli u kraljev dvor bili su gostoljubivo primljeni od strane kralja(Ptolomeja, o.a.) gde im je priredena gozba...Kada se on upoznao sa svakim od njih individualno i stekao sliku o njihovom znanju, dao im je odobrenje da pocnu raditi ono zbog cega su bili i poslati... Bili su smešteni na najmirnije mesto. To je bilo mesto unutar zidina, puno ugodnih životinja... To je bilo ostrvo Far(Faros, o.a.) naspram Aleksandrije.

Portret Filona na crtežu, duborezu, iz Evrope, 1584. godine

U svojim radovima „Flakum“ i „Gajev legat“ Filon govori o svom vremenu, kada je 38. godine usled proгона Jevreja u jevrejskim kvartovima Aleksandriji došlo do pobune Jevreja, koji su bili isprovocirani od strane Flakusa (rimskog prefekta Egipta). Da bizaustavili ovaj sukob Jevreji šalju 40. godine visoku delegaciju u Rim, rimskom imperatoru Gaju Cezaru Kaliguli (37.-41.god.) na celu koje je Filon, postavljen za vodu. „Flakum“ zapocinje sledecim recima: „Flakus, koji je bio rdav i loš upravitelj prema Jevrejima imenovan je za upravitelja (prefekta, o.a.) Aleksandrije i Egipta oko 32. godine, pri kraju vladavine (principata, o.a.) Tiberija... odvratno okrutno pokazao je Jevrejima Aleksandrije da im neće biti naklonjen“.

Ova Flakusova netrepeljivost prema Jevrejima će narocito doci do izražaja za vreme posete Aleksandriji (gde je bila velika jevrejska zajednica) jevrejskog judejskog kralja Heroda Agripe I (37.- 44. god.), kada mu aleksandrijski Jevreji predaju svoju molbu (peticiju) da je on licno preda rimskom imperatoru Gaju Kaliguli. Filon o tome piše: „Ukazala se dobra prilika da se Gaju (Kaliguli, o.a.) preda ova molba koja je sadržavala sve od cega smo patili i predlog kako samo smatrali da nas se treba tretirati, i ova molba je bila skracena verzija onoga što smo mu ranije pisali, šaljuci mu to po kralju Agripi (jevrejski 61.judejski kralj Agripa I, /37.- 44. god./, o.a.), koji je za kratko boravio u gradu na svome putu u Siriju, gde je išao da preuzme poziciju kralja koja mu je bila dodeljena...ali nismo bili svesni toga da smo se prevarili, ucinivši isto što i pre kada smo otplovili, misleci da što pre pridemo pravdi, ona će nam biti dostupnija Ali on je bio nepomirljivi neprijatelj prema nama, koliko god je mogao...Izgledalo je da nas prima sa naklonošcu, na obali Tibera (u bašti gde je i njegova majka uobicavala šetati) razgovarao je sa nama službeno, i pružio nam ruku manirom kao da nas štiti, dajuci nam znak dobre volje, poslavši nam i svoga sekretara koji je imao dužnost da prima izaslanike koji su mu dolazili...“.

Komplet Filonovih radova u prevodu na engleski jezik

U daljem opisu atmosfere pred ovupobunu Jevreja, Filon piše sledece: „Poštosu Jevreji najviše bili osumnjiceni kao jedine osobe koje su bile protiv ovoga (postavljanja statua rimskih bogova, o.a.) i pošto je to bilo najviše u suprotnosti sanjiovim nacelima i obicajima, i njihovog verovanja u jednog Boga, tvorca i kreatora sveta...zbog cega su svi Jevreji bili osumnjiceni... A pošto je on, kao guverner (-Flakus, o.a.) mogao, da je tako odlucio, smiriti nasilje protiv našeg naroda bez ikakvog ograničenja, a ne pravci se da nevidi ono što jeste, dozvolio je da se našestanje sigurnosti pretvori u konfuziju...svetina postade razdraženija tražeci više i više, i pokazase više drskosti i zlobe...srušise neke sinagoge... neke zapališe... pokazavši neopisivo više mržnje protiv Jevreja...a sve one sinagoge koje nisu mogli srušiti ili spaliti jer su bile unutar gusto naseljenih jevrejskih kvartova, oni pokušase oštetiti...“.

Dalje, on opisuje status Jevreja u Rimu, koji su bili lojalni građani i za kojeje, kako dalje piše Filon, Gaj Cezar Kaligula „znao da su brojno naseljeni sa druge strane reke Tibar, da su većinom rimski državljani, mnogi dovedeni i kao zarobljenici u Rim, da imaju svoje sinagoge... On je takode znao da su oni imali obicaj da šalju svoje novcane priloge u Jerusalem preko onih koji su išli na hodocašce... Nikada ih nije terao iz Rima, imajući poštovanja i za Judeju, i nikada nije poduzimao neke nove korake kojima nije respektovao njihove sinagoge“.

Naravno, ova slika stanja i statusa Jevreja u Rimu, i uopšte na teritorijamapod rimskom vlašću, bila je idealizovana i više je predstavljala želju Filona negošto je bila stvarni status Jevreja pod Rimom. Ali u svakom slučaju ovi njegoviopisi istorijskih etapa u životu Jevreja Aleksandrije i Egipta pod Grckom, a potom Rimskom upravom i njihovim odnosima sa njima, daju nam znacajan istorijskiuvid o tom vremenu.

Kamena ploca sa imenom cara Tiberija i Poncija Pilata – 26.- 37. g.

U junu 1961. godine italijanski arheolozi su prilikom iskopavanja koja suvršili na lokalitetu rimskog amfiteatra u gradu Cezareji na obali Mediterana(današnji Izrael) pronašli kamenu ploču od krečnjaka visine 82, širine 68 idebljine 20 cm, koja je ocito bila deo većeg kamenog monumenta iz pozorišta uCezareji posvećenog rimskom imperatoru Avgustu Tiberiju (14.- 37. god.).

Ovaj artefakt je znacajan jer nam govori o istorijskoj okolnosti rimskeuprave Judejompocetkom 1. veka nove ere, preko svojih prefekta (prokuratora),pominjuci direktno i ime samog upravitelja i ime rimskog imperatora.

Na njoj je, na latinskom ispisu u tri reda, imenom pomenut i rimskiimperator Avgust Tiberije i rimski guverner Judeje - Poncije Pilat, peti rimskiguverner (prokurator) Judeje, koji je službovao u Jerusalemu, a kojeg je na tu funkciju postavio sam Tiberije.

Na ploči je pisalo: „AugustTiberije, Poncije Pilat prefekt(upravitelj) Judeje“.

[DIS AUGUSTI]S TIBERIEUM
[PO]NTIUS PILATUS
[PRAEF]ECTUS IUDA[EA]E
[FECIT DJE[DICAVIT]

Ovaj arheološki vredni aretefakt se danas nalazi u Izraelskom muzeju u Jerusalemu

„Titov slavlouk“ u Rimu – 82. Godina

Vladavina poslednjeg jevrejskog kralja Judeje, Heroda Agripe II (50.- 95. god.) bila je suviše podređena podanickom statusu prema mocnom rimskom carstvu. To se posebno odnosi na vreme vladavine cara Nerona (vladao od 54.- 68.g.) kada on postavlja svog namesnika Gesije Flora (64.-66.g.) za prokuratora Judeje. Stalni pritisci na Jevreje, politicki, verski i kulturološki, kao i finansijski, konacno su rezultirali pobunom koja prerasta u oružani ustanak pro-

tiv Rima. Nažalost, Agripa II se u tom ustanku priklanja i sklanja kod svojih rimskih patrona. Rimljani su u tom trenutku zatečeni i zauzeti svojim unutrašnjim sukobima, posebno nakon smrti (samoubistva) Neron i borbe njegovih nasljednika oko preuzimanja vlasti. Ustanici predvođeni Zelotima (strankom ekstremnih rodoljuba) i pod vodstvom Johanana Galilejskog i Šimona Bar Giora, vrlo brzo oslobađaju Jerusalema i obezbeđuju mogućnost jevrejskog slobodnog pristupa i molitve u jevrejskom Hramu u njemu.

U međuvremenu car Neron umire, a Tit Flavije Vespazijan (69. – 79. god.), Neronov najbolji general, izlazi kao pobednik u borbi za nasljednika Neronove vlasti i 69. godine ustolicava se u Rimu kao imperator. On će poslati za komadanta rimskih legija u Judeji svoga sina Tita koji će konačno skršiti jevrejski ustanak i posle 134 dana opsade, 29. avgusta 70. godine, osvojiti i razoriti Jerusalema i srušiti i spaliti jevrejski Hram.

U cast i pomen na ovu rimsku pobjedu nad Jevrejima i osvajanje Judeje i Jerusalema, u Rimu je organizovana velika svečanost, a trijumfalnu povorku rimskih legija predvodio je sam car Vespazijan u pratnji svojih sinova Tita i Domicijana. Voda jevrejskog ustanka Šimon Bar Giora je javno obešen, a Johanan Galilejski doživotno zatocen.

Važnost i značaj koji je za Rimljane imala ova pobjeda i osvajanje Judeje i Jerusalema iskazana je od strane rimskog cara Domicijana (81.-96. god.) podizanjem „Titovog slavoluka“ u Rimu 82. godine (latinski Arcus Titi, italijanski Arco di Tito) na tadašnjoj promenadi-aveniji Via Sacri (Via Sacra), neposredno nakon smrti njegovog brata i prethodnika Tita (79.- 81. god), a u slavu njegovog pobjede nad Jevrejima.

„Titov slavoluk“ se smatra jednom od najpoznatijih građevina rimske antičke arhitekture, koja je poslužila kao model za ostale sla-

voluke tog i kasnijih vremena, u Rimu i drugde, među kojima i za „Trijumfalnu kapiju“ u Parizu.

Kao jedna od scena reljefno uklesanih motiva na ovom slavoluku je i prikaz rimskih vojnika koji nose zlatni sedmokraki svecnjak iz Hrama u Jerusalemu, kao i hramske trube i sto za obredni hleb (slike na sledećoj strani, sa uvećanim detaljem na drugoj slici).

Rimski vojnici sa zlatnim svecnjakom, detalj sa reljefa „Titovog slavoluka“ u Rimu

Detalji sa reljefa „Titovog slavluka“ u Rimu

Rimski novac kovan u slavu osvajanja Judeje - „Judea devicta, Judea Capta“ – 71.g.

Trijumf ove pobjede ovekovečen je i izdavanjem posebnog novca sa likom uplakane Jevrejke pod palminim drvetom (alegoričnim simbolom jevrejske Judeje) i sa latinskim natpisom „Judea devicta, Judea capta“ – „Judeja poražena, Judeja osvojena“.

Ovaj zapis koji susrecemo na rimskom novcu kovanom u čast osvajanja i pokoravanja Judeje još je jedan vanbiblijski i van jevrejski artefakt i istorijsko dokument u kome se pominje određeni trenutak iz istorije antičke Judeje, kao jevrejske države.

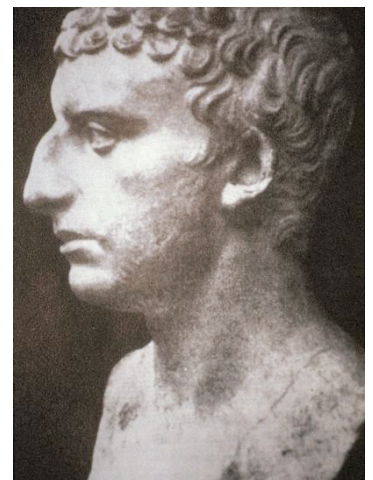

Rimski novac sekterijan (sestertius) koji daje kovati i izdaje rimski car Vespazijan, 71. godine, kojim slavi pobjedu nad Jevrejima Judeje. Na tom novcu piše „Judeja capta“ (Osvojena Judeja)

„Jevrejski rat“ (75-79.g.) i „Jevrejske Starine“ (93-94.g.) Jozefa Flavija

Jozef ben Matatja (37.- oko 100. god.) rođen je u Jerusalemu u jevrejskoj plemićkoj porodici. Početkom Prvog jevrejskog ustanka (66.- 73. god.) protiv Rimljana bio je postavljen za starešinu vojske jevrejskih ustanika koji su branili Galileju (severnu teritoriju jevrejske kraljevine Judeje) od rimskih legija. Posavladanom otporu ustanika, predaje se rimskom generalu Vespazijanu, koji uocava njegovu učenost i pismenost i kada on Tit Flavije Vespazijan (69. – 79.god.) 69. godine postaje rimski imperator, uzima sada već romanizovanog Jozefa, koji je promenio ime u Jozef Flavije (rimski Jozefus Flavius) za svog istoričara.

Kao rimski državljani Jozef Flavijani piše nekoliko značajnih istorijskih radova kojima je opisao istorijske okolnosti ratova Jevreja Judeje protiv grčkih i rimskih osvajača. Najpoznatiji radovi su mu „Jevrejski rat“, „Jevrejske Starine“, „Autobiografija“ i „Protiv Grka“ (ili

Rimska bista portreta Jozefa Flavija

„Protiv Apiona“). Iako su ovi radovi Flavija pisani iz ugla viđenja rimskog istoričara, ipak je u njima pokušavao objasniti i jevrejski ugao viđenja ovih događaja, štaviše, približiti to viđenje Grcima i Rimljanima, a u svom delu „Protiv Grka“ (Protiv Apiona) i opravdati postupke Jevreja.

Prva verzija njegovog rada „Jevrejski rat“ pisana je na aramejskom jeziku između 75. i 79. godine i predata je Vespazijanu. Kasnije je ovaj

rad preveden i na grčki jezik i posvećen Titu, koji je postao rimski imperator 79. godine. Ovaj njegov rad sadrži sedam knjiga u kojima daje opise istorije, odnosa i ratova Jevreja sa Grcima i Rimljanima još od vremena 175. g.p.n.e.

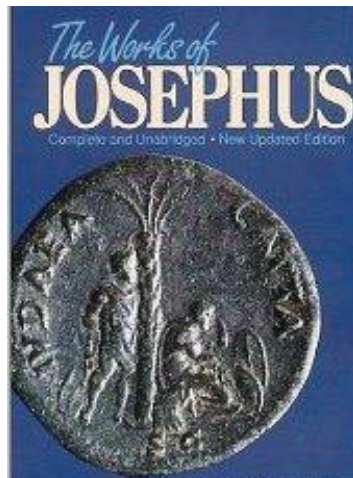
Naime, Vespazijanova i Titova posvećenost, kao imperatora, da se ostavipisani trag o njihovom vremenu i uspesima, rezultirala je njihovim podržavanjemformiranja carskih bibliotečkih arhiva koje su bile dostupne rimskim istoricarima,pa tako i Jozefu Flaviju. To je upravo i omogućilo njegovo pisanje o vremenu, mestima i događajima kojim nije bio savremenik. U šest knjiga ovoga opusa dajedetaljene opise političke situacije i međusobnih razmirica jevrejskih judejskihvladara, njihovih borbi za presto, odnosa sa Rimom, toka pobune protiv Rima 66.godine, postepenog napredovanja rimskih legija, osvajanja Galileje, te opsadu,osvajanje i rušenje Jerusalema, dok u poslednjoj sedmoj knjizi opisuje patnjejevrejskih zarobljenika, kao i pad Masade 73. godine, poslednjeg uporištajevrejskog otpora Rimljanima tokom Prvog jevrejskog ustanka.

Njegova druga knjiga od dvadeset tomova „Jevrejske starine“ nastala je93. ili 94. godine i primarno je služila upoznavanju nejevrejskih citalaca saistorijom Jevreja, ali kao deo opšte svetske istorije. Pisana je na grckom jeziku. Prva polovina knjige je posvecena upoznavanju sa biblijskim jevrejskimtekstovima, sve do vremena perzijske vlasti. Drugi deo knjige govori o vremenuod Aleksandra Makedonskog do Makabejaca.

Njegova knjiga „Autobiografija“ se pojavljuje kao dodatak „Jevrejskestarine“, i predstavlja vid njegovog odgovora na optužbe helenistički obrazovanogistoricara Jevrejina, Justa iz Tiberija, koji u svojim opisima rata protiv Rimljana,verovatno iz nekih licnih razloga, daje opise o Jozefu Flaviju kao surovom inasilnom dok je bio komandant jevrejskih jedinica u Galileji. Naravno, ovo izazivaneugodnosti Flaviju u

Rimu, pa se on ovim radom pokušava objasniti i odbraniti.

Četvrta njegova knjiga od dva toma podnaslovom „Protiv Grka“ (Protiv Apiona)nastaje oko 96. godine, i posvecena jenjegovom meceni i donatoru Epa-froditu. Ona predstavlja neku vrstu odbrane judaizma odantijevrejskih kletvi koje su bile veomaprisutne u delima aleksandrijskog istoricaraApiona, posebno u njegovom delu „Istorija Egipta“, te otuda i njen drugi naziv „Protiv Apiona“. Flavije u ovom radu

Komplet Flavijevih radova u prevodu na engleski jezik

objašnjava jevrejskukulturu, zakone, religijska nacela iuniverzalnost njihove vrednosti. Iako dakle,piše kao rimski istoricar, Jozef Flavije ostajeveren jevrejstvu što se najbolje vidi i usadržaju ove knjige.

„Fiscus Judaicus“ (Jevrejska taksa) i novcanica rimskog imperatora Nerva – 96.- 98.godina

Za vreme Drugog Hrama u Jerusalemu obavezava svakog muškarca Jevrejinastarijeg od 20 godina bila je da placa godišnju taksu (porez) za Hram. To je bilo uduhu jevrejskog zakona. Visina te godišnje takse (poreza) je bila pola šekela.

Jedini novac koji je bio prihvacan za plaćanje tog poreza bio je jevrejski šekel, aod 126.g.p.n.e. i srebreni „Tirski šekel“. Taj novac je bio pohranjen u blagajni jevrejskog Hrama u Jerusalemu.

Kada je 70. godine rimski general Tit osvojio i razorio Jerusalem i jevrejski Hram, zateceno hramsko blago u njemu je opljackano i preneto u Rim. Ovo se Rimljanima ucinilo kao pogodna prilika i nacin kojim bi prikupljali i dalje novac zasebe, pa je uvedena obaveza da svi slobodni Jevreji moraju i u buduce da placaju ovu taksu, koja je potom slata u Rim za potrebe rekonstrukcije hrama rimskog boga Jupitera (Optimus Maksima) na Kapitolu, koji je bio razoren za vreme gradanskog rata u Rimu.

Ova obaveza se nazivala „Jevrejska taksa“ (Taksa za Jevreje), ili nalatinskom „Fiscus Judaicus“. Rimski ubiraci takse su to prikupljanje novca provodili vrlo revnosno i na uvredljiv nacin utvrdujuci ko je Jevrej, a ko ne, javnim uvidom u cirkumciziju (obrezanost) poreznika. Ovaj uvredljivi nacin utvrdivanja jevrejskog porekla prekinuo je rimski imperator Nerv (96.-98. god.) fiskalnom reformom kojom se ukida taj javni nacin uvida u identifikovanje Jevreja, ali sama obaveza placanja te takse ostaje i dalje.

U znak obeležavanja ove reforme koja se odnosila na pomenutu taksu za Jevreje (Fiscus Judaicus), Nerv izdaje prigodnu novcanicu - veliki bronzanisekterius. Ova novcanica osim portreta laureata Nerva i latinskog ispisa njegovog imena na procelju, na poledini je sadržavala oslikani motiv palminog drveta (ustaljenog simbola za Jevreje i Judeju) i latinski natpis FISCO IVDAICI CALVMNIA SVBLATA (Uvreda na ime „Jevrejske takse“ je uklonjena) (misli se na nacin utvrdivanja ko je Jevrej).

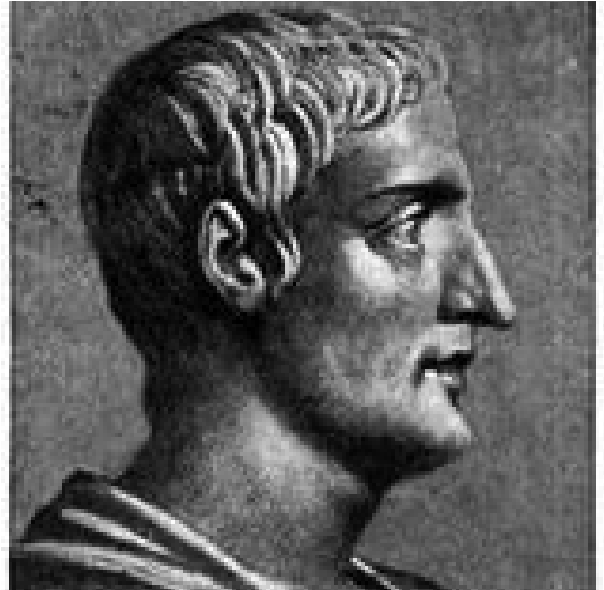

Obaveza placanja ove takse za Jevreje ostala je sve do sredine 3. veka.

„Anali“ i „Istorija“ Kornelija Tacita – kraj 1. Veka

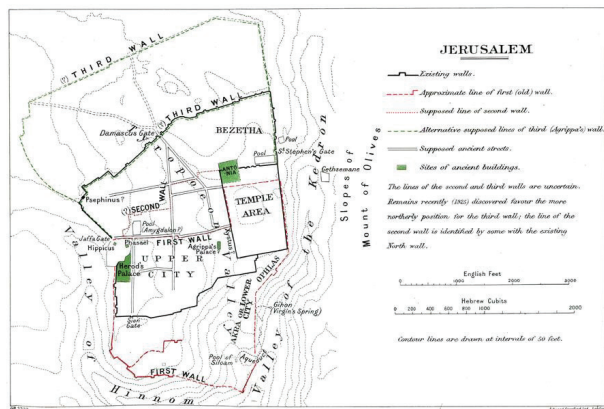
Još jedan rimski istoricar je bio savremenik događanja u vreme rimskog osvajanja Judeje i osvajanja i rušenja Jerusalema.

To je Gaj Kornelije Tacit (oko 55.- oko 120. god.). Roden je u Galiji (današnja Francuska) uprovincijalnoj aristokratskoj porodici. Imao je i uspešnu politicku karijeru obavljajuci funkciju senatora, konzula, a verovatno i guvernera rimske provincije Azije. Ali ono po cemu je ostao poznat jeste njegovo autorstvo nekoliko znacenih istorijskih knjiga koje prate istoriju rimskog carstva (Agrikola, Germania, Istorija i Anali).

U dve od tih knjiga date su i istorijske informacije o jevrejskoj kraljevini Judeji, i njenim poslednjim danima pred osvajanje i rušenje Jerusalema i jevrejskog Hrama u njemu. To su knjige „Anali“ i „Istorija“.

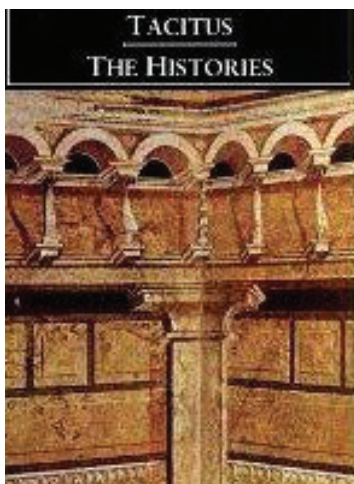
U knjizi „Anali“, u odeljku „Mape“, pod odrednicom Anticki Jerusalem dat je crtež (mapa) antickog Jerusalema sa prikazom prostora Hrama, i prvih, drugih i trećih gradskih zidina (slika dole)

Tacitova mapa Jerusalema (sa kasnije dopisanim komentarima i tekstom na engleskom jeziku)

U njegovoj drugoj knjizi „Istorija“obuhvacen je istorijski period od 68. do 96.godine. U knjizi V, u poglavljima 1-13, pododrednicom Pocetak Judejskog rata pod Titom,dat je istorijski opis pocetka, toka i završetkatzv. „Judejskog rata“, vodenog između Rima iJevreja Judeje, kao i opsada i rušen-jeJerusalema i jevrejskog Hrama. U poglavljima2. do 5. je data i generalna odrednica oJevrejima kao narodu i religiji, uz opisejevrejskog života u Egiptu u vreme Mojsija,izlazak iz Egipta i okolnosti njihovognaseljavanja Kaanana.

U knjizi V, 1. poglavlje piše sledeće:„Pocetkom ove iste godine Tit Cezar, bejaše izabran od strane njegova oca da završi pokoravanje Judeje, on koji je vec bio stekao vojne pohvale, pobede i reputaciju...U Judeji su ga vec cekale tri ranije Vespazijanove

Tacitova knjiga „Istorija“ u prevodu na engleski jezik

Legije: Peta, Deseta i Petnaesta. A on ih je pojačao dovodenjem Dvanaeste(legije, o.a.) iz Sirije, kao i delovima Dvadeset druge i Dvadeset trece koje jedoveo iz Aleksandrije. Ove trupe su bile pojačane sa dvadeset četa savezničkepešadije, osam eskadrona konjice, kao i sa snagama kralja Agripe(Agripa II,kralj Judeje, 50.- 95. god., o.a.)...kao i pomoćnom opremom poslatom od kraljaAntioha, kao i snažnim kontingentom Arabljana, koji su mrzeli Jevreje, kakouobicava biti među susedima, kao i mnogim Rimljanima podstaknutim da napusteprestolnicu i Italiju, i kojima je obećano oslobađanje od dugovanja koja su imali. Sa ovim snagama Tit je ušao u neprijateljsku zemlju (Judeju, o.a.) i ove trupe sunastupale u strogom redu, izviđajući pri svakom koraku, i sa spremnošću zaborbu. Nedaleko od Jerusalema on podiže logor.“

U ranije pomenutim poglavljima 2. do 5. on daje opise Jevreja koji suveoma „opterećeni“ njegovim subjektivnim negativističkim stavom prema njima.

2. poglavlje on zapocinje sledecim tekstom: „Bilo kako, u mom opisu poslednjih dana ovog slavnog grada (Jerusalema, o.a.), mislim da trebam dati neke podatke o njegovom poreklu...“ Ovde on misli i na generalno poreklo Jevreja kao naroda, kao i nastanak samog Jerusalema, a sve prema njegovom viđenju, te opise njihovog života u Egiptu, vodstva naroda pod Mojsijem, i konacno i ulaska u „zemlju“ (Kaanan).

Tako on, na kraju 3. poglavlja govori o tim okolnostima i gradnji Jerusalema i Hrama u njemu...“On (Mojsije, o.a.) ih je oslobodio, i onda su oni marširali šest dana neprekidno, da bi u sedmom danu osvojili zemlju, i proterali ranije stanovnike. A onda su podigli grad (Jerusalem, o.a.) za koji su namenili hram.“

4. poglavlje zapocinje tekstom: „Da bi uspostavio njegov uticaj i pravila nad ovim naro-

dom za sva vremena, Mojsije im je dao nove religijske propise, potpuno suprotne od drugih religija. Jevreji su smatrali grešnim sve ono što je nama bilo sveto, a u drugu ruku, dozvoljavali su sve ono čemu smo se mi gnušali..." 5. poglavlje „...ne odricuci se nasleda svoje religije, uvek su slali prihode i priloge u Jerusalem i na taj način se povećavalo bogatstvo Jevreja i opet, Jevreji su bili izrazito lojalni jedni prema drugima, uvek spremni da pokažu saosećanje, ali prema drugim ljudima su osećali mržnju i neprijateljstvo..."

Mnogi smatraju da ovi i ovakvi njegovi opisi i etnografske napomene o Jevrejima predstavljaju zlosutne izvore i zacetke modernog antisemitizma.

U 8. poglavlju on dalje piše: „Veliki deo Judeje je bio pokriven raštrkanim selima, ali bilo je i nekoliko gradova. Jerusalem je glavni grad Jevreja. U njemu je bio hram koji je sadržavao ogromno bogatstvo. Prva linija odbrambenih zidina štitila je grad, sledeća palatu, a najjuvenciji zid opasavao je hram. Samo su Jevreji smeli prici tim vratima, a samo su sveštenici smeli precikrociti unutra. Dok je Istok bio pod dominacijom Asiraca, Medejaca i Perzijanaca, Jevreji su smatrani njihovim podanicima. Ali posle kada su Makedonci (Grci, o.a.) postigli nadmoc i prevlast, kralj Antioh je nastojao poništiti jevrejsko verovanje i uvesti grcku civilizaciju...Kasnije, od vremena kada je snaga Makedonaca opadala, a Rimljani bili daleko, Jevreji su sami birali svoje kraljeve. Narod ih je redom smenjivao, ali su oni snagom svoje vojske preuzimali presto, vlast, kažnjavali narod, uništavali gradove, ubijali bracu, žene i roditelje, i cinili svaki drugi zlocin bez oklevanja. Ali oni su pomocu sveštenstva pothranjivali narodno verovanje (veru) da bi ocuvali svoju vlast.

U 9. poglavlju piše: „Prvi Rimljanin koji je pokorio Jevreje i krocio u njihov hram snagom osvajaoca, bio je Gnej Pompej (rimski general Gnej Pompej Veliki /106.- 48.g.p.n.e./, o.a.). Odonda

je bilo jasno da nema nicega što je vecno i nedodirljivo, jer je to mesto bilo prazno, a i tajni kovceg je bio prazan. Zidovi Jerusalema su bili razrušeni, ali hram je ostao sacuvan. Kasnije, u vreme naših (rimskih, o.a) gradanskih ratova, kada su te istocne provincije pale u ruke Marka Antonija (proslavljeni rimski vojskovoda, o.a.), parcanski princ Pakorus osvojio je Judeju, ali je bio ubijen od Publija Ventidiusa i Parcani su odbaceni preko Eufrata. A Jevreji su bili pokoreni od Gaja Sosiusa. Antonije (Marko, o.a.) je dao tron Herodu (kralj Judeje, 37.- 4.g.p.n.e., o.a.), a Avgust, posle njegove pobe-
de, uvecao je njegovu snagu. Posle Herodove smrti, izvesni Šimon tobože se imenovao za kralja bez cekanja Cezarove odluke. Svejedno, bio je ubijen od strane Gintila Varusa, guvernera Sirije. Jevreji su bili savladani i kraljevstvo je podeljeno na tri dela i dato Herodovim sinovima. Pod Tiberijem sve je bilo u miru. Onda, kada je Kaligula naredio da postave statue (tutih bogova, o.a.) u njihove hramove, oni su radije izabrali da pruže otpor i da se bore. Ali vladareva smrt je znacila i kraj njihove pobune. Njihove vode su sada bile mrtve ili im je ograničena i umanjena snaga. Klaudije je Judeju ucinio rimskom provincijom, a njihovu slobodu sveo na podanicu.“

10. poglavlje: „Strpljenje Jevreja potrajalo je sve do dolaska Gesije Flora (rimskog prokuratora Judeje od 64. do 66.g., o.a.). U njegovo vreme poceo je i rat. Kada je Cestije Gal, guverner Sirije, pokušao da to zaustavi, imao je promenljivu sreću i više poraza nego pobe-
da. Po njegovoj smrti...Neron je poslao Vespazijana, koji je pomognut srećom i reputacijom, kao i odlicnom organizacijom (vojske, o.a.), u dve godine zaposeo sa svojom pobednickom vojskom celu zemlju (Judeju, o.a.) i sve gradove osim Jerusalema. Sledeće godine je bio zauzet gradanskim ratom (oko borbe za vlast i naslednika Nerona, o.a.) i prepustio je inicijativu u borbi sa Jevrejima. Kada je mir uspostavljen u Italiji, problemi van granica (u provincijama, pa i u Judeji, o.a.) i cinjenica da su Jevreji ostali

usamljeni i predali se, učinili su da je narasla naša ljutnja. U isto vreme da bi izbegao sve moguće neprijatnosti, odlucio je da Titu (njegovom sinu, o.a.) preda komandu nad vojskom koja je ostala (u Judeji, o.a.).“

11. poglavlje: „Prema tome, kao što sam rekao, Tit je postavio svoj vojni logor pred zidine Jerusalema i postavio svoje legije u borbenu formaciju. Jevreji su postavili svoje odbrambene linije blizu zidina, spremni za uspešnu borbu i odbranu, jednako kao i za eventualnu potrebu bega i traženja utocišta. Deo konjice i lake pešadije je bio poslat protiv njih, ali borba beše neodlucna, posle se neprijatelj (Jevreji, o.a.) povukao, i u sledecih nekoliko dana bilo je više carki, dok konacno njihove kapije posle više poraza nisu popustile, a oni bili saterani unutar zidina. Rimljani su se sad pripremili za napad, cekajuci da se neprijatelj iscrpi. Ali mnogi (rimski, o.a.) vojnici su sada postali gramzivi i željni plena i pljacke. Sam Tit koji je ranije još u Rimu imao želju za osvajanjem Jerusalema, i htenje da oseti to zadovoljstvo, zakasnio je da spreći njegovo razaranje. Ali centralni deo grada koji je bio na uzvišici, Jevreji su branili sa odlucnošću, unutar visokih zidina koje su opasavale taj deo. On je bio vešto graden za odbranu...Deo grada i dvora unutar tih zidina beše izgraden oko jake, visoke, cvrste tvrdave Antonije, koju je izgradio i ime joj dao Herod u cast Marka Antonija.

12. poglavlje: „Hram (jevrejski, o.a.) je bio graden kao tvrđava, sa vlastitim zidinama koje su bile gradene sa vekom pažnjom i htenjem nego sve ostale. Brojne kolonade oko hrama cinile su zaštitu jakom...Zbog toga su gradene veoma promišljeno kao da su planirane za odbranu od jake opsade, ali pošto su jednom vec bile osvojene od Pompeja (Gnej Pompej Veliki /106.- 48.g.p.n.e./, kao rimski general, posle tromesecne opsade osvojio Jerusalem 63.g.p.n.e., masakrirao jevrejske sveštenike Hrama, i ušao u jevrejsku Svetinju nad svetinjama, pocinivši time svetogrde) izazivale su zeb-

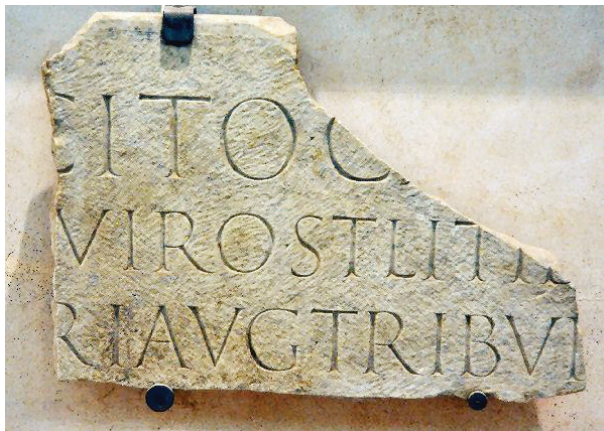
nju na osnovu iskustva koje se vec desilo. Pošto su (Jevreji, o.a.) za vreme Klaudijeve vlasti (rimski car, 41.- 54. god., o.a.) dobili priliku da opet utvrde grad, oni su izgradili zidine u miru kao da su se pripremali za rat. Broj stanovnika u gradu je jako narastao zbog izbeglica koje su pobegle i došle iz drugih gradova zemlje koji su vec bili osvojeni...Odbranu grada su vodila tri generala sa svoje tri vojske. Vanjski i najveći kružni odbrambeni zidovi su bili povereni Simonu (Simon bar Giora, jedan od jevrejskih voda ustanka, o.a.), odbranu središnjeg grada i zidina je držao Jovan (Johanana od Gišela, drugi voda ustanka, samoproglasio se komandantom Jerusalema, držao i kulu Antoniju, povremeno bio u rivalskom sukobu sa Simonom, o.a.), a hram je bio posednut i branjen od Elazara (sin Simonov, koji je držao Gornji deo grada i Hram, u rivalskom sukobu sa Johananom/Jovanom od Gišela koji ga je kasnije i izbacio i preuzeo kontrolu nad Hramom, o.a.). Jovan i Simon su bili dobro opremljeni i naoružani. Elazar je imao preimucstvo u položaju. Između ove trojice je bilo stalnih sukoba-borbi, nepoštovanja, zlomere, i u tom njihovom međusobnom sukobu uništeno je puno zaliha žita. Jovan je zauzeo poziciju hrama u koji je ušao pod izgovorom potrebe prinošenja obredne žrtve, a potom je savladao Elazara i njegovu vojsku. I tako su stanovnici i branitelji grada bili podeljeni na dve grupe, sve dok im se Rimljani nisu približili i zapretili im napadom, kada su se ovi pomirili.

13. poglavlje: „...Zapodjela se jaka i žestoka borba, vojske i bitke je bilo na sve strane, oružje je sevalo, i najednom hram je bio obasijan vatrom koja se dizala do u oblake...Pretpostavlja se da je ukupni broj opkoljenih, svih godina starosti i muških i ženskih, bilo šest stotina hiljada. Za sve koji su mogli da ga koriste, bilo je oružja, i oružja se latilo mnogo više njih od ukupnog broja stanovnika, nego što bi se moglo pretpostaviti. I muškarci i žene su pokazali istu odlucnost, i da su bili prinudeni da se odreknu svojih domova, oni bi se više plašili takvog života, nego što su se plašili smrti“.

„Eto, takav je bio grad i narod protiv koga je Tit Cezar (ovde se pod izrazom „Cezar“ misli na titulu imperatora, o.a) sada nastupio. Pošto mu priroda zemljišta nije dopuštala da izvede iznenadni napad, on je odlucio da koristi zemljane nasipe i zaklone, za što je koristio i svoje legije da to pripreme, i zato je bilo više prekida i predaha u borbama, sve dok nije pripremio sve za napad na grad, koristeći sve novine u spravama i tehnici koju su domišljati ljudi smislili za savremeno ratovanje“.

Uprkos politickoj situaciji koja je bila naklonjena njegovom licnom uspehu, Tacit je bio nezadovoljan postojećim stanjem, i žalio je za prošlim vekovima i vremenima principata, kada je snaga aristokratije bila veca. No, sve je to bila cena tadašnje situacije i politicke moci imperatora u njegovo vreme.

Gaj Kornelije Tacit umire oko 120. godine.

Ploča sa nadgrobnim spomenikom Tacita

„Rimska istorija“ Kasia Dia – kraj 1. i pocetak 2. Veka

Kasio Dio (Cassius Dio, oko 164. – oko 235. god.), rimski istoricar grckogporekla, jedan je od najvećih antickih istoricara i autor veoma znacajnogistorijskog dela „Rimska istorija“. Rođen je gradu Nikeja u rimskoj provincijiBituniji (Vitini – današnja severna Turska) u bogatoj

porodici, stekavši dobrocivilno i vojno obrazovanje. Za vreme rimskog imperatora Komoda služi kaosenator (oko 180. god.), pretor je (vojni zapovednik) 193. godine, konzul (oko204. god., za vreme cara Lucija Severa), guverner Afrike (223/4. god.), izaslanikza Dalmaciju (224.- 226. god.) i Panoniju (226.- 228. god.), da bi ponovo postaokonzul za vreme cara Aleksandra Severa (229. god.).

Ali, iako sposoban kao politicar i vojni zapovednik, ono po cemu je postao poznat je njegov rad na pisanju istorije, koji postaje respektibilan izvor pracenja istorijskih događanja antickog Rima, i to od vremena „kasne republike“ pa sve do doba samog Kasia Dia. U tim radovima opisuje i vreme vlasti rimskih careva Tiberija, Kaligule, Klaudija i Nerona, a njegovi zapisi o vremenu cara Avgusta i prva dva veka nove ere, smatraju se najznacajnijim istorijskim izvorima tog doba. Svoj rad „Rimska istorija“ piše preko 22 godine, od 211. do 233. godine.

Pisao ga je na grckom jeziku ion je sadržavao 80 knjiga, od kojihsu samo 19 sacuvane upotpunosti i u originalu, dok je vecinaostalih nama dostupna u vizantijskim prepisima.

Lucie Klaudije Kasio Dio

Iako nije bio savremenik Vespazijanovog i Titovog osvajanja Judeje i Jerusalema 70. godine, kao ni Hadrijanovog gušenja pobune Jevreja u Drugom jevrejskom ustanku 135. godine, ipak su njegovi opisi ovih događaja u „Rimskoj historiji“ vredan dokument i značajan istorijski izvor o tom dobu.

U delu svoje 63. knjige „Rimska istorija“ on piše: „Dok je Neron (rimski car, 54.- 68. god., o.a.) još uvek bio u Grčkoj, Jevreji su se podigli na ustanak, i on je poslao Vespazijana protiv njih.“

U delu 65. knjige, koju piše oko 222. godine, daje detaljan i opsežan opis Titove opsade i zauzimanja Jerusalema i jevrejskog Hrama: „Tit, koji je bio zadužen za rat protiv Jevreja, dobi obećanje za slučaj pobede. Kako do tada ne bi nikakvog dobitka, on započe da ratuje protiv njih. Prve bitke koje su vodili završile su neodlučno. I tada on uze inicijativu u opsadi Jerusalema. Grad je imao tri reda zidina, uključujući i one koje su opasavale hram (jevrejski, o.a.). Rimljani počeli su praviti zemljane nasipe da bi nadvisili i zauzeli spoljne zidine. onesoše i ratne sprave kojima su napadali braniocima, potiskujući ih i u isto vreme zasipajući ih vatrom iz pracki i strelama kojima su gadali braniocima na zidinama. A imali su dosta pracki i strelaca koji su im bili poslani i od nekih varvarskih kraljeva. I Jevreji su takode bili pomognuti od mnogih njihovih saveznika iz okruženja, i od mnogih

Iz samog rimskog carstva, ali i onih preko Eufrata. I oni su, takode, imali strele i kamenje koje su velikom snagom izbacivali sa njihovih uzvišenih pozicija, neke bacajući golim rukama, a neke ratnim spravama. Oni su takode činili i proboje, inocu i danju, kad god im se ukazala prilika, bacajući vatru na naše opsadnemašine, izvodeći mnogo napada na rimske zemljane nasipe, podrivajući ih kopanjem podzemnih tunela kojima su obrušavali zemlju sa nasipa. A što se tiče naših opsadnih sprava, oni su ponekad bacali i užad na njih i njima su rušili naše sprave, a

nekad ih potezali kukama, a nekada sa drvenim gredama ojačanim željezom odgurivali naše opsadne sprave i tako se branili. Rimljani su najviše trpeli od žeđi, nedostatka vode i njihove su rezerve bile siromašne i stalno su ihtrebali dopunjavati donošenjem vode iz daleka. Jevreji su napravili podzemne rezervoare u koje su dovodili vodu posebno uredenim tunelima, sa izvora koji subili izvan gradskih zidina. U isto vreme oni su sa manjim odredima napadali onesposobljavali rimske rezervoare. Ali Tit je onesposobio njihove kanale kojima su dovodili vodu u grad.

U toku ovih operacija na obe strane je bilo mnogo ranjenih i poginulih. Sam Tit lično, je bio pogoden kamenom u levo rame, i kao rezultat toga beše da mu je ruka stalno bila slabija. Utom Rimljani zauzeše vanjski zid, i onda pomeriše svoj vojni kamp između tog i sledećeg kruga zidina, spremajući se da ga kasnije napadnu. Ali ovde zatekoše drugačije uslove za borbu. Od sada je sva odbrana branilaca bila skoncentrisana na ovaj zid, što im je činilo odbranu lakšom jer je njegova dužina bila kraća. Ali i onda kad su neki od njih izlazili vani i predavali se ili dezertirali, neki od njih su tajno razarali rimske rezervoare vode, ili napadali i ubijali izolovane grupe rimskih vojnika, tako da Tit više nije prihvatao nikakve njihove predaje. U međuvremenu, neki od Rimskih vojnika su postali oboštrabreni, što se dešavalo u takvim situacijama kada su opsade trajale dugo, i postajali sumnjivi da se grad ne može osvojiti, a neki su čak prebegli nasuprotnu stranu. A Jevreji, iako su se njihove zalihe hrane smanjivale, očekivali su sa gozdom ove prebegle da bi ih ohrabрили zbog njihovog pristupanja njima.

Iako su u gradskim zidinama pravljene breše i otvori sa raznim tehnikama mašinama, osvajanje ovih mesta i njihov pad nije se dešavao odmah. Naprotiv, branioci su pobili veliki broj napadaca koji su pokušavali prodreti tim otvorima uzidu, i paleci neke zgrade u blizini i delove zidina, pokušavali su sprečiti napredovanje

vanje Rimljana, čak iako su ponekad mogli i povratiti pozicije nazidinama. Ovim načinom oni nisu samo oštećivali zidine nego ih nehotice i rušilicima se otvarao put Rimljanima prema hramu (jevrejskom Hramu koji se nalazi u samom centru grada, na uzvišenju, kao poslednje mesto odbrane Jevreja Jerusalema, o.a.). Međutim, vojnici (rimski, o.a.) su bili sumnjivi i nisu odmah prodirali, sve dok, na kraju, po naredbi Tita nisu konačno prodrli unutra. Tada su se Jevreji počeli braniti mnogo snažnije nego pre, kao da su dobili neku snagu zbog blizine njihovog hrama, i odlučno su se postrojili u odbranu. Narod je stao udvorištu hrama, vecnici na stepenište, a sveštenici u samom hramu. I premda su se borili skoro već goloruki protiv mnogo jače sile, nisu se predavali sve dok nijepoceo da gori deo hrama. Mnogi su se tada suocili sa smrću, neki su se bacali narimske maceve, neki su ubijali jedni druge, jedni su oduzimali sami sebi život, aneki su se bacali u vatru. Izgledalo je da je svima njima drže da ne dožive poraz, već da pobeđu, spas i sreću nadu u svojoj propasti (pogibiji, umiranju, o.a.) zajedno sa hramom. Ipak i pod ovakvim okolnostima, mnogi od njih su izarobljeni. Bar Giora (Šimon Bar Giora, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), njihov vođa, je bio ubijen u trijumfu pobjedničkog slavlja (Rimljana, o.a.).

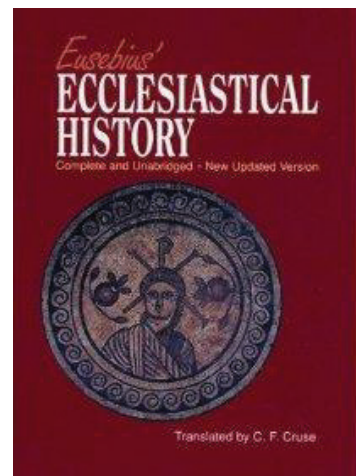
Tako je Jerusalem bio uništen na dan Saturna, dan koji čak i sada (u vreme kada Kasio Dio to piše, između 211. i 233. godine) Jevreji sa dubokom i jakom žalošću pominju. Od tih dana pa do danas običaj je da Jevreji koji nastavljaju da se pridržavaju svojih pradedovskih običaja i ostali su verni svom poreklu, moraju da plaćaju godišnji porez od dva dinara (denari, rimski novac tog vremena, o.a.) za Jupiteru Kapitolinu (taksa-porez koji su Jevreji od tada morali plaćati, a koja se koristila za potrebe rekonstrukcije hrama rimskog boga Jupitera (Optimus Maksima) na Kapitolu u Rimu, koji je bio razoren za vreme rimskog građanskog rata, o.a.). Kao nagradu za ovaj (vojni, o.a.) uspeh oba (rimski, o.a.) generala su dobili titulu imperatora, ali

nijedan ne dobi to od Judaikusa, mada dobiše sve druge počasti primerene toj veličanstvenoj pobjedi, uključujući i trijumfalni slavluk, koji je podignut u njihovu čast.“

U delu daljeg teksta Kasio Dia, se kratko spominje samo još sledeća sekvencu u vezi sa osvajanjem Jerusalema i planovima i potezima Vespazijana: „On (Vespazijan, o.a.) ubrzo povрати red u Egipat i posla velike količine žita u Rim. Ostavio je svoga sina Tita da napadne palatu (u Jerusalemu, o.a.), i čekao je vestio padu (Jerusalema, o.a.), sa planom da se vrati sa njim (Titom, o.a.) u Rim. Alikako je vreme prolazilo a opsada se produžavala, ostavio je Tita u Palestini i otplovio brodom“ (Ovde Kasio Dio koristi novi, od strane rimskog cara Hadrijana/117.- 138. godi./ ustanovljeni termin za Judeju - „Palestina“, kažnjavajući i time Jevreje zbog njihove pobune u tzv. Drugom jevrejskom ustanku 132.- 135. godine, davanjem ovoga imena njihovoj zemlji, po imenu njihovih ranijih ljuhtih protivnika Filistejaca, antickog naroda grčkog porekla sa južnogričkih ostrva, kojisu u određenom istorijskom trenutku naseljavali uski prostor uz more do grada Aškelona, a koji su u međuvremenu nestali sa istorijske scene).

I o ovom istorijskom događaju Kasio Dio takođe piše, i to u delu svoje 69. knjige „Rimska istorija“, gde kaže: „Na mestu Jerusalema koji je srušio (srušio. razorio. o.a.) do zemlje, on

podiže grad kome dade ime Aelia Kapitolina, a na mestu hrama božijeg (jevrejskog Hrama, o.a.) on podiže novi hram (rimskom, o.a.) bogu Jupiteru. Ovo izazva rat koji nije bio ni kratak ni mali. Za Jevreje je bilo neprihvatljivo da

neki stranci prisvoje njihov grad i nasele ga, i da kipovi nekih tudih bogova budu postavljeni u njemu. Dakle, tako dugo koliko je Hadrijan bio blizu Egipta i opet u Siriji, oni su bili pokorni i mirni, sacuvavši onoliko oružja koliko su mogli, a koje je bilo slabo i u malom broju, i pripremajući bolje i više oružja, u očekivanju da im Rimljani neće dozvoliti da imaju ili prave bolje i više oružja. Ali kada je on (Hadrijan, o.a.) otišao dalje, oni se digoše na ustanak. Zapravo, bili su svjesni da neće moći biti u direktnom i otvorenom sukobu sa Rimljanima, ali su zato zauzeli dobre položaje po celoj zemlji i utvrdili ih rovovima, nasipima i zidovima, u očekivanju da će morati primiti i izbegle sunarodnike kada ovi budu pod jakim pritiskom (Rimljana, o.a.), i da bi mogli da se tu sastaju neopaženo i pod zemljom. I zato oni iskopaše podzemne hodnike i roveve sa otvorima za vazduh i svetlo.

Rimljani iz početka tome nisu davali značaj. Uskoro, međutim, podiže se (pobuni se, o.a.) cela Judeja, i Jevreji posvuda pokazaše znakove nemira i nastupiše zajednicki, te pokazaše veliko neprijateljstvo prema Rimljanima, delom prikrivene a delom direktno. I mnogi drugi narodi (u Rimskom carstvu, o.a.) takode im se pridružiše, sa svojim zahtevima i ambicijama i cela zemlja (Rimska, o.a.) odjednom se uznemiri i uzburka.

I tada Hadrijan posla protiv njih svoje najbolje generale. Prvi od njih koji bi doveden protiv Jevreja, je bio Julije Sever koji je došao iz Britanije gde je bio guverner. Sever nije bio voljan da napadne svoje protivnike (Jevreje Judeje, o.a.) otvoreno, obzirom na njihovu brojnost i očajnu spremnost

na sve. Ali se zato odlucivao za napada na manje grupe sa manjim brojem vojnika I njihovih starešina, lišavajući ih izvora hrane u svakoj prilici, on je polako al sigurno i sa mnogo manje rizika slamao ih, iscrpljivao i savladavao. Veoma mali broj njih je uspijevao da mu izmakne I da preživi.

Pedeset njihovih najjacih položaja i 985 njihovih najvažnijih sela su uništena. 580.000 njihovih muškaraca je ubijeno u brojnim bitkama i progonima, a mnogi od njih su umrli i od gladi. Mnogi od njih su kasnije pronalazeni pomrli od bolesti i vatre. Skoro cela Judeja bila je opustošena, i to je bilo ono cega su se ljudi i pribojavali pre rata. Grobnica Solomonova prema kojoj su se Jevreji odnosili sa velikim poštovanjem, propala je u ruševinama, a brojni vukovi i hijene su lutali njihovim gradovima. Pored toga, i mnogo Rimljana je poginulo u ovom ratu. Stoga, kada je Hadrijan poslao senatu pisanu poruku, nije koristio uobicajenu frazu koju koriste imperatori u tim prilikama posle pobede (a ona glasi, o.a.) „Ako ste vi i naša deca u dobrom zdravlju, to je dobro. Ja i trupe smo (takode, o.a.) dobro. Sa ovim, onda, bi kraj rata sa Jevrejima.“ Ovom recenicom iz 69. knjige Kasija Dia, „Rimska istorija“, završava setemat u kome je dat opis gušenja Drugog jevrejskog ustanka 135. godine, odstrane rimskog cara Hadrijana.

Glorifikacija rimske i Hadrijanove pobede nad Jevrejima prikazana je i na reljefnoj minijaturi pod naslovom „Hadrijan ubija Jevreja“ (slika gore)

„Istorija Crkve“ i „Hronika“ od Euzebia iz Cezareje – 4. Vek

„Istorija crkve“ (latinski *Historia Ecclesiastica* ili *Historia Ecclesiae*) je pionirski rad njenog autora Euzebia iz Cezareje, koji daje hronološki prikaz razvoja Ranog hrišćanstva u vremenu od 1. do 4. veka, do vremena života samog Euzebia.

U originalu je pisana na grckom jeziku, ali su sacuvani i njeni prevodi na latinski, sirijski i jermenski jezik. Rezultat ovoga je nastanak prvog kompletnog kazivanja i zapisa o istoriji hrišćanstva, iz ugla samog hrišćanstva. U odeljku o njegovim knjigama, pod naslovom „Hronika“, on je pokušao prikazati uporednu liniju istorije tzv. „paganstva“ (mnogobožackih naroda i kultura, uključujući grčku i rimsku istoriju) i istoriju Starog zaveta, i taj njegov pokušaj predstavljamo model za sve druge, kasnije srednjovekovne hronicare opšte svetske istorije.

Euzebio iz Cezareje (Euzebio Pamfili, oko 263.-339. god.) živeo je u gradu i luci na Sredozemnom moru (današnji Izrael), koji je podigao jevrejski judejski kralj Herod Veliki (37.-4. g.p.n.e.) nazvavši ga Cezareja (Kesarija) u castrimskog cara i patrona njegovog oca Antipatera, Gaja Julija Cezara (58.-44. g.p.n.e.). U 3. vek Cezareja je bila veliki grad, sada pod rimskom upravom, koji ima oko 100.000 stanovnika, pagana-Rimljana i veliku jevrejsku populaciju.

Euzebio iz Cezarije

Euzebio je rođen verovatno u vechrišćanskoj porodici, u hrišćanskoj zajednici grada koja ima dugu tradiciju življenja u Cezareji, ali i bogato iskustvo i kontakt sa jevrejskim sugrađanima. To je verovatno odredilo Euzebievo interesovanje za, pre svega, duhovne aspekte života Jevreja. Edukovan i verski motivisan, iskazuje se i potvrđuje kao istoricar, egzeget, polemizar, i jedan od najjuvenijih crkvenih starešina. Zajedno sa Pamfilijem je jedan je od najvećih poznavalaca biblijskih zakona. Konacno, 314. godine postaje biskup Cezareje.

Njegov verski i istorijski rad je rezultirao znacajnim delima kao što su: „Istorija Crkve“, „Istorija sveštenstva“, „Hronika“, „Onomastika“, kao i njegovim studijama: Prikazivanje Jevandolja, Priprema za Jevandolje, Suprotnosti u Jevandolju, O životu Pamfilija, O muceništvu.

U svom radu „Onomastika“, pisanom oko 324. godine, uvodi novi nacin direktorijuma (adresar, imenik) mesta, na nacin kako to ranije nije cinjeno, ivešto i pregledno uskladuje stare geografske odrednice sa novima imenima. Patak, npr. reda topografske odrednice: Tina (grad) sa (teritorije) plemena Juda, Telem (grad) sa (teritorije) plemena Juda, Tesam (grad) sa (teritorije) plemena Juda, Tir (luka i grad) sa (teritorije) plemena Naftali, itd...

Svakako njegov najznacajniji rad je knjiga „Istorija Crkve“. U njenom uvodu sam naglašava, da je njome hteo dati hronološki prikaz istorije Crkve, služeći se starijim izvorima (kao npr. radovima Aristona od Pela i Justina) i kompletno od najranijih vremena apostola (propovednika) pa do njegovog vremena, sa posebnom pažnjom i osvrtom na:

- „1. Biskupsko nasleđe u glavnim stavovima i pogledima
2. Istoriju hrišćanskog učenja i nasleđa
3. Istoriju jeresu (krivoverja, odpadništva, sektaštva, o.a.)
4. Istoriju Jevreja

Obzirom da je imao pristup bogatoj biblioteci Cezareje i mogućnosti da koristi brojne svete dokumente, akte sa prikazom mučenika, pisma, izvode i citate iz ranih hrišćanskih pisanja, popise i liste svih biskupa, idruga slična dokumenta, često je citirao ta originalna dokumenta, tako da je u svom radu sačinio građu koju pre njega niko nije temeljno obradio i sakupio.

U tom svom radu je otkrio dosta jevrejskog izvorista u ranohrišćanstvu i hrišćanske korelacije sa judaizmom (jevrejstvom), pa tako između ostalog piše da je Matej (Jevanđelje po Mateju) sastavljeno od jevanđelja po jevrejskom učenju i zato u njegovom Katalogu Crkve sugerira da postoji samo „Jevrejsko jevanđelje“.

Grupišuci svoje materijale prema vremenu vladanja režima rimskih imperatora, prezentira ih hronološki, onako kako ih nalazi u svojim izvorima koje proučava i po kojima piše. Rezultat toga je sledeći: u prvom odeljku knjige „Istorija Crkve“ daje detaljno predstavljanje Isusa Hrista, dok u sledecem odeljku prikazuje istoriju od apostolskih vremena do razorenja Jerusalema od strane Tita.

Pa tako u odeljku 4.6.1-4 on piše: „Pobuna Jevreja se ponovo desila, ali mnogo jaca i opsežnija. I Rufus, guverner Judeje, kada je vojna pomoc bila poslata njemu od strane imperatora, krenuo je na njih, tretirajući ih kao ludake i bez milosti. Pobio je hiljade muškaraca, žena i dece, i po zakonu rata, oduzeo im njihovu zemlju. Jevreji su u to vreme bili vođeni od izvesnog Barkošebasa (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), što je značilo „zvezda“, čoveka koji je bio ubica i bandit, ali koji je želio slavu za svoje ime kao borac za slobodu pobunjenika, i proglasio se vođom koji je došao iz raja da oslobodi one koji su živeli u siromaštvu i ropstvu. Rat je eskalirao u osamnaestoj godini Hadrijana (rimski car, 117.- 138. god.), u Betaru, koji je bio jaka tvr-

dava nedaleko Jerusalema. Opsada je trajala dugo pre nego što su pobunjenici savladani sa gladu i žeđi, a podstrekaci njihovog ludila kažnjeni kako su i zaslužili. Hadrijan je tada doneo ukaz i naredenje da se svim Jevrejima od tog trenutka zabranjuje ulazak u Jerusalem, čak i u oblast oko njega, i od tada oni čak ni sa distance nisu mogli da vide svoje pradedovske kuće i imanja.

U nastavku teksta Euzebio nam naglašava kog autora i sa kojim tekstom navodi kao svoj izvor, pa ga u daljem tekstu citira i kaže: „Ariston od Pela nam kaže sledeću priču: Stoga kada je grad (Jerusalem, o.a.) postao nedostupan jevrejskoj naciji, i njegovo ranije stanovništvo bilo pobijeno, naseljeno je strancima, a grad koji su podigli Rimljani na tom mestu promenio je svoje ime, u čast vladavine imperatora Aelia Hadrijana, nazvan je Aelia (Kapitulina, o.a.). Crkva je takode bila sastavljena od stranaca (nejevreja, o.a.) i prvi put posle jevrejskih biskupa (svštenika koji su se birali među Jevrejima-judeohrišćanima, preobracenicima u prve hrišćane, o.a.), izabran je za biskupa Markus“.

Isto čini i u nastavku daljeg teksta, samo što sada za svoj izvor koristi drugog autora, Justina, iz njegovog dela „Prva Apologija“, 31.5-6, pa ga citirajući kaže: „I u ovome ratu samo hrišćani koji se nisu odrekli Isusa kao Mesije i nisu bili spremni da hule na njega, bili su smatrani, od strane vođe jevrejskih ustanika Barkošebasa (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), kao velike izdajice.“

U svom radu „Hronika“ piše:

„Hadrijan, godina 16: Jevreji, koji su sedigli na oružije, opustošili su Palestinu za vreme perioda u kome je guverner provincije bio Tineus Rufus, kome je Hadrijan poslao vojsku sa naredbom da pokori pobunjenike“.

„Hadrijan, godina 17: Košebas (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), vođa jevrejske grupe, ubijao je hrišćane i proganjao ih,

kada bi odbijali da mu pomognu protivrimске vojske“.

„Hadrijan, godina 18: Jevrejski rat koji jebuknuo u Palestini dostigao je svoj vrhunac ikraj. Svi problemi sa Jevrejima su bili gotovi. Od tog vremena bilo im je zabranjeno da uducak i u Jerusalem. Prvo i najvažnije zbogzakona božijih (ovde Eusebio misli na rimske bogove, o.a.)

kao grešnici (zbog neverovanja u rimske bogove, o.a.), kao i zbog službene zabrane od strane Rimljana. U Jerusalemu je postavljen prvi biskup od stranaca (nejevreja, o.a.) od kada se prestalo birati biskupe samo od Jevreja (preobraćenih Jevreja koji su postali prvi hrišćani i zvali se judeohrišćani, o.a.)“.

„Hadrijan, godina 19: Aelia (Jerusalem, o.a.) je osnovana od strane Aelia Hadrijana. I pred ulazom gradske kapije, koja izlazi na cestu koja vodi prema Betlehemu, on (Hadrijan, o.a.) je postavio mramorni idol-spomenik svinje koja je trebala da oslikava potčinjenost Jevreja Rimskoj vlasti.“

U delu ovog svog rada „Hronika“, u odeljku koji nosi podnaslov „Hronika Egipta“, Eusebio nabrāja egipatske faraone (vladare) po dinastijama, uz navođenje samog imena faraona i koliko je godina vladao. Uz pojedina imenadaje i određene komentare koji se ticu nekog događaja koji se desio za vreme vladavine nekih od tih pomenutih vladara. Ovde se mora naglasiti da su tenjegove liste i spiskovi egipatskih vladara i prikaz dužine njihovog vladanja (kaodelom i liste nabranjanja vladara ostalih carstava: kaldejskog, asirskog, medianskog, lidijskog, perzijskog, grckog, Korinta i Sparte, manjih carstava Azije, Sirije i Rima) neažurne (nedovoljno tacne) sa aspekta današnje moderne istoriografije i njenih saznanja, kako u imenima samih vladara, tako i u godinama njihovog vladanja, ali su svakako sa aspekta vremena u kome su nastale i pisanepredstavljale znacajan istoriografski rad i istorijski materijal. Ponekad ne

možemoprepoznati imenom ni samog vladara kojeg pominje, u odnosu na savremena istorijska znanja, kao ni vreme njegovog vladanja.

To je slucaj i u nabranjanju faraona XVIII egipatske dinastije (kako Eusebio kaže „14 kraljeva Diospolisa“) gde u pominjanju imenâ faraona, on pominje i ime egipatskog vladara Ašensersesa, 16 godina“ uz cije ime dopisuje komentar: „U vreme njegove vladavine, Mojsije kao voda Jevreja, izvodi ih iz Egipta“.

Prema ovom njegovom navodu imena egipatskog vladara (i dužine njegove vladavine) nemože se tacno reci o kom je faraonu ovde rec, sa aspekta savremene istoriografije, jer taj istorijski događaj se odnosi na period vreme navladavine od faraona Tutmosa III (1479.-1425.g.p.n.e.) do faraona Merenptaha (1213.-1203.g.p.n.e.).

Dalje, u nabranjanju vladara XXVI dinastije („9 kraljeva Sais“) on uz pominjanje imena egipatskog vladara Neke II, 6 godina vladanja, kaže: „On je osvojio Jerusalem, i uzeo kralja Joahaza i odveo ga kao zarobljenika u Egipat“.

U daljem nabranjanju vladara ove XXVI dinastije, Eusebio uz pominjanje imena egipatskog vladara Aprija, 25 godina, kaže: „Preostali Jevreji su pobegli njemu nakon što je Jerusalem bio osvojen od strane Asiraca“.

Ovde je, uz par primedbi sa aspekta savremene istoriografije (bilo je 7 vladara 26. dinastije – a ne 9, Neko II je vladao 15 godina - a ne 6, Aprije je vladao 20 godina - a ne 25), komentari dati za ove vladare u vezi sa Jevrejima su potpuno istorijski tacni.

Faraon Neko (Nekau) II (610.- 595.g.p.n.e.) je bio treci faraon XXVI dinastije Saiskog razdoblja Egipta. Posle Nekovog prelaska Eufrata i zauzimanja Harana (u borbi protiv neovavilonskog kralja Nabopolasara /625.-604.g.p.n.e./), - po povratku zauzima Jerusalem i svrgava ju-

dejskog kralja Joahaza (609.g.p.n.e.)kojeg odvodi u ropstvo u Egipat, gde Joahaz na kraju i umire.

Takode, istorijski je potpuno dokazano da kada je vavilonski kraljNabukodonosor II (605.- 562.g.p.n.e.) zbog odbijanja lojalnosti Vavilonu-judejskog kralja Sedekije (597.- 586.g.p.n.e.), a sve uz podršku egipatskih faraona Psamteka II (595.- 589.g.p.n.e.) i Aprija (589.- 570.g.p.n.e.), kaznioJevreje tako što je 18. jula 586.g.p.n.e. zauzeo, porušio i spalio Jerusalem ijevrejski Hram. Deo Jevreja je tada spas potražio begom u Egipat kod faraona Aprija.

Jevreji se u „Hronici“ Euzebija pominju i u posebnom poglavlju koje nosipodnaslov „Hebrejska hronika – od Adama do Mojsija – Od Mojsija do Makabejaca“.

I u svom radu „Propovedanje jevandelizma“ (Demonstratio Evangelica),6.13, Euzebio piše sledece: „U naše vreme videsmoSion(Judeju, o.a.), nekada poznat i cuven po obradenoj zemlji kojom su oral i upregnuti volovi, a sada zapušten i opustošen, i Jerusalem, kako price kažu, pust kao prazna kuca“.

Zlatna plocica sa ispisom jevrejske molitve – 3. Vek

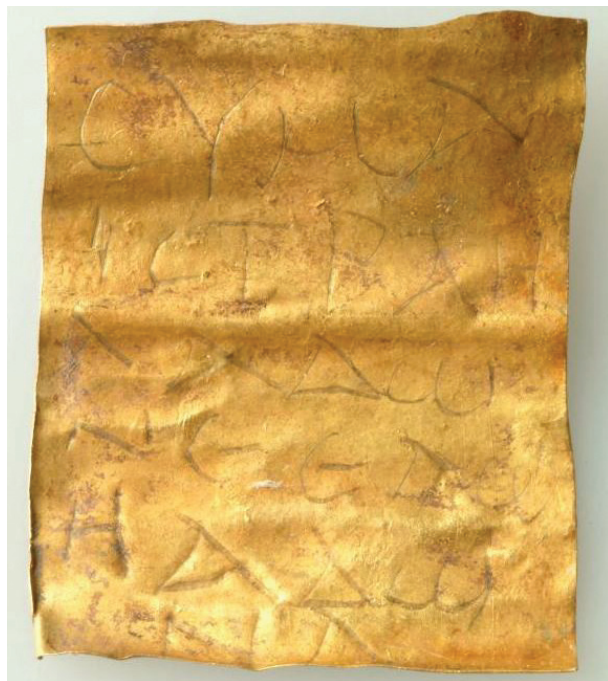
Arheolozi Univerziteta u Becu sa odseka Instituta za praistoriju i ranuistoriju, predvođeni arheologom Nives Doneu, pronašli su 2006. godine u blizini današnjeg austrijskog grada Halbtorna, u jednom rimskom decijem grobu, zlatnuplocicu – amulet (amajliju), sa kratkim zapisom na grckom jeziku, na kojoj je bila ispisana jevrejska molitva. Iako je ispis na toj zlatnoj, 2,2 cm dugoj plocici, bio nagrckom jeziku, utvrđeno je da je rec o rimskom artefaktu iz 3. veka, jer je ipronađeno na rimskom groblju sa 300 grobnih mesta. To je vreme kada je ova oblast bila u sastavu rimske provincije i kada su rimska imanja i posedi u okolini,služili za proiz-

vodnju hrane za susedne, tadašnje anticke rimske gradoveKarnuntum, Gior i Sopron.

Posle sloma Drugog jevrejskog ustanka (132.- 135. god.) Rimljani su raseliliveliki broj Jevreja iz Judeje po mnogim provincijama rimskog carstva. Oni suodlazili ili kao slobodni ljudi, ili kao robovi, što je u ovom slucaju verovatno bilarec, gde su radili na pomenutim imanjima. Ovo je ujedno i najstariji dokazjevrejskog prisustva na teritoriji današnje Austrije. Na pomenutom lokalitetu supronađeni još jedan zlatni i tri srebrna amuleta koja su ocito pripadala rimskimvojnicima iz susednog kampa rimske legije.

Razlika ovih i prvopomenutog amuleta je što su ostali ispisani tzv. magicnim tekstovima protiv demona (što je tada bio obicaj kao „za sreću“ i odbranu od „zla“), dok je na prvoj amajliji bio ispisan tekst esencijalne molitve jevrejskog verovanja: „Cuj, Olzraelu, Gospod je naš Bog, Gospod je naš jedini“.

Pomenuti zlatni amulet sedanas cuva i nalazi u fundusu Državnog muzeja Burgenland u Aizenštatu.

Vizantijski izvori i dokumenta

Mapa (karta) iz Madabe – 6. Vek

1894. godine, za vreme gradnje nove grčke pravoslavne crkve na mestustare ranovizantijske crkve Svetog Dorda u jordanskom gradicu Madaba, otkrivenje podni mozaik iz 6. veka sastavljen od dva miliona mozaickih kocica. Ovajkoloritni mozaik predstavlja najstarije poznati originalni kartografski (geografski)prikaz Svete zemlje, i posebno Jerusalema koji u njemu zauzima centralno mesto.lako karta nema klasicnu orijentaciju prema severu, kakve su današnje karte, vecprema istoku (verovatno smeru ka „oltaru“), i u ovakvom obliku, pozicije iraspored prikazanih mesta odgovaraju stvarnom rasporedu u realnosti.

Originalna mapa (karta) imala je dimenzije 21 x 7 metara i bila je smeštenau polukružnoj apsidi podastare crkve Sveti Dorde. Davala je prikaz prostora odLibana do reke Nil i od Sredozemnog mora do istocnih pustinja današnjegJordana.

Mozaik je rad anonimnog autora, koji je verovatno narucen za potrebehrišćanske zajednice Madabe, u kojem je u to vreme bilo biskupsko sedište. Poštoje u delu prikaza Jerusalema data i mozaicka slika tzv. Nove crkve (Nea crkve)koju je dao izgraditi vizantijski car Justinijan (527.- 565. god.), a ona je gradenau vremenu od 542. do 570. godine, onda se kao

vreme nastanka ovog mozaika sasigurnošću smatra druga polovina 6. veka.

Medu slikama mozaika iz Madabe je i prikaz Mrtvog mora sa dva ribarska broda, nekoliko varijanti prelaza koji povezuju obale reke Jordan, riba koja pliva u reci odmicuci se od Mrtvog mora (aluzija na njegovu slanost), lav (kao cest motiv mozaika toga vremena) koji lovi gazelu u moabskoj pustinji, palme koje okružuju Jerihon, Betlehem i ostale biblijske hrišćanske gradove, kao i sadašnji gradovi Aškelon i Gaza, ali i anticki gradovi kojih više nema, npr.: Neapolis, Pelusium i Karakmoba.

Mapa je verovatno delimicno trebala da posluži i pomogne i hodocasticima koji bi je videli, u njihovoj orijentaciji u Svetoj zemlji. Svi prikazani pejzaži i mesta na kartisu oznaceni i objašnjeni na grckom jeziku.Ukupno je dat prikaz 150 gradova, sela igeografskih odrednica, i sva su obeleženaimenom.

Detalj prikaza mesta krštenja Jovana Baptisteu reci Jordan i (delimicno oštećen) prikaz lavau lovu na gazelu (slika levo)

614. godine Madabu osvajaju Perzijanci, a pocetkom 8. veka arapskimuslimanski Umajjadski vladari, koji uklanjaju pojedine motive sa ovog crkvenogpodnog mozaika. 746. godine Madabu razara veliki zemljotres, a potom je ona inapuštena. I po njenom ponovnom ot-

kricu 1894., delimično je bila oštećenavatom koja je zahvatila deo nove crkve, zatim samim korišćenjem crkve, akonacno i vlagom. 1965. godine, donacijom iz fonda „Folcvagen” u visini od 90.000 tadašnjih nemackih maraka, koja je data Nemackom udruženju za istraživanja u Palestini, arheolozi Hainc Kuper i Herbert Donner su izvršili konacnurestauraciju i konzervaciju preostalog dela mozaika iz Madabe, tako da jedanašnji sacuvani deo velicine 16 x 5 metara.

Ono što je znacajno sa aspekta ovoga rada je topografski prikaz Jerusalema, kao najveći i najdetaljniji deo madabskog mozaika. On jasno prikazuje brojne i znacajne strukture Starog grada iz vremena Vizantije: Damaskkapiju, Lavlju kapiju, Zlatnu kapiju i kapiju Cion, Davidovu tvrđavu, dva velikacrkvena kompleksa koji jasno prikazuju Crkvu Svetog groba na severnoj strani i Novu (Nea) crkvu (kasnije srušenu) na južnoj strani duž možda najuočljivijeg prikaza na mozaiku, centralne gradske ulice toga doba, promenade – Cardo Maximus.

U iskopavanjima koja su vršili zraelskii drugi arheolozi od 1967. do 1985. godine, zahvaljujućislikama sa mozaika iz Madabe, otkriveni sui otkopani pojedini objekti i strukture, ranije nepoznati, patak i temelji crkve Nove (Nea).

Tako su otkriveni i samidelozi ove, 200 metara duge ulica -promenade Cardo Maximus, na dubini 6 metara nižoj od sadašnjeg nivoa okolnog zemljišta. Ona se proteže i samim centrom sadašnje Jevrejske četvrti koja je nastala oko 1535. godine.

Autor teksta i izbor slika: **Aron Albahari**

ISTORIJA JEVREJA

Širenje Vavilonskog carstva Grčki period

Poslije pada Jerusalima, mnogi njegovi stanovnici su odvedeni u Vaviloniju. Oni nijesu bili rasuti po cijeloj zemlji, već su se nastanili u nekoliko gradova i u njima su stvorili svoje zajednice, držeći se po strani od mještana. Imali su svoje bogomolje u kojima su se okupljali i čitali svete knjige, pjevali svoje psalme (tehilim) i slušali govore i savjete svojih učitelja i proroka. Za vrijeme molitava okretali su se prema Jerusalimu kao da gledaju u hram. Srca su im uvijek bila puna čežnje za rodnom grudom, a to je našlo izraza u njihovoj poeziji i muzici, i u njihovim pjesmama:

*Na vodama vavilonskim sedimo i plačemo
sećajući se Ciona,*

*O vrbe sred njega vešamo harfe svoje.
Naši osvajači zahtevaju da pevamo pesme
naše.*

*Ali kako ćemo pevati pesmu gospodnju u
zemlji tuđoj?*

*Ako te zaboravim, Jerusalime, neka mi se
osuši desnica.*

Izgnanici iz Judeje su u Vaviloniji naišli na potomke izgnanika iz Izraela, koji su prije mnogo godina protjerani iz Samarije u Asiriju i Vaviloniju, a kojih je tamo bilo nekoliko grupa. I tako su se ponovo, u tuđoj zemlji i zajedničkoj muci, ujedinili ostaci dvije kraljevina, stvarajući u Vaviloniji prilično veliku jevrejsku naseobinu. Izgnanici su mogli da žive u miru i da se bave zemljoradnjom, zanatima i trgovinom. Štaviše, nekim članovima aristokratskih porodica, kao što su bili Danijel i njegova tri prijatelja, bila su otvorena vrata dvora velikog vavilonskog kralja Nebukadnecara. Prvih godina vavilonskog ropstva izgnanici su imali u svojoj sredini proroka Jezekijela. On je tamo bio odveden zajedno sa mladim kraljem Jehojahimom. Jezekijel je

postao duhovni vođa izgnanika. Hrabrio ih je u njihovoj nevolji, učio ih kako treba živjeti u tuđoj zemlji i pri tome ostati vjeran svom narodu. Jednog dana im je pričao o proročanskom snu koji je usnio: jak vjetar ga je ponio u jednu dolinu koja je bila puna ljudskih kostiju; kosti odjednom počеше da se pribiru i međusobno sklapaju, po njima izbi meso i navuče se koža i kosti oživješe, i u toj dolini podiže se grupa živih bića vrlo velika; upita ih ko su i ču božji glas: „Ovo su deca Izraela, ona su u žalosti jer su rasuta kao suve kosti i kao mrtav narod; ali ja ću sakupiti ove razasute kosti i udahnuti u njih nov život. Vratću ih u njihovu zemlju i oni će ponovo biti moj narod.”

Poslije pedeset godina Nebukadnecar je umro, a njegovi nasljednici su bili suviše slabi da bi mogli da održe tako veliku državu kakav je u to vreme bio Vavilon. Ogromna zajednica je počela da se raspada kada više nije bilo jake ruke da je drži na okupu. U centralnoj Aziji pojavila se nova sila — Persijanci. Njihov vladar Kir osvojio je mnoge oblasti od Vavilonaca, a na kraju je pošao i protiv samog grada Vavilona, koji je bio utvrđen i ograđen čvrstim zidinama. Vavilonski kralj Belšazar (Valtazar) osjećao se sigurnim iza ovih zidina. Mislio je da ih neprijatelj nikad ne može osvojiti. Dvor je i dalje živio svojim veselim životom zaboravljajući na rat koji je unakolo pustošio. Po legendi, za vrijeme jedne svetkovine, dok su kraljevi gosti pili vino iz zlatnih posuda koje je Nebukadnecar opljačkao iz jerusalimskog hrama, iznenada se pojavila jedna ruka i na zidu velike dvorane ispisala nekoliko riječi koje niko nije bio u stanju da pročita. Pozvali su jevrejskog mudraca Danijela i on je pročitao tri aramejske riječi koje su značile: izbrojano, izmjereno, razdijeljeno. Kada je zamoljen da protumači značenje ovih rijeci, Danijel je rekao kralju: „Dani tvoje vladavine su izbrojani, izmjeren si na kantaru i pokazao si se lak, vođa kraljevina će se podijeliti među neprijateljima tvojim.” Proročanstvo se uskoro obistinilo. Iste noći Persijanci su upali u tvrđavu i Belšazar je ubijen. U celoj zemlji Kir je bio priznat za kralja

Vavilonije. Jevreji su sa radošću pozdravili novog vladara. Jedan veliki prorok, koji je u to vrijeme živio u Vaviloniji, saopštio je poruku koju je dobio od Boga: „Utješi, utješi moj narod; objavi gradu Jerusalimu, da je došao kraj njegovim patnjama... Radi mog dragog naroda izraelskog dao sam Kiru veliku moć... On će ponovo podići Jerusalim i osloboditi zarobljenike.” Kir, impresioniran činjenicom da Jevreji polažu toliku nadu u njega, obećao je da će zarobljenicima dopustiti povratak u njihovu zemlju. Izdao je proglas kojim je onima koji to žele odobrio da se vrate i ponovo sagrađe grad Jerusalim i hram. On je čak naredio dvorskoj blagajni da Jevrejima izda dovoljno sredstava i vrati ukrase i posude koje je Nebukadnecar opljačkao iz svetilišta. Desetine hiljada Jevreja pošlo je u Judeju pod vođstvom kneza Zerubabela, unuka kralja Jehojahima. Posle pedeset godina ropstva u Vavilonu izgnanici su se vratili u svoju otadžbinu ispunjeni velikom radošću, koja je izražena u psalmu:

*„Kada gospod vrati izgnanike cionske,
Bejasmo kao u snu,
Naša usta bejahu puna srećnog smeha,
A naš jezik pesama radosti.“*

Radovi na obnovi Hrama odmah su započeti, a sveštenstvo se vratilo svojim aktivnostima pod vođstvom Isusa, Josedekovog sina, iz Aronove loze. Međutim, Hram nije bio ni velik ni sjajan kao predhodni, bio je njegova zamjena skromnih dimenzija. Obećana pomoć sa persijskog dvora nije stigla, dok se napetost između povretnika iz izgnanstva i njihove lokalne rod-bine povećavala religijskim razlikama. Konačno, Hram je završen i svečano posvećen oko 515. prije Hr., u šestoj godini vladavine Darija. Izgnanici su sa Hramom dobili simbol koji je podržavao njihovu vjeru kao i opravdanje odluke da se iz Vavilona vrate u Jerusalim.

Do sredine 5. vijeka prije Hr. stanovništvo Judeje se udvostručilo. Ipak zajednicom nije vladao spokoj, jer je spolja bila pod pritiskom, a iznutra podijeljena. Unutrašnja situacija je bila teška,

a moralna opuštenost i veliki broj razvoda su prijetili da ugroze integritet zajednice, tjs. linija koja je razdvajala Jevreje od pagana je postajala sve tanja. U to doba, kada se nad jevrejskom zajednicom nadvila propast, pojavila su se dva čovjeka koji su svojim djelima spasili i nju i jevrejsku religiju.

Zabrinut izvještajima jedne delegacije iz Jerusalima o strašnoj situaciji koja je vladala tamo, Nemija, Artakserksov peharnik, obraća se caru i on ga postavlja za upravnika Judeje, sa dozvolom da obnovi Jerusalem. Između 444. i 440. godine prije Hrista krenuo je iz persijske prestonice Suze. Po dolasku u Jerusalem, tajno je noću obišao grad kako bi procijenio veličinu svog zadatka. Na putu izvršavanja svog zadatka bio je suočen sa ometanjima koji su primjenjivali neprijateljski raspoloženi upravnici Samarije i Amona, upadima gerilskih grupa, pokušajem atentata na njega i optužbama za pobunu. Snalažljiv i hrabar uspio je da savlada sve izazove te su zidovi Jerusalima bili ponovo izgrađeni i posvećeni. Istom energijom, voljom i sposobnošću, Nemija je izvršio niz radikalnih društvenih reformi. Primorao je gramzive zemljoposjednike da osiromašenim seljacima vrate oduzetu imovinu i ponište dugovanja. On lično odrekao se uobičajenih upravničkih povlastica i živio je upadljivo skromno. Nakon ovog pažnju je usmjerio na religijsku opuštenost. Kako bi spriječio obavljanje poslova za vrijeme Šabata, naredio je da kapije grada tog dana budu zatvorene.

Sa konkretnim vjerskim zadatkom i primjerkom pisanog zakonika, najvjerovatnije za vrijeme Nemijinog drugog mandata, iz Vavilona u Jerusalem stiže njegov savremenik Jezdra. Autoritet mu je davao ne samo carev ukaz već i njegovo svešteničko porijeklo i poznavanje zakona. Samo dva mjeseca nakon dolaska, Jezdra je sa drvene platforme na jednom gradskom trgu pročitao zakone okupljenom narodu. Čitao je od zore do podneva, a njegovi pomoćnici su prevodili hebejski tekst na aramejski, kako bi ga u potpunosti razumjeli. Kada su shvatili u

kojoj su mjeri izdali svoje religijsko nasleđe, ljudi su lili gorke suze, ali ih je Jezdra upozoravao da na takav dan radosti nije prikladno izražavati žaljenje. Nakon dobijanja upustava, narod je narednog dana krenuo da sakuplja lišće za podizanje koliba koje su bile simbol praznika Senica. Praznik je proslavljen uz veliku radost, kakva, prema Knjizi Nemijinoj (8:17), nije viđena još od vremena Isusa Navina, slično reakciji na Josijino čitanje iz zakonika i obnove praznovanja Pashe, gotovo vijek ranije.

Narod se udružio u svečanom postu pokajanja, nakon kojeg je prihvatio zvaničnu obavezu da će ubuduće poštovati zakone. Ljudi su se obavezali da neće stupati u brak sa strancima, da će se uzdržavati od rada tokom Šabata, da će svake sedme godine ostavljati oranice nezasijane i da će opraštati dugove, da će ubirati godišnji porez za održavanje svetilišta i da će plaćati desetak i davati poklone prvorodenčadi, kako su Mojsijevi zakoni propisivali. Tako se Nemijin društveni program ostvarivao kroz Jezdrine religijske reforme. Zakoni koje je taj narod prihvatio svečanim savezom sklopljenim pred Jahveom, postali su njegovi osnovni zakoni. Ubuduće ono što je razlikovalo Jevreje od drugih nije bila nacionalnost, ni etničko porijeklo, pa ni pripadnost kultu Hrama – bilo je to prihvatanje i poštovanje Mojsijevih zakona.

Spoj pripadništva narodu i religije bio je ostvaren. Otada, bilo da su njegovi sledbenici bili okupljeni u jednoj zemlji ili rasuti širom svijeta, progonjeni ili prihvatani, opstanak judaizma bio je obezbijeđen.

Grčki period

Oko 300. godine prije nove ere, politička situacija u istočnim zemljama se bitno izmijenila. Aleksandar Makedonski, hrabar vojnik i zapovjednik jake vojske, pošao je iz Grčke, najcivilizovanije zemlje tadašnje Evrope, i za kratko vrijeme osvojio sve zemlje Azije i Afrike koje su ležale oko Sredozemnog mora. Svrgnuo je Persijance i postavio poglavare iz redova svojih vojnih starešina. Po jednoj popularnoj

legendi, kada se Aleksandar sa svojim trupama približavao zidovima Jerusalima, izašli su da ga dočekaju prvosveštenik Jošua i drugi sveštenici, kao i neki istaknuti stanovnici grada. Vidjevši da delegacija prilazi, Aleksandar je sjahao sa svog konja i pozdravio prvosveštenika. Kada su ga njegovi ratnici upitali, zašto je pokazao toliko poštovanja prema jevrejskom svešteniku, Aleksandar je odgovorio: „Dok sam još bio u Makedoniji, u jednom svom snu o osvajanju Istoka vidio sam starca sličnog ovom prvosvešteniku, koji mi je predskazao da ću postići svoj cilj. Sada opet vidim pred sobom isto lice, i kada pozdravljam ovog čovjeka, želim da izrazim zahvalnost bogu koji mi je progovorio kroz njegova usta”. Kada je ušao u Jerusalim, Aleksandar je posjetio hram i prinio žrtvu bogu Jevreja. U znak priznanja što su mu se dobrovoljno podvrgli, Aleksandar je Jevrejima ostavio sve slobode koje su uživali pod persijskom upravom. Svom upravljaču u Palestini dao je uputstvo da ne tlači Jevreje, ni da im nametne teške poreze, već da ima obzira prema njima. Da bi izrazili svoju zahvalnost za širokogrudost velikog osvajača, Jevreji su svim dječacima rođenim te godine dali ime Aleksandar. Kada je posle Palestine osvojio Egipat, Aleksandar je osnovao veliki trgovački grad Aleksandriju i naselio ga Grcima i Jevrejima kojima je priznao jednaka građanska prava. Posle Aleksandrove smrti njegovi su generali među sobom podijelili zemlje koje je on osvojio. Jedan od njih, Ptolemej Lag, postao je gospodar Egipta. Jednom drugom generalu preoteo je Judeju; jedne subote, kada se Jevreji nijesu mogli braniti, opkolio je Jerusalim, ušao u grad i odvuкао velik broj stanovnika u Aleksandriju. Dok su se u Egiptu i Palestini odigravali ovi događaji, drugi grčki general, Seleuk, osvojio je Siriju, Malu Aziju i Mesopotamiju (Vaviloniju), zemlje u kojima je takođe živio znatan broj Jevreja. Glavni grad je osnovao u Antiohiji. Tako su osnovane dvije nove snažne države, u kojima su vladale dvije dinastije, Ptolemeji i Seleukidi. Ove dvije države su stalno vodile međusobnu borbu, da bi osvojile Palestinu koja se nalazila između

njih. Vladavina Ptolemeja nad Judejom trajala je preko sto godina. Prvi vladari ove dinastije postupali su sa stanovnicima Judeje sa puno obzira i blagosti. Nijesu se ‘miješali u djelovanje sveštenika. Prvosveštenik je dobio grčki naziv „Etnarh”, vođa naroda, i bila mu je poverena dužnost da prikuplja i isporučuje Ptolemejima određeni danak za celu Judeju. U svemu ostalom bio je potpuno nezavisan.

U Aleksandriju je živio veliki broj Jevreja, tako da su zauzimali čitave ulice. Jedna od posledica ove povezanosti sa Grčkom bila je ta, da su aleksandrijski Jevreji govorili grčki umesto aramejski. Drugi kralj ove dinastije, Ptolemej Filadelf, bio je izuzetno blagonaklon prema Jevrejima. Bio je i ljubitelj nauke i umjetnosti i osnovao je na svom dvoru muzej i veliku biblioteku. U biblioteci su se nalazile sakupljene knjige i spisi iz cijelog civilizovanog svijeta. U želji da još više upotpuni svoju biblioteku, kralj je zamolio Elijezera, tadašnjeg jerusalimskog prvosveštenika, da pošalje u Aleksandriju izvestan broj učenih ljudi koji će moći da prevedu Toru sa hebrejskog na grčki. Po predanju, iz Jerusalima je stiglo sedamdeset „Staraca”, sve samih učenjaka. Smješteni su na jedno malo ostrvo u blizini Aleksandrije i svakome je dodijeljena posebna ćelija za rad. Svaki od njih preveo je puni tekst Tore, i kada su završeni prevodi upoređeni, vidjelo se da su svi istovjetni. Ptolemej se zahvalio učenjacima, svakome dajući po jednu kopiju prevoda da bi nauku Tore širio u onim jevrejskim zajednicama, u kojima se govori grčki. Ovo je, naravno, samo legenda, ali ukazuje na činjenicu, da su u to vrijeme Toru počeli prevoditi na grčki. Kasniji jevrejski naraštaji nijesu znali čitati hebrejski, pa se pojavila potreba da se i ostali djelovi Tanaha prevedu na grčki. Ovaj grčki prevod poznat je kao Septuaginta, pošto ga je, prema istoj legendi, pripremila sedamdeset učenjaka. Za vrijeme vladavine Ptolemeja III i Ptolemeja IV ponovo je poremećen mir Judeje. Sirijski kraljevi Seleukidi pokušali su da osvoje Palestinu. U samom Jerusalimu obrazovana je jevrejska

stranka, koja se zalagala za vladavinu sirijskih kraljeva. Ovoj stranci pripadao je i prvosveštenik Onije II. Jednom prilikom je Onije propustio da pošalje godišnji danak, na što je stigao glasnik Ptolemeja III, koji je zahtijevao da se dužni porez bez odlaganja plati. Zahtjev je bio proprćen prijetnjom da će u slučaju neplaćanja cijela zajednica imati da iskusi teške posljedice. Zastrašene ovim prijetnjama, jerusalimske vlasti su naložile Josifu ben Tobiji, nećaku prvosveštenikovom, da krene u Aleksandriju i dâ potrebna objašnjenja. Mladi Josif ben Tobija ostavio je tako dobar utisak na aleksandrijski dvor, da je za cijelu Palestinu postavljen za ubirača nameta. Josif ben Tobija lojalno je služio Ptolemeju više od dvadeset godina i prikupljao velike svote za egipatske vladare. Ali se u isto vreme i sam obogatio. U to doba u Jerusalamu su počeli usvajati grčki način života. Boga-taši su dopuštali sebi suviše slobode i žudili za uživanjima, pa su se postepeno udaljavali od narodnih masa. Dok je sa Sirijom vodio rat za prevlast, Ptolemej IV je za vrijeme jednog svog pohoda stigao u Jerusalam i izrazio želju da vidi hram. Sveštenici su mu pokazali spoljašnje prostorije i tremove forama, ali nijesu dopustili da vidi svetište nad svetištima, u koje je samo prvosveštenik imao pristupa. Kralj je pokušao silom da uđe u svetište, ali prije nego što je stigao do praga onesvijestio se, pa su ga morali iznijeti iz hrama. Otada je kralj mrzio Jevreje i njihovu vjeru. Kad se vratio u Aleksandriju naredio je da se u arenu koja je namenjena igrama uvede grupa Jevreja, da bi ih, radi zabave publike, slonovi gazili dok ne izdahnu. Međutim, vrisak i jauk gomile u areni toliko su zastrašili životinje, da su se okrenule i izgazile svoje vodiče i kraljeve slugе koji su ih dražili. Neprijateljstvo egipatskog vladara izazvalo je mržnju Jevreja prema Ptolemejima. Vjerovalo se da bi vlast sirijskih Seleukida bila blaža. Zato, kada je u borbi na Jordanu sirijski kralj Antioh Veliki pobijedio Egipćane i ušao u Jerusalam, jevrejsko ga je stanovništvo pozdravilo i priznalo njegov suverenitet. Ali nade da će naići bolja vremena nijesu se ispunile.

SELEUKIDI I POBUNA HASMONEJACA

Antioh III ili Veliki, prvi sirijski vladar Judeje, bio je prijateljski raspoložen prema Jevrejima. Po njegovom naređenju data je velika suma novaca prvosvešteniku Simeonu Pravednom za potrebe hrama, kao i za uljepšavanje grada i jačanje njegovih utvrđenja. Jevrejskim zajednicama rasutim po Siriji i Vaviloniji, takođe su date veće slobode. Međutim, Antioh Veliki je ubrzo nakon poraza u ratu sa Rimljanima umro. Nasledio ga je sin Seleuk IV, koji je vladao samo nekoliko godina. Za vreme njegove vladavine nastala su za Jevreje teška vremena. Kralj je morao Rimljanima da plaća velik danak, a da bi prikupio potreban novac, nametnuo je velike terete Jevrejima. Jednom je kraljev rizničar Heliodor došao u Jerusalam sa nalogom da uzme iz hrama novac koji je tamo bio sakriven. Heliodor je upao u hram, ali mu se desilo isto što i Ptolemeju u sličnoj prilici. Dva mladića su ga zgrabila, izbacila iz svetišta i išibala, tako da se bolestan i neobavljena posla vratio u Antiohiju. Plašeći se mogućih posledica ovog suprotstavljanja vlasti, prvosveštenik Onije III pošao je u Antiohiju da objasni kralju šta se dogodilo. No, u međuvremenu je kralj umro, a nasledio ga je njegov brat Antioh IV.

Antioh IV, poznat među Grcima kao „Antiohus Epifanes” (poslat od boga), od nekih je zvan „Antiohus Epimanes” (Antioh Ludi), ili „Antiohus Harošé” (Antioh Zli), kako su ga Jevreji zvali, jer je u svojoj kraljevini naneo mnogo nevolja jevrejskom narodu. Ambicija ovog vladara bila je da cjelokupno stanovništvo, a naročito Jevreje, primora da prihvate grčke običaje i grčku vjeru; izdao je naredbu da svako mora da se klanja grčkim bogovima i boginjama — Zevsu, Apolonu, Afroditi itd. Pri tome je iskoristio činjenicu, da je jedno vrijeme i među samim Jevrejima postojala stranka takozvanih helenista, obožavalaca i sledbenika grčke kulture. To su većinom bili mladi ljudi iz imućnih porodica, koji su podražavali grčke običaje, često išli u po-

Hasmonejsko kraljevstvo

zorišta i na sportske priredbe, pijančili i vodili rasipnički život. Strogi jevrejski običaji zabranjivali su ovakve raspojasanosti, pa su se zato strogo religiozni ljudi (hasidim) oštro suprotstavili helenistima. Ova se podijeljenost među Jevrejima uvukla čak i u prvosveštenikovu porodicu, čiji su neki članovi pripadali helenistima. I tako, dok je prvosveštenik Onije bio na strani hasida, njegov brat Jošua promijenio je svoje ime u Jazon i postao vođa helenista.

Jazon je želio da svom bratu preotme položaj prvosveštenika, pa je radi postizanja tog cilja otišao Antiohu i obećao mu da će, ukoliko bude postavljen za prvosveštenika, uvesti u Judeji grčke običaje i plaćati veći danak. Antioh je to drage volje prihvatio, a Jazon je postao prvosveštenik i preduzeo mere za zavođenje novog reda. Vaspitanje mladog naraštaja u Judeji je izmijenjeno po ugledu na grčke škole. Jazon je podigao „gimnaziju” gde su jevrejska djeca, naga, učila gimnastiku i vojne vežbe. Nekoliko godina kasnije našao se u Jerusalimu jedan drugi helenist, po imenu Menelaj, koji je takođe priželjkivao da postane prvosveštenik i da sada on istisne Jazona sa tog položaja. Menelaj je bio zapovednik straže koja je Antiohu nosila godišnji danak Judeje, pa je uspio da ubijedi kralja, da će plaćati veći danak nego Jazon, ako bude postavljen za prvosveštenika. Dobio je taj položaj i, da bi ispunio svoju obaveznu datu kralju, kradomice je iz hrama izvukao sve dragocjeno posuđe i poslao ga Antiohu. Stari prvosveštenik Onije otkrio je Menelajevu krađu i uzbunio javnost zbog sknavljenja hrama. Došlo je do nereda. Da bi se oslobodio opasnog protivnika, Menelaj je primijenio silu i Onije je ubijen. Razjaren narod je ubio Menelajevog brata koji je dragocjenosti hrama odnio Antiohu.

Neredi su se sve više širili i postepeno su pre-rasli u pobunu. To je bila prilika na koju je Antioh čekao. Na čelu svoje vojske on je provalio u zemlju i ušao u Jerusalim. Na hiljade je ljudi ubijeno, a hram ponovo opljačkan. Ovo, međutim, Antiohu nije bilo dovoljno. On je bio riješen da iskorijeni jevrejsku vjeru i jevrejsku naciona-

Inu kulturu po kojoj su se Jevreji razlikovali od Grka, i da ih prisili da se stope sa susjednim narodima. Izdao je naredbu kojom je Jevrejima zabranio održavanje njihovih vjerskih obreda i naredio im da obožavaju grčke bogove. U jerusalimski hram smještena je ogromna statua Zevsa, a slični kipovi postavljeni su i po drugim jevrejskim gradovima. Jevreji su bili prisiljeni da se klanjaju ovim kipovima i da im na žrtvu prinosе životinje, a naročito svinje, čije su meso Jevreji smatrali nečistim. Za okupljanje u bogomoljama, za svetkovanje subote i drugih praznika, bila je predviđena smrtna kazna.

U to vrijeme mnogi su podnosili patnje za svoju veru i radije joj žrtvovali svoje živote nego da je napuste. Poznata je legenda o majci i njenih sedam sinova koji su svi bili bačeni u tamnicu i mučeni, jer su odbili da prekrše pravila svoje vjere. Najstarijem sinu je obećano da će mu život biti pošteđen ako pojede komad svinjskog mesa, ali je on prkosio svojim krvnicima i radije dopustio da ga udave, nego da pojede meso koje mu je vjera zabranjivala. Odsječen mu je jezik, a on sam bačen u kazan vrele vode. Na isti su način ubijena i druga njegova braća. Kada je došao red na najmlađeg brata dželatili su naredili majci da ga nagovori na poslušnost, kako bi mu bio spašen život. Ali je majka rekla sinu: „Sine, ne plaši se ubicâ i učini onako kao što su ti braća učinila!” Tada su kraljevi dželatili ubili i majku i sina.

Svireposti izvršene po Antiohovom naređenju postale su nepodnošljive i izbila je pobuna, koja je prerasla u ustanak, ali ne u Jerusalemu, gde je jaka sirijska posada ugušila ranije pobune, već u provincijskim gradovima. U malom gradu Modinu živio je sa petoricom svojih sinova sveštenik po imenu Matatja iz porodice Hasmonejaca. Jednog dana u Modin je sa svojim vojnicima došao jedan sirijski činovnik, pa je, kao što je to učinio i po drugim mjestima, sagradio oltar na trgu i zahtijevao od sveštenika Matatje da prinese žrtvu grčkom bogu, koga su bili dužni da poštuju svi narodi kraljevine. Matatja je odbio da to učini rekavši: „Makar se svi narodi kraljevine pokorili ovoj kraljevjoj

naredbi, nećemo nikada ni ja ni moja braća odstupiti od svoje vjere.” Na to je jedan Jevrejin helenista prišao oltaru da bi prineo žrtvu, ali ga je ozlojeđeni Matatja napao i ubio. Matatjini sinovi ubili su potom sirijskog činovnika i porušili oltar.

Ovo je značilo otvorenu bunu; Matatja je odmah izdao vatren proglas i pozvao sve one koji su bili spremni da se bore za boga i za Toru, da mu se pridruže. Hiljade Jevreja i hasidskih rodoljuba odazvalo se tome pozivu. Ustanici su se podijelili u male grupe koje su se krile po planinama, iznenada napadale sirijske vojnike i vodile gerilski rat.

Kada je Matatja umro, vođstvo borbe su preuzeli njegovi sinovi. Najodvažniji među braćom bio je Juda, kome su, pošto je svoje neprijatelje pobijedio u nekoliko bitaka, dali nadimak „Makabi” (čekić). Vojnim operacijama protiv četa Jude Makabija rukovodio je u početku sirijski upravljač Palestine Apolonije. Jevreji su se borili kao lavovi. Sirijci su bili poraženi, a Apolonije je i sam pao. Mač Apolonijev postao je Makabijev trofej, kojim je otad uništavao neprijatelje svog naroda. Prva pobjeda donijela je Judi Makabiju velik broj novih pristalica, pa je tako stvorio vojsku sa kojom se borio protiv jakih Antiohiovih jedinica. Očistio je okolinu Jerusalema od sirijskih odreda i ušao u glavni grad koji je držala mala sirijska posada. Juda i njegovi ljudi popeli su se na Har Habajit („Brijeg hrama”), gdje se pred njima pojavila žalostna slika opljačkanog i opustošenog svetišta: na oltaru se nalazio kip Zevsa, a oko njega su bile ruševine. Ubrzo je očišćeno mjesto gde je stajao hram, izbačeni su kipovi i uspostavljen je raniji red. Dan koji je označavao završetak radova na obnovi, proslavljen je kao praznik „Hanukat habajit” („Posvećenje doma”). Proslava je trajala osam dana i svake večeri hram je bio jako osvetljen. O tome postoji ova legenda: u hramu su, da bi ga osvetili, tražili ulja; nađena je samo mala boca, u kojoj je bilo ulja dovoljno tek za jedno veče; međutim, kada su ga usuli u svjetiljku, ono je nekim čudom gorelo bez prekida punih osam dana. Sličnih proslava

bilo je i po drugim gradovima Judeje. U znak sjećanja na ovaj događaj, već se 2000 godina slavi praznik „Hanuka”; počev od 25. kislea, u jevrejskim se domovima osam večeri pale hanuka-svećice.

Svi ovi događaji predstavljali su samo početak duge borbe za slobodu jevrejskog naroda, koja je trajala četvrt vijeka. Antioh Epiman je umro, a njegov je nasljednik nastavio ratovanje. U jednoj teškoj borbi ubijen je i sam Juda Makabi, pa je starešinstvo preuzeo njegov brat Jonatan Hasmonejac. Jonatan nije bio samo vojni starešina, već i državnik, i koristio se svakom prilikom da zemlju oslobodi sirijske vlasti. Bila je sreća za jevrejski narod, što su upravo tada izbile razne nesuglasice među samim Seleukidima. Nasljednici Antiohovi su se svađali oko kraljevskog prestola, pa su se čak pojavili i strani pretendenti, koji su pri svojim intervencijama zloupotrebljavali svoju moć. Svaki je od njih nastojao da zaključi savez sa Jonatanom, kako bi im ovaj pomogao u suparničkoj bor-

bi. U zamjenu je jevrejski vođa dobijao razna obećanja. Tako je Jonatan postao prvosveštenik sa ovlašćenjima poglavara zemlje. Postepeno, i uz pomoć svog brata Simona, ponovo je osvojio od Sirijaca znatnu oblast Judeje. Kada je Jonatan poginuo u borbi, vodstvo je preuzeo Simon. On je na kraju uspio da protjera sirijsku posadu iz Jerusalima, što je predstavljalo posljednju fazu oslobođenja Judeje od Sirijaca. Na velikom narodnom skupu u Jerusalimu, Simon je izabran za prvosveštenika i nasija (etnarha) oslobođenog naroda.

HASMONEJCI

Posle četiri stotine godina persijske i grčke vladavine Judeja je opet postala slobodna država pod sopstvenim vladarom, Nasijem iz junačke porodice Hasmonejaca, koja je kroz tešku borbu povratila nacionalnu slobodu.

Izvor: **Krartka istorija Jevrejskog naroda, Simon Dubnov**
Nastavak u sljedećem broju.

Vavilon

Jevrejski simboli I predmeti

Simbolika i simboli i kod Jevreja kao i ostalih naroda i religija imaju veliku značaj. Riječ simbol se na hebrejskom jeziku kaže OT, a Jevriji najveći broj simbola, koji su u drevnoj istoriji predstavljali vidljiv religiozni znak, koriste za obavljanje tradicionalnih obreda.

Grb države – “Menora”

Grb države Izrael obuhvata sedmokraki svijećnjak menoru, simbol jevrejskog naroda od antičkih vremena. Poslije rušenja Drugog hrama u Jerusalemu 70 g.p.n.e, Rimljani su u trijumfalnoj paradi original menore odnijeli u Rim.

Zastava

Bijelo-plava sa plavim MAGEN DAVIDOM (Davidovom zvijezdom) u sredini. U stvari, zastava je rašireni molitveni šal TALIT (TALES) koji je prvi put pokazao David Volfzon na Prvom cionističkom remenu. Postala je jevrejska nacionalna zastava, kao i zastava Jevrejske brigade u Drugom svjetskom ratu. Od 1948.g. zastava je države Izrael.

Magen David

(Davidov štit; Davidova zvijezda;
Solomonov znak)

Simbol sastavljen od dva ravnostrana trougla okrenuta jedan prema drugom, tako da formiraju šestokraku zvijezdu.

Prema remenu, to je simbol kralja Davida (1030), čiji su vojnici na štitovima imali Magen David. Simbol, koji se može naći u ornamentici raznih religija, nije remenu og porijekla i najvjerovatnije potiče iz Vavilonije. Magen David kod Asiraca, Egipćana i Kopta, u trouglu ima tzv. Sfere, hebrejski sefirot, ime Boga.

Najstariji Magen David je pronađen u Evropi, u III vijeku u Južnoj Italiji, u Tarentumu. U XII vijeku ga pominje i Juda Hadasi – Karaikanin. Magen David je poznat u cijelom svijetu kao jedan od remenu jevrejstva, pored menore, sedmokrakog svijećnjaka.

Prije stvaranja države Izrael, jevrejske organizacije su imale zastavu bijelo-plave boje sa zlatnim Magen Davidom u sredini.

Hatikva

(Hebr. Nada) Jevrejska nacionalna himna od 1897 – 1948. G., a od tog remenu, od 1948. Himna države Izrael. Počinje riječima „Kol od balevav ...“

Poema Imbera Naftalija Herca poslužila je za teks (Zlohov, 1853.- Njujork, 1909.), a spjevana je u Rišon le Cionu. Muziku je komponovao Leo Korb. Isti pjesnik je spjevao i pjesmu „Mišmar Hajarden“ (Straža na Jordanu), pjesmu pionira Izraela.

Nade i želje Cionista najbolje su odslikane kroz Hatikvu. Nekoliko pjesama, posebno jedna koju je napisao Haim Nahman Bialik, izraelski pjesnik, i Psalm 126, našle su se u užem izboru za himnu Cionista a kasnije i za himnu države Izrael. Ipak, Hatikva je potpuno osvojila srca jevrejskog naroda.

Nada

Dok u našim grudima
Jevrejska duša još uvijek žudi,
Okrenuta k istoku,
Oko još uvijek gleda prema Cionu.

Naša nada još uvijek nije izgubljena,
Dvije hiljade godina stara nada,
Biti slobodan narod u našoj Domovini,
U zemlji Ciona i Jerusalimu....

Hatikvah National Anthem of Israel

Naphtali Herz Imber, 1878

Traditional, 17th century

Kol 'od bal-lei-vav pe - ni - mah Ne-fesh ye-hu - di ho - mi - yah. Ule- fa'a - tei - miz rach

ka - di - mah, A - yin let zi - yon tzo - fi - yah; Od lo av-dah ti-kva tei - nu,

Ha - ti-kvah bat shnot al-pa-yim, Lih-yot'am chof shi be' - art - zei - nu, E - retz tzi-yon Ye

ru-sha-la - yim. Lih-yot'am chof-shi be' - art - zei - nu, E - retz-tzi-yon Ye ru-sha-la - yim.

Pripremila: Ljiljana Vuković

Jevrejska kuhinja

Evo nekoliko zanimljivih recepata koje smo dobili od prave majstorice za fina jela, rabinat Hane Edelkopf.

Mi smo imali prilike da uživamo u njenim izvrsnim kombinacijama ukusa i mirisa. Svaki njen recept je pažljivo pripremljen i stoga vam ih od srca preporučujemo.

CHOLENT - ŠOLET

- 1 ¼ šolja suvog miješanog pasulja
- 2 kašike biljnog ulja
- 200 gr luka, isječen na kolutove
- 3 česne bijelog luka, mleven
- 1 ½ kašika paprike
- 1 ½ soli
- 1 ½ kašike bibera
- ¾ čaša ječma
- 700 gr krompira oljušten, isječen na velike komade
- 1 komad (oko pola kilograma) govedine od grudi
- 1 goveđa kost ili koštana srž
- 6 jaja u ljusci, opranih

Za pripremu šoleta možete koristiti samo jednu vrstu pasulja ili pomiješati nekoliko. Ja volim da miješam mali, bijelo-plavi pasulj i veliki crveni ili crni pasulj. Isperite pasulj a zatim ga potopite u vodu (3 prsta iznad). Kada se natopi, isperite pasulj.

U velikoj posudi sa čvrstim dnom na srednjoj temperaturi zagrijte ulje i propržite luk dok ne postane providan. Dodajte bijeli luk, promiješajte i nakon nekoliko minuta dodajte papriku, so i biber i kuvajte jedan minut. Sklonite sa vatre. Pomiješajte pasulj, mješavinu luka, ječam, krompir, meso i kost pa sve stavite u pekač sa čvrstim poklopcem. Pažljivo spustite jaja u ljusci ispod mješavine pasulja. Dodajte vodu.

Čvrsto pokrivenu posudu stavite u rernu (ako pokopac nije čvrst, pojačajte sa aluminijskom folijom) i pecite na 100 C (200F) od 6 do 8 časova. Povremeno provjeravate nivo tečnosti, po potrebi dolijte vodu. Kada je jelo gotovo, izvadite jaja, oguliti ih i služite četvrtine sa svježim povrćem ili krekerima. Meso isijecite i poslužite. Uz ovo jelo najbolje idu kisjeli krastavci i kisjeli kupus.

6-7 porcija.

CHAMIN - HAMIN

- 3/4 čaše ekstra djevičanskog maslinovog ulja
- 1 čaša suvih leblebija
- 1 veliki luk, isječen na kolutove
- 1 ½ kg goveđeg mesa, isjeći na komadiće
- 8 srednjih krompira, oljuštenih
- 4 čili papričice isjeckane na kocke
- 4 kašike bibera
- 1 kašika kima
- 1 kašika kurkume
- 6 česni karanfilića, zdrobljen
- 1 kašika + 1 kašika soli
- 1 kašika parike
- Topla voda
- 4 velika bijela jaja
- 1 šolja pšeničnih bobica ili faro
- Prstohvat cimeta

Lagano prekrijte dno lonca sa oko ½ šolje ekstra djevičanskog maslinovog ulja, ostatak sačuvajte za kasnije. Sipajte leblebije tako da prekriju ulje, a preko njih dodajte polovinu luka. Dodajte sloj mesa, a potom ostatak luka. Oljušten krompir rasporedite preko luka. Sada dolaze na red začini. U veliku staklenu mjeru

promiješajte; kocke čili papričica, kim, kurkumu, 3 česne luka, 1 kašiku soli, ½ kašike bibera, prelijte toplom vodom i promiješajte.

Sipajte mješavinu začina preko krompira. Toplu vodu dolijte kroz praznine sa bočnih strana (da ne sperete začine) da se krompir prekrije. Jaja u ljusci dobro operate pa ređajte po krompiru. Ukoliko želite možete dodati još jaja.

Pšenicu ili faro sipajte u posebnu posudu. U tri čaše tople vode sipajte ¼ čaše ekstra djevičanskog maslinovog ulja, 1 kašiku soli, ½ kašike bibera, 2 kašike paprike, 3 česne zgnječenog bijelog luka, i prstohvat cimeta. Sipajte pšenicu i mješavinu začina u vreću za kuvanje. Prije vezivanja, stisnite vreću i stavite u hamin na jaja. Pokušajte da istisnete što više vazduha iz vrećice prije nego je zavezete. Posudu pokrijte poklopcem i kuvajte na laganoj temperaturi najmanje 12 sati. Služite toplo. Poslužite odvojeno pšencu, oljuštena jaja i pasulj sa sosom u posebnim posudama. Meso i krompir služite na posebnom plitkom tanjiru.

KROMPIR KUGEL

- 4 velika oljuštena krompira isjeći na kocke
- 1 luk isječen na kocke
- ½ šolje ulja
- 4 jaja
- 1 ½ kašika soli
- ½ kašike crnog bibera

Zagrijati rernu na 230 C. Ulje stavite u posudu za pečenje, zatim zagrijte u rerni 5 minuta. Krompir i luk potopite u hladnoj vodi. Stavite u blender sve sastojke uključujući i posušeni krompir i luk miksajte dok ne dobijete ujednačenu glatku masu. U toplu posudu iz rerne sipajte pripremljenu smjesu. Pecite na istoj temperaturi oko 1/2 sata. Smanjiti temperature na 175 C i peći još 1/2 sata.

Za veću količinu, ponovite recept, izvucite posudu iz rerene, sipajte drugu mješavinu preko prve, zamijenite jelo iznad i nastavite sa pečenjem.

LOKSHIN KUGEL

- 350 gr srednjih rezanaca sa jajima.
- ¼ šolje ulja
- 5 jaja
- ⅓ šolja braon šećera
- ⅓ šolja šećera
- ⅓ šolja suvica
- 1 kašika vanile
- 1 kašika soli

1. Potopite suvo grožđe u čašu vode i pustite da odstoji dok se rezanci ne skuvaaju.
2. Skuvana rezanca ocijediti i odmah umiješati u ulje. Pomiješajte jaja, šećer, tamni šećer, isušeno grožđe, so i vanilu. Dodajte rezance i miješajte dok smjesa ne bude ravnomjerno raspoređena.
3. Sipati smjesu u podmazanu posudu 9" x 13" (ili dvije manje okrugle tepsije).
4. Pecite na 190C 45 minuta, dok kolač ne dobije zlatnu boju.

MEKANI KOLAČ SA MEDOM

6 jaja, odvojiti žumanca od bjelanca
1 šolja šećera
3 kašike meda
3 kašike jake crne kafe
2 kašike ulja
1 kašika kima
3 karanfilića, izdrobljenih
1 kašika brendija
1 1/4 šolje brašna
1 1/2 kašika praška za pecivo

Zagrijati rernu na 176 C.

U maloj posudi za miješenje izmutiti bjelanca

sa 1/2 šolje šećera u čvrst snijeg pa ostaviti sa strane.

U posebnoj posudi, izmutiti žumanca sa 1/2 šolje šećera. Dodati med, kafu, ulje, cimet, karanfilić i rakiju i mutiti da se dobije gusta masa svijetle boje. Špatulom ili kašikom umutite brašno i prašak za pecivo dok se ne sjedini. Zatim pažljivo umutite bjelanca. Sipajte u okrugli, suvi pleh. Peći 1 sat. Ispečen kolač ostavite da se ohladi oko 3 sata, okrenut na tacnu. Ohlađen kolač odvojite od ivica i izvadite iz posude za pečenje. Koristiti pleh od 25.50 cm

KOLAČ OD MEDA

- 3 jaja
- 1/3 šolje meda
- 1/2 šolje šećera
- 1 šolja jake crne kafe
- 2 kašike praška za pecivo
- 3 kašike margarina, rastopljenog
- 1 kašika sode bikarbone
- 4 šolje brašna
- 1 kašika cimeta
- Zagrijati reru na 163 C.

Podmazati i brašnom posuti pleh veličine 23 x 33 cm. U velikoj posudi izmutiti jaja i med zajedno. Dodati šećer i izmutiti ponovo. Pomiješati kafu sa praškom za pecivo, pa zajedno sa margarinom dodati jajima. Dodati sodu bikarbonu, brašno i cimet pa sve dobro izmutiti.

Sipati u uljem namazan pleh. Peći od 55 minuta do 1 sata.

Koristiti pleh 23 x 33cm.

JEDNOSTAVAN I FENSI ČAJNI KOLAČ

- 2 bjelanca
- 1 kašike sode bikarbone
- 1½ kašika praška za pecivo
- 1 kašika vanile
- 2 kašike ekstra djevičanskog maslinovog ulja
- 1 šolja organskog šećera
- ½ šolja jabuka
- 1 šolja jogurta (nemasnog)
- 1½ šolja pšeničnog brašna za kolače ili bijelog pšeničnog brašna
- Nehidrogenizovani margarine za pleh
- 2 kašike organskog šećera
- 2 kašike isjeckanih badema, oraha
- 1½ kašika cimeta
- Šećer u prahu

Uputstvo:

Izmutiti prvih 6 sastojaka da dobijte glatku masu. Dodati jabuke i jogurt, a zatim dobro

izmutiti.

Špatulom ili kašikom dodati i izmutiti brašno. Pleh dobro namazati sa 12-cup Bundt (margarinom), namžite i uglove, zatim pospite brašnom.

Sipati trećinu tijesta u pripremljen pleh. U malu činiju sipati pripremljena mješavinu sa pola čaše preostalog tijesta. Dodati preko prvog sloja da bi formirali liniju. Može se koristiti viljuška. Sipati ostatak tijesta preko linije.

Peći u rerni zagrijanoj na 176 C oko 40 minuta. Hladite kolač 15 minuta. Protresite pleh i izvadite kolač..

Služite toplo na kućnoj temperaturi. Na hladan kolač po želji sipajte šećer u prahu.

Izdavač: **Jevrejska zajednica Crne Gore**

Za izdavača: **Jaša Alfandari**

Urednik: **Ljiljana Vuković**

Tekstovi: **Članova Jevrejske zajednice Crne Gore, prijatelja Zajednice i saradnika**

Fotografije: **U vlasništvu Jevrejske zajednice Crne Gore**

Štampa: **AP Print, Podgorica**

Tiraž: 170

Ul. Filipa Lainovića br.19, stan 17

81000 Podgorica

+382 20 622 930

e-mail: **jevzajcg@gmail.com**

www.jevzajcg.me